

พงศาวดารโยนก

ฉบับ

หอสมุดแห่งชาติ

กรมศิลปากรอนุญาตให้ศิลปบรรณาคารพิมพ์จำหน่าย

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ ตรัง

พจนานุกรมภาษาไทย

ฉบับ

หอสมุดแห่งชาติ

กรมศิลปากรอนุญาตให้คิดไปบรรณาการพิมพ์จำหน่าย

ปัญหาสังคม

เป็นหนังสือต้นเรื่องของจักร ๆ วงศ์ ๆทั้งหลาย เป็นนิทานพื้นเมือง
ของเก่าซึ่งปราชญ์สมัยลานนาไทยนำมาแต่งไว้ เป็นหนังสือคู่มือของนัก
โบราณคดีและนักศึกษาคูได้เป็นอย่างดี ได้มี ๒๔ ภาค รวมพิมพ์เป็น ๒ เล่ม
จบ ๑๐๐ บาท

โปรดสั่งซื้อโดยตรง
ที่

ศิลปาบรรณาคาร

ตรงข้ามตอมหลังกระทรวงกลาโหม ตึกเลขที่ ๗๕

พิมพ์ที่ ร.พ. รุ่งเรืองรัตน์ 47 ถนนเฟื่องนคร พระนคร
นาขรวล รุ่งเรืองธรรม ผู้พิมพ์โฆษณา 1961

คำนำ

สำนักพิมพ์ศิลปบรรณาคาร ได้แจ้งความประสงค์มาว่า
“หนังสือพงศาวดารโยนก” ซึ่งพระยาประจักษ์จักรจักร (แช่ม บุนนาค)
ได้รวบรวมและเรียบเรียงไว้เมื่อ ร.ศ. ๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๔๘) และกรม
ศิลปากรได้เคยอนุญาตให้สำนักพิมพ์ชุดิน พิมพ์จำหน่ายมาแต่เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๘๕ และได้จำหน่ายหมดไปแล้ว แต่ยังมีผู้สนใจมาถามหาอยู่
เสมอ จึงใคร่จะขออนุญาตพิมพ์จำหน่ายแก่บรรดาผู้สนใจ

กรมศิลปากรไม่ขัดข้องอนุญาตให้ พิมพ์จำหน่ายได้ตามประ-
สงค์ หวังว่าหนังสือเล่มนี้คงจะเป็นที่สนใจของบรรดานักศึกษาประวัติ
ศาสตร์ และโบราณคดีโดยทั่วกัน

กรมศิลปากร

๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๔

สารบัญความในคำนำและคำบรรยาย

	หน้า
คำนำ	๑
คำนำ	๔
คำบรรยายเหตุและลักษณะตำนานเดิม	๑๓
นามต่าง ๆ	๑๔
นามประเทศต่าง ๆ	๑๕
อธิบายคำว่ากัมโพช	๑๘
อธิบายคำว่าไทย	๒๑
อธิบายคำว่าชอมและแควขาว	๒๒
ว่าด้วยภาษาชอมและเมง	๒๓
ว่าด้วยมณฑลประเทศไทย	๒๔
ว่าด้วยไทยแต่เดิมมาจากจีน	๒๘
ว่าด้วยไทยแยกกันตั้งนครลงมาข้างทิศใต้	๓๑
ว่าด้วยชื่อไทยต่าง ๆ	๓๓
ว่าด้วยประเภทไทย	๓๓
อธิบายความในตำนานภาคต้น	๓๔
อธิบายความในตำนานภาคที่สอง	๓๖

(ค)

	หน้า
เทียบเรื่องพงศาวดารไทยใหญ่เมืองโม	๓๗
เทียบเรื่องพงศาวดารไทยใหญ่เมืองแสนหัว	๓๗
ความเห็นในเรื่องศักราชเมืองตมเมืองโยนก	๔๐
เรื่องประเทศขอมพระเจ้าปทุมสุริยวงศ์	๔๒
ความเห็นในเรื่องจาม	๔๓
เรื่องเทวรูปและอักษรเขมรกับชาว	๔๔
ว่าด้วยลัทธิคนเดิมในเกาะชวาเหมือนกันกับชาวเร	๔๖
เทียบนามภาษาเขมรกับภาษาชวาเป็นนามดอกไม้คล้ายกัน	๔๖
ว่าด้วยทางมาแห่งศาสนาฮินดู	๔๗
ว่าด้วยชาวอินเดียมาตั้งในชวา	๔๗
อธิสาละ	๔๘
บันทายอิเหนา	๕๑
กุดาตาหินลูกอิเหนา	๕๒
แรกศาสนาอิสลามมะหะหมัดเข้ามาในชวา	๕๓
ต้นพงศาวดารชวาตามตำรานิติศาสตร์เก่า	๕๔
ปตารกาหา	๕๕
เรื่องตมเมืองอษฏินประ	๕๕
เรื่องต้นตมเทียบเรื่องภารตะ	๕๕
เทียบเรื่องในมหาภารตะอินเดีย	๕๖

คักราชโลกกาถหรือด้นปดฤษกาถ	หน้า
คักราชกาถยุก	๑๐๘
วิธค่านวณหานามบในจักรพฤษหัตตจากบักายุก	๑๐๙
คักราชวามสูตร	๑๑๐
พุทธศาสดนากาถหรือพุทธคักราช	๑๑๒
คักราชมหาวัระ	๑๑๕
คักราชวิกรมมาทิตย	๑๑๖
มหาคักราชหรือด้นกกระดิมวัด	๑๑๖
วิธค่านวณหานามบในจักรพฤษหัตตคักราช	๑๑๖
อธิบายคำวาคักราช	๑๑๗
คักราชลำดับวงศ์ภษศรียจัน	๑๑๗
ตารางบัญชีนามและวงศ์ภษศรียจัน	๑๑๘
วาคด้วยคักราชต่าง ๆ ในพงศาวดารเหนือ	๑๒๑
วาคด้วยจุดคักราช	๑๒๓
วาคด้วยเหตุทตองตบตคักราช	๑๒๒
วาคด้วยที่มาแห่งคักราช	๑๒๓
เรื่องตบคักราชครึงกรงเกา	๑๒๓
เกณฑ์ดำหรับตบบวกคักราชในสมตกฎหมาย	๑๒๔
คำขออภัยในการบรรยายความเห็น	๑๒๖

สารบัญเรื่อง

ภาคที่ ๑	ข้อสุวรรณโคมคำ ว่าด้วยขอมสมัย	ภาคที่หนึ่ง	หน้า
	แบ่งเป็นสองบริจเฉท คือ		๑๒๗
	๑. ว่าด้วยภูมิประเทศที่ตั้งโยนกนคร		๑๒๗
	๒. ว่าด้วยพวกขอมไปตั้งบ้านเมือง		๑๓๓
ภาคที่ ๒	ข้อโยนก ว่าด้วยไทยสมัย	ในภาคนี้	
	แบ่งเป็นสามบริจเฉท		๑๔๓
	๓. ว่าด้วยสร้างเมืองนาคนคร		๑๔๓
	๔. ว่าด้วยพุทธประวัติและพุทธพยากรณ์ต่าง ๆ		๑๔๘
	๕. ว่าด้วยศึกสงครามระหว่างขอมและไทยโยนก		๑๖๒
ภาคที่ ๓	ข้อหริภุญไชย ว่าด้วยขอมสมัย	ในภาคนี้	
	แบ่งเป็น ๕ บริจเฉท		๑๗๖
	๖. ว่าด้วยหริภุญไชย		๑๗๖
	๗. ว่าด้วยระยะทางนางจามเทวี		๑๘๐
	๘. ว่าด้วยสร้างเมืองนครเขตก		๒๐๑
	๙. ว่าด้วยศึกสงครามกับตะไกว		๒๑๔
	๑๐. ว่าด้วยพระเจ้าอาทิตยวงศ์มาถึงพระยาชัยบา		๒๒๖
ภาคที่ ๔	ข้อพินคงศ์ ว่าด้วยลาวสมัย	ในภาคนี้	
	แบ่งเป็น ๑๐ บริจเฉท		๒๔๑
	๑๑. ว่าด้วยลาวจักราชสร้างเมืองเชียงรา		๒๔๑
	๑๒. ว่าด้วยเมืองพะเยา		๒๕๔

๑๓.	ว่าด้วยเมงรายสร้างเมืองเชียงรายและ มาชนะทัพ	๒๖๒
๑๔.	ว่าด้วยเมงรายสร้างเมืองเชียงใหม่	๒๘๓
๑๕.	ว่าด้วยชนครามคเมืองนครเขตก	๒๘๖
๑๖.	ว่าด้วยเจ้าแสนภูสร้างเมืองเชียงแสน	๓๐๘
๑๗.	ว่าด้วยคำสดมถกาวงค์ไปถึงเชียงใหม่	๓๑๘
๑๘.	ว่าด้วยศึกชวไทยและศึกชวคตเมืองเชียงใหม่	๓๓๘
๑๙.	ว่าด้วยคติโลกราชทั่วคกบ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ	๓๔๗

๒๐.	ว่าด้วยแผ่นดินพระยอกเชียงรายและพระเมืองแก้ว	๓๘๖
-----	---	-----

ภาคที่ ๕ เมงวงศ์ ว่าด้วยรามัญและพุกามสมัย

ในภาคนี้ ๒ บริจเฉท	๔๓๐
--------------------	-----

๒๑.	ว่าด้วยมอญมาปราบใต้ล้านนาไทย	๔๓๐
-----	------------------------------	-----

๒๒.	ว่าด้วยพม่าได้ปราบล้านนาไทย	๔๕๐
-----	-----------------------------	-----

ภาคที่ ๖ ทิพวงศ์ ว่าด้วยสยามสมัย

ในภาคนี้ ๔ บริจเฉท	๔๖๓
--------------------	-----

๒๔.	ว่าด้วยวงศ์ตระกูลนายทิพช่วงเป็นเจ้าเมือง นครลำปาง	๔๖๓
-----	--	-----

๒๕.	ว่าด้วยเชียงใหม่ระดมพลเมือง	๔๘๖
-----	-----------------------------	-----

๒๕.	ว่าด้วยปราบเมืองตีบดองพม่าดอ	๕๐๗
-----	------------------------------	-----

๒๖.	ว่าด้วยเบียดหยมพระยาชนเป็นเจ้า	๕๓๐
-----	--------------------------------	-----

รวมเป็น ๖ ภาค ๖ สมัย เป็นบริจเฉทได้ ๒๖ บริจเฉท

กานมัสการ

ข้าพเจ้าขอขอบน้อมถวายอภิชาติวันทนาในพระรัตนตรัยคุณ
แก้วประเสริฐตามประการอันเป็นธรรมที่พึงแก่โลก

พุทธันตะ แก้วสว่างยิ่งคือดวงปัญญาอันเลิศ ซึ่งประกอบ
เกิดเป็น องค์สมเด็จพระผู้ประภาศน์มาดัมพุทธเจ้า ตรัสรู้อนตรธรรม
นำสัตว์โลกข้ามโอฆสังสารวัฏ ขจัดจากความมืดหลงอันวางวายอยู่ใน
ภพทั้งสาม ให้ประดับความงามความจริงเป็นวิเศษที่หนึ่ง

ธัมมวิเศษ ระเบียบธรรมซึ่งพระผู้ประภาศน์เจ้าบัญญัติตรัส
สอนสาวก และจุบบริพาลัตถ์ให้ ดำเนินความปฏิบัติโดย มรรคาคติชอบ
และจริงไม่วัชริต เป็นวิเศษประการที่สอง

สังฆวิเศษ ระเบียบหมู่คณะสาวกของ พระผู้ประภาศน์เจ้า
ซึ่งปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามระบอบบรมพุทโธวาท จัดเป็นชนบุรุษ
บุคคละแปดจำพวกตามลำดับชั้นชั้นด้นาน อันประพฤติชอบดั่งชั่วโดย
เห็นกรรมเห็นวิบากผลแห่งกรรมตามธรรมตามความจริง มิใช่โดยข้อ
ค่อเครื่องปลอบเครื่องปรามกถาคือโลกธรรมแปดประการ หรือพระผู้
สร้างผู้ตงโทษอันเป็นโทษภัยวิสัย ท่านผู้ประพฤติดีประพฤติชอบด้วยเห็น
ธรรมตามความเป็นจริงด้วยใจเองน้อมเป็นแบบอย่างเป็นเขตบุญแห่ง
โลก เป็นวิเศษประการที่สาม รัตนตรัยคุณตามประการนี้ ข้าพเจ้า

ถึงอยู่เต็มอว่ำเป็นสัณณะที่พึงอันประเสริฐจักถัยจริง ข้าพเจ้านอบ
 น้อมนมัสการพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์ทั้งสามหมู่ดังกล่าวมานี้

คู่แต่ครั้งตามประการนี้ ข้าพเจ้าขอนอบน้อมอภิวัตน์ทนา
 ในมหาคุณานุคุณตามประการอันเป็นที่พึงที่ดำรงชาติและประเทศ

วิญญู พระมหากษัตริราชเจ้าจอมประเทศเขตชั้นดั่งมา
 ผู้เป็นเอกอัครเทวดานราธิบดีมีพระเดชพระคุณอดุลยธรรม ดำรงพิภพ
 มณฑลสถิตมาประชาราษฎร์ ให้ได้โมถ์เกษมดำรงาญนิราศภัยเป็น
 มหาคุณานุคุณประการที่หนึ่ง

ราชสมบัติ พระราชกำหนดกฎหมายประเพณีธรรม ซึ่งพระ
 มหากษัตริย์บัญญัติได้เป็นหลักเป็นประธานในการปกครองรัฐประเทศ
 เขตชั้นดั่งมาประชาชน ให้ได้รับคุณและโทษประโยชน์ผลตามผิดและ
 ชอบเป็น ที่พึงแก่ หมู่ประชาชนชาวประเทศทั่วหน้า เป็นมหาคุณานุคุณ
 ประการที่สอง

ราชบริดไทย คณะเสวกามาตย์ราชบริพาร ซึ่งบริหารราชกิจ
 ตามหน้าที่โดยชอบ ประกอบด้วย วัชธรรมและยุติธรรม รักษาพระราช
 กำหนดกฎหมายให้ดำรงธรรมไม่วิปริต เป็นคุณานุคุณประการที่สาม
 ประเทศธานีใด ประกอบพร้อมด้วย วัชระและคุณานุคุณ ตาม
 ประการนี้ ประเทศธานีนั้นจักได้นามว่าเป็นปฏิรูปประเทศ ย่อมนำ
 สวัสดิคิมงคลผลพิเศษบังเกิดมีแก่ผู้เนาในประเทศนั้น

คุณานคุณธำมประการนี้ ข้าพเจ้าถึงอยู่ว่าเป็นทพแห่งชาติ
และประเทศเป็นที่บำบัติจริง

ด้วยเดชอำนาจคำดำจอนั้น ข้าพเจ้าจักแต่งตำนานโยนก
เรื่องนี้ เพื่อประโยชน์เจริญความรู้ในโบราณประวัติแก้มหาชนชาว
พระนครนี้ ขอความเจตนาอันดีจงเป็นผลสำเร็จโดยชอบ

อนึ่งด้วยดัจจาทที่ได้นอบน้อมใน คุณพระรัตนตรัยและความ
ดัจจกตัญญูในคุณานคุณที่ได้อำนาจมา ขอสรรพศรีสวัสดิ์พัฒนามง-
กคอิทธะสุระวิบุลยผล ทฤชายชนมมัยนยงจมีแต่พระบาทสมเด็จพระ
บรมนาถบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวกับทรงพระบรมราชวงศ์และเสด็จ
มาตยราชบริพาร ขอให้พระราชอาณาจักรร่มเย็นเป็นสุขดำรง
ไพศาลสมบูรณ์จรรพราชมงคล ขจัดเดียนศัตรูภัยโสคติ เทอญ

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๖

คำนำ

เรื่องตำนานโยนก^๕ เป็นเรื่องพงศาวดารไทยในฝ่ายเหนือ
ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องศักราชพงศาวดารสยาม

ข้าพเจ้าผู้เรียบเรียง เรื่องนี้เห็นว่าจะ เป็นประโยชน์ แก่กฤตบุตร
ชาวสยามในการเรียนพงศาวดาร จึงได้พยายามแสวงหาฉบับตำนาน
ต่าง ๆ มาคัดแปลออกจากอักษรลาวหรือไทยเหนือเก็บแต่ข้อความ
เรียบเรียงเป็น เรื่องตั้งเขปได้ ลงพิมพ์ไว้ในสมุด หนังสือพิมพ์สุวรรณ
ในปี ร.ศ. ๑๑๗ และ ร.ศ. ๑๑๘ บ้างแต่ข้อความนั้นยังบกพร่องอยู่
และแยกกันคั่นอยู่กับเรื่องอื่นเป็นตอน ๆ ไม่ต่อเนื่องกันได้โดยเรียบร้อย
มาบัดนี้จึงได้รวบรวมร้อยกรอง ขึ้นใหม่ให้ ความเป็นระเบียบ
ตามลำดับเรื่องเนื่องกัน พิมพ์เป็นเล่มเต็มเดียวเพื่อเป็นการสะดวกแก่
ผู้อ่านสืบไป

ตำนานต่าง ๆ ซึ่งเป็นคัมภีร์อักษรไทยเหนือหรือลาวที่ได้คัด
ข้อความมาเรียบเรียงตำนานเรื่องนี้ คือ

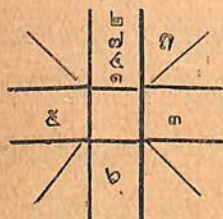
๑. ตำนานเมืองสุวรรณโคมคำ อันกล่าว จักรเดิมมาแต่แรกตั้ง
ภักดิ์กับและ นำท้าวโลกแก้ว ดดแห่ง บกเกิดเป็น ภูมิประเทศ ที่ตั้งแคว้น
แคว้น อันมีชื่อภายหลังว่าโยนกประเทศกล่าวด้วยพวกขอมหลวงเมือง
โพธิ์สารหลวงได้ขึ้นไปตั้งบ้านเมืองเป็นปฐม มีชื่อเมืองสุวรรณโคม

คำ และเมืองอมงค์เสถียรนครเป็นต้นเดิมมีแคว้นควนขันไปฝ่ายเหนือถึง
 เมืองยอชียงรุ่งตึบตึงบันนาคอแดนเมืองแสดหดวง คือ ฮุนหัน ัน
 เป็นราชอาณาจักรกรุงจันในปัจจุบันนี้ ๒ คำนานชื่อถึงหนวดค้อนก่ถาว
 ด้วยเรื่องตงนกรโยนกเชียงแสนโบราณ ว่าด้วยราชบุตรพระเจ้า เทว-
 กาลชคัยวงษาไทยเมืองนครไทยเทศคือเมืองราชคฤห ชื่อเจ้าถึงหนวด
 กุมารได้พาบริวารมาสู่ประเทศนี้ แรกตั้งเมืองนาคพันธุ หรือนาคพันธุ
 คือเมืองเชียงแสนเก่าในแคว้นแคว้นสุวรรณ โคมคำแห่งขอมโบราณเมื่อ
 ก่อนพุทธกาล ๓๒๒ ปี ตั้งพระวงศ์คือ ๆ กันมาได้ ๔๔ ชั่วพระวงศ์
 กตบถเมืองแกเขม ภายหลังจึงพรหมกุมารราชบุตรเจ้านครโยนก
 ที่ตั้งเมืองกตบถตงตงขันได้ได้ กาลตั้งขอมลงมาจนถึง เมืองกำแพงเพชร
 พระอินทร์ให้วิษณุกรรมมาเนรมิตเมืองกำแพงเพชร กันทางไว้ มีให้ได้
 ขอมต่อไป เจ้าพรหมกุมารกตบถคนไปตั้งอยู่เมืองไชยปราการคือเมือง
 ฝ่ายเหนือเมืองเชียงใหม่ มีพระราชโอรสทรงพระนามไชยศิริได้ครอง
 ตมบถตั้งพระวงศ์ในเมืองไชยปราการ มีกเมืองสุขุมมาวดี คือสุข-
 ุเทมหรือสดคองรามัญ ยกมารบจึงอพยพพลเมืองแสดนครวัดมาตง ณ
 เมืองแปบในแดนกำแพงเพชรเป็นเมืองไตรตรึงส์ฝ่ายข้างเมืองนครโยนก
 น้อยอยู่มานานก่ตมจกกลายเป็นหนองใหญ่ไป ๓ คำนานเมืองหิริภุญ-
 ไชยและจามเทวีวงศ์ ันก่ถาวด้วยเรื่องสุเทวฤาษี และสุกทันตฤาษี
 สร้างเมืองหิริภุญไชยเมื่อจุลศักราชได้ ๑๗ ปี หรือ ๒๒ ปี แล้วখনาง

จามเทวราชธิดาพระยารามราชษัตริย์ กรุงตะโงะขึ้นไปครองราชสมบัติ
 นางจามเทวีนนั้นถัดมาเป็นเจ้าเมืองรามบุรี (อโยธยา) แต่ในหนังสือ
 ชินกาลมาลินีว่าพระยารามัญเห็นจะเป็นด้วยเขียนอักษรรามเป็นรามัญ
 ไปกระมัง นางจามเทวีนำพระพุทธรูปค้ำนาและไถยศักดิ์ขึ้นไปประ-
 ดิษฐานในหริภุญไชยประเทศแล้วเกิดบุตรชายแฝด ชื่อมหันตยศและ
 อินทวรกุมาร แต่ในฉบับจามเทวีนที่เรียกเจ้าอินทวรกุมารว่าเจ้า
 มหันตยศ เจ้ามหันตยศได้ครองราชสมบัติเมืองหริภุญไชยหรือลำพูน
 แต่เจ้าอินทยศนั้นพระพรหมฤๅษณ์สร้างเมืองเขลางคนคร คือคนคร
 ลำปาง ให้อยู่ครองเมืองทั้ง ๒ อยู่ในราชอาณาจักรอันเดียวกัน ตั้ง
 พระวงศ์โดยลำดับมาได้ ๔๙ ชั่วกษัตริย์ ถึงพระยาบาครองเมืองหริ-
 ภุญไชย ให้พระยาเบ็กราชบุตรครองเมืองเขลางค์ ๔ คำนานหิรัญ
 นครเชียงแสน ๕ คำนานพิกวงค์ ๖ ชินกาลมาลินีพงศาวดารเมือง
 เชียงใหม่ ๗ คำนานเมืองพะเยา ๘ คำนานเชียงราย ๙ คำนานเมือง
 น่าน และคำนานเกิดต่าง ๆ คือ ๑๐ คำนานพระธาตุดอยตุง ๑๑ พระ
 ธาตุสุเทพ ๑๒ พระธาตุลำปาง ๑๓ คำนานพระแก้ว ๑๔ คำนานพระ
 ดิ่ง ๑๕ คำนานพระแก่นจันทน์ ๑๖ คำนานพระพุทธรูปดิถี ๑๗ คำนาน
 พระเจ้าคนหนองหอยเมืองพะเยา และคำนานอื่น ๆ บรรดาที่ม
 ข้อใจความเกี่ยวของทั่วถึงกันและกัน กล่าวจับเดิมตั้งแต่ปู่เจ้าตาจก
 (จอบ) ถึงวงศ์ตระกูลชน ณ ตำบลภูเขาดามแก้ว (คือดอยตุง) และ

กล่าวด้วยพระเจ้าอนรรฆกรุงภูกามประสูม พระยาตามตราขตั้งจุลศักราช
 ชาติแต่ถานนาไทยโยนกประเทศหาเจ้าแผ่นดินมิได้ สมเด็จพระนรินทราธิ-
 ราช จึงอัญเชิญดาวจากเทวบุตรให้จุติโดยอุปปาติกกำเนิด ลงมา จากฟ้า
 แล้วกำยบันไดเงินลงมาจากยอดเขาตอยคองมาสถิตแทนเงินภายใต้ร่มไม้
 พุทรา ชนทั้งหลายอัญเชิญให้เป็นกษัตริย์ด้วยราชสมบัติในเมือง
 เงินยางเชียงราวเป็นปฐมด้วยพระวงศ์มาได้ ๙ ชั่ว หรือ ๓๓ ชั่วราชวงศ์
 ถึงพระยาตากเชียงโยกย้ายนครไปตั้งใหม่ใกล้หน้าแม่ต่ายและหางตอยคอง
 เรียกว่านครไชยบุรีช้างแสน ดับพระวงศ์คือ ๆ มาในนั้นได้ ๓๓ ชั่ว
 ราชวงศ์ถึงขุนเงิน มีราชบุตร ๒ องค์ชื่อขุนชินและขุนจอมธรรมจึงให้
 ขุนจอมธรรมไปตั้งเมืองอยู่หางตอยคองเรียกว่าภูกามยาวคือเมืองพะเยา
 เป็นแคว้นแคว้นส่วนหนึ่ง แต่ขุนชินได้สืบพระวงศ์ในไชยบุรีเชียงแสน
 ดับลำดับต่อกันถึงขุนเจือง บุตรจอมผาเรืองเป็นลำดับพระวงศ์ที่ ๓๙ มี
 เสดนาภาพปราบแคว้นแคว้นล้านช้างได้ตัดตอจนยวนแคว้นนั้น ได้รับ
 อ่องแต่เจ้าแผ่นดินจีนวงศ์ ซองให้ เป็นใหญ่ใน เมืองแคว ประกันภูเกิด
 ขุนเจืองให้ราชบุตรผู้มีชื่อดาวเงินเรือง ครองโยนกท้าวญนคร เชียงแสน
 ให้ราชบุตรผู้กล้าหาญตั้งชื่อค้ำหวดครองเมืองล้านช้าง ให้ราชบุตรองค์น้อย
 ชื่อท้าวชุมแสงครองเมืองกาวน่าน แยกอาณาจักรออกไปเป็นส่วน ๆ
 มหานคร

ในตำนานเจองก่อดำย่อง อภินิหารขุนเจอง เป็นผู้เกิดจกตำ
สามารถในการสงครามมาก มีดวงชาตาและประวัติดังนี้

เจองเกิดวัน ๓๓๕ ค่ำ

ในปีเถาะนศก จดศักราช ๔๓๖

เวลาใกล้รุ่ง เมื่อชนมายุได้ ๓๖ ปี ได้
เสวยราชสมบัติ เมืองไชยบุรี เชียงแสนได้

๒๕ ปีไปปราบชนะประเทศด้านข้างครองเมืองด้านข้างได้ ๓ ปี ไปปราบ
ชนะวนแถวครองแผ่นดินแถวได้ ๔๕ ปี รับอภัยเงินแผ่นดินของเมือ ณ
วัน ๓๓๖ ค่ำ ปีฉลูนศกจดศักราช ๔๘๖ ครั้นอายุได้ ๗๗ ปียกไป
ปราบแถวแมนตาเถระถึงพิราลัยในท่ามกลางศึก พวกข้าแถวทงหลาย
ยังนบถอผเจองเป็นสรณะด้วยมาจนกาลบัดนี้

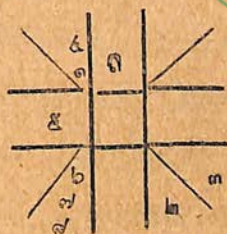
ฝ่ายลำดับวงศ์ข้างโยนก เชียงแสนตั้งแต่ ดาวเงินเรืองบุตรขุน-
เจองสืบมาได้อีก ๕ ขั้วราชวงศ์ถึงดาวเมง ๆ มีราชบุตรชื่อเจ้าเมงราย ๆ
มีเดชอภินิหารมากเมื่อได้เสวยราชสมบัติแล้วลงมา ตั้งอยู่เมืองเชียงราย
ปราบแคว้นแคว้นทงหลายฝ่ายเหนือและใต้ได้แคว้นแคว้นหรือญไฮในแผ่น
ดินพระยายีบาเมื่อจุลศักราช ๖๔๓ แล้วจึงลงมาตั้งเมืองเชียงใหม่ใน
แดนจำปาศเป็นมหานครเมื่อจุลศักราช ๖๕๘ พระยาเมงรายผู้นี้ มีมู
ธาตาและประวัติดังนี้

เมงรายเกิดวัน ๓ ๓ คำ บัจจธัมมฤทธิศก
จุดศักราช ๖๐๐ จันทรเสวยฤกษ์ ๘ ปุคัย
ฤกษ์ ชนมาอยู่ได้ ๒๑ พรรษาจึงได้ราชสมบัติ
อยู่ในราชสมบัติ ๖๐ พรรษาชนมาอยู่ได้ ๘๐

พระราชโอรสองค์นี้มาตพิราตย์ในท่ามกลางเมืองเชียงใหม่ ที่ๆตั้งขององค์
บาทนนั้นรูปร่างเป็นเจดีย์มีปรากฏมาจนบัดนี้

ฝ่ายวงศ์ข้างเมืองพะเยานี้คงแต่จนจอมธรรม เป็นคนดัดดำดบ
มาได้ ๓๒ ชั่วราชวงศ์ องค์ที่ ๓๒ ชื่อพระยาจำเมืองมีบุญญาธิการ
มากได้เป็นเสนาบดีกับพระยาเมงรายและสมเด็จพระร่วงเจ้าสุโขทัย ทั้ง
๓ องค์ได้ไปร่วมคิดอ่านกันในการสร้างเมืองนครเชียงใหม่
มณฑลตาและประจักษ์ของพระยาจำเมืองมณฑล

พระยาจำเมืองเกิดวัน ๕ ๖ คำ จุดศักราช

๖๐๐ บัจจธัมมฤทธิศก เวลาใกล้รุ่ง เป็น
ศิษย์เทพอดีตดอยต่วน และดุกทันตฤกษ์ ณ
กรุงตะไคว ครั้นเดิมนั้นกับพระร่วงเจ้ากรุงสุโข

ทัย เมื่อชนมาอยู่ได้ ๒๐ ปีได้ครองสมบัติเมืองพะเยาอยู่ในราชสมบัติได้
๖๐ ปี ชนมาอยู่ได้ ๘๐ ปีจึงถึงพิราตย์ ครั้นภายหลังสืบมาอีกหลายชั่ว
บุรุษ เมืองพะเยาได้รวมเข้าเป็นราชอาณาจักรเชียงใหม่ ฝ่ายขัตติยวงศ์

เมืองเชียงใหม่ตั้งลำดับแต่พระยาเมงรายมาได้ ๘ รัชราชวงศ์ถึงแผ่นดิน
 ท้าวตอณา มีคณะสงฆ์วงศ์ถึงกาเข้ามาตั้งในเชียงใหม่ ครั้นสืบมาอีก
 ๓ รัชราชวงศ์ถึงแผ่นดินเจ้าท้าวตอเป็นพระเจ้าติโลกราชเป็นลำดับที่ ๑๑
 นับแต่เมงรายมา ติโลกราชได้ทำสงครามกับสมเด็จพระบรมไตรโลก-
 นาถกรุงศรีอยุธยาแย่งชิงแดนเฉดถึงกัน ภายหลังกระทำอัฐมตั้งคาย-
 นาพระไตรปิฎกและออกบวร รัชคราวและ จัดการบำรุง พระพุทธศาสนา
 ต่าง ๆ เป็นขรรมิกราชลำดับวงศ์สืบแต่ติโลกราชต่อมาอีก ๔ ราชวงศ์ถึง
 แผ่นดินท้าวชายคำเป็นลำดับที่ ๑๕ นับแต่เมงรายมา ได้พระมหามณี-
 รัตน์ปฏิมากรจากเมืองรายมาไว้เชียงใหม่ ครั้นดินแดนดินท้าวชายคำ
 ไม่มีโอรสจะสืบวงศ์ จึงไปขอพระไชยเชษฐาธิราชบุตรพระเจ้าโพธิธ-
 ราชเมืองล้านช้างมาครองนครเชียงใหม่ได้ ๒ ปี พอพระเจ้าโพธิธราช
 เจ้าล้านช้างถึงพิราลัย เจ้าไชยเชษฐาธิราชจะกลับไปล้านช้าง จึงเชิญ
 เอาพระแก้วขาวจันทรวัดัน ซึ่งเป็นพระปฏิมากรสำคัญอันนางจามเทวี
 นำขึ้นมาจากถ้ำไต้ประดิษฐานไว้ในมณฑป กตางเมืองหริภุญไชยสืบ
 มาจนพระยาเมงรายมาตั้งเมืองหริภุญไชยจุฬไฟเผาเมืองไหม้ทั่วไป แต่
 มณฑปพระแก้วหาได้ไหม้เพลิงไม่ ครั้นพระยาเมงรายสร้างเมือง
 เชียงใหม่แล้วจึงเชิญไปประดิษฐานไว้เมืองเชียงใหม่ อยู่ในพระราชม-
 นทัยร ครั้นแผ่นดินติโลกราชให้หมื่นคำพรวดไปถ่ายอย่างโศ-
 ปราสาทที่ลังกามาสร้างเป็นหอพระแก้ว เจ้าไชยเชษฐาธิราชได้เอา

พระแก้วขาวองค์ นกบ ทงพระสิงห์ ซึ่งเจ้ามหาพรหมได้ มาจากเมืองกำ-
 แพงเพชร และพระมหามณีนรคินอันได้มาจากเจดีย์เมืองเชียงรายกับทง
 พระแซกคำและพระดำคัญต่าง ๆ ไปไว้เมืองด่านช้างหลวงพระบาง ภาย
 หลังชาวเมืองเชียงใหม่ขอคืนมาได้แต่พระพุทธรูปองค์หนึ่ง แต่พระแก้ว
 ขาวและพระแก้วเขยวณหาได้คืนไม่ พระมหามณีนรคินและพระพุทธร
 ูปศักรัตนจึงได้ไปอยู่ในแดนด่านช้าง ครั้นพระไชยเดชะเจ้าไปครองเมือง
 ด่านช้าง แล้วชาวเมืองเชียงใหม่จึงเชิญเจ้าเมกุฎีมาจากเมืองนายให้
 เป็นเจ้าเชียงใหม่สืบราชวงศ์มาได้อีกชนหนึ่ง ก็ตั้งเมืองแก่นยันทอง
 หรือบุเรงนองพระเจ้าชนะสิบทิศกรุงหงสาวดี แด่นนั้นมาอนุญาตการ
 บ้านเมืองทั่วไปในล้านนาไทย พระเจ้าหงสาวดี ตั้งผู้หญิงเป็นเจ้าเมือง
 ภายหลังก็ให้ราชบุตรผู้ชราวงศ์เมงมาเป็นเจ้าเชียงใหม่ และต่อมา
 เจ้าฟ้าดิลกธรรมราชมาเป็นใหญ่กำกับเมืองประเทศราชเหล่านั้น ครั้น
 สมัยเมื่อมอญเสื่อมอำนาจลง หัวเมืองต่าง ๆ ในล้านนาไทยกลับตั้ง
 แข็งเมืองเป็นลั่วน ๆ ในลั่วนเชียงใหม่นั้นมีเจ้าองค์หนึ่งผู้มาจากด่านช้าง
 ได้เป็นเจ้าองค์ครองเมืองเชียงใหม่ แล้วก็ตั้งเมืองเชียงใหม่แก่มัง
 ดองพระเจ้าภูกามบ้านเมืองเป็นยุคเชษฐาตลอดกาลมาจนถึงสมัยนายทิพย์
 ช่างตงศตวรรษที่เมือง นครจำปาศักดิ์ นายทิพย์ช่างได้เป็น เจ้าฟ้าชายแก้ว
 และบุตรเจ้าฟ้าชายแก้ว ๒ คนได้เป็นคันทระกุดวงศ์ของเจ้าผู้ครองเมือง
 ต่าง ๆ ในมณฑลพายัพ ณ กาดปัจจุบันนี้

ในการเรียบเรียงตำนานโยนกเรื่องนี้จะได้บันทึกหมวดออกเป็น ๖
ภาค ๆ ที่ ๑ ชื่อว่าภาคสุวรรณโคมคำ ภาคที่ ๒ ชื่อว่าภาคโยนก
ภาคที่ ๓ ชื่อว่าภาคหริภุญไชย ภาคที่ ๔ ชื่อว่าภาคพิงควงศ์ ภาค
ที่ ๕ ชื่อว่าภาคเมงควงศ์ ภาคที่ ๖ ชื่อว่าภาคทพวงศ์ ในภาคนั้น ๆ
จะได้บันทึกส่วนออกเป็นปริเฉทหรือบท ตามส่วนแห่งข้อความที่กล่าว
เป็นลำดับกันไป แจ่มในตำราบุญเรืองคองท้ายเรื่องนแถม

อนึ่งการเรียบเรียงเรื่องน ข้าพเจ้าได้ สอดคล้องกับ พงศ์าวดาร
พม่ารามัญไทยใหญ่ด้านข้าง และพงศาวดารจีน พงศ์าวดารเหนือ
พระราชพงศาวดารสยาม และพงศาวดารเขมร กับหนังสือต่าง ๆ ใน
ภาษาองกฤษด้วย ที่มีข้อความอ้างอิงกันและกลาดเคลือบต่างกันบ้าง
ดังจะได้อธิบายต่อไปในคำบรรยายค่อจากตำนาน

ได้เรียบเรียงสำเร็จเมื่อ ณ วันที่ ๘ เดือนธันวาคม รัตนโก-
สินทรศก ๑๒๕

คำบรรยาย

หนึ่งด้วยข้อความที่คัดมาจากคัมภีร์ตำนานต่าง ๆ นั้นหลาย
ตำนาน ความบางแห่งก็แตกต่างกัน ข้อคนตำบลเมืองศรีราชบุรีเดือน
ไม่ตรงกันบ้าง มักทำให้เกิดความสงสัยแก่ผู้อ่าน

เพราะฉะนั้นในการเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ จะได้อธิบายข้อ
ความและเหตุผลต่าง ๆ ในเรื่องนี้จะทำให้เกิดความสงสัย นั้นไว้ใน
คำปริยายนี้ และจะได้ลงหมายเหตุไว้ในใต้ต้นบรรทัดเบื้องคำแห่ง
หน้าสมุดพิมพ์ข้อความอ้างอิงนั้นด้วย

เหตุแห่งตำนาน

ตำนานต่าง ๆ ที่ไม่ต้องกันนั้นด้วยเหตุที่ท่านผู้แต่งตำนานเหล่า
นั้นต่างคติและต่างโวหารกัน การค้นคว้าหาหลักฐานเดือน
บัญญัติข้อคนตำบลเมือง เป็นไปตามความถนัด และตาม ความประสงค์
ของท่านผู้แต่งนั้น

ลักษณะตำนาน

ถ้าตำนานใด ที่ผู้แต่ง เป็นชาวดิ ถนัดทางการ คำสั่งนา และภาษา
มคธก็มักจะแต่งไว้ในมคธภาษา บัญญัติคัดแปลงข้อคนตำบลเมือง
เป็นมคธ และมักจะยืมเอานามนครและแคว้นแคว้นต่าง ๆ ในสมัยมโห
เทศมาสมมุติเป็นนามเมืองและแคว้นแคว้นในประเทศนั้น เรื่องราวก็มัก
จะกล่าวเกี่ยวพันไปใน เรื่องคำกยวงศ์ และลังกาวงศ์ เพื่อจะ นำความให้

พิสดารในส่วนการที่เกี่ยวของกับศาสนา

ถ้าตำนานฉบับใดที่ผู้แต่งเป็นชาวบ้าน ก็เรียกชื่อคน ตำบลเมือง ไปอย่างหนึ่งตามเหตุหรือตามนิยมของฝ่ายชาวบ้าน ทำให้คน ๆ เดียว หรือเมือง ๆ เดียวมีชื่อเป็นหลายอย่าง

นามต่าง ๆ

เช่นในตำนานพระแก่นจันทน์ เรียกนามเมืองแจ้ตากว่าวิเศษ-
ชนบท ในตำนานพระพุทธสิหิงค์ เรียกผู้ตั้งนคร เรียกนามพระยา
หลวงคำแดง เจ้าเมืองแจ้หม่า พระเจ้าสุวรรณคำราช เมืองวิเศษนคร
เรียกนามท้าวดาแหวนนายบ้านดงพล้อยว่าพระเจ้ามุกทิกะเนโครราชเมือง
สุทธรนคร เรียกนามหมื่นหน่อเทพครูว่าอำมาตย์ปาเทโป ในตำนาน
พระอัมมภาคเรียกนามผไทว้ายกขเทวกุมาร เรียกท้าวพังนั้วว่าบัพการ
ในหนังสือชินกาลมาลินี เรียกนามมะนุหะเมง เจ้าเมืองสะเทิมว่าพระยา
ปรัณกาม เรียกพระยารำเมืองเจ้าเมืองพะเยาว่าปรัณาทนะราช เรียก
อ้ายฟ้าว่าอะยะเทอะอำมาตย์ เรียกเมืองเชียงแสนว่าไชยเส่นบุรี เรียก
เมืองเชียงรายได้ว่าชิรายะนคร เรียกเมืองเชียงทองว่าชรราชนคร เรียก
เมืองฝางว่าภูถ้สะนครเรียกเมืองน่านว่ากาละราชนคร แต่ในตำนาน
พระอัมมภาคเรียกนั้นทสุวรรณนคร เรียกเมืองแพร่ว่าพละนคร เรียก
พระยาไถยภยาไทยเจ้าเมืองสุโขทัยว่าโรจราช แต่ในตำนานพระพุทธ
สิหิงค์เรียกว่าไถยวงคราช อนึ่งเจ้าเมืองกำแพงเพชรซึ่งได้พระพุทธ

ดีหิงค์และพระมหามณีนรัตนไว้แล้วตั้งให้เจ้ามหาพรหมไปนั้น ในชิน-
 กาดมาตินเรียกว่าคิปัญญามาศย์ แต่ในตำนานพระพุทธดีหิงค์เรียก
 พระยาญาณตักคังนเป็นคณ

นามประเทศ

ยังนามประเทศ แว่นแคว้น ทงหลาย ที่แปลงเป็น นามและแคว่น-
 แคว้นต่าง ๆ อันมีนามในมัธยมประเทศดังนี้

๑. ประเทศอาซั่มและมณิปุระหรือกระแซเรียกว่าแคว่นแคว่น
 กาดับ้าง ไทมอยบ้าง เมืองเวสตัดหดวง หรือไฟดัดบ้าง

๒. แว่นแคว่นเมืองแดนหัว ซึ่งภาษาจีนเรียกว่าเต้หตั้นน
 มิงตุงเจานัน ในตำนานต่าง ๆ เรียกว่าโกถัมพี

ความเห็นของมิดเตอร์ เนอิตยอัส ว่าจะมาแต่คำพม่าว่า
 โกซานปัยคือเก่าสยามพญา หรือพระยาสยามทง เมืองและเรียกว่า
 เมืองคอกขาวไปใหญ่บ้าง ในตำนานลำพูนเรียกว่าเมืองยศมาตา

๓. แว่นแคว่นย่นหน้า ซึ่งจีนปัจจุบันเรียกตาดู ไทยลาว
 เรียกหนองแด้บ้างหอดแด้บ้างน ในตำนานเรียกว่ามิลลารัฐ

๔. แว่นแคว่นเมืองเซียงรุง ๑๒ พันนาตอซึ่งจีนเรียกชหตั้นน
 คำนานทงหลายเรียกว่าอาพวรัฐ สัมมติว่าเป็นเมืองอาพวยกัษ บ้าง
 แห่งเรียกว่าอภิตรฐรัฐบ้าง

๕. แว่นแคว่นเมืองยง เรียกว่ามียังชรัฐ สัมมติว่า

เป็นเมืองมหาวิทยาลัยตามคำที่จีนเรียกว่ากุยโต้ง

๖. เมืองเซียงคิง เรียกว่าเซมรัฐหรือเซมราชรัฐ ตามคำเดิมที่เป็นแดนขอม แต่พวกดาวเรียกชนชาวประเทศนั้นว่าเงินเมืองมาแต่คำว่าเซมหรือขอมนั้น

๗. เรียกเมืองเซียงแต่ว่าโยนกนครและเรียกพลเมืองว่ายวนเพื่อให้เป็นโยนระในอินเดีย แต่คำว่ายวนในที่นี้เหตุเนื่องมาจากคำภาษาจีนเรียกยวนชาว หรือฮั่นชาน แปลว่าชานหรือสยาม ต่างประเทศคล้ายกับคำว่ายวนนั้นฮั่นชานแปลว่าต่างประเทศทิศใต้นี้ หาใช่โยนระใน อินเดียซึ่ง เป็นนามแซ่ หรือตระกูล ของยวนะ อันเนื่องด้วยมหาปัญจนาคซึ่งเป็นคณชาติตระกูลของพวกโกดาเรียนในอินเดียไม่

๘. แคว้นแคว้นดำพูนไชยเชียงใหม่ ซึ่งดาวเรียกว่าถ่านนาไทยนั้น ในตำนานเรียกว่ามหารัฐรูปร่างตามแผนที่ข้าง

๙. แคว้นแคว้นนครพิงค์พระบาง ซึ่งเรียกว่าดาวซัว ดาวชะวา แซ่ หรือถ่านช้าง อันเนื่องมาจากคำภาษาจีนว่าดาวซัวอันเจียงนั้นยกให้เป็นมดารัฐหรือมดาประเทศ เช่นมดูลรัฐ หรือมดูลถาน มดูลถาน ในอินเดีย

๑๐. แคว้นแคว้นยวนคิงเกย ซึ่งแต่ก่อนจีนเรียกว่าเกโจหรือย้าวจี แปลว่าพวกเท้าเปล่าไม่สวมรองเท้านั้น ตำนานเรียกว่าจุพนนคร

๑๑. แคว้นแคว้นเขมรนครหลวงซึ่งแต่ก่อนฉันเรียกว่าโพหน้ำ
ในตำนานเรียกโพธิ์ธารหลวง ครั้นภายหลังเรียกว่าตักกศิลาโดยเหตุที่
มีปราสาทศิลา จึงได้ตั้งมติให้เป็นประเทศแก่ผู้มีปถายแม่น้ำดินธุใน
อินเดีย อันเนื่องมาจากเหตุที่มีเมืองตั้งของพวกชาติตักกะ

๑๒. เรียกแคว้นแคว้นเขมรโตที่พวกแขกชวามลายูมาตั้งเรียก
เมืองว่ากำปงตามภาษาแขก เช่นกำปงโถมกำปงสวายกำปงชม เป็น
ต้นเห็นว่าจามราชนคร เรียกแขกเขมรนั้นว่าจาม

๑๓. เรียกแคว้นแคว้นนครศรีธรรมราชว่า ศรีธรรมนคร หมาย
ความว่านครของพระเจ้าศรีธรรมโศกราชบ้าง ว่าปาดิบุตรมหานคร
บ้าง

๑๔. เรียกแคว้นแคว้นรามัญเมืองสระเทิมว่า สุริยมาดดีเพราะ
พม่าเรียกว่าท้อคุณ

๑๕. เรียกแคว้นแคว้นเมืองคงอุว่าสาวก

๑๖. เรียกประเทศภูทามว่าอริมันนคร

๑๗. เรียกแคว้นแคว้นเมืองสุพรรณบุรี กาญจนบุรี ราชบุรี
เพชรบุรีว่าสุวรรณภูมิ เช่นตัวอย่างในชินกาลมาดิณีว่าพระเจ้ารามมา
ธิปัตให้วัดเศรษฐีมาตยเจ้าเมืองสุวรรณภูมิ มาตั้งวัดที่นครคือเมือง
ชัยนาท

ในประเทศอินเดีย โดยมากย่อมเป็นเรือคายเห่ล่ากหรือแะกัมโพ
ครันเมื่อมาเหยียดประเทศสยามโบราณซึ่งรวมกันกับเขมรนั้นเป็นมหา-
โกศลอยุธยาและอินทรีศักดิ์กรุงศรีอยุธยา นามว่ากัมโพชนันต์เคยคิดมา
เป็นนามหมู่ชนในประเทศนี้ด้วย แม้คนชาติไทยใหญ่หรือเงี้ยวซึ่งพม่า
เรียกว่าชานคือสยามนั้นก็ถือคนว่าเป็นวงศ์กัมโพชนันต์ในอภิชัย ตำแหน่ง
นามเจ้าฟ้าเงี้ยวหรือไทยใหญ่ทั้งหลายย่อมออกนามว่า เป็นวงศ์กัมโพ
ชนันต์

เจ้ากัมโพชนันต์พระมหากษัตริย์บรมราชเจ้าเมืองน่าน
เจ้ากัมโพชนันต์พระมหากษัตริย์บรมราชเจ้าฟ้าเมืองไคคำ
เจ้ากัมโพชนันต์พระมหากษัตริย์บรมราชเจ้าฟ้าเมืองบัน
เจ้ากัมโพชนันต์พระมหากษัตริย์บรมราชเจ้าฟ้าเมืองป
เจ้ากัมโพชนันต์พระมหากษัตริย์บรมราชเจ้าฟ้าเมืองมอกใหม่

(คอกไม้)

เจ้ากัมโพชนันต์พระมหากษัตริย์บรมราชเจ้าฟ้าเมืองของ
เจ้ากัมโพชนันต์พระมหากษัตริย์บรมราชเจ้าฟ้าเมืองชี่เปาะ
ชื่อเมืองแต่นั่นหมายความว่าเมืองศิริวิธาคัมหากัมโพชนันต์โกดามพิ
เพราะฉะนั้น ควรทราบไว้ว่า นามกัมโพชนันต์นี้ แต่จำเพาะเขมร
อย่างเดียวก็น่าไม่ แต่ถากก่อนนั้นเขาย่อมเรียกพวกไทยว่ากัมโพ
ชนันต์

อธิบายคำว่าไทย

เมื่อได้อธิบายศัพท์ว่ากัมโพชมาฉะนี้แล้ว จะได้อธิบายถึงมูล
ศัพท์ในคำว่าไทยต่อไป คำว่าไทยแปลว่าสว่างว่าขาว ในภาษา
สันสกฤตใช้เรียกดวงอาทิตย์และเรียกพวกอารยันว่าไทยด้วย เช่นคำว่า
อุทัยค่ออาทิตย์ชน พระนามพระเจ้าฉัณศราชคือปวิราชะในปฐม
สมโพธิณ กัมว่าทศไทยสว่างสืบเทนามดาวพฤหัสบดีซึ่งในภาษา
อังกฤษเรียกว่ายูปีเตอร์นั้นมาแต่คำว่าไทโยบิตา บิตาของความสว่าง
คำว่าไทยที่มาในภาษาจีนนั้นออกจากอักษรคำว่าเทียนคือฟ้า ซึ่งตรง
กันข้ามกับคำว่าทคอดิน จีนใช้คำว่าไทยแปลว่าเป็นใหญ่ ตรงกับคำ
อังกฤษว่าแกรนด์หรือเอกเซลดนต์ ใช้ในคำนำนามผู้เป็นใหญ่เช่น
ฮ่องต๋องไทยต๋องเฮ่าต๋องไทยเฮ่าไทจื่อ ไทยเจียงและอื่น ๆ บางที
ใช้เป็นศัพท์นามแทนพระนามเจ้าแผ่นดินต่างประเทศ เช่นคำว่าไทอิงก๊ก
เจ้าแผ่นดินอังกฤษ ไทยฟ้ากกประธานาธิบดีฝรั่งเศส ไทยเม็กก
ประธานาธิบดีอเมริกา ไทยโงโหลซชกพระเจ้าแผ่นดินรัสเซียเช่น
เป็นต้น

ในภาษาไทยก็ใช้เรียกทูตและกษัตริย์ว่าเทพไทย ท้าวไทย
เรียกพระสงฆ์ว่าเจ้าไทย เรียกหญิงงามว่าอ่อนไทยอรไทย เรียกผู้พัน
ยากจากหนี่ว่าเป็นไทย เรียกผู้มีอิสรภาพแก้ตัวว่าเป็นไทยแก้ตัว ใจ
ความก็เป็นอย่างเดียวกัน แต่ในภาษาดาวนั้นคำว่าไทยใช้เพื่อจนเป็น

กาพวณักคือดำ กากระถักร ก็คือเพ็ดดำหรือเพ็ดเป็นตั้งกา อาศัย
เหตุเหล่านี้ให้ประจักษ์คุณศัพท์ในคำว่าขอมดำ

ภาษาขอมและเมง

คนพวกขอมซึ่งในสมัยนั้นเรียกว่า เขมร ขมุ และข้าด้วย
ต่าง ๆ นอกจากข้าชาติจรัยและชาติเรอแดงซึ่งเป็นพวกจามชวามตาย
แล้วก็มีเพ็ดและพากยภาษาคล้ายกันกับคนพวกเมง ซึ่งในสมัย
เรียกว่ามอญหรือรามัญ ผิดกันบ้างแต่คำหนึ่งเพี้ยนไปบ้างดังนี้เขมร
นับว่า “มอญ ปี่ ปะ บวน” มอญนับว่า “ม่วย ปา ปะ ปอน”
ข้านับว่า “มุย ปา แปะ ปวน” เขมรเรียกหินว่า “ตะมอ” มอญ
ว่า “ตะเมาะข้า” ว่า ตะเมาะบ้าง ปะเคาะบ้าง ตะมอบ้าง เขมร
เรียกต้นไม้ว่าค่อมเมอ มอญว่า กนอมมู ข้าว่าค่อมดองบ้าง กดอง
บ้าง เรียกลูกว่าโกน เรียกหลานว่า มวยมวน เหมือนกัน ควรเห็น
ได้ว่ามอญกับเขมรและข้าต่าง ๆ เป็นมนุษย์จำพวกเดียวกัน เป็นพวก
คนดำอยู่ในพื้นประเทศนี้มาก่อน แม่น้ำใหญ่อันอยู่ในบริเวณของพวกเขา
ขอมหนักมีนามว่าแม่น้ำขอมซึ่งสมัยนั้นเปลี่ยนมาเป็นช่องและโขง แม่น้ำ
ซึ่งพวกเมงเคยอยู่ก็มีนามว่าแม่น้ำเมง ภายหลังก็กลายเป็นแม่น้ำโขง
แม่โขงคือแม่น้ำเจ้าพระยาตอนเหนือ ในพงศาวดารเมืองหริภุญไชย
เรียกพวกเมงว่าเมงคบุตร ต่อมคิดว่าลูกแม่น้ำเมงคือพิงค์ ในนิพนธ์
กาถาเรื่องพระโมคคัลลบุตรคิตรีศเดรดังคณะสงฆ์นำพระพุทธศาสนามาใน

สุวรรณภูมิ ว่าเป็นเมืองมอญ^๕ ก็มีคำเรียกพวกมอญว่าปี่ศาจ ใน
 คำกล่าวดังนี้ “สุวรรณภูมิ คนดรา ไฉนดรา มหิทธิกา มิตเมตวา
 ปี่ศาจคณ โมเจติ พนุชา พหุ” ผลเหล่านี้เป็นข้อประกอบเหตุให้เห็น
 ได้ว่าคนชาติเขมรและมอญเป็นชาติชาวทิศใต้ ดังเช่นพวกทมิฬหรือ
 ทราวเดียร ในประเทศอินเดียฝ่ายใต้ซึ่งเรียกกันและแตกย่อย^๕ แต่
 พวกไทยเป็นพวกที่แผ่ลงมาจากทิศเหนือซึ่งเป็นคนประเทศจีน^๕ นั้น
 เดียวกันกับ พวกอารยันในอินเดียได้แผ่ลงมาจาก ประเทศกามบูต ซึ่งเป็น
 เมืองแขกอิหร่าน ในฝ่ายเหนือปลายแม่น้ำสินธุ คือพระเจ้าทิวทัศน์หรือ
 ทิวด์ไทยซึ่งภายหลังเรียกว่ามรรคเทวดจักรวัด หรือปโรชราชในปฐม
 สมโพธิเป็นต้น

ว่าด้วยมูลประเทศไทย

แต่เรื่องประเทศไทยได้แผ่ลงมาจากประเทศฝ่ายเหนือซึ่งเป็น
 ทักษิณภาคของประเทศจีน^๕ บคน ตามพงศาวดารไทยใหญ่และไทย
 เหนือไม่ได้ความปรากฏถึงมูลเดิม เพราะเป็นเรื่องแต่งขึ้นภายหลัง
 ดำเนินเรื่องกันเป็นแต่กันทานเสียโดยมาก ที่คงได้ความปรากฏบ้างจาก
 หนังสืออภินิหารซึ่งกล่าวด้วยเรื่องประเทศตะวันออกหลายเรื่อง เช่น
 พงศาวดารจีนโบราณ ของ มอญซิเออเตเรียน กล่าวถึงชนชาติไทยแต่
 โบราณกาล ตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองอยู่ในบริเวณแม่น้ำเจ้าเกียง ซึ่งบัด
 นี้เรียกว่าแยงซีเกียงในประเทศจีนคือแม่น้ำอันเป็นท้องเมืองเสฉวนหรือ

ไปตั้ง เดิมเป็นประเทศไทยมาก่อนตั้งแต่ครั้งแผ่นดินจีนกษัตริย์วงศ์
 เจียวเค่ตั้งมานานประมาณเวดาก่อนคริสต์ศักราช ๒๓๕๖ ปี ก่อนพุทธ-
 ศักราช ๓๘๓๕ ปี หนึ่งโปรเฟสเซอร์รุ้แคดส์ กล่าวไว้ว่าชนชาติไทยได้
 ตั้งประเทศเป็นเอกราชในบริเวณแม่น้ำแยงซีเกียงนั้น มีอาณาเขต
 โดยกว้างตั้งแต่แคว้นตี่ต ๓๓ จนถึง ๓๘ คักร์ โดยยาวตั้งแต่แคว้นตี่ต
 ๓๐๖ ถึง ๓๐๘ คักร์ มีปรากฏในสมัยกาดก่อนคริสต์ศักราช ๒๕๐๘ ปี คือ
 ก่อนพุทธศักราช ๓๖๖๖ ปี เวदानันประเทศจีนยังมีได้ขยายลงมาถึงแม่น้ำ
 แยงซี คือเมื่อแผ่นดินจีนแตกออกเป็นหลายก๊กหลายเอกราช เมื่อ
 พุทธศักราช ๒๒๖ ปี เมืองเสฉวนจึงตั้งขึ้นเป็นเอกราชก๊กหนึ่งหรือ
 มณฑลหนึ่ง ชื่อเสฉวนจิวเก็กหงอ คือเมืองฉือ คุนภายหลังจีนคือ
 มณฑลเมืองจีน ซึ่งต่อมาเรียกว่ายงจวบคนเรียกว่าเซียมไซ ได้รวม
 มณฑลประเทศราชทั้งหลายเข้าได้ ในแผ่นดินพระเจ้าจีนตี้ฮ่องเต้
 เมืองเสฉวนและ บริเวณแม่น้ำแยงซี ตกเป็นราชอาณาจักร กรุงจีนเมื่อ
 ราวพุทธศักราชได้ ๓๕๕ พรวษา ส่วนแคว้นแคว้นย่นหน่าซึ่งติดต่อกับ
 เสฉวนลงมาเบื่องทกษิณภาคนั้น ตามพงศาวดารจีนคงเรียกรวมว่า
 แคว้นเจียงจิวภายหลังเรียกว่าแคว้นยิดคงเคงโต มาในแผ่นดินพระเจ้า
 ย่นบูเค็กษัตริย์วงศ์ย่นจึงเรียกว่าย่นหน่า แคว้นเสฉวนนั้นต่อมาในแผ่นดิน
 เหมงเรียกว่าไซจอก พระเจ้าเหมงไทยไ้ คือจุยฮ่องบู แต่งกองทัพ
 บกทัพเรือ ให้ป้ออิ้วเค็กเป็นแม่ทัพบก ให้ทงฮ้อเป็นแม่ทัพเรือ แล้ว

เมืองโมครันเสวยราชย์ได้ ๕ ปี ถึงจุลศักราช ๗๐๕ ปีมะแม เบญจศก
ชาวมิลินดา (ฮุนหน่า) ยกกองทัพมาตีเมืองโมครันหนึ่งมิได้ก็เลิกทัพ
กลับไป

เจ้าศัตถ์ฟ้าครองสมบัติได้ ๕๐ ปี ถึงพิราลัย เจ้าไทยหลวง
ราชบุตรไดชนครองเมือง กองทัพจันทกุมารรบอีกครั้งหนึ่งก็มิได้ครอง
เลิกกลับไป ครั้นเจ้าไทยหลวงพิราลัยแล้วราชบุตรชื่อเจ้าศัตถ์ฟ้าได้
ครองเมืองสืบต่อมาได้ ๘ ปี จุลศักราช ๗๗๕ ปีมะเถลิง เบญจศก
เจ้าศัตถ์ฟ้าถึงพิราลัย เจ้าน้ำฟ้าราชบุตรได้ครองเมืองแทน เจ้าน้ำฟ้ามี
อนุชาชื่อเจ้าศรีฟ้าและเจ้ารุ่งฟ้า ได้เป็นแม่ทัพคุมพลโยธาเที่ยวปราบ
หัวเมืองต่าง ๆ แล้วยกไปตีเมืองไค้ให้สด้านฐานกำดงกองทัพจันทกุมารได้
ถอยทัพมาตั้งอยู่ในแดนวันช้างแล้วถอยมาตั้งในแดนเมืองโมครัน กองทัพ
จันทกุมารตีเมืองโมครันได้ เจ้าน้ำฟ้าผู้ครองเมืองโมครันหนีไปพึ่งกรุงอังวะ เจ้า
รุ่งฟ้าตั้งทัพในสังคราม เจ้าศรีฟ้าหนีไปอยู่เมืองโมครัน กองทัพจันทกุมารไป
ตีกรุงอังวะ พระเจ้าอังวะให้เจรจากับแม่ทัพจันทกุมารว่า มินเงกะยอทะวิน
เจ้าเมืองรามดิษฐ์เป็นชนบดต่อพระเจ้าอังวะ ถ้ากองทัพจันทกุมารไปปราบได้
พระเจ้าอังวะจะตั้งตัวเจ้าเมืองโมครันให้ ฝ้ายแม่ทัพจันทกุมารรับรอง
จึงแต่งกองทัพไปตีเมืองรามดิษฐ์ จับตัวมินเงกะยอทะวินได้นำมาถวาย
พระเจ้าอังวะ ฝ้ายเจ้าน้ำฟ้าเจ้าเมืองโมครันรู้ว่าพระเจ้าอังวะจะตั้งตัวไปให้
แม่ทัพจันทกุมารจะหนีก็หนีจึงหนีมาพึ่งพระเจ้าอังวะ

ตั้งศพเจ้านันฟ้าไปให้แม่ทัพจีน ๆ ก็เลิกทัพกลับจากญากาม พงศ์วาท
ไทยใหญ่กับพงศาจารย์จีนข้อความและเวลาหาตรงกันไม่

ว่าด้วยไทยแผ่ลงมาจากจีน

ในระหว่างยุคเชษฐาธิราชกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาเมื่อเป็นเจ้ายดกษัตริย์
พวกราชชาติไทยเดิมชาวแม่น้ำแยงซีพากันหนีลงมาสู่ประเทศทิศใต้ก็มาก

ดอกเตอร์คซซิงกล่าวไว้ว่า พวกไทยได้ลงมาตั้งในแดนญากาม
กว่า ๒๐๐๐ ปีมาแล้ว คราวลงมาทำด้วยกรุงศรีอยุธยาเมืองนครเดิมของ
พม่า เมื่อแผ่นดินพระยาพิชัยดาบหักคริต ๓๓ ในวงศ์จักราชซึ่งเป็น
วงศ์แรกเดิมของชาติพม่า แต่ในมหาราชวงศ์พงศาจารย์พม่าว่าพวกที่
มาทำด้วยกรุงศรีอยุธยาเป็นพวกทมิฬหรือทมิฬ คือคนชวรี คนชวรีด้วย
แปลว่าจีนนั้น ดอกเตอร์คซซิงเห็นว่าไม่ใช่จีนเป็นพวกเคโรซาน คือ
เทเยร์ หรือ แคนดัยาม คือพวกไทยใหญ่เอง เว้นแต่พงศาจารย์ไทย
ใหญ่พองแรกจะมีเมื่อคริสต์ศักราช ๖๐๐ ปีเศษ จึงไม่มีข้อความปรากฏ
ถึงเหตุการณ์ครั้งนั้น

เมื่อแคว้นแคว้นไทยในบริเวณ แม่น้ำแยงซี ตกเป็น ราชอาณาจักร
จักรกรุงจีนแล้ว ประเทศสุหนายังหาได้เป็นราชอาณาจักรจีนด้วยไม่

ในตำนานทิศใต้ของหมอดมิตโยร์ ชื่อ แอนโทโรไปบาบเรียนซ์
กล่าวว่า หัวเมืองฝ่ายใต้ประเทศจีนซึ่งบัดนี้เรียกว่ายูนนานนั้น แต่ก่อน
เรียกทินหรือเทียน ชาวประเทศนั้นเป็นชาติคูราย (บาเบเรียนซ์) มี

ขุนนางนายทหารจีนผู้หนึ่งชื่อของเกี้ยวได้ไปตั้ง เกียดกตอมฝักถ่อนชนบ
 ธรรมเนียม แวดวงคนเป็นเจ้าแผ่นดินปกครองพวกเถียนอยู่ยั้งแวน
 แคว้นนั้น ตั้งนามแผ่นดินว่าเถียนหรือถิ่น แถ่น แต่โบราณประมาณ
 ก่อนคริสต์ศกาด ๑๒๒ ปี หรือพุทธศกาดได้ ๔๒๓ ครั้นต่อมาเมื่อพุทธ
 ศกาดล่วงได้ ๔๓๓ ปี พระเจ้าแผ่นดินจีนวงศ์ฮั่นใช้ขุนนางลงมาตรวจ
 แคนทิศได้หาทางไปประเทศอินเดีย ขุนนางจีนนั้นเข้ามาในแคว้น
 เถียน เจ้าแผ่นดินเถียนชดชว้างใจไม่ยอมให้ทางไป กองทัพจีนแผ่นดิน
 จีนนั้นจึงได้ยกมาปราบปรามประเทศเถียนได้เมื่อพุทธศกาด ๔๕๖ พรวชา
 แม่ทัพจีนตั้งขุนนาง นายทหารอยู่รักษาเมืองเปเตียน นามเมือง เถียนเป็น
 ยี่ไฉว แถ่นนั้นแคว้นแคว้นนั้นหน้าก็ตกเป็นราชอาณาจักรจีนสืบมา การ
 สงครามครั้งนั้นคนตายมาก ชาวอุยหน่าหนีภัยลงมาข้างทิศใต้ในสยาม
 ประเทศฝ่ายเหนือครั้งนั้นมากนัก ครั้นต่อมาเมื่อแผ่นดินตั้งฮั่นประมาณ
 ราวพุทธศกาดได้ ๕๕๓ พรวชา ออ่งมิ่งขุนนางจีนเป็นชอบจับขุนนางจีน
 ผู้กำกับเมืองฆ่าเสียภายหลัง กองทัพจีนยกมา ปราบปรามฆ่าฟันชาวอุย
 หน่าเสียมากกว่ามาก ด้วยเหตุชนชาติไทยในฝ่ายเหนือจึงได้กระจาย
 พายลงมาตามบริเวณแม่น้ำโขงแม่น้ำคงแม่น้ำสาวกคือฉีรวดี้ และ
 แม่น้ำเมง

ในตำนานของมองซิเออร์เตเรียนว่าด้วยเรื่อง ประเทศอัยตาว
 คืออุยหน่านั้นชื่อว่าเมื่อก่อนคริสต์ศักราชได้ ๓๐๐ ปี พุทธศกาดประมาณ

ได้ ๔๐๐ ปีเศษ เจ้าแผ่นดินจึงวงศ์ฮั่นทรงนามวัดใช้ขุนนางมาตรวจ
ถึงเมืองแถบหรือเทียบคืออยู่น้ำ เวลานั้นมีเมืองหัตถวงหรือมหานคร
ชื่อเบงราย เจ้าแผ่นดินนั้นเรียกว่าขุนเมง (เห็นจะเป็นขุนเมือง) เป็น
ครั้งแรกที่จีนได้ติดต่อกับชาวฮั่นน้ำ

ครั้นเมื่อคริสต์ศักราช ๔๗ ปี พุทธกาลได้ ๔๘๐ จึงตั้งกอง
ทัพลงมาทางปลายแม่น้ำแยงซีปราบปรามชาวประเทศฝ่ายใต้แม่น้ำแยง
ซี ได้หัวเมืองต่าง ๆ รวม ๑๗ ตำบลเป็นจำนวนคน ๕๓๘๘๐ คน นับ
รายตัวเป็นคน ๕๕๓๗๑๑ คน เมื่อคริสต์กาลได้ ๘๖ พุทธกาล ๖๓๘
พรรษา กล่าวถอยหลังในระหว่างเมื่อคริสต์กาลได้ ๕๐ ปี หรือพุทธ
กาล ๕๘๐ นั้น เจ้าแผ่นดินอายดาจ้อเหยียนหัดได้อพยพออกกรุงจีนเป็น
คนมา ภายหลังมีคนมากจนจึงแยกกันไปตั้งในยูนชางเป็นแคว้น
อีกส่วนหนึ่ง เมื่อแรกตั้งใหม่ ๆ นั้นประเทศยูนชางยอมตั้งญูญาดั่งด้วย
แก่ประเทศอายดาจ้อ ด้วยนั้นเก็บตามจำนวนคนผู้ขายเป็นเกล็ดกับเดือ
สวมคอทองเองคนละ ๒ เกล็ด ครั้นภายหลังประเทศยูนชางก็แยกตั้งเมือง
ออกไปอีกหลายนคร ยูนชางคือยวนเชียงโยนก ส่วนประเทศอายดาจ้อ
นั้นได้เปลี่ยนนามเป็นนั้นเจามาตั้งแต่แผ่นดินถังมกก เมื่อจุกิดเหลียงซง-
เบ้งลงมาปราบปราม ในคริสต์ศักราช ๒๒๐ พุทธกาล ๗๖๓ จุกิด
เหลียงซงเบ้งผู้ใดถึงแก่กรรมในปีคริสต์ศักราช ๒๓๒ พุทธกาล ๗๗๕
อาณาจักรที่เรียกอายดาจ้อแล้วเปลี่ยนมาเป็นนั้นเจานั้น ทิศประจิมต่อ

แดนนครราชบุรี ทิศพายัพต่อแดนประเทศธิเบต อันเป็นประเทศซึ่งต้น
 ขัตุยวงค์พม่าได้ลงมาจากที่นั้น ทิศใต้ต่อแดนประเทศซึ่งเจ้าประเทศ
 เป็นผู้หญิง แต่ด้ามมีแม่น้ำพ่อค้าชาวอินเดีย ในตำนานว่าคือกัมพูชา
 ทิศอาคเนย์ต่อแดนยาวจคือตองเกียและอานาม ทิศหิรัตต่อแดนพม่า
 ทิศเหนือและทิศอีสานต่อแคว้นแคว้นจีน มณฑลเสฉวนและกวางไซ

ภายหลังประเทศอ้ายตาวหรือนั้นเจ้าหน้าจัว ได้มีนามว่าโด
 ผนวกกับชื่อนวนด้วย

ว่าด้วยไทยแยกตั้งนครมาจ้างได้

ครั้นกาลล่วงมาถึงแผ่นดินจีน กษัตริย์วงศ์ถัง หรือถังเฉียนจง
 แต่ก่อนจุลศักราช ๒๐ ปี จนถึงจุลศักราช ๒๖๘ ปี ประเทศอ้ายตาว
 หรือนั้นเจ้าแยกออกเป็นเอกราชหลายมณฑล คือ

๑. แคว้นแคว้นโกด้ามฟ้าแดนหัว ซึ่งเรียกโดยจีนภาษาว่า
 นันมิง (หน้าเมือง) ตุงเจา (หลวงเจ้า) เส่หลั่ง (เรียกตามนามเมือง
 หลวงของแคว้นแคว้นแดนหัวชื่อเส่หลั่ง) มณฑลหนึ่ง

๒. แคว้นแคว้นโยนกเขียงแดนซึ่งเรียกโดยจีนภาษาว่าซางยวน
 เฉียงหรือฮ่วนเขียงมณฑลหนึ่ง

๓. แคว้นแคว้นจุนันคร ซึ่งเรียกว่ายาวจหรือเกโจซึ่งบัดนี้
 เรียกตองเกียหรือตองกีนมณฑลหนึ่ง

๓. แคว้นแคว้นเวสัดหลวง คืออาซัมเหนือหรือมณั้ประ

มณฑลหนึ่ง

แล้วมณฑลแดนหัวจึงแยกออกเป็นสองประเทศราช คือ
ประเทศทิศใต้เป็นไทยโม (ไทยเมือง) คือโมกุง (เมืองขุข) โมกุง
(เมืองกลอง) โมเมียด (เมืองมิด) มีอาณาเขตลงไปคือแดนภูคาม
ประเทศ ประเทศข้างเหนือคือแคว้นแคว้นแดนหัวเดิมต่อกับแดนฮั่นหน้า

ฝ่ายแคว้นแคว้นโยนก หรือ ยวนซางก็ แยกออกเป็น สองประเทศ
ราช ฝ่ายเหนือคืออาณาจักรเวียงวังตั้งอยู่บนน้ำตก มีอาณาเขต
ฝ่ายเหนือขึ้นไปคือแดนหัวเมืองแดนหัว คือ ตาดิฟูฮั่นหน้า มณฑลหนึ่ง
ตอนใต้ คือโยนกเชียงแสน มีอาณาเขต ข้างใต้ลงมาคือ แดนมหาวิสุทธิ
วิสุทธิไชยเมืองยังเป็นอาณาเขตของมณฑลอยู่มณฑลหนึ่ง

ฝ่ายแคว้นแคว้นนครนครนครภูตเมืองแองหรือไถ่จิว คือขุน
บรมราชาธิราชให้ราชบุตรลงมาตั้ง แคว้นแคว้นมณฑลประเทศ คือถ่านซาง
ซึ่งจีนเรียกว่าเจ้าชวตณเจียงจงกลายเป็นเมืองชว หรือ เจ้า หรือ ชวา
คือนครหลวง พระบาง อันมีนามแต่ก่อน ว่าภูซาง เชียงตุง เชียงทอง เป็น
แคว้นแคว้นขอมสืบมาแต่โบราณกาลโน้นมณฑลหนึ่ง

ฝ่ายแคว้นแคว้นเวด้าตหลวงหนัก แยกออกเป็น อาซิมเหนือและ
ใต้ คือมณฑลประเทศซึ่งกลายเป็นกระแซอีกมณฑลหนึ่ง

เหตุการณ์แคว้นแคว้นทั้งหลายได้ขยาย แยกออกเป็นด่อน ๆ
หลายด่อนดังนี้ เพราะเจ้าแผ่นดินในแคว้นแคว้นมีราชบุตรทั้งหลายก็ได้

แยกย้ายกันไปครองนครเป็นส่วนตัว ๆ กัน เพราะจะอยู่รวมกันก็เป็นอัน
ยาก เหตุราชสมบัติครั้งนั้นก็คือคนด้วยและพื้นดิน จำต้องไปหาแดน
กว้างสร้างนครต่าง ๆ ห่างกันออกไปทุกที โดยเหตุนี้ประชาชนชาติ
ไทยจึงได้แผ่กว้างดั่งวงแฉกและเมงมีลักษณะมาในลักษณะนี้โดย
ลำดับกาลสมัย

ชื่อไทยต่าง ๆ

เหตุที่ไทย ลงมา หลายพวก หลายคราว จึงมี นาม ประเภทไทย
ต่าง ๆ หลายหมู่ เช่น ไทยเถื่อน ไทยเถียร ไทยไท้ ไทยโถน ไทยแคว
ไทยโพ ไทยมน ไทยมอญ (ดำ) ไทยโม (เมือง) ไทยเชียงไทย
เวียงไทยเมือง ผู้ไทย (เมืองไทย) สุไทย (เจ้าไทย) ไทยไท้หรือไทย
ทุ (ไทยทั่วคือเจ้าไทย) และอื่น ๆ

ประเภทไทย

การแบ่งประเภทชนชาติไทยในหนังสือต่าง ๆ แบ่งเป็นไทย
หลวงไทยใหญ่ไทยน้อยบ้างแบ่งเป็นไทยเหนือไทยกลาง ไทยใต้บ้าง
แต่ในความเห็นของข้าพเจ้าเห็นว่าภาษาไทยได้ผสมกันกับภาษาอื่นเป็น
ส่วนเป็นแผนกอยู่ในเวลานี้เป็น ๕ หมู่คือ ๑ ไทยในแคว้นสุวรรณภูมิ
และกวางไซเป็นไทยจันควรจะเรียกว่าไทยจันหมู่หนึ่ง ๒ พวกไทย
แคว้นไท้ผู้ไทยและอื่นซึ่งอยู่ในบริเวณแม่น้ำช่องเกียหรือทรงก้ำใน

ตั้งเกยตลอดดงมาจนพวน ควรเรียกว่าไทยแถวเพราะภาษาผสมกัน
 หมู่หนึ่ง ๓ พวกไทยเวียงไทยเชียงหรือลาวตลอดดงมาจนไทยใต้ควร
 เรียกว่าไทยขอมหมู่หนึ่ง เพราะภาษาผสมกันกับขอม & พวกไทย
 โมหรือคือไทยโมกอง เมืองกลดองกับไทยเทียรหรือไทยเด่นหัว ซึ่ง
 ตั้งอยู่ในบริเวณแม่น้ำโมคือ ขยเวเจอันเป็นแนวแยกจากแม่น้ำขาว —
 เอราเวอันเป็นที่ตั้งประเทศภูกาม ควรเรียกว่าไทยม่านหรือไทยพม่า
 หมู่หนึ่ง & พวกไทยหลวงที่เรียกว่าอาขมขมคักระแซ อันอยู่ก่อน
 ข้างแม่น้ำพรหมบุตร มีพวกลูกภาษาคิดคอกัน กับพราหมณ์ และชื่เบค
 ควรเรียกว่าไทยพราหมณ์หมู่หนึ่ง ว่าโดยภาษาผสมกันคงเป็นดังที่
 กล่าวมานี้ ถ้าว่าโดยกิริยาที่อพยพไทยจันแยกดงมาเป็นไทยพม่าไทย
 แถวและไทยพราหมณ์อันมาทางชื่เบค แล้วไทยจันกับไทยพม่าแยกมา
 เป็นไทยเชียง ฝ่ายไทยแถวแยกดงมาเป็นไทยเวียง แล้วจึงไทยเชียง
 กับไทยเวียงดงมาเป็นไทยขอมหรือไทยใต้ในปัจจุบันนี้

เรื่องตำนานโยนกที่ข้าพเจ้าเรียบเรียงนี้จะกล่าวแต่ในเรื่องไทย
 เชียงดงมาคือไทยขอมส่วนเดียว ตามความที่ปรากฏในพงศาวดาร
 ของพวกไทยเชียงหรือลาวเฉียง

อธิบายความในตำนานภาคต้น

ในตำนานเบื้องต้นกล่าวจับเดิมมาตั้งแต่หน้าทวมโลก เป็นปฐม
 เรื่องหน้าทวมโลกนั้นแม้อถึงในพงศาวดารอื่นๆ ก็มักจะกล่าวเดียนคล้ายๆ

กัน ในเรื่องค้นพงศาวดารด้านข้างก็กล่าวว่คนขาดตั้งด้วยค่อแถมคือ
ฟ้า แถมบันดาดีให้หน้าท่อมเมืองถ่มคนตายตั้ง เว้นแต่ปู้ต่างเชิงกับขุน
เกิดขุนคนได้รู้ดวงหน้าว่าแถมจะบันดาดีให้หน้าท่อมจึงได้เตรียมแพบรร-
ทุกครอบครวัไว้ ครนหน้าท่อมพิศพาแพดอยไปถึงเมืองแถม ๆ จึงให้
ไปอยู่ทบงแถมรอนหน้าแห่งบกแถวจึงได้ตาแถมถบ มาตั้งอยู่ทนานอย
ออยหนู คือเมืองแถมกายทงมกเกิดมากชนแถว แถมจึงให้ขุน
บรมราชามาเป็นใหญ่ในเมืองแถมขุนบรมราชจึ่งให้ราชบุตร ๗ คนไป
ครองนครทง ๗ คือ ๑ ขุนต่อมาครองเมืองธวาทันข้าง ๒ ยี่ผาดาน
ไปครองเมืองหอแต (หือ) ๓ ถ้ามจตั้งไปครองเมืองอานาม ๔ ไผ่ผง
ไปครองโยนก (เชียงแสน) ๕ หงอินไปครองอยุธยา ๖ ตกกตมไป
ครองเมืองเชียงคม (ไซ่งอน) ๗ เจ็ดเจิงไปครองเมืองพวน (คำเกิด)

ในพงศาวดารจีน ก็มี ความปรากฏว่เมื่อครั้งแผ่นดิน พระเจ้า
เจียวเต้เกิดหน้าท่อมใหญ่ตองหน ชนไปคองเมืองบนเขา คังฮองชัวพระเจ้า
แผ่นดินครัดไซให้ขุนนางผู้ชอของเป็กโหไปทำการบิदन้าถึง ๙ ปีไม่ถ่า-
เร็ว หน้าท่อมอยุถึง ๑๐ ปีจึงถด •

ในเรื่องค้นคัมภีร์มโนดาร์หรือมานะก็กล่าวว่ไดกนได้ทำตาย
ไปด้วยไฟ ๗ ครั้ง ด้วยน้ำ ๓ ครั้ง ๆ หตงนทำตายด้วยน้ำ ครนนาถด
น้อยจึงเกิดเป็นเบรียงนมถอยอยุถึงหน้าพรหมตงมาเดฟพัชารถน

ในเรื่องข้างชาวตะวันตกกเช่น คัมภีร์ไบเบตที่คำศาคาโมเซหรือ

มุด้านบับ แต่งไว้ก็มีเรื่องพระเจ้าทรงพระพิโรธแก่หมื่นนุขยบันดาฉานา
 วิชาศვენแต่โนฮาค่อเรือหน่นาได้ คด้ายกับซุนเค็ดซุนคานโนพงศา-
 ดารดาวทำให้เห็นว่าชะรอยโลกนี้ จะได้น้ำท่วมใหญ่ฉักคราวใดคราว
 หนึ่ง ถ้าจะกระเนตามพงศาวดารจันตงแต่แผ่นดินพระเจ้าเจียวเตมาจน
 บดินได้ ๔๒๓ ปี เพราะฉะนั้นพงศาวดาร โดกล่อก่อนฉัพพนชนไปคง
 เป็นอนพนเพื่อน เรื่องราวตำหรับค่านานทงหลายเป็นของเกิดชนภาย
 หตงคตแต่ได้อักษรวิธีใช้ในการจดจำ ถึงกระนั้นการนิพนธกมกเป็น
 นิทาน โดยทางเดาบ้างทางค่านวนบ้างเป็นพนมา

ในเรื่องคณค่านานโยนกเขียงฉะฉน กถาวว่าเมื่อนาดตเกิดเป็น
 หวังเป็นหนองขงนาอยเป็นแห่ง ๆ มีหนองฉัดหวงเป็นคณฉะฉนมาค
 ราชมาซุดคควกเป็นแม่มาค่อแม่นาของเป็นคณ ครนนาแห่งบกเป็นพน
 ดินคณฉนฉะฉน พวกขอมหวองเมื่องโพธิ์ดาร์พากันไปคตบ้านเมื่องปฐุม
 มีเมื่องชอสุวรรณ โคมคำและอมงคเสถานครเป็นคณ เนอความคณนท
 พอให้เห็นได้ว่าฉะฉนโยนกเป็นคณทของพวกขอมมาแต่ก่อน

อธิบายความในตำนานภาคสอง

และในตำนานภาคที่สองซึ่งกถาวด้วยราชวงศ์ไทยเมื่องชอเจ้า
 ถึงหนวดิกุมาร เป็นราชบุตร พระเจ้าเทวภาด เมื่องนครไทยเทศ มาสร้าง
 เมื่องโยนกเก่าชอนาคพนชนครหรือนาเคนทรโนฉะฉนสุวรรณ โคม
 คำदैยยกกองทัพไปปราบขอมเมื่องอมงคเสถานคร จึงเป็นปฐุม

กษัตริย์ดัดจริตวงศ์ต่อมาขึ้น ได้ตรวจดสอบกับพงศาวดารไทยโมคือ
ไทยเมือง ในพงศาวดารนั้นตงคนเรอง

เทียบกับพงศาวดารไทยใหญ่เมืองโม

เมื่อพุทธกาลได้ ๓๓๓๓ ว่ามีเทวบุตรของคชสีขุณฑและขุน
โดยดงมาจากฟ้า ขุนได้เป็นใหญ่ในเมืองแต่หลวง ย่นหน้า ขุนโดย
ไปดงแวงแคว้นไทยเมืองหรือโมณเมณาโมหรือชวยเวเต และให้
ราชบุตรไปครองถึงกตถึงมคคตจนอาชัมณประ ฝ่ายขุนให้ราช
บุตรทั้ง ๗ ไปดงนครต่าง ๆ คือย้ายขุนหลวงไปดเมืองตะโกงคือเมือง
หลวงของพม่าเก่าได้ ก็อยู่ครองเมืองตะโกง ให้ราชบุตรที่ดองชื่อ
ขุนฟ้าไปครองเมืองย่างคือโมยเป็นด้วยมา ให้ขุนไปครองแวง
แคว้นดำพูนไชย คือแวงแคว้นโยนกนครเชียงแสน เพราะดมยนั้น
เมืองดำพูนยังหาได้เกิดไม่ และให้เป็นด้วยช้าง ให้ขุนแวงฟ้าบุตร
ที่ดไปครองเมืองยองเหนือเชียงตุงเป็นด้วยทองคำ ให้ขุนดาบุตรที่หา
ไปครองเมืองกาเลดงด้วยน้ำชินควิน ให้ขุนชาบุตรที่หกลไปครองเมือง
อังวะดงด้วยพดอยแดง ให้ขุนดบุตรที่เจ็ดครองเมืองยองโกดเมณา
อยู่ทขุนเคยครองอยู่ก่อน ดิบตระกูลดงคำคือ ๆ มา

พงศาวดารแสนหวี

แต่ในพงศาวดารไทยเทียบเมืองแสนหวีมี ข้อความไปอีกอย่าง

หนึ่งว่า

เมื่อพุทธกาลล่วงแล้วได้ ๓๒๗๔ ปี มีบุรุษหนึ่งชื่อขุนอ้าย
เป็นชาวบ้านมั่นในแดนโกธามพิณแห่งหนึ่ง ไปตั้งโคกหนองบุดได้
นางนาคธิดาเป็นภรรยาเกิดบุตรชื่อขุนตงคำ ครั้นใหญ่มาได้ราชาธิดา
พระเจ้าองค์เมืองมิดดาเป็นภรรยา โดยการตั้งมรดกแก่พระเจ้า
กรุงมิดดาสร้างเมืองให้อยู่ที่ทุ่งคอกขุนตงคำ มีบุตรชายต้ององค์ชื่อ ขุนดู
และขุนไธย ขุนดูได้ครองสมบัติแทนบิดา มีราชอาณาเขตถึงเมือง
ต้า เมืองพง เมืองถ้ เมืองไร่ เมืองแรม ถึงต้องพันนาถอ ณ ต้อง
ฝั่งแม่น้ำของ แล้วให้ราชบุตรทั้งหลายแยกย้ายกันไปตั้งนครต่าง ๆ
ตลอดลงไปในดินแดนซึ่งภายหลังได้ตั้งเป็นเมืองเชียงใหม่และบริเวณ
แม่น้ำคงชาตวันบุตรนั้นคิดหาขุนตงคำไปครองเมืองนั้น ๆ คือ

๑. ขุนท้าวถวาท ครองแคว้นเมืองนายมอกใหม่ เชียงคำ
เชียงคอง เชียงเด่น ลงไปคือแดนสยาม

๒. ขุนท้าวเจงคำ ครองแคว้นเมืองยองห้วย เมืองปอน
เมืองดักตบ เมืองสระทุ่ง เมืองมอ เมืองตา เมืองเมียง เมือง
หนองหมอน เมืองค้ายดาก (ใหม่) เมืองจำก่า (จำปา) เมืองยันทง
เมืองพ่าย

๓. ขุนท้าวจางรุ่ง (งายาว) ครองเมืองโม เมืองนะ เซฝ่าย
เมืองวัน เมืองคี่ เมืองกก เมืองกอม

๔. ขุนฟ้าอ่อนคน ครองเมืองคิง เมืองชิงกงมา เมืองมอ

๕. ขุนท้าวสุโหด ครองเมืองฮำ เมืองยอง และเมืองขัตตรา
๖. ขุนบ้องฟ้า ครองเมืองวิงจ้อ (เวียงเจ้า)
๗. ขุนเจงปด่อง ครองเมืองกุนไหว (เกาะแก้ว) และเมืองดำพด้า
๘. ขุนบันโพหวง ครองเมืองกุด (ขุด) เมืองตวง (หวดง) และเมืองชุมถ้าย
๙. ขุนคำแสน ครองเมืองเชียงดาว บ้านหม้อ เชียงเตย เมืองยาง เมืองกตอง
๑๐. ขุนแวนครองเมืองยุก เมืองย็น เมืองมอ เมืองไค เมืองดำ
๑๑. ขุนไทยคำครองราชสมบัติเมืองเทียน แดนหัว ตำบลตระกุดวงคำตอ ๆ กันมา

พงศาวดารเมืองโกตเคียงทกต่างเกยวถึงกันดังนี้ จะควร
 ตั้หนึ่ฐานว่าเจ้าตั้งหนวคิกุมารผู้มาสร้างเมืองนาคพันธุโยนนครเชียง
 แด้นนนั้น จะเป็นท้าวได้ผงผู้มาจากเมืองแกลงตามพงศาวดารด้านข้าง
 หรือขุนงตามพงศาวดารไทยเมือง หรือท้าวถวาทตามพงศาวดารแดน
 หัวทางใดทางหนึ่งก็เป็นอันยาก ทั้งคักราชแสดงกาลสมัยไม่ตรงกัน
 ในตำนานโยนกว่าสร้างนาคพันธุนคร เมื่อคักราชพระเจ้าอัญชนะดักกะ
 ได้ ๑๗ ปี ก่อนพระพุทธเจ้ามาอุบัติในโลก ๕๓ ปี แต่ในตำนานไทย

เมืองว่าพุททกาดังงั่วได้ ๑๓๑๓ ปี พงศ์วาทารแดนหัวว่าขุนตุน-
 โดยได้ครองเมืองเมื่อจุลศักราชได้ ๑๘๗ ปีแล้ว แต่ในพงศาวดารล้าน
 ช้างไม่ปรากฏว่าศักราชเท่าใด พงศ์วาทารพม่ารับกันว่าได้เคยกรุง
 ตะไก้แก่ขุนตุนเมื่อแผ่นดินโคตรธรรมราชาหรือมหाराชเมงกษัตริย์ดา-
 ดับที่ ๑๗ ในวงศ์ศักราชผู้สร้างกรุงตะไก้เมื่อพุททกาดได้ ๒๐ พรรษา
 ดำรงมาจนพุททกาดได้ ๑๓๑๓ ปีแล้ว ให้บุตรชื่อขุนอ้ายตุมครองเมือง
 ตะไก้ แต่ในพงศาวดารจีนว่าเมืองยูนชางพงแยกจากยูนหนำไปตั้งชน
 ในแผ่นดินถึงซึ่งอยู่ในระหว่างตั้งแต่พุททกาด ๑๓๖๓ ไปจนถึง ๑๔๕๐
 เท่านั้น อนึ่งได้สอบตำราศักราชอินเดีย หาได้มีอัยชนะศักราชไม่
 ศักราชของชาวฉากะกัมแต่ตั้งว่าหนะลังกะถัมวัดค้อมหาศักราชอย่าง
 เดียวซึ่งตั้งชนเมื่อพุททกาดได้ ๖๒๑ พรรษาแล้ว

ความเห็นเรื่องศักราชตั้งเมืองโยนก

ตามเหตุทั้งหลายดังนี้ เห็นว่าศักราชตั้งเมืองนาคพันธูในตำ-
 นานเชียงแสนนั้นจะเป็น ด้วยความประสงค์ ผู้แต่งตำนานในครั้งนั้น ต้อง
 การจะโอนเวลาดังนั้นไปหาพุททกามัย เพื่อจะได้กล่าวอ้างถึงพระพุทเจ้า
 เด็ดจมาพยากรณ์เหตุการณ์สถานที่ต่าง ๆ อันจะได้สร้างเป็นนครธานี
 และเจดีย์สถาน ณ ที่ต่าง ๆ นั้นในชนหลังเพื่อผูกมัดความเชื่อหรือความ
 หดงของหมูชนให้ นิยมแน่นหนา หนักขึ้น จึงได้เหี้ยมด เอาจุลศักราชไป
 เป็นมหาศักราชและพุททศักราช เพราะการแต่งไม่ถูกต้องการความจริง

ยิ่งกว่าความกันโฮกในทางศาสนา จะเชื่อฟังเอาเป็นแท่งหมดไม่ได้
ซึ่งกล่าวว่างดเมืองนาคพันธนครเมื่ออัญชนะศักดิ์ราชได้ ๑๗ ปีนั้นน่าจะ
เป็นมหาศักดิ์ราช ถ้าเป็นมหาศักดิ์ราชแล้วก็ตรงกับพุทธกาล ๖๓๙ พรรษา
ตรงกับสมัย เมื่อไทยใหญ่ลงมาตี เมืองพม่ากระจัดกระจาย ภายหลังจึง
สมุทพุทธชัยเป็นต้นวงศ์ อโนราจิงได้ดับ ตั้งกรุงสุทกามชนเมื่อพุทธกาล
ได้ ๖๕๐ พรรษา สมัยนั้นเป็นเวลาที่ชนชาติไทยได้ลงมาจากประเทศ
ข้างเหนือและปราบประเทศข้างใต้ ลงมาจนตลอดสุทกาม ประเทศ และ
รวมัญประเทศบางที่จะเดินตลอดถึงโพหน้ำกำพูชาหรือชอมโบราณด้วย
ชนชาติไทยจึงได้ลงมาปกแผ่แพร่หลาย มากในประเทศนี้ ตอนนั้น
จำนวน ปี ราชสมบัติ แห่ง ขัตติวงศ์ถึงหนวดผู้สร้างเมืองนาคพันธ์ โดย
ลำดับมาถึงพระองค์พวงราชลำดับที่ ๕๓ ผู้เป็นพระชนกพระเจ้าพรหม
ราชผู้ได้ปราบชอม ลงมาถึงแคว้นแคว้นกาแพงเพชรนั้น คิดผนวก
ทั้งทในตำนานอย่างโบราณมาถึงองค์ละ ๑๐๐ ปีบาง ๑๐๒ ปีบาง ซึ่ง
เป็นการเหลือเกินนั้นเขาด้วยกรวมเป็นปีได้ ๑๐๓๓ ปี ตอนนั้น
กับพุทธกาล ๖๓๙ ซึ่งควรจะนับสร้างเมืองนาคพันธ์นั้น เป็นเวลา
เมื่อ พรหมราช ลงมา กำแพงเพชร พุทธกาลได้ ๑๖๗๐ พรรษา ตรงกับ
จุลศักราชได้ ๕๘๘ ถ้าหักจำนวนปีที่เหลือเกินออกเดี่ยบบ้างก็ตกอยู่ใน
จุลศักราชตามร้อยเศษ ตรงกันกับ สมัยที่ปรากฏใน พงศาวดารเหนือว่า
พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก เมืองเชียงใหม่ ลงมาตี เมือง ตัณฑยัตติโฮทัย

ในแผ่นดินพสุธรราช ๆ ยอมถวายราชธิดาแก่พระเจ้าเชียงใหม่ ครั้น
ราชธิดาตั้งนาคยนั้นเกิดบุตรกับพระเจ้าเชียงใหม่ จึงให้ตั้งเมือง
พิษณุโลกตามชื่อความที่มีในตำนานพระพุทธชินราชชินศรีนั้น

เรื่องประเทศขอมประทุมสุริวงศ์

ก็แต่ในสมัยเมื่อระหว่างตั้งแต่พุทธกาล หกร้อย พรรษาตมา
นั้นการกระจัดกระจายใช้จะมีแต่ในแคว้นแคว้นพม่าและรามัญ แม้ใน
กำพูประเทศก็ออกจะกระจุยกระจายเหมือนกัน จึงได้มีชาวต่างประเทศ
เข้ามาเป็นใหญ่ในแคว้นแคว้นเขมร ซึ่งปรากฏพระนามในภายหลัง
ว่าพระเจ้าเกตุมาตาและพระเจ้าประทุมสุริวงศ์ แต่ในตำนานที่ชาว
ยุโรปแต่งเรื่องเมืองเขมรนั้น ว่าพระเจ้าประทุมสุริวงศ์ซึ่งจันเรียก
สวณสวญได้มาแต่ประเทศอินเดียหรือโรมินดิย์ มาเป็นใหญ่ในแผ่นดิน
เขมรเมื่อพุทธกาลได้ ๖๓๐ พรรษา แต่เกตุมาตาซึ่งจันเรียกว่าเกีย
เทียนหญได้มาที่หลังเมื่อพุทธกาลได้ ๘๐๕ พรรษา ก็แต่ในพงศาวดาร
เขมรกลับว่าพระเจ้าเกตุมาตาเป็นผู้ที่พระอินทร์ให้มาเกิดก่อนและสร้าง
ปราสาทนครวัดให้เป็นที่อยู่ ภายหลังพระเจ้าเกตุมาตาได้พระเจ้าประ
ทุมสุริวงศ์ในดอกบัวมาเลี้ยงไว้ ครั้นใหญ่มาได้เป็นเชยพระยานาค ๆ
จึงสร้างเมืองนครหลวงให้อยู่ ครั้นพระเจ้าประทุมสุริวงศ์ได้ราชสมบัติ
จึงยกนครเดิมของพระเจ้าเกตุมาตาถวายวัดจึงมีนามว่านครวัด ใน
พงศาวดารเขมรอ้างศักราชว่า เมื่อพุทธกาลได้ ๑๕๐๐ แล้ว แต่ใน

จดหมายเหตุของชาวยุโรป ซึ่งว่าประมุขผู้วิงศ์มาแต่อินเดียหรือโรม
 วิสัย มาได้มหาเทวีผู้เป็นใหญ่ในประเทศชอม แรกสถาปนาพระนคร
 หลวงแฉกเทศถาน ด้วยศักรา และดินแดน ประดิษฐานศาลนา ประเมศวร
 ตามรตข้างอินเดีย ไว้ในแดนเขมรนั้นในราวพุทธกาลได้หกร้อยเศษ
 ขอที่ชาวยุโรป เข้าใจว่า พระเจ้าประมุขผู้วิงศ์ มาแต่อินเดีย นั้นเห็นจะ
 เป็นด้วยศัพทที่เรียกเขมรว่าจาม นั้นจะเนื่องมาแต่คำว่าจามปานคร
 ในอินเดีย ประกอบกับที่เทศถานศักราเป็นเรื่องเกี่ยวกับศาลนาข้าง
 อินเดีย ที่ประมาณเวลาราวพุทธกาลหกร้อยเศษนั้น เพราะมี
 จดหมายเหตุของพวกพ่อค้าที่มาจากอินเดียและท่าโรมันต่าง ๆ
 มีปรากฏว่าเขาได้พบประเทศชวามถายาามปาและกามโพชา และได้
 ไปถึงประเทศจีน ในปีคริสต์กาลได้ ๑๖๖ ตรงกับพุทธกาล ๙๐๙ พ่อ
 ค้าชื่อ Marcus มาคุสและชื่อ Aurelius ออเรเลียส ได้ไปเมืองจีน
 โดยทางจามปานคร ได้พบประเทศชวามถายาามปา (ยวนชาน) แต่
 พวกพ่อค้าโรมันเรียกว่าตาจิน

ความเห็นในเรื่องจาม

แต่ในความเห็น ของ ผู้เรียบเรียงเรื่องนี้ เห็นว่า จามที่มาตง ใน
 แดนเขมรนั้น จะไม่ใช่ตรงมาจากจามปานคร ในอินเดีย น่าจะมาทาง
 เกาะชวาและแหลมมลายู เพราะภาษาจามที่ปรากฏในเรื่องจามเทวี
 วงศ์นั้นเป็นภาษาชวา และในแคว้นเขมรทุกวันนี้มีชนที่ใช้ภาษา
 ชวามถายาเป็นพื้นภาษา อยู่ หลายหมู่ เช่น พวก เขมรจาม หรือ ที่เรียกว่า

แซกครว และพวกข้าจะรายข้าเรือदैว์เป็นต้นยังใช้ภาษาค้ายมถาย
 เช่นเรียกบิดามารดาว่าอิมอะมา วัน^๕นว่าฮารยหนักค้ายกับคำมถายว่า
 อินฮารี เรียกเดือนว่าบุตั้นเรียกทางว่ายาตั้น นับ ๑ ถึง ๓๐ ว่า
 ซา ควา เตา ปา มา น้า ซจุ ซบั้น ควาบั้น ตบุดะ อึ่ง
 เมืองหงหยายมักเรียกว่ากำพง ซึ่งตรงกับคำกำปงในภาษามถาย
 เช่นกระพงม (นครหลวง) กระพงส่วย กระพงโตม กระพงชะนัง
 และอื่น ๆ อึ่งในหมายเหตุของดตเคนเน็ค เกวหนา ทอมมัตต์ สแตม
 โฟด แรฟเฟ็ต เจ้าเมืองดิงคโปรคนแรกผู้เรียบเรียงหนังสือพงศาวดาร
 ชวาระบุถึงความเห็นของเมเยอร์วูดโฟดในพงศาวดารจีน ซึ่งกล่าว
 ถึงเกาะชวาและแคว้นแคว้นฟูน (โพหน่า) ซึ่งอยู่ที่ตะวันออกแห่ง
 ประเทศสยามนั้นว่า เมเยอร์วูดโฟดแห่งกรุงปักกิ่งเป็นแคว้น
 มถาย เขียนในภาษาอังกฤดังนี้

On the authority of Chinese history and they traded
 to an island and Kingdom called Founan to eastward of Siam
 during the third and fourth centuries. This was probably a
 Malay kingdom but we cannot ascertain its situation.

เทวรูปและตัวอักษร

อึ่งดังเกดเห็นทรงเทวรูปต่าง ๆ และเทวดานาคีดา กับทั้ง
 อักษรขอมโบราณที่จารึกไว้กับคีดา อันปรากฏอยู่ในที่ต่าง ๆ ใน

อาจารย์ตั้งสอนชนบทรรมเนียมคำสอนและอักษรวิธ แก่ชาวเกาะนั้นเป็น
ปฐม ข้อที่ว่าตัวอักษรสยามในทนต์คืออักษรขอม น่าคิดว่ารากษส
ต้องคนซึ่งถนัดงานจารึกนั้นจะเป็นอันเดียวกับขอมหรือมิใช่ เพราะ
อักษรโบราณบรรพชนก็คงจะเป็นตัวเทวนาควันนั่นเอง

ลัทธิคนเดิมในชาวเหมือนกันกับข่าระแคว

ประการหนึ่งในพงศาวดารกล่าวถึง ประเภท คนป่า ซึ่งเป็นพื้น
เดิมในเกาะชวา ว่าถ้อยคำที่ดัดแปลงโคกระบือเช่นนกอย่างหนึ่งเรียกว่า
อุตุกการะ ถิ่นที่เหมือนนั้นกับพวกข่าระแควในปัจจุบันนี้ดัดโค
กระบือเช่นนกแร้งและกา

เทียบพระนามราชาเขมรกับชาวเป็นดอกไม้

เรื่องคนพงศาวดารชวา นั้น เป็น เรื่องราวใน เรื่อง มหาภารตะ
พงศาวดารเดิมประเทศอินเดีย เพื่อจะโยงคนวงศ์กษัตริย์ชวาเข้าเป็น
วงศ์ภารตะโดยสืบสายจากอวสุร เป็น โอรสบัณฑิตดาของภารตะ
แต่มาคงคนเรื่อง ในประเทศชวาเมื่ออริสการะ คือแรกตั้งมหาจักรราช
ตรงกันกับสมัยประทุมสุริวงศ์ในฝ่ายเมืองเขมร อนึ่งพระนามกษัตริย์
เขมรซึ่งเรียกว่าเกตุมาตักดิ์ ประทุมสุริวงศ์กดิ์ เป็นนามดอกไม้
คล้ายกันกับพระนามกษัตริย์ที่ใช้ในประเทศชวาครั้งนั้น เช่นพระนาม
อัยการของอิเหนาเรียกว่า เทวากุสุมา และ ก่อน ๆ นั้นจนไปก็มีว่า ปุษบา
ชายะ บุษบาวิชายะ อชิหรมาตา กุตุมาวิจิตรา กุตุมาชานะ ฉะ

เป็นต้น ด้วยเหตุเหล่านี้ทำให้ข้าพเจ้าใจว่า พวกจามที่มาตั้งใน
แดนเขมรคงจะมาแต่มีอายุและชรา

ว่าด้วยทางมาแห่งศาสนาฮินดู

การรับคำสอนพราหมณ์มาแต่อินเดียคงจะได้ มีมาในราวสมัย
เดียวและทางเดียวกัน การก่อสร้างและสิ่งสำคัญต่าง ๆ จึงได้คล้ายกัน
ถ้าจะคิดว่าคำสอนพราหมณ์ได้มาจากอินเดียโดยทางบกทางใดทางหนึ่ง
ก็คงจะได้พบเค้ามุกต์โดยทางที่มานั้นบ้าง ดังแต่มีประเพณีประเพณี
เมืองไทยใหญ่ และ พม่า รามัญ ตลอดจนมาจนแดนลาวไม่ ตู้นเคยกับ
ศาสนาฮินดูนัก จึงควรเห็นว่าศาสนาฮินดูได้มาจากประเทศฮินดูโดย
ทางทะเลผ่านตามหมู่เกาะฝ่ายใต้ต่อเนื่อง สืบกันมาจนถึงแหลมมลายู
และแหลมกัมพูชา

ว่าด้วยชาวอินเดียมาตั้งในชวา

เรื่องมูลประวัติชาวประเทศอินเดีย เป็นต้นมา ตั้งในเกาะชวา
นั้นกล่าวต่าง ๆ กันหลายตำนาน ตำนานหนึ่งว่า เมื่อต้นศักราช
ยระวาเจ้าเมืองโรมวิดัยส่งคนต้องหมื่นครวัให้ไปตั้งในเกาะชวา ตั้งไม่ได้
เป็นใช้ตายเกือบหมดเหลือรอดกลับมากแต่ ๒๐ ครวั ครั้นเมื่อศักราช
ชวาได้ ๑๐ ปี เจ้ากรุงศรีวิชัยในอินเดียส่งคนต้องหมื่นครวัไปตั้งในเกาะ
ชวาตั้งคิดมีคนเกิดมากขึ้นดังงมาได้ ๒๘๘ ปี ศักราช ๓๐๐ จึงมีเจ้าผู้
ครองชวากาโนเป็นใหญ่อยู่ได้ ๑๐๐ ปีจุติ บุตรชวอพาสุเกิดได้เป็นเจ้า

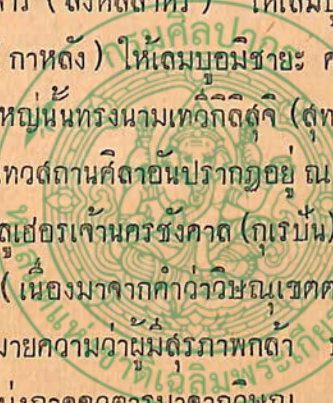
ดิบวงศ์เมื่อกักราชได้ ๔๐๐ เมืองหลวงนั้นมีชื่อว่าวิราชะ ครั้นพาสึกเกิด
 ถ่วงแล้วบุตรชื่อมางษปติได้ครองเมืองแทน และสืบสันตติวงศ์คือ ๆ มา
 ได้ ๓๐๐ ปี กักราช ๘๐๐ จึงมีเมืองอัษฎิณเฑียรเกิดขึ้นในหัวเมือง
 ขอบปฐดาระ ๆ มีบุตรชื่อไพธะ ๆ มีบุตรชื่อปัทมเทวนาตะ ได้ครอง
 เมืองอัษฎิณเฑียรสืบต่อกันมาสามราชวงศ์ใน ๑๐๐ ปี องค์ที่ ๔ ชื่อ
 ราชะพายะยกจากเมืองอัษฎิณเฑียรไปตั้งนครใหม่ชื่อเกตุรี คือเมืองดาหา
 เมื่อกักราช ๘๐๐ ครั้นถ่วงแล้วไม่มีผู้สืบวงศ์ เมืองดาหากว่างไม่มี
 เจ้า ยังมีเมืองอีกสองนคร ๆ หนึ่งชื่อบรมบานัน (พราหมณ์พนมคือ
 เจดีย์พราหมณ์) เจ้าเมืองชื่อพาเกะ อีกนครหนึ่งชื่อเปงดิงเจ้าเมืองชื่อ
 อังคิงเดรย นครทั้งสี่นี้ท้าวตั้งสงครามกัน ราชบุตรเขยของอังคิง-
 เดรยชื่อธรรมมายา มีฝีมือเข้มแข็งประหารพาเกะเจ้าเมืองพราหมณ์
 พนมตาย เมืองพราหมณ์ร้างตั้งแต่กักราชได้ ๘๐๐ มา ฝ่ายเมือง
 เปงดิงหนีของครัยถ่วงแล้ว ธรรมมายา บุตรเขยได้ครองราชสมบัติแทน
 ครั้นสิ้นธรรมมายาแล้วขาดเชื้อวงศ์เมืองกว้างไป ครั้นเมื่อกักราช
 ๓๐๐๔ อริศากระมาจากอินเดียมา ตั้งเมือง เมณฑังกะมุตันเป็นใหญ่แล้ว
 สร้างวิหารเจดีย์แก้วพันหลังที่บรมบานัน ในปีกักราช ๑๐๑๘ สร้างวิหาร
 โบโรโบโดในปี ๑๓๖๐

อริศากระ

ในเรื่องอริศากระได้กล่าวประเทศชวามันนักถาวรจำเดิมตั้งแต่ประ-

คืออิทธิฤทธิ์ อธิวิชายะ การสร้างเทวสถานบรมิบนัน (พราหมณ์
พนม) อันปรากฏอยู่ในแขวงมคธารม แดการสร้างพุทธสถานโบโร
โบโดอันปรากฏอยู่ ณ เขากุหนิงปราช ที่เกิด นั้นว่าได้เรียกขานมาจาก
ประเทศอินเดียและได้สร้างขึ้นในคราวนี้ อธิวิชายะมีราชบุตรห้าองค์
องค์หนึ่งเป็นหัวหน้าในการทำนา องค์ที่สองเป็นหัวหน้าในการค้าขาย
ที่สามเป็นหัวหน้าในการปลูกและสวน ที่สี่เป็นหัวหน้าในการทำนํ้า
นํ้าตาลและสุราต่าง ๆ ที่ห้าชื่อเรตีเดนดิงเกนดึ ฉลาดในการปกครองได้
ช่วยราชการในบิดา บุตรนอกจากนี้ก็มีมากแต่ไม่กล่าวถึง

ครั้นอธิวิชายะล่วงแล้ว ได้เข้ามาถวายราชฎีกาประชุมเชิญ
ราชบุตรทั้งห้าคนชื่อเรตีเดนดิงเกนดึ จนครองราชสมบัติในนครเมณฑ
กมุตัน จึงให้พระเชษฐาทั้งสี่แยกกันไปครองเมืองตามเมือง คือ
เมืองพาดเดน ๑ เมืองชปาระ ๑ เมืองโกโรบ ๑ แต่พออีกคนหนึ่ง
อยู่ช่วยราชการ ครั้นต้นบุญเรตีเดนดิงเกนดึแล้ว พระเชษฐาที่อยู่
ช่วยราชการนั้นได้ครองราชสมบัติแทนทรงพระนามว่าเทวากุสุมา แล้ว
ยกย้ายนคร จากเมณฑกมุตัน มาตั้งใหม่ในทิศตะวันออก ณ ป่าดิงคาค
วันใกล้กับเมืองสุรบายะ เมื่อมหาศักราชได้ ๘๔๖ ด้วยเหตุที่เมือง
ตั้งในป่าดิงคาค จึงได้นามว่าเมืองชังคาค พระเจ้าเทวากุสุมามี
พระธิดา ๑ โอรส ๔ ได้ตั้งไปเรียนศาสนาพราหมณ์ในประเทศอินเดีย
ทั้งห้าด้วยกัน โอรสองค์ใหญ่ได้ธิดาเจ้ากาตังค์ในอินเดียเป็นภริยา

เมื่อจะกลับมาประเทศชวา บิดาภรรยาจัดเรือใหญ่ ๓ ลำบรรทุกของ
 มีราคาต่าง ๆ ให้มากับให้ทหาร ๑๐๐๐ คนมาด้วย ครั้นมาถึงประเทศ
 ชวาแล้ว เทวากุสุมาพระราชบิดาจึงแบ่งราชสมบัติและแคว้นแคว้น
 ให้โอรสทั้งสี่แยกกันครองนครเป็นส่วนตัว ๆ คือให้โอรสองค์ใหญ่ทรง
 นามเดมบูอมิตูเฮอร ครองเมืองซังคาต (กูเรบัน) ให้เดมบูอมิตูห์
 ครองเมืองดิงคะดาร์ (ดิงหัดด้าห์รี) ให้เดมบูอมิเต๊ะ ครองเมือง
 งาร์วันเคเคตัง (กาหัดัง) ให้เดมบูอมิชายะ ครองเมืองเกติวี (ดาหา)
 แต่พระบิดาองค์ใหญ่ให้ตั้งนามเทวักิตติ (ตัทธิ) ไม่มีด้ามี่ พระนาง
 องค์เป็นผู้สร้างเทวดสถานคีตาอันปรากฏอยู่ ณ เมืองดิงคะดาร์ (ดิงหัด
 ด้าห์รี) เดมบูอมิตูเฮอรเจ้านครซังคาต (กูเรบัน) มีโอรสทรงนามบันหยี
 อินเกรตาปต์ (เนื่องมาจากคำว่าวิษณุเขตตะปติ คือขัตติยาบัต)
 คำว่าบันหยีนั้นหมายความว่าความงามผู้ปรากฏตา บันหยีนั้นคือคอดอโอเหเนา
 ชาวชวานิยมว่าแบ่งภาคอดตารมาจากวิษณุ บันหยีนี้เรียกว่าบันหยี
 สุริยะก็เรียก นางจันทร์ทริภานุบุตรที่ท้าวดาหา (บุษบา) ซึ่งเป็นภรรยาที่
 ต้องรองแต่นางอังเครเน (จินตหรา) ภรรยา ก่อนลงมาในนาคือเทวีกาตะ
 ศิริลักษณ์แบ่งภาคมา แรกใช้ฤทธในประเทศชวาเกิดมีชนตงแต่
 บันหยีนั้นเป็นต้นเดิมมา เพราะได้ฤทธเทวาเป็นปฐม
 บันหยีโอเหเนา
 ครั้นเดมบูอมิตูเฮอรตงแล้ว บันหยีอินเกรตาปต์คือโอเหเนาได้

ครองราชสมบัติในนครซึ่งกาล มีอำนาจแผ่ราชอาณาจักร กว้างขวาง
 ดมฺบริณยงนิก อยู่มายังมีเจ้าในเกาะมธุราคนหนึ่งชื่อปราชายะตั้งคา-
 ระ เรียกก่อย่างว่านุถ้ำอันตราย (แปลว่าเกาะกัน) ยกพลนิกายมา
 ทำสงครามกับบันหิยอนิกฝ่ายแพ่กับบันหิยเดยรพตมาก ยิ่งแต่ตัวจึง
 แปลงเพศเข้าปลอมอยู่ในหมู่พลของบันหิย ครั้นได้ทักยิงธนูของบันหิย
 อินุเกรดาปัดถึงแก่ความตาย ทันใดนั้นประชานาคา (ประจันตา) ก็
 แทะนุถ้ำอันตรายตายด้วยกริษาในทนต์ แล้วจับครุฑคันธพราหมณ์ราชครู
 ของนุถ้ำอันตรายได้ก็ฆ่าเสีย

กูดาลาหิตินธูกอิเหนา

ครั้นอิเหนาตัวไปแล้ว มีถวระกูดาลาหิตินราชบุตรอิเหนา
 ซึ่งเกิดกับนางจันทริการะ (บุษบา) ได้เสด็จราชสมบัติเมืองซึ่งกาล
 แทนบิดาในปี่มหาดักราช ๕๒๗ ให้ประชานาคาไปครองเมืองเกตุ
 ประชานาคามีบุตรชื่อนันทวันสาร

อยู่มาเมืองซึ่งกาลเกิดความไข้ ภูเขาไฟต้นถ้ำและถ้ำนเพลิง
 ปลิวคดบกลดบกลุ่มทั่วไป ชาวเมืองพากันลงเรือใช้ใบหน้ไปทางทะเล
 เป็นอันมากไม่ปรากฏว่าไปอยู่ไหนแห่งใด แต่กูดาลาหิตินกับนางจันทริ
 การะ ผู้มารดาพากันไปทางทิศบูรพ์ถึงตำบลโบตรรา จึงตั้งนคร
 ใหม่ในที่นั้นเอานามนครเดิมมาชานว่าเมณคังกมุถัน ครั้นอยู่มา
 พากะอำมาตย์คิดขบถแย่งราชสมบัติ กูดาลาหิตินหนีไปพึ่งเจ้าเมือง

กิดถึงเวดีผู้หมิ่นว่าปราชญ์ ๗ อุดหนุนกำลังยกมารบพากะไม่ชนะก็
กลับไป

คักราช ๑๐๓๔ พากะเชิญอนาชาของกูดาดาทินชื่อจิตรอรุณ
บายะอีกนามหนึ่งว่าจามรคางให้เป็นเจ้ากลับไปตั้งที่เมืองซึ่งคางตั้งแต่
ก่อน ครั้นไปถึงเกาะเซเดเบกเดยตงพักอยู่เพียงนั้น เจ้าเมืองคนยุมาค
ดุดงเตงคาแดเตงคอดต์ ขอให้กูดาดาทินช่วยรบจับขบถ ครั้น
พดเมืองเป็นขบถฆ่าเจ้าเมืองเสีย พวกจีนมาตงเตมเกาะนั้นกูดาดาทิน
กับบริวารไปทางทิศปัจฉิมถึงเมืองกิดถึงเวดีในแขวงศุภปุระแต่โบราณ
เรียกว่าวาคกุหนุง ได้พบบันใหญ่ทองเหลือง ๒ บอก จึงถือ
เอาเป็นชัยมงคล ตั้งเมืองตรงในท่นขนานนามเมืองว่าเมืองบัซซารัน
แตวดงคนเป็นเจ้าครองเมืองนั้น ทรงพระนามเบราววิชายะไมสาคันทรา
มัน อยู่มาเกิดราชบุตรสององค์ ๗ โหรทำนายไปคำทางทะเลในประเทศ
อินเดีย องค์น้อยอยู่กับพระบิดา ครั้นพระบิดาถึงคตพระโอรสองค์
น้อยได้ครองราชสมบัติแทนบิดาในปีมหาคักราช ๑๑๑๒ ทรงพระนาม
ว่าปราชญ์มุนตังดาร์

แรกศาสนาอิสลามมะหะหมัดเข้ามาในชวา

อยู่มาได้ ๗ ปี พระเชษฐาจากัดกลับมาจากประเทศอินเดีย เข้า
วัดคำส่นามะหะหมัดมามีฉายาว่าหะยีปุระวา มีอาจารย์อาหรับมาด้วย
อาจารย์นั้นเป็นตระกูลด้ายยัดอับดัมมาแต่เมืองกุเซ ได้กระทำการ

พยายามต่าง ๆ ที่จะให้ พระอนุชาและราชบุตร รับรู้ คำนวณ อัดตามเกิด
การฉวยโอกาสกันไปทุกแห่ง จนถึงต้องย้ายนครไปตั้งในที่ค
ตะวันตกที่ตำบลโบโคร์ แต่คงให้ชื่อเมืองบ้ชชารันตามเดิม บัดนี้
อยู่ในมณฑลบุตรเค็นชอก ฝ่ายหยาบประวาลังไปตั้งณคนบ้ำที่ตำบล
เชอริบ นเป็นครั้งแรกที่ได้มีคำตำนามะหะหมัดเข้ามาในเกาะชวา

ต้นพงสาวดารชาวตามตำราประวัติศาสตร์กล่าว

อีกตำนานหนึ่งอ้างว่าเป็นเรื่องราว ที่กล่าวใน นิติศาสตร์กล่าว

ของชาวชวา กล่าวจับต้นเดิมมา

มีความว่าเมื่อแรกตั้งกรุงราชวามัน วิษณุบันดาให้ต่างยาง
ครุครเตรตตะ บครชาดาปราช์หลานพราหมณ์มาเป็นเจ้าเป็นใหญ่
ในชวา ครุเตรตตะได้วิวาห์กับนางพราหมณ์กาดแห่งกัมโพชา
(กัมโพชในอินเดีย) เมื่อแรกมาจากเมืองกวดังคัมคน ๘๐๐ ครุวั มา
ตั้งที่เชิงภูงเดิมรู นครนหมนามจากตงเวต์ ครุเตรตตะได้ครอง
นครนหมเฮอร์ตตององค์ ชอมนุนนาต๊ะแถมมนูเตวา

ครั้งนั้นในเมืองกาดังคัมบุรุษ ผู้หนึ่ง ชื่อวาคุกุงเป็นกษัตริย์เจ้า
เมืองทตังคาก ได้ทราบกิตติศัพท์รูปโฉมนางงามในเมืองกิดังเวต์ชอ
นางดินชะแะนางถานคับ จึงวาคุกุงได้ยกทัพไปรบฆ่าครุเตรตตะตาย
วาคุกุงก็ได้ครองเมืองกิดังเวต์ได้ ๑๕๐ ปีมีบุตร ๕๐ ชิดาต่างหาก
ในที่สุดวาคุกุงได้ตายด้วยวิษณุมาตงโทษเมื่อปีศักราชได้ ๒๕๐

ปตารกาหลา

ลำดับนั้นจึงปตาระคุรุ (ปตารกาหลา) ให้คุตตะมาจากเขา
 ตะเวตชาตในแคว้นแคว้นกาตังค มาเป็นใหญ่ในเมืองคิตังเวตต์มาอยู่
 ได้ ๕๐ ปีก็ถ่วงดับไป มีบุตรชื่อระเค็นตะเวตได้ครองเมืองแทนเมื่อ
 ศักราชยะวาได้ ๒๙๐ ถีบมาได้ ๒๐ ปี ระเค็นตะเวตถ่วงดับมีบุตร
 ชื่อคุดามะได้แทนบิดา ย้ายนครจากคิตังเวตต์ไปตั้งใหม่ที่ห้วยหิษฏินะ
 เพราะทนนเป็นถิ่นช้างได้รับมาพระยาช้างคายได้ ริดา พระยาช้าง ชื่อนาง
 เอนทราดี

เรื่องตั้งเมืองอัยฎินปุระ

ยังมีบัณฑิตผู้หนึ่งเป็นชาวทมิฬนามว่าในแคว้นแคว้นกาตังค ผู้มี
 นามภายหลังว่าระเค็นทศวิเรย์ (ทศวิเรย์) เมื่ออายุได้ ๓๒ ปี หัน
 บิดามารดาไปยังประเทศชวาไปอยู่ที่เชิงเขาถาว ครั้นจำเริญมามีบุตร
 ชื่อทศพาหุ เมื่อเจริญอายุได้ ๓๐ ปีทศพาหุเที่ยวไปกับบริวาร ๑๐๐
 ไปถึงที่ซึ่งกุดตามะฆ่าพระยาช้าง จึงสร้างนครอยู่ ณ ที่นั้นชื่อว่าคชเคียว
 (Gaja hiua) หรือหิษฏินปุระ ในเมื่อศักราชยะวาได้ ๓๓๐

เรื่องสันดานเทียบเรื่องภารตะ

ทศพาหุมีโอรสได้ตั้งวงศ์ชื่อนอนคานะ (ต้นตะหนุ) ผู้ทำสัง-
 กรามชนะยักษ์ชื่อประด้าท

นอนคานะมีโอรสชื่อเทวพรตๆ แรกประสูติจากครรภ์มารดาๆ

ถั่งกาดมรณะ สอนตนะแสงหานางนมให้บุตร ๆ ไม่รับนมผู้ใด
 สอนตนะพาบุตรเที่ยวไปพบนางอัมพสารซึ่งเป็นมารดาพิยัสะ ๆ เป็น
 บุตรสุดาปะ ๆ เป็นบุตรมณูมาณะ ๆ เป็นบุตรเตรศตะผู้แรกมาตั้งใน
 ประเทศชวา เทพพรตกุมารร้องไห้จะรับนมนางอัมพสารแต่นางไม่
 ยอมให้นม จึงสอนตนะผู้บิดาทะพรตทำสัญญาขอมยกเมืองอัสสิ
 นปุระให้แก่พิยัสะบุตรของนางเป็นการแลกเปลี่ยน นางจึงได้ยอมให้นม
 แก่เทพพรต

เทียบเรื่องในมหาภารตะอินเดีย

แต่นางกับเมืองอัสสิ นปุระให้พิยัสะบุตรของนางเป็นเจ้าของ
 เมืองในศักราชชวา ๔๑๕ สอนเทพพรตนั้นครั้นเติบโตให้ญักได้เป็น
 เจ้าเมืองกุมบินะ (Kumbhina)

ฝ่ายอพิยัสะมีบุตร ๓ คน ชื่อทเวศตวาระ เดียจกษัตริย์ข้าง ๑
 ชื่อปัญทุเทวนาตารูปงาม ๑ ชื่อรามวาทวาระ ๑ ตอนนั้นมาอีก
 ๑๒ ปี จึงยกราชสมบัติให้แก่ปัญทุ

ปัญทุเทวนาตามีอายุได้ ๑๔ ปีได้ครองเมืองอัสสิ นปุระ จึง
 อภิเษกกับนางเทวกุนติราชธิดาโพชเกรติ (โพชเชตร) เจ้าเมืองมทรา
 นางกุนติเกิดบุตร ๓ คน ชื่อกุนตะเทวเดณะ ๑ ชื่อชินากะ ๑ ชื่อ
 เทวนาตะ ๑ แล้วปัญทุได้เทวอีกคนหนึ่งชื่อนางมทารินทร์ (มทรี) มี
 บุตรสอง ชื่อตเทวะ ๑ นกุตระ ๑ ปัญทุและนางมทารินทร์ตั้งทัพ

วายนมแด่

ทระกัรตะได้ครองเมือง แล้วให้บุตรของคนชื่อดยุทธานะ
เป็นเจ้าอัมรินทร์ ดังกุมารทงหาซึ่งเป็นบุตรกับทกกับบริวารพันครัว
ให้ไปดงเมืองใหม่ชื่ออเมระตะ

ฝ่ายดยุทธานะผู้เป็นเจ้ากรุงอัมรินทร์ได้อภิเษกกับธิดาเจ้ามัทราช
มีโอรสผู้หนึ่งมฤทขรผู้หนึ่ง มีเมืองประเทศราชคือเจ้าเกรณะเมือง
เมืองอติงกา ๑ พิศมหรือเทพนครเมืองกัมพูชา ๑ ซาบาปาตะเมือง
คาตเตชัน ๑ ซากระธานะเมืองมัทรา ๑ ถ้าเดียเมืองมัทราคะ ๑
แต่พวกกราชบุตรทงหาของบิดาเทวดาซึ่งไปดงอยู่เมืองอเมระตะ
ยังพยายามที่จะคืนเอวราชสมบัติของบิดาอยู่ จึงให้ให้เกรณะเมือง
เดียรวาตี (กฤษณะเมืองทวารกะหรือทวารวดี) ไปจากดาดแก่ดยุทธานะ
ขอแบ่งราชสมบัติทั้งหนึ่ง ดยุทธานะไม่ยอม จึงได้เกิดสงครามเรียก
ว่าภารตยุทธ การสงครามนั้นยืดยาวด้วยไพร่พลตายมากทั้งสองข้าง
ในที่สุดดยุทธานะก็แพ้แก่ราชบุตรนั้นๆ ดยุทธานะครองเมืองอัมรินทร์
ได้ ๕๐ ปี ก็เสียเมืองแก่พวกบุตรนั้นๆ ในปีศักราชว่า ๕๑๓
แต่บัดนั้นมาอีก ๒ ปี พวกบุตรนั้นๆ จึงย้ายจากอัมรินทร์มาดงนคร
ใหม่ชื่อปริกิตติ บุตรอรชุนชื่ออภิมันยุ ได้ปราบยักษ์อุตติชแห่ง
สุรบาเยแด่กักรองเมืองปริกิตติ ดิบเซอวงศ์ต่อมาคือ อุตยานะ
ครองเมืองได้ ๒๓ ปี บุตรชื่อซาเยเทรมะได้ครองราชสมบัติ มีโอรส

ต้ององค์ ขื่อชายะมีสถานะและองค์ถึงเทพระ ครั้นชายะเทพระดวงแก้ว
 ไอร้องค์ใหญ่ผู้ชื่อชายะมีสถานะ ได้ครองราชสมบัติต่อมาได้ ๒๗ ปี
 เกิดมหาภัยพิบัติแผ่นดินไหวทำลายเมืองและความไข้ เมืองแตกร้าง
 ต่างคนหนีไปองค์ถึงเทพระ พากรวัดตามพันไปตั้งเมืองอยู่มณฑลปาติ
 ชายะมีสถานะไปเป็นดาบสอยู่ตำบลมณฑลดา ราชบุตรชายะมีสถานะสืบสาย
 กันมาคือ ชายะประสูติบุตรชื่อบุศบาชาชายะ ๗ มบุศบาวิชายะ ๗ มบุตร
 ชื่อกลุ่มมาวิจิตร ๗ มบุตร ชื่อ ระเด่นอิทธิมาดา ได้ครองเมืองมณฑลปาติ
 ได้ ๒๐ ปี เกิดโรคห่าดังเมืองๆ แกร้างไป ราชบุตร นิดมาดา ชื่อ
 พิสุระจามปาเก พว บิหารหนีไป ยังเมือง เมณฑกมุตน์ ตั้งตัวเป็น
 บัณฑิตยารยอยู่ ณ ที่นั้น จามปาเกบัณฑิตมบุตรชื่อองค์ถึงเทพระฯ
 มบุตรชื่ออิทธิชายะบายะณ ไต่ ถัดบ ตั้งตัวเป็น พระราชาทรงนาม ปุรวา-
 จิริตา (บุรพจิร) ท่านผู้นี้ได้เขียนแต่งเรื่องภารตยุทธโดยคำตั้ง
 ของเทวปตารคุรุ ในปีศักราช ๗๐๑

มีไอรธชื่อสถาปวาตะได้ตั้งต้นศตวงศ์ในปี ๗๕๖ สถาปวาตะ
 มีไอรธชื่อกณทิยวัน ภายหลังได้เป็นเจ้าทรงนามดังการะ ๗ มีน้อง
 หญิงชื่อจันทร์ดวระ มีไอรธ ๕ ชื่อสุพรต ๑ ปราณต ๑ ชาตวิรุ ๑
 สุวิระ ๑ มีธิดาชื่อมัมบายัน (พิมพาย) มีปาเตะเสณาบตีชื่อชายะ-
 ถึงกระมีเมืองชนคอกชาราวรรณเจ้าเมืองตฤทยา ๑ เณมบุตเรยคุณะ
 เจ้าเมืองชังคาส ๑ วิราตีกะเจ้าเมืองเกดริดาหา ๑ อาริธะเจ้าเมือง

ถึงคณารั ๓ แต่เมืองเคเคตังจระวัน (กาหัง) ๓ ตั้งวันเป็นเผ่าพันธุ์
 ดับมาแต่อรุณเทวาคืออัญญแดหวา ต่อมาเจ้าคนนั้นตอบดักกรวมตั้งวาท
 กับชนิษภคนผู้ขอจนทรัดวระ ความทราบถึงปาเตะอำมาตย์ฯ เห็นเป็น
 การไม่ควรก็เกิดชลอวิธาทรบู้กัน อำมาตย์ปาเตะแพะต้องถูกประหาร
 ชีวิต

๒.๕๕ เข้าเรื่องคณอิเหนา

ครั้นต่อมาเจ้าตั้งการระ จัง แบ่งราชสมบัติ แฉกแฉกเป็นดัดอ่อน
 หรือมณฑล ให้ราชโอรสองค์ใหญ่ผู้ทรงนามดุพรตไปครองเมือง
 ชังคต (กูเรปัน) ให้ราชโอรสองค์ที่สองชื่อปะญาตะไปครองเมืองเกติวี
 (ดาหา) ให้ราชโอรสองค์ที่สามชื่อชาตวิระไปครองเมืองถึงคณารั (ถึงหัด
 ต้าหรี) ให้ราชโอรสองค์ที่สี่ชื่อตวิระไปครองเคเคตังจระวัน (กาหัง)
 เข้าเรื่องคณอิเหนาตั้งที่ใดกล่าวมาแล้วในตำนานก่อนหน้า

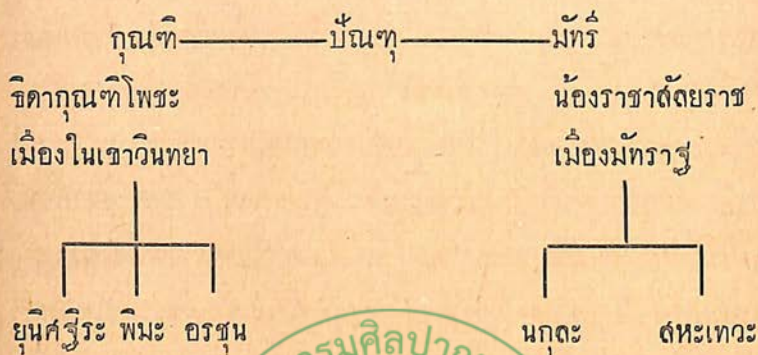
เรื่องราวที่กล่าวมาในตำนานนี้ ชาวเขาเห็นว่าเขาชวาถ่าย
 เขาเรื่องมหากาณะในประเทศอินเดียมาเป็นเรื่องในประเทศของคน
 เทียบเรื่องในมหากาณะในอินเดีย

เรื่องในมหากาณะนั้นมีข้อความคล้ายกันดังนี้ พระราชาภารตะ
 มีบุตรชื่ออชัฏนทร์เป็นผู้สร้างเมืองอชัฏนบุรี (อชัฏนทร์ว่าดวง
 อาทิตย์คือดวงอาทิตย์) อชัฏนทร์ชกกร ๆ มีบุตรชื่อตันตะหนู (ตรงกับ
 ตันตนาของชวา) พระราชาตันตะหนูผู้เป็นปนัดดาของภารตะ มี

โอรสกับนางคงคาหทัยองค์ แต่ได้อยู่จนใหญ่องค์เดียวคือฉันทนวะ
 ซึ่งภายหลังเรียกว่าพิศมหรือสุพรต พระราชฉันทนวะเห็นความปรารถ
 นาคะใครได้ตรุณนารีผู้หนึ่งชื่อนางฉัตรยวดี จึงให้ฉันทนวะบุตรไป
 กล่าวถามคือบิดามารดาแห่งนาง ฝ่ายบิดามารดาของนางก็กล่าวตอบ
 ว่าไม่เต็มใจที่จะยกถวายได้ เพราะว่าถ้าบิดาของเราเกิดบุตรกับ
 พระเจ้าฉันทนวะก็จะได้สืบวงศ์พงศ์พันธุ์ เพราะเมื่อฉันทนวะทวงคด
 แล้วฉันทนวะก็จะได้เป็นพระราชแทน และบุตรฉันทนวะก็จะมีสืบไป
 จึงไม่ควรยกธิดาให้แก่พระเจ้าฉันทนวะ ฝ่ายฉันทนวะมีความกตัญญู
 ต่อบิดาปรารถนาจะให้ได้สมบัติ จึงรับคำตั้งยศปฏิญาณฉันทนวะ
 ว่า ถ้าท่านยอมยกธิดาให้แก่บิดาเราแล้ว เราจะไม่รับครองราชสมบัติ
 และเราจะไม่มีภรรยาจะไม่เป็นบิดาคนแต่หญิงใดหญิงหนึ่งเลย เพื่อ
 ว่าธิดาของท่านบังเกิดบุตรกับบิดาเรา บุตรนั้นจะได้เป็นพระราช
 สืบไป คำปฏิญาณของฉันทนวะนั้นเป็นการคิดชาติชาติเด็ดดวงคมตาบ
 แต่ฉันทนวะจึงได้มีนามว่าพิศม เพราะว่าคำปฏิญาณนั้นเป็น
 พิศม (นามนทชวาเรียกว่าเทพพรต) บิดามารดาแห่งนางจึงยกนาง
 ฉัตรยวดีให้แก่พระราชฉันทนวะ นางนั้นก็บังเกิดบุตรชายสององค์
 ครั้นพระราชฉันทนวะถึงแก่พิราลัยไปปรโลกแล้ว ฉัตรยวดีรั้ง
 กับบุตรทั้งสองและพิศมไว้ จึงพิศมยกราชสมบัติราชภิเศกให้
 อนุชาองค์ใหญ่ชื่อวิจิตรเป็นพระราช ๗ องค์มีนามพระทัยหายาบเข้าไป

กระทำสงครามกับพวกคันทระ (คนขรพ) ซึ่งอยู่บนภูเขาปดงพระ
 ชนม์ชีพในทวีป พิศมจักรราชาภิเษกอนุชาที่ดองขันเป็นพระราชามี
 นามว่าวิจิตรวิริยะแล้วไปนำเอาราชธิดาทั้งสองแห่งพระราชามือองค์
 มาอภิเษกเป็นราชเทวีแก่พระราชาวชิตรวิริยะหามีโอรสธิดาด้วยกันไม่
 ครั้นพระราชาวชิตรวิริยะถึงแก่พิราลัย นางราชธิดาทั้งสองจึงเชิญญาติ
 ของนางคนหนึ่งชื่อไวยาสะ (ตรงกับที่ในพงศาวดารชื่อว่า อพะยะสะ)
 เป็นพราหมณ์อาศัยอยู่ในป่าร้างหน้าค้ำพิศโคร เห็นเป็นที่น่าสนใจ
 พึงกตว นางธิดาทั้งสองเชิญพราหมณ์ผู้นั้นเข้ามาในราชวังเมืองอัมรินทร์
 ประสงค์จะให้กระทำกรรมดีดังวาทะแก่ผู้ใดให้ตามไป เพื่อยังบุตร
 ให้บังเกิดสืบพันธุ์ต่อไป เมื่อไวยาสะพราหมณ์กระทำดังวาทะแก่
 นางทั้งสองนางคนแรกได้เห็นพราหมณ์นั้นกตัญญูใจกตัญญูบิดาเสีย
 นางผู้นั้นครั้นมีครรภ์เกิดบุตร ๓ คนกตัญญูทั้งสองนาง บุตรนั้นชื่อว่า
 ทิศราธิบดี นางคนที่สองได้เห็นพราหมณ์นั้นกตัญญูใจหน้าซัดเพราะความ
 กตัญญู ครั้นนางคนมีบุตร ๓ คนกตัญญูหน้าซัด ได้ชื่อว่าบัณฑิต
 นางคนที่สามแต่งทาสีปดอมคัวไปแทน ครั้นเกิดบุตรก็ตั้งชื่อว่า
 วิทูระ

พิศมเด็จพระกษัตริย์ ๓ เจริญวัยใหญ่แล้ว จักรราชาภิเษกขึ้น
 เป็นราชาธิบดีวงศ์ภารตะต่อไป บัณฑิตผู้มีภรรยา ๒ มีบุตร ๕ ดังนี้

ครั้นพระราชบัณฑุทิวังคตแล้ว ฤๅษีศรราชดัตตซึ่งได้ยักษุ
 หนได้เป็นพระราชธิดวงศ์ภารตะ จึงแต่งทูตไปขอธิดาพระราช
 คันธระผู้ชื่อนางคันธระมาเป็นราชินี และกล่าวว่ นางนี้ได้เอาผ้ารัด
 จักษุของนางบอดทองสองข้างให้เหมือนอกกับพระภักดา นางบังเกิด
 บุตรกับพระราชฤๅษีศรราชดัตตสององค์ ชื่อ ทูรโยชนะ ๑ โกรพยะ ๑
 ครั้นเจริญวัยใหญ่กล้าได้เรียนศิลปศาสตร์วิชากรยุทธจากทริณะ
 พรหมณ์ พร้อมกับบุตรบัณฑุทั้ง ๕ คน แต่อรชุนบุตรบัณฑุ
 เป็นผู้เฉลียวฉลาดยิ่งกว่าคนอื่น ค่อนมากก็เกิดริษยากันในระหว่าง
 ราชบุตรฤๅษีศรราชดัตต คือโกรพย์กับพวกบุตรบัณฑุทั้ง ๕ เป็นเหตุ
 ให้เกิดสงครามซึ่งเรียกว่าภารตยุทธ

อนึ่งอรชุนบุตรบัณฑุนั้น ในมหาภารตะว่าได้เที่ยวไปถึง
 มณีปุระ ๓ ปี แล้วไปถึงทวารกะปถายแห่งมฤๅษี รวบรวมเวลา ๑๒ ปี

จึงกลับมาตั้งอยู่เมืองอินทรีศักดิ์ (คือเดด) มีบุตรกับสุพรรณ้องภพ
หรือจักรกฤษณ์ คนหนึ่งชื่อว่าอภิมัญญะ

เรื่องขมเรียงและเหยียดพราหมณ์เป็นชาว

ข้อความตามเรื่องในมหาภารตะข้างอินเดียนั้นเดียวกับเรื่องพงศาวดาร
ชาวตั้งได้เทียบเคียงกันมา เห็นได้ว่าดำเนินเรื่องต้นพงศาวดาร
ของชวานนั้นอาศัยขมเรียง เรื่องราวต่าง ๆ ในประเทศอินเดียนั้นแต่ครั้งโบ
ราณมาเป็นมูล แต่เหยียดเข้าเป็นภายหัตถ์มหาจักรราช เพราะว่า
จักรราชที่ใช้ในชวาเป็นมหาจักรราชอย่างเดียวกันกับเขมร การกล่าว
อ้างต้นเหตุใด ๆ ซึ่งเกาเก่อนมหาจักรราชขึ้นไปมักจะว่าเมื่อครั้งต้นจักรราช
ทุกเรื่องทุกราย

พงศาวดารเขมร

ในเรื่องเขมรที่ว่าพระเจ้าประทุมสุริยวงศ์ เข้า มาจากโรมวิสัย
เมื่อพุทธกาล ๖๑๐ นั้นก่อนมหาจักรราชได้ตั้ง ๓๑ ปี แต่ก็คงอยู่ในราว
ต้นมหาจักรราชวันเดียวกันกับชวานเอง แต่ในพงศาวดารเขมรกล่าว
เรื่องพระเจ้าประทุมสุริยวงศ์นั้นว่า พระพุทธศาสดนกาลต้งแล้วได้
๑๕๐๐ พรรษา (มหาจักรราช ๗๗๗) เกตุเทวดบุตรได้รับเทวโองการ
แต่สมเด็จพระอมรินทราธิราช ให้จุติจากสุราตย์เทวโลกลงมาอุบัติใน
พระคัพโภทรแห่งสมเด็จพระมหาลัทธิเจ้าโกเมราช เจ้าพระนคร
เขมรราช ครั้นพระครรภ์ถ้วนกำหนดทศมาตย์ประสูติเป็นราชกุมาร

มือบริหารเป็นมหามหัทศกรรย์ต่าง ๆ อำมาตย์ทั้งหลาย กราบทูลว่า เป็น
 อุบาทว์ พระเจ้าโกเมราชจึงให้ขับพระราชเทวีกับพระราชกุมารเสีย
 จากพระนคร พระอินทร์ลงมาอุทิศปราสาทให้อยู่แต่พวกเกตุกุมารขึ้น
 ไปบนสวรรค์ ครั้นพวกดับลงมาจากสวรรค์แล้วจึงสร้างพระนครให้
 อยู่ท่าบดโคกถดถอก พระเจ้าโกเมราชได้ทราบจึงให้อำมาตย์มารับ
 หลายครั้ง พระราชเทวีกับพระราชกุมารไม่ยอมกลับไป ในที่สุด
 เด็ดใจมาเองพระราชเทวีกับราชกุมารก็ยอมกลับ เรอจึงอภิเษก
 ราชกุมารนั้นให้ครองนครโคกถดถอก ทรงพระนามว่าพระเจ้าเกตุมาตา
 มหาษัตริย์ พระเจ้าเกตุมาตาไม่มีบุตรธิดาที่จะสืบพระวงศ์ จึง
 พระอินทร์อัญเชิญเทพบุตรองค์หนึ่ง จุตลงมาเกิดในดอกประทุมชาติ
 อันมีในสระแห่งหนึ่ง แล้วบันดาลให้พระเจ้าเกตุมาตาพาบริวารไป
 ประพาสป่าไค้กุมาร ในดอกประทุมชาติมาด้วย ครั้นเจริญวัยไปเติบโต
 ไปได้นางนาคธิดาเป็นภรรยา จึงพระยานาคผู้เป็นบิดาภรรยาพาบริวาร
 มาสร้างเมืองนครธมหรือนครหลวงให้ ประทุมสุริยวงศ์ อยู่กับนาคธิดา
 นั้น ครั้นจำเริญมาพระเจ้าเกตุมาตาทิวงคต พระเจ้าประทุมสุริยวงศ์
 จึงยกนครเดิมที่พระเจ้าเกตุมาตาอยู่นั้นถวายเป็นอารามแก่พระพุทธโฆ
 ษาจารย์นครนั้นจึงมีนามว่านครวัดแต่นั้นมา และมีเนื้อความต่อไปว่า
 ครั้นพระเจ้าประทุมสุริยวงศ์นั้น ต้องส่งบรรณาการไปถวายพระยานาค
 ผู้เป็นพ่อตาทุกปี และว่ามีเมืองกษัตริย์ที่ตั้งด้วยต่าง ๆ คือเมืองสุโขทัย

องค์อื่น ก็ควรดูในพงศาวดารเขมรเมื่อจุลศักราชได้ ๖๐๐ ปีเศษมี
 พงศาวดารแน่นอนแล้วตั้งแต่แผ่นดินพระเจ้า สุริโยประพันธ์ (บุรุษ
 แดงหวาน) ถ้าสืบมาจนถึงแผ่นดินพระเจ้ากระตมบองเดียเมืองนครธม
 แต่สมเด็จพระเจ้าอู่ทองรามาธิบดี ทหิงกรุงศรีอยุธยาเมื่อจุลศักราชได้
 ๗๑๕ ปีมะเถิงเบญจศก ในระหว่างนั้นหาได้มีพระนามเจ้าแผ่นดินเขมร
 ว่าประทุมสุริวงศ์ ดังองค์ใดองค์หนึ่งไม่ ข้าพเจ้าเห็นว่าเรื่องราว
 พระร่วงบุตรนายกองเคราชนั้น จะเป็นแต่เรื่อง เกิดที่หรือที่นานเท่านั้นคำว่า
 ร่วง นั้นคงไม่เป็นพระนามพระเจ้าแผ่นดินหรือนามบุคคณำจะมาแต่
 คำว่าพระเจ้าหดวงพระยาหดวงกรุงสุโขทัย และหากจะเขียนอักษร
 ผิดตัวเขียนหดวงเป็นร่วงไป เช่นเมืองวังรัง กลายเป็นเมืองห้างหดวง
 (คนชื่อตกชื่อร่วงไม่มีใครมีแน่ ในปัจจุบันนักหายาก) ในพงศาวดาร
 อักษรดวยยังคงเรียกพระยาหดวงเจ้าเมืองสุโขทัยอยู่ แต่ข้าพเจ้าต้อง
 ใช้คำแปลว่าร่วงเพื่อจะไม่ให้ผิดความนิยมแก่ผู้อ่าน

หนึ่งข้อที่หาพระเจ้าประทุมสุริวงศ์ถวายนครวัดให้เป็นอาราม
 แก่พระพุทธโฆษาผู้ไป แปล คัมภีร์ พระไตรปิฎก มาจาก ดังกล่าวป็น
 เรื่องพระพุทธโฆษาไปแปลคัมภีร์พระไตรปิฎก ในพงศาวดารเห็นอ่า
 เมื่อพระพุทธศาสดนกาลได้ ๘๔๘ ในพงศาวดารพม่าว่าใน แผ่นดิน
 กยวงทฤตตั้งแต่พุทธกาล ๘๒๑ จนถึง ๘๕๖ ในหนังสือของมิดเตอร์
 วิตเด็คส์ว่าคริสต์กาล ๔๕๐ ตรงกับพุทธกาล ๘๘๓ ถ้าเรื่องพระเจ้า

ประทุมสุริวงศ์ในระหว่างพุทธกาล ๑๔๐๐ และ ๑๕๐๐ แล้วก็ห่างไกลกันหลายร้อยปี

เรื่องราวพระเจ้า ประทุมสุริวงศ์ ตามพงศาวดารเขมร นั้นคงจะทราบก็แต่พระนามเท่านั้นไม่ได้เวลาแน่นอน เมื่อดำริเทียบเคียงกับเหตุการณ์ก็ควรจะได้เห็นว่าถ้าพระเจ้าประทุมสุริวงศ์ เป็นต้นสร้างเทวสถานก็ถานแล้ว คงจะได้เป็นผู้นำโดยศาสตร์ เข้ามาก่อนพุทธศาสนา เพราะปรากฏให้เห็นสถานที่เป็นแต่เทวสถาน ไม่ใช่ที่สำหรับคนอยู่อาศัย แต่ยังมีปราสาทย่อม ๆ อยู่ในป่าหรือบนยอดเขาก็คงหลายตำบล เช่นปราสาททรายถมนั้น และภัสระหัว หดังเมือง นครจัมปาศักดิ์ ซึ่งว่าเป็นเมืองจามปะ จามร้าง หรือกล่าวจามบาก (แปลว่าจามดำหรือหน) อาศัยเหตุมุตนามมาเป็นนามจัมปาศักดิ์ บางตำนานก็ว่าจามบาศักดิ์ เรื่องเดียวกับจามบาง จามบาเดิม อันเป็นเทวสถานที่ปากน้ำเซกอง และในแม่น้ำเซซานซึ่งเรียกว่าตำบลกระพวงจาม คำว่าจามบา คือพระนครจาม

อนึ่งได้พบข้อความในหนังสืออังกฤชขอเอมองดิชาน มีว่าจักราชขอมแรกตั้งเมื่อคริสต์ศักราชได้ ๖๘ ตรงกับพุทธกาล ๖๓๓ แต่หนังสือมาได้ ๕๒๒ ปี ตรงกับพุทธกาลได้ ๓๐๓๓ ปี จึงมีพระพุทธศาสนาเข้ามาในกำพูประเทศ ครั้นนั้นประเทศขอมแยกออกเป็น ๗ แคว้นแคว้นมหานคร ครั้นคริสต์ศักราช ๕๘๐ นามเมืองเขมรที่เรียกโพหน้ำ

เปลี่ยนเป็นคักกคีตา

ความในพงศาวดารเหนือ

ในพงศาวดารเหนือมีว่า เมื่อพุทธศาสนาก่อตั้งแล้วได้ ๓๐๖ ปี กษัตริย์เจ้าผู้ครองนครคักกคีตา ตั้งศักราชใหม่ในวัน ๕^๕ คำ ปีชวดเป็นเอกศก

พระฤษัษัฒษณาดัย พระฤษัษัฒษิมมกต สร้างเมืองสุวรรณคโคก
ในปีนั้น ให้บำชรรวมราชเป็นพระมหาชรรวมราชครองเมืองดัษณาดัย
พระมหาชรรวมราชามบุตร ๒ องค์ชื่อโลกกุมาร และชรรวมกุมาร จึง
ยกบ้านบญจัมชคามตั้งขึ้นเป็นเมืองดัชชิตยแล้ว ยกบ้านอุตรคามตั้งขึ้น
เป็นเมืองกำโพชนคร คือเมืองทงยงให้เจ้าชรรวมกุมารไปครอง ยก
บ้านบรรณคามเป็นเมืองบริบูรณ์ ให้เจ้าโลกุมารไปครอง ดัษชิตย
วงศ์ต่อกันมาได้ ๓ ชั่วบุรุษ จึงถึงพระยาอภัยคามินีครองเมืองดัชชิตย
พระพุทศศาสนาก่อตั้งได้ ๕๐๐ พรรษาจุติศักราช ๖๘ ปี กษัตริย์ พระยา
อภัยคามินีออกไปจำศีลที่เขาใหญ่ (คือเขาหลวง) ได้นางนาคคีตาเป็น
ภรรยาเกิดบุตรชายชื่ออรุณกุมาร และมีบุตรกับมเหสีเดิมชื่อฤทธิ
กุมาร จึงแต่งเจ้าอรุณกุมารไปอภิเษกกับนาคคีตากรุงดัษณาดัย ภายหลัง
เจ้าอรุณกุมารได้เป็นเจ้าเมืองดัษณาดัยมีนามว่าพระร่วง ให้เจ้าฤทธิ
กุมารไปครองเมืองพิชัยมีนามว่าพระยาดื้อ อยู่มาจนพุทธกาลได้
๑๒๐๐ ปี ศักราช ๑๕๗ ปี พระร่วงลงน้ำสู่ญไปในแก่งหลวง พระดื้อ

มาจากเมืองพิชัยให้ตั้งหาคัพพระร่วงลงมาจนใต้แก่งหอดง จึงเรียกว่า
แก่งลึก แล้วพระดอ^๕ตงพสุจุมารให้ครองดัชนาดัย พระดอ^๕กดับค้น
ไปเมืองพิชัย จนถึงพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก เมืองเชียงแต่นยก
กองทัพมารบเมืองดัชนาดัย

นี้เป็นเรื่องราวในมณฑลเจดียงตอนหนึ่ง แต่ศักราชและ
เวลาห่างกันไกลมาก ถ้าพระร่วงเกิดเมื่อพุทธกาล ๕๐๐ และตายเมื่อ
พุทธกาล ๑๒๐๐ ก็คงมีอายุถึง ๗๐๐ ปี ซึ่งเป็นเหตุอภินิหารจะเป็นได้

ส่วนเรื่องราวเมืองละโว้^๕นั้น มีความว่า เมื่อพระพุทศำณกาด
ได้ ๑๐๐๒ ปี เป็นปีระกาพระยาภาพฉิน^๕ณิศบุครพระยาภาเกพัทลุง
ตั้งกษัตริย์ (เข้าใจว่าเมืองนคร) ไปสร้างเมืองละโว้ ครั้นต่อมาได้อีก
๑๘ ปี พุทศำณกาดได้ ๑๐๑๑ ปี (ควรจะเป็น ๑๐๒๑ ปี) เป็นปี
ระกา พระยาภาพฉิน^๕ณิศราชให้บุตรไปครองเมืองทุกแห่งออกนาม
เมืองว่าให้ไปตั้งเมือง ทวารบุรี (ต่างคมบุรี) เมือง ดัดคณาหุเสน
โกธามพิ แล้วมาตั้งอยู่ต่างคมบุรี

พุทธกาล ๑๐๑๕ ควรจะเป็น ๑๐๒๕ จุดศักราชได้ ๑๗ ปีมะโรง
ไปเมืองนาเคนทร์ แล้วกดับค้นมาต่างคมบุรี พุทธกาลล่วงได้ ๑๐๔๓
พรรษา จุดศักราช ๔๐ ปีเถาะพระยาพาดราชได้ครองเมืองสุโขทัย
ว่าด้วยขอมแยกตั้งนครเป็นประเทศราช

ในตอนนั้นพงศาวดารเห็นกล่าวไว้ในเรื่องมณฑลละโว้กับมณฑล

๒. พระยาพาน เมืองราชบุรี^๒ แล้วไปสร้างศรีวิชัย และพันชุม
หรือสุพรรณ ได้ไปดำ^๒พูน^๒ครองหนึ่ง

๓. ตมเด็จพระพรรษา สุพรรณ

๔. พระรามบัณฑิตย์ เด็กจตุศักราช

๕. องค์อินทร์ ^๕ เชอพระยาภาณุ ^๕ เขมร }
มอญ }

๖. พระยาภาณุ ^๕ เชอพระศรีหงส์

๗. อุทอง ^๕ มาแต่เจดียง

๘. พระบรมราชา ^๕ ขุนหลวงพัว

กษัตริย์ผู้ครองแคว้นเจดียงซึ่งทรงพระนามว่า พระมหาธรรมราชา
ทุก ๆ พระองค์มาตาม ที่ปรากฏในตำนาน พระพุทธสิหิงค์ ออกพระนาม
ดังนี้

๑. พระเจ้าไถยวงศ์ราช ^๕ ผู้ใดพระดังห์

๒. พระเจ้าปาดราช

๓. พระเจ้าดื้อไทยบรมบพิตร

๔. พระเจ้าโกศลิตราช

๕. พระเจ้าอรรคดิไทยราช ยอมออกแก่พระเจ้ารามาริบัติ

๖. พระยาญาณดิศ เมืองกำแพงเพชร

แต่ในหนังสือชินกาลมาลินี^๕ ออกพระนามดังนี้

๑. ไรจราช ตรงกับไฉยรังคราช

๒. รามราช

๓. ปาละราช

๔. อุตกโชตตตะราช

๕. ตั้ไทยราช ยอมชนแก่พระเจ้ารามาชับดี

๖. คิปัญญามาตย์ กำแพงเพชรตรงกับญาณติศ

อาศัยเหตุทางหลายหน้าให้เห็นว่าในแคว้นแคว้นทว่า ๘ นครนั้น

คงจะเป็นดังนี้

๑. แคว้นแคว้นเขมรนครหลวง

๒. แคว้นแคว้นตะโกลหรือดพรุ

๓. แคว้นแคว้นสุวรรณภูมิ คือสุวรรณ กาญจนบุรี เพชร

บุรี ราชบุรี ศรีอยุธยา

๔. แคว้นแคว้นศรีธรรมนคร นครศรีธรรมราช

๕. แคว้นแคว้นเดียงรัฐ คือสุวรรณคโกล ตุ้โทย กำแพง

เพชร และอื่น ๆ

๖. แคว้นแคว้นตำพูนชัย ซึ่งเป็นวงศ์จามเทวี ธิดาพระเจ้า

ดพรราช

๗. แคว้นแคว้นกาตจามบาลหรือจัมปานคร ในแคว้น

หนัวยอมมีเมืองมหานครและเมืองตูกหลวง เป็นกิ่งสาขาและผดัดเปลี่ยน

กันเป็นเมืองหลวงและเมืองลูกหลวง เช่นเมืองสุวรรณโคตกับสุโขทัย
และกำแพงเพชร ในมณฑลฉะเชิง, ตพบุรีกับราชบุรีหรือโยชมิยา ใน
มณฑลตะไคว้, กาญจนบุรีกับราชบุรี และสุวรรณภูมิในมณฑลสุวรรณ
ภูมิ, เมืองจำปาศักดิ์กับเมืองนครจำปาสัก ในแคว้นแคว้น หรือญไชย,
หรือเช่นเช่นเช่นเช่นเช่นกับเช่นใหม่ ในแคว้นแคว้นโยนกถาน
นาทียะนะ

พระเจ้าแผ่นดินปกครองแคว้นแคว้นทางเจ็ดด้านนี้ คงหนีเนื่องใน
ประยูรญาติราชวงศ์เดียวกัน ย่อมผูกพันทางพระราชไมตรีสันติคดีคือ
กันด้วยการอภิเษกราชบุตรราชธิดาต่อกันและกัน แม้หากจะมีต่าง
วงศ์มาแต่รกรากก็เป็นพิเศษชววงศ์คราว เพราะฉะนั้นแคว้นแคว้นทาง
หลายนี้ จึงได้สันติคดีคือกันรวมเป็นราชอาณาจักรอันใหญ่ได้

เมื่อครั้งสมเด็จพระร่วงเจ้าเป็นใหญ่ในกรุงสุโขทัย จุฬจักราช
ได้หกร้อยปีเศษนั้น ส่วนแคว้นแคว้นข้างใต้ คือนครหลวงตะไคว้หรือ
อโยชมิยา สุวรรณภูมิ และศรีธรรมนคร ก็ยังคงมีเจ้าแผ่นดิน
ปกครองแคว้นแคว้นละด้านๆ กัน คือพระเจ้าแผ่นดินที่ใดก็ตามพระนาม
ตามลำดับมาเท่านั้น อนึ่งได้พบเนื้อความในพงศาวดารเมืองเชียงใหม่
ตอนเมื่อ จุฬจักราชได้ หกร้อยเศษ ว่า พระร่วง เมืองสุโขทัย กับพระยา
จำเมือง เมืองพะเยาเป็นสหายและเรียนศิลปด้านกษัตริย์ด้วยกัน ครั้น
หนึ่งพระยา ร่วงไป ณ เมือง พะเยา ผิดเมีย พระยา จำเมือง ๆ จึงกุมตัว

พระยาร่วงไว้แล้วให้ไปเชิญพระยาเมงรายณเมืองเชียงรายมาพิพากษา
มีถ้อยคำพระยาเมงรายปรารภว่าดังนี้

ว่าด้วยวงศ์พระร่วงเจ้าสุโขทัย

“เมื่อนั้นพระยาเมงรายคนมีอชยาศัยรำพึงว่าโบราณธรรมแต่
ก่อน เจ้าความย่อมมาสู่ผู้รู้ได้สดนความให้พิจารณาตายบดินต์หาย
ทั้ง ๒ เป็นความกับกัน หากไปพิจารณาความแห่งเขาทั้ง ๒ ฉนั้น แม่
บอไปก็จักเป็นเวรแก่กันมาจึ่งเจยวละ ครั้นจกให้เอาพระยาร่วงมาตัด
แต่งดินใหม่ มันก็เป็นพระยามีอาณาพมากนั้นก็จักมีความระอาหนัก
เจยวละ อันพระยาศรีธรรมราช พระยานครหดวง กับพระยาศรี
อชยธา อันเป็นญาติพระยาร่วง จักเป็นเวรกับดหายเจ้าพระยาจำเมือง
เจยวละ ควรจะไประงับเวรแก้หายกู เจ้าพระยาจำเมืองและพระยา
ร่วงให้หายกันจงดควรเจยวละ”

เนื้อความที่ดำชกมานี้ก็เป็นพยานได้อย่างหนึ่ง ที่จะให้เห็นว่า
พระร่วงไม่ใช่ตระกูลไพร่หรือบุตรนายกองเขาดังพงศาวดารเขมร พระ
ร่วงย่อมเป็นประยูรญาติัมพันธ์วงศ์กับศรีธรรมนครนครหดวง และ
ละโว้อโยชยา แฉ่นแฉ่วนเหล่านักยั้งคงดำรงเอกราชอยู่เป็นส่วนตัว ๆ กัน
แต่คงนับเนื่องในประยูรญาติและราชอาณาจักรเนื่องกัน

อนึ่ง เมื่อสมเด็จพระเจ้าอู่ทองรามาธิบดีที่หนึ่งสร้างกรุงเทพ
มหานครบวรทวารวดีศรีอยุธยาเมื่อจุลศักราช ๗๑๒ ปีชาตโทศก และ

เด็จเจ้ามาครองราชสมบัติแล้วนั้น ได้ให้สมเด็จพระรามเคศวรราช
 โอรสไปครองเมืองดพบุรี ฝ่ายข้างเมืองสุพรรณบุรีนั้นสมเด็จพระบรม
 ราชาราชเจ้าก็ยังดำรงเป็นเจ้าอยู่ส่วนหนึ่ง ส่วนแคว้นแคว้นเจดียง
 ตโยทยนั้น สมเด็จพระเจ้าอรรดไทยก็ยังคงดำรงราชเป็นเจ้าพระนคร
 ส่วนหนึ่ง ถึงเมื่อพระเจ้ารามารับศกของทัพชนไป สมเด็จพระเจ้า
 อรรดไทยยอมถวายบังคมกต พระเจ้ารามารับศกก็ได้อธิปไตยเป็น
 เอกราชของพระนครนั้น พระเจ้าอรรดไทยก็ยังคงดำรงในศิริราช
 สมบัติและ ดับต้นคดียังค้ำ ต่อมาคือพระเจ้าอภัยราช ผู้มี พระนามปรากฏ
 ในแผ่นศิลาจารึก ณ พระธาตุไครศรีธรรมราชเมืองกำแพงเพชรซึ่งได้ส่งลงมา
 กรุงเทพมหานคร พร้อมกับเทวรูปพระอิศวรเมื่อปลายปีมะแมศรีศก
 ในแผ่นศิลาจารึกนั้นเองคนนั้นว่าดังนี้

ความในศิลาจารึก

“ศักราช ๓๒๗๙ ตรงกับจุลศักราช ๗๒๐ เดือนแปดออก ๕
 ค่ำวันศุกร์ เมื่อยามอันสถาปนาขึ้นเป็นหกก้า และพระยาอุไทยราชผู้
 เป็นลูกพระยาอภัยไทยเป็นหลานพระยาธรรมราช เมื่อได้เสวยราชย์ใน
 เมืองศรีสัตตนาลัย เมื่อไทยได้ราชาภิเษก อันผู้พระยาทั้งหลายอัน
 เป็นมิตรสหายอันมีในทิศนี้ แต่งกระยาตังถวายของฝากหมากมาตา
 มาไหว้ อภิเษกเป็นท้าวเป็นพระยา จึงขนชื่อศรีสัตตราช พระมหาธรรม
 ราชาราช หากเขาพระศรีรัตนมหาธาตุอันมาสถาปนาในเมืองนคร

^{๕๕๕}ชุมนุมบน พระมหาธาตุอันใช้ชาคือนาถามาญ คือพระธาตุแท้จริง
 เอาตุกแต่ตั้งกาทอปูนมา วดว" ^{๕๕๖}แต่เนือความค่อไปในคำจารึกน
 แดงให้เห็นจำนวนปีแห่งพุทธกาล ด้วยว่าตั้งแต่พระพุทธเจ้าได้ตรัส
 มาจนวันสร้างพระมหาธาตุนี้ได้ ๑๙๔๖ ปี ^{๕๕๗}และยังอนาคตอีก ๓๐๙๙ ปี
 จะถึงวัน ๕๐๐๐ พรรษา ถ้าเอาจำนวนปีก่อน ปรีนิพพาน ๔๕ ปีหัก
 ๑๙๔๖ ปีคงเป็นปีตั้งแต่ปรีนิพพานล่วงมาได้ ๑๐๙๓ ปี ^{๕๕๘}เอากุหำยา
 ๓๓๘๓ ปีหักเป็นจุดศักราช ๗๒๐ ^{๕๕๙}สร้างกรุงเก่าแล้วได้ ๘ ปี และค่อ
 นมาถึงจุดศักราช ๗๒๒ ^{๕๖๐}พระยาภิรมย์หรือญาณดิลกได้ราชภิเชก
 แล้วให้พระมารดาอยู่ครองเมืองสุโขทัย แต่งพระองค์ไปประทับอยู่ ณ
 เมืองกำแพงเพชร ^{๕๖๑}ครั้นสมเด็จพระบรมราชาเมืองสุพรรณบุรีได้เสวย
 ราชสมบัติกรุงพระมหานครศรีอยุธยาแล้วยกพลโยธาขึ้นไปเหยียบแดน
 เดียง ^{๕๖๒}พระเจ้าญาณดิลกยอมถวายบังคมสมเด็จพระบรมราชาแล้วคิด
 ความเป็นเอกราชของพระนครก็ยังดำรงคงอยู่และสืบสันตติวงศ์ต่อมา
 เป็นแต่อ่อนหย่อนอานาภพล ด้วยอยู่ในระหว่างชนาบแห่งพระนคร
 ๓ กิ่งตั้งแต่อาณาจักร ๒ ฝ่ายคือพระนครศรีอยุธยา อยู่ข้างใต้ฝ่ายหนึ่ง
 พระนครเข็ญใหม่อยู่ข้างเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง ^{๕๖๓}ถึงกระนั้นก็ยังเดินวิธไอน
 อ่อนผ่อนผันค่ออำนาจใหญ่ทั้ง ๒ ตามสมควรรักษาความเป็นอิสระภาพ
 สืบมาจนถึงแผ่นดิน สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เมื่อจุดศักราชได้ ๙๐๐
 ปีเศษ ^{๕๖๔}สมัยนั้นพระเจ้าติโลกราชเจ้านครพิงค์เข็ญใหม่มีอำนาจถ่า

พระยาศรีหรือพระเจ้าฉันทบุรีราช ซึ่งในพระราชพงศาวดารเรียก
 แต่ว่าพระยาเดิยง ก็หนีไปพึ่งพระมหाराชเจ้าพระนครเชียงใหม่
 เป็นเหตุให้ เกิดยุทธนาการ ในระหว่าง สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเจ้า
 และพระมหाराชเจ้าเชียงใหม่ ครั้น ต่อมา ถึงแผ่นดิน สมเด็จพระ
 มหาจักรพรรดิ ราชาราชเจ้าให้ ขุนพิเรนทรเทพ ผู้เป็น เชื้อวงศ์ สมเด็จพระ
 พระร่วงเจ้าเป็นพระมหาธรรมราชาขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลกเป็นใหญ่
 ในแคว้นแคว้นเดิยงก็ยก นบเนื่องว่าเป็นเมืองมีเจ้า ผู้ครองแคว้นเดิยง
 วงศ์มาดังกาดก่อน ต่อเมื่อสมเด็จพระมหาธรรมราชาได้ครองกรุง
 พระนครศรีอยุธยาแล้ว แคว้นแคว้น เดิยงจึงได้ เด็กขาดจากมีเจ้า
 ผู้ครองมารวมเข้าเป็นแคว้นพระนครศรีอยุธยาแต่นั้นมา ฝ่ายข้าง
 ดุพวรรณนั้นก็เหมือนกัน ตั้งแต่สมเด็จพระนคร อินทรเดีจจาก
 ดุพวรรณเข้ามาครองกรุงศรีอยุธยา แคว้นแคว้นดุพวรรณก็เป็นเมือง
 ถูกหลวงรวมอยู่ในพระนครศรีอยุธยาแต่นั้นมา

วินิจฉัยในเรื่องเจ้าพรหมราชลงมาถึงแดนเดิยง

อนึ่ง ข้อความ ตามในตำนาน ดังหนวติ กล่าวถึง เรื่อง พระเจ้า
 พรหมราชปราบขอมลงมาในแดนเดิยง ซึ่งข้าพเจ้าเข้าใจว่าเป็นเรื่อง
 เดียวกันกับพระเจ้าธรรมไตรปิฎกลงมาชนะกรุงสุโขทัยนั้น มีความ
 ว่ากษัตริย์ ผู้ครองโยนกนาคพันธุ์นคร ตีบพระวงศ์แต่ถึงหนวติ กุมารมา
 ได้ ๔๓ องค์ ๆ ที่ ๔๓ ทรงพระนามพิงคาราเดย์เมืองเกษมเมืองอมก

เสด็จนคร เมื่อพุทธกาลได้ ๘๐๐ มหาศักราช ๒๗๗ แค้นดังงมาได้
 อีก ๒๐ ปี เจ้าพรหมกุมารราชบุตรพระองค์พังคราชกตัญญูเอานคร
 โยนก้นได้แล้วเลยได้ปราบขอมลงมาจนถึงแดนเจดียง พระอินทร์จึง
 ให้วิษณุกรรมเหวมีต เมืองกำแพงเพชร กันไว้จึงได้ตั้งบศึกแถวเด็กทัพ
 กตัญญูไป แล้วไปสร้างนครไชยปราการคือเมืองฝางเหนือเมืองเชียง
 ใหม่ครองราชสมบัติอยู่ ณ นครนั้น แต่เรื่องสร้างเมืองฝางในตำนาน
 หิริญนครคือตำนานเมืองเชียงแสนอีกฉบับหนึ่งว่า พระยาตากจังกา
 เรือนคำแก้วผู้ครองหิริญนครเชียงแสนลำดับที่ ๒ แต่พระยาตากเคียงผู้
 สร้างหิริญนครมาแต่เป็นลำดับที่ ๑๑ แห่งวงศ์ตากจักราช เป็นผู้สร้าง
 เมืองฝางให้ดาวศรีดาวราชบุตรไปครองเมื่อจุลศักราชได้ ๓๔๒ (ดาว
 ศรีดาวและพรหมราชนาจะเป็นคนเดียวกัน) เหตุด้วยตั้งฐานเมือง
 เหมือนรูปฝักฝางจึงได้เรียกว่าเมืองฝาง เมืองนี้ผู้เรียบเรียงหนังสือ
 ได้เคยไปเห็น เป็นเมืองที่มีกำแพง ก่อโอบเขาไว้ ด้านตะวันตกแต่ด้าน
 ตะวันออกเป็นท้องทุ่ง มีน้ำแม่ไชยอันไหลไปค่อน้ำฝางๆ ไหลไปค่อ
 นากกน้ำแม่ไชยไหลผ่ากลางเมืองจึงเรียกไชยปราการ ตั้งฐานเมือง
 เป็นวงยาวคดโอนไปตามรูปเขา จึงเป็นรูปคล้ายผดน้ำเต่างวงยาว
 เหตุนี้จึงเปรียบว่าเหมือนฝักฝางเนื้อความในตำนานถึงหนวดค่อนไปว่า
 พรหมกุมารมาครองราชสมบัติในนครไชยปราการได้ ๕๘ ปี ก็เกิดจ
 ดับขันธาวงศพระโอรสทรงพระนามไชยศิริพระชนม์ได้ ๔๘ พรรษาได้

ครองราชสมบัติสืบมาได้ ๓๓ ปี พระเจ้าสุธรรมวาทิกรุงสทเทิมหรือ
สทตองยกมารบพระเจ้าไชยศิริ ทั้งเมืองเสียดอพยพพลเมือง แล่นครวัดงมา
ตั้ง ณ เมืองแปะร้างอยู่ฝั่งปากตะวันตกตรงเมืองกำแพงเพชรข้าม ใน
ตำนานกล่าววันเวลาย่ำเมื่อวันอังคารเดือน ๘ เป็นเดือนเจ็ดแรม ๔ ค่ำ
ปีมะเส็งพุทธกาลล่วงได้ ๓๐๐๐ พรรษา มหาศักราชได้ ๓๖๖ ศักราช
นี้หักตามเกณฑ์ผิดกันไป ๑๒ ปีมิได้คงกัน

ว่าด้วยพระเจ้าไชยศิริลงมาตั้ง ณ เมืองกำแพงเพชร

ได้สดับฟังพงศาวดารมานี้ มีว่าเมื่อพุทธกาล ๓๓๓๕ กัสสะ
กุมารกษัตริย์เมืองปรมาธิบดี ๓ แห่งวงศ์มหันตมาตากุมารได้เคยมา
ประเทศตะวันออกครั้งหนึ่ง ถัดนั้นมากมาปรากฏครั้งอโนพุทธหรือ
อโนราเมงโธ ซึ่งในพงศาวดารเหนือเรียกว่าอโนราเมงฉ่อคืออนรท
ขัมมิกราช เป็นกษัตริย์ที่ ๔๑ ในวงศ์มทรฤทธิ ได้เสวยราชย์ตั้งแต่
จุลศักราช ๓๗๒ ไปจน ๔๑๕ อยู่ในราชสมบัติ ๔๒ ปี พระเจ้ากุกาม
องค์นี้ มีเดชานุภาพมาก เป็นผู้แรกเดิกรบ คำนานาชาจรีใน กุกามประ
เทศ และจำหน่ายพุทธศาสนาให้ไพศาลมาทุกประเทศในหนเหนือและ
ตะวันออกนี้ ปราบชนะเมืองมอญจับมโนรีพระเจ้ากรุงสทเทิมได้ และ
ปราบแคว้นแคว้นไทยใหญ่ทั้งหลายตลอดจนสุนหน้าและยกมานครหลวง
และตะไกวตามพงศาวดารเหนือ มีว่าพระเจ้าอโนราเมงฉ่อยกกองทัพ
มาล้อมเมืองตะไกวในแผ่นดินพระเจ้าจันทรโชติ เมื่อวันอังคารขึ้น ๑๓

คำเดือน ๑๒ ปีมะเมีย จุฬศักราช ๓๘๕ กรุงละโว้ด้วยมอญมาถึง
 ศักราช ๔๓๑ จึงพระนารายณ์ราชโอรสพระเจ้าจันทร์โชติบริษณะพระ
 นเรศร์กรุงหงสา ละโว้ จึงยกขึ้นเป็นเอกราชตามเดิมย้ายสถานมาตั้ง
 พระนครใหม่ที่วัดเดิมตั้งพระวงศ์มาจนถึงพระเจ้าท้ายนาฝั่งศักราช ๓๘๕
 ตามพงศาวดารเหนือขึ้นเป็นปีที่ ๒๓ ในรัชกาลพระเจ้าอนุรททรมมิกราช
 นี้ แต่ในพงศาวดารไทยใหญ่ว่าอนุรททรมมิกราชได้ราชสมบัติ จุฬ-
 ศักราช ๓๗๘ ยกไปตีไทยและย่นหัวเมืองศักราช ๔๑๘ อยู่ในราชสมบัติ
 มาจนศักราช ๔๒๑ ผิดกันกับพม่า ๗ ปี ถ้าจะคะเนว่าศักราช ๓๖๖ ซึ่ง
 พระเจ้าไชยศิริวงมาตง ณ เมืองกำแพงเพชรนี้เป็นจุฬศักราช ก็คาด
 กันอยู่เล็กน้อยเป็นก่อนปีเดียวราชย์ของอินทราไป ๖ ปี ถ้านับตาม
 ไทยใหญ่ก็คาดกัน ๑๓ ปี โดยจะวินิจฉัยว่าชาวเขมรแดงลงมาตั้งที่
 แดนเจดียงในคราวนี้เกือบจะได้ แต่ระยะเวลาที่ยังห่างไกลกับพระเจ้า
 อู่ทองรามาริบัติกว่า ๒๐๐ ปี ไหนเลยจะต่อวงศ์กันได้ ใน ๔-๕ ชั่วบุรุษ
 เพราะในต้น พระราชพงศาวดารสยาม มีความปรากฏว่า พระราชโอรส
 นิตดาพระเจ้าไตรศรีวงศ์ ครองราชสมบัติสืบต่อกันมาได้ ๔ ชั่วแผ่นดินก็
 ถึงบุรุษแสนแปดได้ราชธิดาพระเจ้าไตรศรีวงศ์ และได้อินทเทวีเหมมิด
 เมืองเทพนคร เมื่อจุฬศักราช ๖๘๓ ครองราชสมบัติในเทพนคร มาถึง
 ศักราช ๗๐๖ จึงทิวศต พระราชโอรสทรงพระนามอู่ทองได้ครอง
 ราชสมบัติต่อไปได้ ๖ ปี จึงลงไปสร้างกรุงเทพพระมหานครบริวาร-

ทวารวดีศรีอยุธยา ก็แต่เมืองเทพนครหนึ่งมีคูและปราการเมือง
 ปรางค์อยู่ได้ห้วยขมิ้นตำบลวังพระธาตุเหนือบ้านโคกฝั่งตะวันตก ได้
 เมืองกำแพงเพชรประมาณสี่ร้อยหรือห้าร้อยต้น แต่ก่อนว่ามีเกาะ
 ขปมอยู่ตรงหน้าเมืองแต่เดิยวนาเขาพังไปหมดแล้ว แต่ที่ท่าเมือง
 ไตรศรีตั้งนามผู้สร้างเจดีย์สถานไว้ ณ ฝั่งปากตะวันตกเมืองกำแพงเพชร
 ปรางค์อยู่จนทุกวันนี้ แต่คูเมืองหาพบปะไม่น่าจะเป็นแล้วอีก ส่วน
 เมืองนั้นคือที่เมืองกำแพงเพชรนั่นเอง เพราะเมืองริมน้ำเป็นเมืองใหม่
 และมีเมืองเก่าอยู่ตอนขึ้นไป ทางวัดน้อยวัดหลวง และทางงามซึ่งว่าเป็น
 ทางพระร่วงแต่ก่อนคงจะเรียกเมืองเขาดียง นามกำแพงเพชรคงจะเป็น
 นามตั้งใหม่

ได้พบข้อความ อีกตำนานหนึ่งมีใน สมุดจดหมายเหตุของบาท
 หลวงฝรั่งเล่า ชื่อตาชาติ กล่าวด้วยปฐมราชวงศ์ ของสมเด็จพระ
 นารายณ์มหาราชเจ้า มีความว่าพระปฐมสุริยเทพหรือไทยบรมบพิตร
 เสด็จราชสมบัติ ณ ไชยบุรีมหานคร (ไชยบุรีเป็นนามเมืองเชียงแต่น)
 เมื่อพระพุทธเจ้าตถาคตล่วงแล้ว ๓๓๐๐ พรรษา จุลศักราชได้ ๑๑๘ ปี
 (ศักราชนี้ใกล้เคียงกับ ศักราชใน ตำนานไทยใหญ่ และพงศาวดารจีนว่า
 ด้วยคงแวนแคว้นยวนชาน) ดิถีพระร่วงมาได้ ๑๐ ชั่วกษัตริย์พระองค์
 ที่ ๑๐ ทรงพระนามอิโปลาหรือทิพย์สุนทรเทพมหาเทวราชย้ายพระนคร

ตั้งใหม่ที่ใกล้ชาครนครหลวง (ในชั้นเกือบจะตรงกับเรื่องพระยาตาก
 เก่ง กษัตริย์ที่ ๘ แห่งวงศ์ลาว จักรราช ย้ายจากไชยบุรี เชียงรามาตั้ง
 เมืองหิรัญนครเงินยาง ณ ที่ใกล้พระราชดอยคอง เรียกว่าโยนกนคร
 หลวง เพราะคำอ่านนครหลวงมีทงลาวและเขมรแต่่นครหลวงเขมรนั้น
 เป็นคำไทยแปลมาจากคำเขมรว่า แองเกอทมกำพทม) ดับพระวงศ์
 ต่อๆ มาอีก ๑๒ ราชวงศ์จนถึง พระพนมศรีวิไชย ยกลงมาตั้ง เมืองนคร
 ไทยเมื่อ พระพุทธ ศัสนกาล ดังได้ ๑๗๓๐ พระราชจุลศักราชได้ ๕๔๘
 (นครไทย หรือนครชุม เป็นนามเมือง กำแพงเพชรและสุโขทัยหรือแคว้น-
 แคว้นเดียวกัน น่าจะตรงกับพระเจ้าไชยศิริลงมาตั้ง ณ เมืองกำแพงเพชร)
 ดับ พระวงศ์ มาได้ อีก ๔ ราชกษัตริย์ ตรงกัน กับ ความใน ต้น พระราช
 พงศาวดารจึงถึงพระเจ้ารามาริษดิอุทอง ได้ลงไปครองเมืองพิริบพิ
 ก่อนแล้ว จึงมาตั้งวังกรุงเทพมหานคร บวรทวารวดี ศรีอยุธยา ที่ตำบล
 หนองไถ่น เมื่อพุทธศัสนกาลดังได้ ๑๘๘๓ จุลศักราช ๗๑๒ ดับ
 กษัตริย์ชดศยวงศ์ต่อๆ มาถึงสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเจ้าเป็นลำดับ
 ที่ ๒๕ นับตั้งแต่พระเจ้ารามาริษดิอุทองมา และเป็นลำดับที่ ๕๒ นับ
 ตั้งแต่พระปฐมสุริยเทพหรือไทยสุวรรณพิตรเป็นต้นมา ข้อความตาม
 ปุริยาณ ดูใกล้เคียงกับ ข้อความใน คำเนินเรื่อง ต้นพระราช พงศาวดาร
 มาก จึงต้องถือเอาศักราช ๕๔๘ ซึ่งว่าพระพนมศรีวิไชยลงมาตั้ง ณ นคร
 ไทยนั้น ไปตอบตรงกับพงศาวดารพม่าว่ามีญี่เพื่อจะทราบว่ามีเมืองเชียง

ไปถึงแดนเวลาดัต เจ้านครเวลาดัตยอมถวายบังคมเจ้าสามหลวงฟ้าก็
เด็กที่พกดัมมา

พุทธศักราช ๕๖๒ เจ้าคำฟ้าให้ราชบุตรต้ององค์ขอเจ้าฉอเบียม
ฟ้าเป็นแม่ทัพยกไปตีเมืองภูกาม พระเจ้าภูกามหนีไปเมืองสระเคียง
เจ้าคำฟ้าปราบประเทศภูกามได้ในปีจุลศักราช ๕๖๓ เจ้าคำฟ้าดำรงใน
ราชสมบัติมาถึงจุลศักราช ๕๖๗ จึงเสด็จสวรรคต อยู่ในราชสมบัติ
๕๓ ปี พระชนมายุได้ ๗๓ ปี

ในระหว่างตั้งแต่ศักราช ๕๑๔ จนถึงศักราช ๕๖๗ นี้เป็นสมัย
ไทยใหญ่มีอำนาจปราบปรามนครต่างๆ เพราะเป็นระหว่างปลายแผ่นดินของ
ซึ่งจนทำศึกสงครามเสียหายแก่ พวกญวนหรือไตกมก จันฮอน
อำนาจลง ครั้นต่อมาเมื่อถึงต้นแผ่นดินงวนเฉียนอันเป็นวงศ์แซกมวง
ตั้งขึ้นในเมื่อจุลศักราช ๖๔๔ ก็ยกทัพไปตีจีนเรียกพระเจ้าหงวนตี้ไจ
บูย่องได้ไต่ผ่านลัมบัตในกรุงจีนให้ กองทัพลงมาปราบ ประเทศยูนหน่า
และหัวเมืองไทยใหญ่แคว้นแคว้นไทยเทียบแดนหัวและไทยโมได้หมด

ในพงศาวดาร เมืองแสนหัว ว่า เจ้าฉอรัมฟ้าไป ถวายบังคมต่อ
กรุงจีน ๆ ให้วังส่งบิงเป็นแม่ทัพคุมทหารตามแดน มาตีเมือง มอคันให้
เจ้าฉอรัมฟ้าใน ปี จุลศักราช ๖๔๑ ฝ่ายเจ้าขุนคำเทพฟ้า หนีไป อยู่บ้าน
ทางโมเมืองกวัดแล้วไป ตั้งชุมพลอยู่ที่ตำบล เชียงภาในแขวง เชียงทอง
ใกล้หน้าแม่แตงค่อน้ำชาลวัน ได้กำลังพลแล้วก็ยกไปรบกองทัพจีนแตก

ถอยไปเมืองศุ จันถนัยยกกำลังเพิ่มเติมมาอีกได้สู้รบกันเป็นด้ามารด
 และว่ากองทัพจัน เถิกกลับไป เมื่อจุลศักราช ๖๕๔ แต่ในพงศาวดารพม่ามี
 ว่าจันให้อูเรยงกะไคเป็นแม่ทัพยกลงมาตีกรุงกุกาม กองทัพพม่าได้ชน
 ไปตั้งรับรบที่ตำบลงาของยานใต้เมืองมะโม (บ้านหม้อ) ได้ ๓ เดือนก็
 แยกถอยลงมาตั้งรับอยู่ตำบลมเด กองทัพจันตีได้เมืองมเดแล้วเลยลง
 มาประชิดกรุงกุกาม พระเจ้าอูตองกระษัตริย์หรือองค์จันผู้กรุงกุกาม
 ลงเรือหนีลงหาอูราวดลงไปอยู่เมืองพะเซียงเคียวมเรือทะเลจะไปเกาะ
 ดังกาตังหพ พอลกองทัพจันเด็กกลับไปพระเจ้ากุกามจึงตั้งอยู่เมืองปรม
 เวดานันแผ่นดินพม่ารามัญกระจัดกระจายเป็นหลายส่วน มะกะโทจึง
 ได้ไปจากกรุงสุโขทัยไปตั้งตัวเป็นใหญ่ในเมืองมคิมานคร โดยความ
 อุดหนุนอุปการะของสมเด็จพระร่วงเจ้าสุโขทัย

ด้วยประวัติเหตุโดยกาลสมัยที่เป็นมาดังนี้ นำให้เห็นว่าสมัย
 ที่พระเจ้าไชยศิริราชหรือพระพนมศิริไชย หรือพระเจ้าศิริไชยเซียงแต่น
 ลงมาจาก เซียงราย เซียงแต่น มา ตั้ง อยู่ ใน แคว้นแคว้นเจดียง ณ เมือง
 กำแพงเพชรนั้น คงจะเป็นเมื่อครั้งเจ้าคำพามาตีเมืองเซียงรายเซียงแต่น
 เมื่อจุลศักราช ห้าร้อยเศษตามความ ที่มีปรากฏในพงศาวดารไทยใหญ่
 นั้น มิแต่ตงนความในจดหมายเหตุว่าพระพนมศิริไชยลงมากักราชได้
 ๕๔๘ นั้นกษัตริย์จริงได้ เวदानนแคว้นเจดียงหรือราชวงศ์นั้น
 คงจะได้เกี่ยวพัน ฉันทญาติ กันกับแคว้น และราชวงศ์เซียงรายเซียง

แต่อยู่แต่ คงแต่ ครองพระองค์ พรหมราช หรือศรีธรรมไตรปิฎกลงมา
 ปราบปรามได้และไว้บุตรหลานให้ปกครองแต่ก่อนมา ในคราวนี้จึง
 ได้มุ่งหมายมาพึ่งพาอาศัย อยู่ได้โดยสะดวกจนได้ ดับสรีรวงศ์พงศ์พันธุ์
 แม่มารถึงแคว้นแคว้นสุวรรณภูมิและอโยธยา ด้วยเหตุนี้ทำให้เห็นอีกว่า
 สมเด็จพระร่วงเจ้า กรุงสุโขทัย กับสมเด็จพระเจ้าอู่ทอง รามาชิต์คงจะ
 เกี่ยวเนื่องในพระวงศ์เดียวกัน

ยังมีข้อความในหนังสือชินกาลมาลินี กล่าวถึงมรดกประวัติของ
 พระเจ้าโรจราชผู้ได้พระพุทธสิหิงค์มาจากศรีธรรมนครนั้นว่า บุรุษ
 หนึ่งเป็นชาวบ้าน โคนคาม (เข้าใจว่าบ้านโคนริมเมืองเทพนคร) หลง
 บ้าไปพบ นางเทพธิดา แปลงเป็นมนุษย์ มารวมดื่มกรังวาล เกิดบุตรได้
 มาเป็นเจ้ากรุงสุโขทัยทรงนามว่าโรจราช หรือนรราชราชแต่ในตำนาน
 นี้ว่าจุลศักราชได้ ๗๑๘ ในตำนาน พระพุทธสิหิงค์ ซึ่งพระโพธิวงษ์แต่ง
 เป็นภาษามคชนั้นว่าจุลศักราช ๕๐๐ เรียกพระนามพระเจ้ากรุงสุโขทัย
 พระองค์นั้นว่าไธยวงศ์ราช ถ้าจะว่าพระเจ้ากรุงสุโขทัย เป็นบุตรชาว
 บ้านโคนคามแล้วก็ต้องอนุมานว่าเป็นตระกูลเมืองเทพนครนั่นเอง

อธิบายความในภาคที่ ๓

ในตำนานภาคที่ ๓ ซึ่งว่าด้วย เมือง หริภุญไชยนั้นในตำนาน
 เดิมอันเรียกว่าจามเทวีวงศ์ ซึ่งพระโพธิวงษ์รจนาไว้ในมคธภาษา
 กัดหรือในชินกาลมาลินี ซึ่งพระรัตนปัญญาญาณเถรจนาไว้ในเมื่อ

จุลศักราช ๘๗๘ กัต มีประสงค์ในเรื่องที่จะขอ พระเกียรติพระเจ้า
 อาทิตยราชเจ้านครลำพูน ซึ่งเป็นต้นการบำรุง พระพุทธศาสนาและสร้าง
 พระเจดีย์หลวงเมืองลำพูน พระองค์นั้นว่าเป็นบรมกษัตริย์ธรรมิกราช
 ซึ่งพระพุทธเจ้าได้พยากรณ์ไว้ จึงได้ดำเนินความเบี่ยงต้นกล่าวถึง
 สมเด็จพระผู้มพระภาคว่าเสด็จมาโปรดพวกเมงคบุตร ณ บ้านหิโรษคาม
 และทรงครุฑพยากรณ์ สถานที่นั้นจะเกิดเป็นนครลำพูน และจะมีกษัตริย์
 ผู้ครองนครสืบมา จนถึง พระเจ้า อาทิตยราช จะได้ประดิษฐาน พระบรม
 ราชอุโบสถในนครนั้น พุทธทำนายนั้นพระยาภาณุเอกได้รับตั้งแต่บอก
 กล่าวแก่บุตรหลานสืบต่อกันมา

ครั้นเมื่อพระพุทธบริษัทพยานดวงแก้วได้ ๑๒๐๐ พรรษาแต่ใน
 คำนานลำพูนอักษรว่าได้ ๑๐๐๘ พรรษา ในคำนานเชียงใหม่ว่า
 มหาศักราช ๕๕๖ ปีเป็นพุทธกาล ๓๐๑๗ พรรษา ในจามเทวีว่าอีดี ๕
 คนเป็นต๋ายแก่กัน คนหนึ่งชื่อว่าต๋ายเพออยู่ ณ อุจจุบรรพตคือเขาอ้อย
 (ดอยสุเทพ) คนหนึ่งชื่อ พรหมมิตี อยู่ภูเขาทวยรรค คือเขา ต๋องยอด
 (ดอยงามถัดดอยดินแดง) คนหนึ่งชื่อ ต๋ายนัตยอยู่ ณ ตะตางคบรรพต
 (คือเขาหลวงสุโขทัย) คนหนึ่งชื่อว่าต๋ายทันค อยู่ ณ ธรรมิกบรรพต
 (คือเขาส้มอคอนเมืองดพบุรี) แต่ในคัมภีร์ ชินกาดมาตั้นมีความถ้ำ
 ๕ คนชื่อต๋ายเพออยู่อุจจุบรรพตริมแม่น้ำโรหิณี ๑ ชื่อพุทธชฎิตอยู่สุหะ
 บรรพตดำรงนัทธิ์ (ดอยบา) ๑ ชื่ออนันตชัยอยู่พิทขวัตตยนคร (ต๋ายนา

พราหมณ์ไต่ยศาสตร์ และช่างต่าง ๆ ขึ้นไปประดิษฐาน ณ เมืองหริ
 ญไชยพระเจ้าดพรราชจึงประดำทให้ทุกประการ นางจามเทวีก็พาพด
 บิพารขึ้นไปด้วยขบวนรถวิถึรดาบเทำถึงเมืองหริญไชย พระฤาษี
 ทงหลายก็อภิเชกพระนางให้เป็นเจ้านครดำพูนไชย นางจามเทวีนั้น
 ทรงพระครรภ์ไป แด่ ตะไฉ จึง ประสูติ ราชกุมาร เป็น ชายแฝด สององค์
 ทรงพระนามว่ามหันตยศ และอินทวรกุมาร หรืออินันตยศก็เรียก
 ครนราชกุมารทั้ง ๒ เจริญวัย นางจามเทวีจึงมอบเวนราชสมบัติให้
 เจ้ามหันตยศครองนครดำพูน ส่วนเจ้านันตยศนั้นเป็นอุปราชดำพูน
 ไชย ภายหลังจึงไปหาพระพรหมฤาษีผู้อยู่ ณ เขาตองยอด เธอ
 จึงเนรมิตเมืองเขตางคันครท โกด แม่นา วงกนทชให้เจ้านันตยศ ครอง
 เมืองนั้น จึงเป็นเมืองคู่กันกับหริญไชยนคร

เรื่องสร้างเมืองหริญไชยและนครดำปางหรือเขตางคันครนมี
 ลักษณะการ ดำรงไป ด้วยอำนาจแห่งฤาษี ทำนอง เดียว กัน กับ เมือง
 สวรรคโลกสุโขทัยซึ่งดำรงด้วยพระฤาษีสัชนาตยเป็นผู้สร้างนั้น เป็นวิธ
 ของตำนานขอมโบราณ การสร้างบ้านเมือง ต้องดำรงด้วยอิทธาภาพ
 ผู้สร้างนั้น ถ้าไม่ใช่พระอินทร์ ก็คงเป็น นาคราชผินนาคก็เป็นฤาษีเท่านั้น
 วงศ์จามลพบุรี ที่ได้ ครองนครดำพูน ดับดำดับแต่จามเทวีและมหันตยศ
 เป็นต้นไปได้ ๘ องค์ ตั้งแต่จุลศักราชได้ ๒๕ ปี ไปจนถึงจุลศักราช

พระเจ้ามิตถุมหาราชยกกองทัพมารบเมืองลำพูนไชยได้ ชาว
 ลำพูนพากันหนีไปอยู่เมืองเมงคังคร (รามัญ) ครั้นจุลศักราชได้ ๒๕๗
 มีพระเจ้ามิตถุไตรราชยกกองทัพมาแย่งเอาเมืองลำพูนได้ พระเจ้า
 มิตถุมหาราชหนีไปได้ ๓ ปีต้องสู้ประชุมพลกลับมาตีเมืองลำพูนไชย
 คืนได้ดังเก่า นึกว่าตามในคัมภีร์จามเทววงศ์ แต่ในพงศาวดารเมือง
 ลำพูนตัวอักษรตัวนั้นว่า พระยามหาราช เจ้าเมืองยศมาตา (แสนหัว)
 ยกมาแย่งเอาเมืองลำพูนได้ พระยาภูเกศวรเจ้าเมืองลำพูนหนีไป ภาย
 หลังพระยาไทยคนชื่อวาทกรยกมาตีเมืองลำพูนได้ พระยามหาราช
 เมืองยศมาตาถึงพิราลัย แค้นหลวงมาได้ ๓ ปี พระยาภูเกศวรที่หนี
 ไปกลับประมวณพลได้ยกมาตีพระยาไทยวาทกรฝ่ายนั้น พระยาภูเกศวร
 กลับได้เมืองหริภุญไชยคืน

เนื้อความตอนนั้นคงจะอยู่ในสมัยเมื่อไทยใหญ่แผ่อำนาจเข้ามา
 ในคราวก่อน ลำดับเจ้าผู้ครองนครลำพูนตั้งแต่ภูเกศวรครั้งที่สองสืบ
 พระวงศ์ ต่อ ๆ มาได้ อีก ๗ องค์ ๆ ที่เจ็ด ทรงนาม อัครราชคระราชได้
 ครองเมืองเมื่อจุลศักราช ๒๘๔ แล้ววราชย์ได้ ๒ ปีกับ ๓๐ เดือน ก็
 ยกกองทัพไปจะตีกรุงตะไคว้ พระเจ้ากรุงตะไคว้ทรงพระนามอุนิษฐา
 จักรวรรดิได้ทราบข่าวก็ยกพลโยธาหารออกจากพระนครไป เพื่อจะ
 โจมตีทัพลำพูนมิให้ล่วงแดนเข้ามา ในระหว่างนั้นพระเจ้าสุริยไตรราช
 กรุงศรีธรรมนคร ยกทัพมาแย่งชิงเอากรุงตะไคว้ได้ ฝ่ายพระเจ้า

อุฎฺฐรุกระจักรวรรดิไม่สามารถจะกัณฑ์มากินเอาเมืองตะไคว้ได้ จึงเลยไป
 ตีเอาเมืองตำพูนไชยแล้วเข้าตั้งอยู่ในเมืองนั้น ฝ่ายพระเจ้าอัครราชคະ
 ยกไปถึงเมืองตำพูนไชยรบพุ่งชิงชัยเอาเมืองคืนก็ไม่ชนะจึงเลยหนีไป
 อยู่ในป่าข้างทิศใต้

พระเจ้าอุฎฺฐรุกระจักรวรรดิครองเมืองตำพูนได้ ๓ ปี ยังมี
 ราชบุตร พระเจ้าศรีธรรมราชนคร (นครศรีธรรมราช) ทรงนามว่า
 ประนะโกศลกัมโพธราช ยกพลมาทำสงครามถึงนครหริภุญไชยแล้ว
 ก็พ่ายแพ้กลับไปหาได้เมืองไม่ อยู่มาอีก ๓ ปี พระเจ้าอุฎฺฐรุกระ
 จักรวรรดิทิวคต พระโอรสชอกมธราชได้ครองสมบัติต่อไปได้ ๒๐ ปี
 กับ ๗ เดือน เมืองตำพูนเกิดอหิวาตกโรค พตเมืองที่เหตุดีตายพากัน
 อพยพหนีไปเมืองสุวรรณาวดี (รามัญ) ในเมื่อจุลศักราชได้ ๓๑๐ ปี
 ครั้นอยู่มาพระเจ้าสุทนต์มหาราชาได้ครองสุวรรณาวดีได้ ชาวตำพูนจึงอพยพ
 หนีไปกรุงหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีรับทำนุบำรุงไว้ได้ ๖ ปี โรค
 หายแล้วจึงกัณฑ์มาเมืองตำพูน จึงได้มีธรรมเนียมดอยโหมดหรือดอย
 ประทับคิดมาแต่เมื่อนั้น

ในตอนทกถาวมานี้ คงจะเป็นสมัยเมื่อ รามัญมีอำนาจปราบ
 นครราชธานีทั้งหลายเข้ามาถึงแคว้นสุวรรณภูมิและตะไคว้ชาวตะไคว้
 เก่าจึงขึ้นไปตั้งอยู่ ณ ตำพูนไชย แม้ชาวสุวรรณภูมิก็ได้หนีเข้าคัณฑ์
 ไปตั้งอยู่แดนเจดียงและนครลำปาง มีความปรากฏในตำนานพระ

แก่นจันทร์หรือจันทร์พิมพ์วงศ์ ว่าด้วยพระปฎิมากรทำด้วยแก่นจันทร์
 เป็นของโบราณประดิษฐานอยู่ ณ เมืองสุวรรณภูมิช้านาน ครั้นอยู่
 มาเมืองสุวรรณภูมิเสียแก่ข้าศึก ราชบุตรพระเจ้าสุวรรณภูมิต้อง
 อดทนอยู่ พระเชษฐาทรงนามอาทิตย์กุมารพระอนุชาทรงนามจันทร์
 กุมารพากันหนีข้าศึกไป พระอนุชานี้ได้พระพุทธวิระชาตุไปตั้งอยู่
 ตำบลตำปางโน แดนนครเขตนคร แต่พระเชษฐาได้ พระปฎิมากร
 แก่นจันทร์ไปตั้งอยู่ ณ เจดีย์ คือเมืองบ้านตาก ซึ่งในตำนานนี้เรียก
 ว่าวิเศษชนบท แต่ในตำนานพระพุทธวิระชาตุเรียกตั้งชื่อนคร ถัดแต่
 ดัมนันมา พม่ากรุงกุ๊กกาม มีอำนาจ ก่อตั้ง ใน แผ่นดิน พระเจ้าอินทรา
 ยกกองทัพ ลงมาตี เมืองดักเค็ม หรือ ดัชรรวาดี นครหลวง ของ ประเทศ
 รามัญ ได้ประเทศรามัญตกอยู่ในอำนาจกรุงกุ๊กกาม

ในพงศาวดารล้านนา และ จามเทววงศ์ กล่าวลำดับ กษัตริย์ ดัษ
 วงศ์นครล้านนาคือไปว่า เมืองดักเค็มราช ๓๑๕ นนมกษัตริย์ องค์หนึ่งทรง
 พระนามว่าวงศ์จักรพรรดิราช ในตำนานจามเทววงศ์ว่ามาจากถมูย
 นครแต่ในพงศาวดารล้านนาว่ามาจากอิทธิธรรมะรัฐมหารนคร ข้าพเจ้า
 เข้าใจว่าเป็นเมือง เชียงรุ่งตามรูปศัพท์ ในคำว่า รุ่งแปลว่ายาว หรือไกล
 กษัตริย์องค์นั้นได้มาเป็นเจ้าครองเมืองหริภุญไชย ดัษพระวงศ์มาได้
 ต้องชั่วพระวงศ์เป็นปี ๒๐ ปี จึงมีพระมหाराชองค์หนึ่งมาจากเมือง
 ดุปะตะนครแต่ใน ตำนานล้านนาว่า มาจากเมืองดักกระบาด มาตีเมืองหริ

บุญไชยได้ เมืองสุพรรณหรือสุพรรณภูมิจะเป็นเมืองใดหาไม่พบ
แต่อนุมานว่าคงอยู่ในจำพวกไทยเหนือ เพราะว่าดื่บพระวงศ์มาถึง
พระเจ้าอาทิตย์ราชว่าเป็นชาติไทย และเรียกแคว้นแคว้นลำพูนไชยใน
สมัยนั้นว่าตามเทศะคือสยามประเทศ ลำดับราชวงศ์มาตั้งแต่พระมหา
ราชสุพรรณนครเป็นต้นมาได้ ๕ ราชวงศ์เป็นปีได้ ๔๖ ปีถึงจุลศักราช ๔๑๕
จึงถึงแผ่นดินพระเจ้าอาทิตย์ราชขึ้นลำดับวงศ์ ตั้งแต่พระเจ้ามหันตยศ
มาได้ ๒๗ ราชวงศ์เป็นปีได้ ๓๗๔ ปี

ในแผ่นดินพระเจ้าอาทิตย์ราชขึ้นได้ มีการสงครามในระหว่าง
นครลำพูนกับกรุงละโว้ ครั้งแรกพระเจ้าอาทิตย์ราชยกพลโยธาเป็น
อันมาก ลงมาประชิด กรุงละโว้ แล้วมี ราชดำรัส เข้ามา ถึง พระเจ้ากรุง
ละโว้ให้ออกมาถวายบังคมถว้มีฉันทะนั้นก็ให้ออกมาด้วยพล พระเจ้า
ละโว้ตอบราชดำรัสไปเป็นท่านองครักษ์มณฑลให้ ประลองกำลัง ทัพด้วย
การก่อเจดีย์แข่งขันกันฝ่ายละองค์ ฝ่ายพระเจ้าอาทิตย์ราชเชือกกำลัง
ทัพ ทัพมากกรับปฏิญาณในการแข่งขันแล้วทำการก่อเจดีย์ขึ้นด้วยอิฐ
และมอดดิน ฝ่ายพระเจ้าดพรราชทำเจดีย์ ด้วยโครงไม้หุ้มผ้าขาวก็แล้ว
เสร็จก่อน เจดีย์ ขาวดำพูน พระเจ้า อาทิตย์ราช ก็ปราชัย ฝ่ายแพ่ เด็กทัพ
กตบคินนคร ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าดพรราชจึงให้ราชบุตรยกพลนิกรขึ้นไป
ประชิดติดนครลำพูนไว้ พระเจ้าอาทิตย์ราชชวนประลองกำลังพล
ด้วยการขุดสระน้ำด้วยตามหลอก ฝ่ายราชบุตรกรุงละโว้ทำโดยซื่อ

แต่ฝ่ายพระเจ้าอาทิตย์ราชให้ลอบซุกด้วยเครื่องซุกดินในเวถารাত্রีตระ
ข้างชาวดำพูนซุกก็สำเร็จก่อน ราชบุตรพระเจ้าตะโวกก็พ่ายแพ้เลิกทัพ
กลับมา ภายหลังพระเจ้าตะโวกให้บุตรอำมาตย์เป็นแม่ทัพขึ้นไปค้นคร
ดำพูนอีก ๒ ครั้งก็บังเอิญหลงทางและพ่ายแพ้แก่ชาวดำพูน พระเจ้า
ดพรายพยายามที่จะค้นครดำพูนหลายครั้งไม่สามารที่จะทำให้สำเร็จได้
ด้วยพระเจ้าอาทิตย์ราช ทรงเสนาภาพมาก เพราะได้ พุทธพยากรณ์ไว้
พระองค์ได้พระบรมสารีริกธาตุสร้างพระเจดีย์หลวง และพระมหาปฏิมา
กรณ์ทองคำสูง ๑๘ ศอก และสร้างพระอารามใหญ่น้อยต่าง ๆ
บำรุงพระพุทธศาสนารุ่งเรืองปรากฏในสยามประเทศ

ในตำนาน พระมหา มณีรัตน์ ตอนหนึ่งว่า เมื่อแผ่นดิน พระเจ้า
เด่นราชกรุงกัมพูชาเกิดน้ำท่วมเมือง พระมหาเถรเชษฐ พระมหา
มณีรัตน์ ลงดำเภอาชนไป อาศัยอยู่เหนือพระนครอินทปัตถ์ทางสามเดือน
เศษ พระเจ้าอาทิตย์ราชครองกรุงสยามฝ่ายเหนือได้ พระมหา มณีรัตน์
มาได้ แต่ความเข้าใจของผู้นั้นว่าเรื่องนั้นว่าเป็นพระนครศรีอยุธยา
โบราณจะอยู่ ณ สถานที่ใดก็หาปรากฏไม่

แต่ที่ได้ความ อัน ควรเชื่อ เป็น แน่น ตาม พระราช นิพนธ์ใน
รัชกาลที่ ๔ กล่าวมูลประวัติตั้งแต่พุทธกาล ๑๘๗๘ พรรษา มหาสถูป
องค์หนึ่ง ที่เมืองเชียงรายได้ของอดัมบาต หักพังลง มี ผู้ได้ พระพุทธรูปปิด
ทองเชิญไว้ในวัดนั้น อยู่มาวันใดของที่หมู่ของกระเทาะออกในถ้ำ

ที่บางบางแห่งจึงปรากฏว่าเป็นองค์พระแก้ว ได้เชิญมาไว้ ณ เมือง
นครจำปาสง ๓๒ ปี แล้วเชิญไปไว้เชียงใหม่ ๘๔ ปี ตศักราช ๙๑๔ พระ
ไชยเสด็จราชิราชเชิญไปไว้นครหลวงพระบาง ๓๒ ปี แล้วลงมาตั้งเมือง
เวียงจันทน์ จึงเชิญลงมาไว้ ณ เมืองเวียงจันทน์ได้ ๒๓๕ ปี ถูพระพุท
ทาท ๒๓๒๑ จึงเชิญเสด็จมาประดิษฐาน ณ กรุงเทพมหานคร

ก็แต่เมือง เชียงรายนั้น เป็นเมืองที่ พระยาเม่งราย มาตั้งราชชน
เมื่อจุลศักราชได้ ๖๒๔ แล้วพระยาเม่งรายจึงมาตั้งเมืองหริภุญไชยได้
เมื่อจุลศักราช ๖๔๓ จุลเพ็ญเฝ้าเมืองใหม่ทั่วทุกแห่งแค้นตบพระ
แก้วหาใหม่เพ็ญไม่ พระยาเม่งรายและบริพารทั้งหลายได้เก็บกวาด
ราชสมบัติพิศุ ในพระนครจำปาสงไปไว้เมืองเชียงรายเป็นอันมาก ตาม
เหตุนี้ให้เห็นว่า พระเจ้าอาทิตย์ราชผู้ได้พระมหามณีนรัตนนั้นน่าจะ
เป็นอาทิตย์ราชเจ้านครจำปาสงองค์นี้ และเหตุที่พระยาเม่งรายเจ้านคร
เชียงราย มาตั้งเมืองจำปาสงไชยคงจะมีผู้ได้ พระมหามณีนรัตนไป จาก
นครจำปาสงจึงได้บรรจุซ่อนไว้ในพระสถูปณเมืองเชียงราย แต่ข้อความ
ตามตำนานรัตนพิมพิวงศ์ ดำเนินความอย่างเดียวกันกับ ตำนานพระพุท
ธสิหังค เพื่อจะอาศัยเหตุที่พระเจ้ามหาพรหมมาได้ไปจากพระยาญาณ
ดิลกเมืองกำแพงเพชร แต่ในตำนานเชียงใหม่ปรากฏความข้อนี้ไม่
เรื่องพระพุทธรูปสิหังคที่เกี่ยวของกับพระยาญาณดิลกเจ้าเมืองกำแพงเพชร
นั้นก็เพราะเหตุด้วยพระพุทธรูปสิหังค เป็นของเดิมของกรุงสุโขทัยเป็นของ

คันทรภูตวงศ์ ของพระยา ญาณดิลก ๆ กับพระมารดา จึงได้คิดอ่านเอา
 คืบไปจากกรุงพระนครศรีอยุธยา เพื่อจะได้อำนาจไว้ ดับบุตรหลานต่อไป
 เหตุการณ์พระพุทธรูปดีหิงค์ก็ไปเมืองเชียงใหม่ ในตำนานพระพุทธรูป
 ดีหิงค์ว่าเจ้ามหาพรหมยกมารบได้ไป แต่ในตำนานเชียงใหม่ว่าเจ้า
 มหาพรหมหนีมาอยู่เมืองกำแพงเพชร แล้วมาได้มารดาเจ้าเมืองกำแพง
 เพชรจึงได้พระพุทธรูปดีหิงค์ไป คำร่ำหาตรงกันไม่ ข้าพเจ้าเห็นว่าเรื่อง
 รวดที่ว่าเจ้ามหาพรหมยกกองทัพมากรรโชกเอาพระพุทธรูปดีหิงค์นั้นน่าจะ
 เป็นแต่โวหารในการแต่งตำนานเพื่อบรรลือ พระเกียรติยศแห่งพระพุทธรูป
 ปฐมมารณ

ตั้งแต่แผ่นดินพระเจ้าอภัยมหาราชสวรรคตแล้วไป ตำนานตำนาน
 หรือจากเทววงศ์ไม่ได้กล่าวเรื่องราวอะไร อีกต่อไปนอกจากลำดับพระ
 นามกษัตริย์ ผู้ครองนครลำพูน ดับคือตั้งแต่ อภัยมหาราชไป อีก ๑๗ องค์
 เป็นลำดับที่ ๔๘ ตั้งแต่จากเทว มาถึงพระยาเยบา ครองเมืองได้ ๑๐ ปีก็
 เติบโตเมืองแก่พระยาเมงรายเจ้านครเชียงใหม่ ณ วัน ๖ คำจุลศักราช
 ๖๔๓ ปีมะโรงตรัสก แต่ในพระยาเมงรายจึงได้ลงมาตั้งอยู่ในแคว้นแคว้น
 ลำพูนและสร้างนครเชียงใหม่ขึ้นมา แต่เมืองลำพูนในปัจจุบันนี้เป็น
 เมืองที่ได้สร้างขึ้นใหม่ในแผ่นดินเจ้าเชียงใหม่ที่ ๓๓ แห่งวงศ์เมงราย
 ทรงนามว่าพระเมืองแก้ว ตั้งหลักเมืองและก่อปราสาทเมืองในวัน
 ๕๒ คำ จุลศักราช ๘๗๘ ปีชวดอัฐศกถึงดวงชาดาเมืองดังนี้

อธิบายความในภาคที่ ๔

ในเบื้องต้น ดำเนินการพิงควงค์ พงศ์าวดาร

เชียงใหม่และตำนานหิริญนกรเชียงใหม่ มี

ข้อความเกี่ยวข้อง กับเรื่องตบคักราช ตบคักราช

เป็นต้น ดูเหมือนความเห็นของผู้แต่งเดิมจะเห็น

ว่า พระมหากษัตริย์องค์ใด มี บุญญาภิธมภาร

วาทนาบารมี แก่ก่ตัว เป็นพระยาธรรมิกราช คนประเสริฐแล้ว จึง จะตบ
และตบคักราชได้

จึงดำเนินความตั้งแต่ต้นตราสมาจนพุทธศักราชและปฐมถึงคายน
นายว่า ณ วันเพ็ญเดือน ๓๒ พระอนนทเถรเจ้าได้ถึงอรหันต์ พระมหา
กตปเถรเจ้าพร้อมด้วยอรหันต์ ๕๐๐ กระทำปฐมถึงคายนาย ตบคักราช
๓๔๘ ของพระกาตเทวีพญานลัทธิกระเถย ตบพุทธศักราชใหม่ต้องมา
ได้ ๓๐๐ ปีพระยาภาดาโศกทำทศกัณฐ์คายนาย ลำดับมาได้ อีก ๓๓๘ ปี
พุทธศักราช ๒๓๘ ปี พระเจ้าอโศกธรรมิกราชทำทศกัณฐ์คายนายแต่
นั้นต้องมาได้อีก ๒๐๐ ปีพุทธศักราชได้ ๕๓๘ ปีนางจามเทวีเกิด พุทธ
ศักราชได้ ๕๕๖ ปีสร้างเวียงจำปูน พุทธศักราชได้ ๕๕๘ ปีนางจามเทวี
มาแต่ละโว้ครองเมืองจำปูน พุทธศักราชได้ ๕๖๐ ปีมีหันตยศได้ครอง
เมืองจำปูนพุทธศักราชได้ ๕๖๐ พระยาพินธุมิตรธรรมิกราชทรงตั้งกาถึงพ

ศักราช ๕๖๐ นนทบุรี ตั้งศักราชใหม่ดำดบัมาได้ ๓๔๓ ถึงพระยา
 อาทิตยราชเป็นพระยาธรรมิกราชในเมืองจำปูนครองเมืองได้ ๓ ปี ก่อ
 พระเจดีย์หัตถวง เมืองจำปูน เมื่อพุทธศักราชได้ ๓๔๖ ครั้นศักราช
 พระเจ้าพันธุมดีด่งมาได้ ๖๒๒ ปี จึงพระยาตรังจกขุนรฐธรรมิกราช
 กรุงกุกามเป็นใหญ่ใน สกตชนมพุทธูปตศักราช ๖๒๒ เดียเพียงปัจจุตัง
 จุติศักราชใหม่ในปีก่อน ในการตศักราชครั้งนี้ ให้ประชุมเชิญท้าว
 พระยามหากษัตริย์ท้าวต่างชนมพุทธูป ท้าวพระยาทั้งหลายนานาประเทศ
 ก็ได้มาประชุมพร้อมกัน ยังขาดแต่แดนนาไทยประเทศ หาผู้ใดจักไป
 พร้อมมิได้เหตุไม่มีมหาษัตริย์ สมเด็จพระเจ้าอนรฐธรรมิกราชจึง
 ทูลขอ คือ สมเด็จพระอินทราชาฯ มีเทวโองการ ประสงค์ให้ ดาวจก
 เทวบุตรซึ่งเคยพิชิตมณีนครอยู่ในฐานดาวดังจลักรักษ์ จุติตงมาเป็นเจ้า
 เป็นใหญ่ในแดนนาไทยประเทศบ้าง พระพุทธเจ้าส่งให้ถาวรดับไป จึง
 ดาวจกเทวบุตร กับนางจกเทวธิดา และบริวารพันหนึ่ง ก็จุติจากเทวโลก
 มาปฏิสนธิเป็นมนุษย์โดยอุปปาติกะกำเนิด เป็นดังราชกุมารอันมี
 ชนมพรรษาได้ ๑๖ ชวบ ก็กายเกร็นเงินคือบันไดเงินลงมาจากจอมคอย
 เกตุบรรพต (ดอยดุง) มาสถิตเหนือแท่นเงินภายใต้ ฉายาไม้หมากทันทัน
 คือต้นพุทรา อันมีฉันทที่โกธหน้าแม่ด้ายใน แคว้นแคว้นไชยวรรณนครเซียงดาว
 ชนทั้งหลาย ประชุม เชิญชวน ครอง ราชสมบัติ ราชาภิเศก เป็น พระมหา

กษัตริย์ในไชยวรนครซึ่งงาดาวเป็นใหญ่แก่ถ่านนาไทยประเทศ ๕๖ เมือง
 อยู่จำเนียรมาท้าวเธอมีราชโอรสสามองค์ องค์ใหญ่ชื่อถาดคอบ องค์
 ถาดช่อถาดช้าง องค์น้อยชื่อถาดเกาแก้วมาเมือง ราชกุมารองค์น้อย
 นมบุญบารมีมาก เมื่อจะปฏิสนธิในครรภ์อุทรพระมารดาทรงพระศุบิน
 นิमितว่าได้แก้ว ตกตลง มาจากอากาศ ประสูติในวัน ๕๖ ค่ำปีชวด
 โทศกจุลศักราช ๖๒ ไหรถวายพยากรณ์ว่า ราชกุมารนี้ จะทรงพระเดช
 เสดษนาภาพมากนัก ครั้นเจริญด้วยดมมาหาพระราชบิดาให้สร้างบ้าน
 อยู่ต่างกัน ถาดคอบอยู่บ้านถา ถาดช่ออยู่บ้านครา ถาดเกาแก้วมาเมือง
 อยู่บ้านผาเต่า ครั้นภายหลังแบ่งราชสมบัติให้ถาดคอบไปครองเมือง
 เชียงของ ให้ถาดช้างไปครองเมืองยอง แดงชอนนางแก้วรูปทิพย์
 ราชธิดา พระยาเมืองหิลงภูคา ผู้ลงมาอภิเษกกับ ถาดเกาแก้วมาเมือง
 ครั้นต้นบุญถวจักรราชแล้ว ถาดเกาแก้วมาเมืองก็ไปครองราชสมบัติ
 ในไชยวรนครซึ่งงาดาวเป็นใหญ่แก่ถ่านนาไทยประเทศ ดับตระกูล
 วงศ์ต่อ ๆ มาได้ ๙ ชั่วราชวงศ์ถึงพระยาถาดเคี้ยง แต่ในตำนาน
 เมืองพะเยาว่า ได้ ๒๙ ราชวงศ์จึงถึง พระยาถาดเคี้ยง จึงย้าย ถิ่นไป
 สร้างนครใหม่ที่ตำบลยางเสียวเรียกเมืองเงินยางแต่ในตำนานหิรัญนคร
 ว่าคือเมืองที่ถาดจากเขมบุตรลงมา ปฏิสนธิโดยบันไดเงินและแท่นเงินนั้น
 และจึงได้มีนามว่าเมืองเงินย้ง ที่แท่นเงินนั้นสถาปนาเป็นอารามชื่อว่า

วัดตั้งมาแถวดอนท่นอกนัยหนึ่งว่าวัดตั้งมายังเงิน แล้วเสด็จไปประชุม
พร้อมด้วยภษัตรี ๘๘๘ พระนคร ณ กรุงภูทามในการรบศึกกราช แต่
นั้นมาเมืองยวนและถางข้างจึงได้นำมาเมืองถาง ครั้นสืบพระวงศ์มา
ถึงพระยาถางเคียงไปประพาศบ้ายางริมแม่น้ำแม่จวนทชี ได้ทอดพระ
เนตรเห็นไม้โพเผือกดั่งเงินเป็นนิมิต จึงยกมาสร้างพระนครอยู่ใหม่
ในที่นั้น ดั่งหักเมืองใน วัน ๑๕๐ ค่ายามรุ่ง พระจันทร์ เสด็จฤกษ์ ๓๐
จุลศักราชได้ ๓๕๓ ขนานนามนคร ว่า หิริญนคร เงินยาง ตาม นิมิต ต้น
โพธิ์เงินในบ้ายางนั้น

แต่ในตำนานเมืองพะเยานี้ว่าถ้าดับภษัตรีดั่งแต่ถางเกาแก้ว
มาเมืองไปได้ ๓๐ องค์ถึงพระยาถางจึงกาเวียนคำแก้ว เดิมเมืองไชยวร
นครแก่พระยาน่านชื่อคือคำถาง ถัดนั้นจึงถึงพระยาถางเคียงยกไป
สร้างนครใหม่ใกล้ธาตุพนมหลวงคือทางคอยดั่งสืบพระวงศ์โดยสายตรง
เป็นลำดับมาจนถึงพระยาเมงราย ผู้ไปสร้างเมือง เชียงราย และตีได้นคร
ถำพูนสร้างนครเมืองเชียงใหม่ สายหนึ่ง สืบพระวงศ์โดยทางสาขาลัง
ขุนจอมธรรมผู้ไปสร้างเมืองพะเยา และขุนเจียงผู้ไปครองด้านข้าง
และเมืองแกดสายหนึ่ง บุตรขุนเจียงได้สืบวงศ์ในด้านข้างและเมืองน่าน
โดยลำดับมา

ข้อความตามตำนานต่าง ๆ ที่ได้เทียบทาน กันดูดังนี้ เห็นได้ว่า

เรื่องดจกราชนั้น เป็นแต่อย่างนาม ดาวจกคันตระกูด ซึ่งเป็นเจ้าถิ่น คอย
 คุมมาแต่โบราณเท่านั้น เมื่อวงศ์กษัตริย์โบราณอพยพลงไป ตั้งประเทศ
 ข้างใต้แล้ว ฝ่ายเหนือโน้นจึงได้เลือกสรรเอาคนในตระกูลดาวจกขึ้น
 เป็นพระยาประเทศราช แต่ในเวลานั้นเมืองหริภุญไชยและสุโขทัยยัง
 เป็นเอกราชอยู่ละส่วน ๆ แດนามเมืองเชียงแสนเชียงรายยังไม่ปรากฏ
 คงเรียกแต่ ว่าไชยบุรี เชียงดาว บ้าง โยนก นครหลวง บ้าง นาคบุรี หรือ
 นาเคนทรบ้าง ต่อเมื่อพระยาเม็กรายไปสร้างเมือง ณ ที่ใดก็รู้แต่จึงได้
 ชื่อว่าเมืองเชียงรายคือเมืองของเม็กรายตามนามพระยาเม็กราย ฝ่าย
 เมืองเชียงแสนนั้น ต่อเมื่อ พระยาแสนภูไปสร้างเมือง ขึ้นใหม่ใกล้ฝั่ง
 แม่น้ำของ จึงได้มีชื่อว่าเมืองเชียงแสนตามนามของพระยาแสนภู คือ
 เชียงของพระยาแสน ครั้นพระยาเม็กรายมาชนะเมืองหริภุญไชยแล้ว
 คงอยู่ที่เมืองลำพูนไม่สบายจึงย้ายสถาน เทยตัวสร้างนิเวศน์สถานอยู่ใหม่
 หาดยแห่งมีเวียงกุมกามเป็นตนกยงไม่เป็นทพพระทัย ภายหลังได้
 ได้ที่ ตั้งเมืองใหม่ริมแม่น้ำแม่ระมิงค์ กับหนองหลวง หน้าเขา อ้อยช้างคือ
 ดอยสุเทพ อันเป็นที่อยู่ ของ สุธะวฤษี ผู้สร้าง นครลำพูนแต่โบราณนั้น
 ครั้นสร้างเป็นนครขึ้นแล้วยังมิได้ขนานนาม ชนทั้งหลายก็เรียกว่า
 เชียงใหม่คือเมืองใหม่คิดปากกันต่อ ๆ มา แม้ภายหลังได้ขนานนาม
 ว่านพบุรีศรีพิงไชย คำที่เรียกว่าเชียงใหม่นี้ก็ยังคงติดอยู่ด้วยจนทุกวันนี้

เรื่องตบสักการะตบสักการะนั้นในตำนานเชียงใหม่แต่เดิมตอนที่ลงมาได้
ต้องกันกับตำนานเชียงใหม่ ที่กล่าวมา แล้วว่า พระยาพันทุมดี กรุงธก
ตบพุทธสักการะ ๕๖๐ เลี้ยงตบสักการะใหม่มาได้ ๖๒๒ ปี จึงพระยาตรีจก
อนุธรรมมิกราชตบสักการะ พันทุมดีเลี้ยงตบสักการะใหม่ แต่ใน
ตำนานเชียงใหม่ ว่า พุทธกาลล่วงได้ ๖๒๒ พรรษา พระยาตรีจก กรุง
ธกตบ พุทธสักการะ ๖๒๒ เลี้ยงตบสักการะใหม่มาได้ ๕๘๘ ปี จึงพระ
อนุธรรมมิกราชตบสักการะตรีจก ๕๘๘ เลี้ยงตบสักการะใหม่ในปีนั้น
เป็นเอกศก ผู้แต่งตำนานเชียงใหม่ใช้เกณฑ์สักการะผิด เขาเกณฑ์
๕๖๐ ซึ่งเป็นเกณฑ์ สำหรับ มหาสักการะ กับ จดสักการะไปใช้ ตบพุทธ
สักการะ เขาเกณฑ์ ๖๒๒ ซึ่งสำหรับพุทธกาลกับมหาสักการะมาใช้ใน
ระหว่างมหาสักการะกับจดสักการะใช้กัน เรื่องจามเทวีเลยขึ้นไปอยู่ใน
ระหว่างพุทธกาลก่อนมหาสักการะ

ว่าด้วยสักการะต่าง ๆ กลาดกัน

เรื่องสักการะปีเดือนในตำนานต่าง ๆ นั้นมักจะผิดกลาดกันโดย
มาก เพราะว่าคนนับตำนานทั้งหลายนั้นถึงเกิดเห็นว่า เป็นหนังสือที่
แต่งขึ้นภายหลังแต่คำสอนมหาสักการะปีเดือนถอยหลังขึ้นไปวิธีคำนวณ
นับปีเดือนไม่ตรงกัน เช่นเดือน ๕ ที่กรุงเทพฯ เป็นเดือน ๗ ในมณฑล
พายัพ และเป็นเดือน ๖ ของพวกไทยใหญ่หรือเงี้ยว ว่าถ้าจับกะจ้อ

เป็นวิธีเดียวกันกับพหูหีตจักรซึ่งใช้ในประเทศอินเดียฝ่ายเหนือ แต่
 ในพหูหีตจักรนี้มีนามประจำทั้ง ๖๐ ปี ฝ่ายจีนเบตและไทยใหญ่
 ไทยเหนือมีนามปีเฉพาะ ๑๒ ปีบรรจบรอบ จึงมีคำคู่สำหรับเรียกควบ
 กับอีก ๑๐ คำตรง หรือคล้ายกับที่ไทยได้ใช้คำว่าเอกศกจนถึง
 สมุททิสกนเป็นปีที่หมายปีท้ายจุลศักราช ถ้าเลขท้ายจุลศักราชเป็น
 เลขจำนวนที่เท่าใดก็เรียกศกตามเลขที่เท่า่นั้น ส่วนความหมายในการ
 ใช้คำคู่กับปีของชาวประเทศเหนือกำหนดเอาตามเศษปีในรอบจักร ๖๐
 ปีนั้น หาได้ถือเอาจุลศักราชเป็นประมาณไม่ เพราะฉะนั้นจะถือเอา
 คำคู่มาตรงกับคำว่าเอกศกไทยก็แก้เกี้ยวไม่ได้ คำที่เรียกนามปีและ
 คำคู่ของนามปีนั้นดังนี้

เทียบอย่างไทยกับจีน

การนับปีวัดแห่งนั้น ไทยเหนือหรือลาว และไทยใหญ่
 หรือเงี้ยว นับอย่างจีนและเบต คือนับรวมปีวัด ๖๐ ปี เช่นจีนเรียก

ไทย	ไทยเหนือ		จีน		
	คำคู่บิ	นามบิ	คำคู่บิ	นามบิ	
ชวด	๑	กาบ	๑	กะ	จื่อ
ฉลู	๒	ดัก	๒	อิด	ทิว
ชาด	๓	ระวาย	๓	เบย	เอง
เถาะ	๔	เมิง	๔	เต็ง	เหมา
มะโรง	๕	เบ็ก	๕	โม่	เต็ง
มะเด็ง	๖	กิด	๖	กัก	จื่อ
มะเมีย	๗	กิด	๗	แก	โห่ง
มะแม	๘	ดวง	๘	เซง	บิ
วอก	๙	เต่า	๙	หิยม	เซง
ระกา	๑๐	กา	๑๐	กุก	อิด
จอ	๑	กาบ	๑	กะ	ตุ้ด
กุน	๒	ดัก	๒	อิด	หาย

เซียงใหม่บิ
แต่กิดเป็นต้น

นามบท ๖๐ ปะแห่งพฤษภจกรวตินันตัง
 ขอบในจักรพฤษภ

๑	ปรภวะ	๑๘	ทโรนะ
๒	วิภวะ	๑๙	ประทีป
๓	ตุกณะ	๒๐	พยายะ
๔	พรหมทต	๒๑	ตุริชิต
๕	ประชาปติ	๒๒	ตวัทริ
๖	อังกัระ	๒๓	วิรุทริ
๗	ตัมภกะ	๒๔	วิกิตตะ
๘	ภวะ	๒๕	โฆระ
๙	ยุพะ	๒๖	นวะโทนะ
๑๐	ชิตตริ	๒๗	วิชายะ
๑๑	อิศวร	๒๘	ชายะ
๑๒	พหุญญะ	๒๙	มณะมุตตะ
๑๓	พรหมมิ	๓๐	ทุภกะ
๑๔	วิกรม	๓๑	หินตัมภะ
๑๕	พฤษกะ	๓๒	วิตัมภะ
๑๖	จิตรภาณ	๓๓	วิการิ
๑๗	ตัมภะ	๓๔	ตัมบาริ

๓๕ พดวะ	๔๘ อนังคทะ
๓๖ ตุฏะกิริตะ	๔๙ วัคชโยสตะ
๓๗ ตุฏณะ	๕๐ นละ
๓๘ กรุทธิ	๕๑ พิงคละ
๓๙ พิศัพพะ	๕๒ กตยูกทะ
๔๐ ไชรภวะ	๕๓ ตัทธระตี
๔๑ พละพังคะ	๕๔ รุททะระ
๔๒ กิโถกะ	๕๕ ทรมโคติ
๔๓ ตัมยะ	๕๖ ทูททูพิ
๔๔ ตัทโธนะ	๕๗ รุทธิรุทกัร
๔๕ วิรุทธิกิริตะ	๕๘ วัคชกัตะ
๔๖ ปริทรว	๕๙ คุรุณะ
๔๗ พรหมรติ	๖๐ อักขยาเย

ก็แต่ละพฤษหัตถ์จักรซึ่งนับปรีวัตร ๖๐ ปี โดยนามปีที่กล่าว
มาแต่^๕นี้ คือกำหนดในปรีวัตรหนึ่ง . เป็น ๕ รอบโคจรแห่งดาว
พฤษหัตถ์ซึ่งเวียนรอบจักรวาล ๑๒ ในราศีละ ๑ ปี บรรจบรอบ ๑๒
ราศีใน ๑๒ ปี จึงเป็นนามปี ๑๒ เรียกว่า ๑๒ นักษัตร ไทยได้นับแต่
ชวดเป็นต้นไป ไทยเห็นอนับแต่กุนเป็นต้นไป ในพฤษหัตถ์กาดนับ

แต่เกาะเป็นต้นไป บรรจบรอบ ๑๒ ปี ๕ รอบเป็น ๖๐ ปีเป็นพฤษหัตถี
จักรปรีชาหนึ่ง

พฤษหัตถีจักรเป็นวัฏนักษัตรหรือศักราชเก่าแก่ ซึ่งใช้มาใน
ประเทศอินเดียชิบตและจีน

กำเนิดจักรพฤษหัตถี

ในตำราศักราชต่าง ๆ ช่างอินเดียนั้น จัดเอาพฤษหัตถีตั้งมวต
เป็นที่สองรองแต่ ศักราชดับตฤกษ์กาลหรือโลกกาลอันเป็น ศักราชเดิม
แต่ดึกดำบรรพ์ของชาวอินเดีย ศักราชพฤษหัตถีตั้งมวตนั้นได้เริ่มใช้ ใน
ประเทศอินเดียเมื่อศักราชโลกกาลล่วงแล้วได้ ๔๘๘๓ ปี ก่อนพุทธกาล
๒๕๘๕ ปี ก่อนตั้งศักราชกาตียุค ๒๗ ปี และได้ใช้รวมกันมากับ
ศักราชกาตียุคและศักราชอื่น ๆ ตลอดจนถึงมหาศักราชและจุลศักราช

ศักราชโลกกาลหรือดับตฤกษ์

ศักราชเดิมของชาวอินเดียที่เรียกว่าดับตฤกษ์กาล คือดับต
ฤกษ์หรือ ดาว พระเคราะห์ ทั้ง ๗ หรือโลกกาล ก็เรียกกันนับปรีชาตระ
๒๗๐๐ ปีคือกำหนดระยะ ๓๐๐ ปี ๒๗ ระยะตามจำนวนดาวฤกษ์ ๆ ละ
๓๐๐ ปีมีนามตามฤกษ์ ๒๗ ดังแต่อดีตวณ (ดาวม้า) เป็นต้นไปจนถึง
เรวัตฤกษ์ (ดาวปลาตะเพียน) เป็นที่สุดบรรจบรอบปรีชาหนึ่ง๒๗๐๐ปี
ปรีชาโลกกาลอันเรียกว่าดับตฤกษ์หรือโลกกาลนี้ ก่ด้าวว่าได้แรกตั้งขึ้น
เมื่ออายุกัปได้ ๔๓๒๐๐๐๐๐๐๐ ปีเป็นปีก่อนพุทธกาล ๖๒๓๔ ปี ใช้

ในราชวงศ์นี้ พงศาวดาร กรุงเกษมย์ หรือตักกศีลา ตงอดมาในทิศ
ตะวันออกเฉียงใต้ ระหว่างแม่น้ำเซนาปฝั่งตะวันตก กับแม่น้ำ ยมนาฝั่ง
ตะวันออก

ศักราชกาลยุค

ศักราชกาลยุคนั้นได้ตั้งขึ้นเมื่อก่อนพุทธกาล ๒๕๕๙ ปีสำหรับ
คำนวณปฏิทินเบื้องต้นวันเวลาโดยวิธีโคจรแห่งโลกกับสุริยคติจันทรคติ
ดาราคติอันโคจรพัวพันกันและกัน และในทางคำนวณทำให้เห็นว่า
โลกกับดวงอาทิตย์เคลื่อนเข้าไประหว่างที่น้อย ๆ ในสิบรอบนักษัตริ
คือ ๓๒๐ ปีคือ ๑ ดิปดาใน ๗๒๐๐ ปีคือ ๑ องศา กำหนดด้วยองศา
โลกที่เคลื่อนไปจากแสงฉายแห่งดวงอาทิตย์ ซึ่งในภาษาอังกฤษ
เรียกว่าไทรปิกออฟดิชัน หรืออีกนัยหนึ่งเรียกว่า เวอเนลอิควินอกซ์
คือส่งგრანต์ อาทิตย ซึ่งตั้ง ตรงกับ องศาโลกมี แสงสว่าง ที่ดวงวัน
กลางคืนเต็มออกนั้น ความเคลื่อนที่กลาตกันไปใน ๗๒๐๐ ปีคือองศา
นั้น จึงได้แบ่งระยะแต่ละองศาที่ ๙๐ ถึงองศาที่ ๓๖๐ เป็นสี่ส่วนเรียกว่า
ยุคที่นับ ๔, ๓, ๒, ๑, เรียกว่าจตุรยุค ไตรดายุค ทวาปราชยุค กาด
ยุค แต่พวกกรีกเรียกว่ายุคทอง ยุคเงิน ยุคโลหะ ยุคดิน ถ้าจะรู้
อายุกาลยุค ท่านให้ตั้ง ๗๒๐๐ ปีคือองศาหนึ่งลงเอา ๖๐ คูณเป็นอายุ
กาลยุค ๔๓๒๐๐๐ ปีบรรพต ถ้าเอา ๓๖๐ หาบเป็นสี่แบ่งได้ ๑๒๐๐ ปี
แบ่ง ในยุคนี้วิธีโคจรอยู่ตรงองศาที่ ๙ ถ้าจะใคร่รู้อายุทวาปราชยุคเอา

๒ คุณชาย กาดียุก เป็น ชาย ทวาปรายุกได้ ๘๖๔๐๐๐ ปี ธรรมดา หรือ
 ๒๔๐๐ ปีแบ่งในยศคนวัดโคจรอยู่ ตรงองค์ที่ ๓๘ ถ้าจะรู้อายุไตรดา युค
 เขา ๓ คุณชาย กาดียุก เป็น ชาย ไตรดา युค ๑๒๘๖๐๐๐ ปี ธรรมดา หรือ
 ๓๖๐๐ ปีแบ่ง ในยศคนวัดโคจรอยู่ องค์ที่ ๒๗ ถ้าจะรู้อายุ จิตดา युค เขา
 ๔ คุณชาย กาดียุก เป็น ชาย จิตดา युค ๓๗๒๘๐๐๐ ปี ธรรมดา หรือ ๔๘๐๐
 ปีแบ่ง ในยศคนวัดโคจร ถึงองค์ที่ ๓๖ เหตุเกิดอันนั้นไป ยุคละ ๘ องค์
 เพราะฉะนั้น จึงเป็นจำนวนบแห่งยุคดังนี้

๑ จิตดา युค $๓๗๒๘๐๐๐ \div ๓๖๐ = ๑๐๓๕๕$ ปีแบ่ง

๒ ไตรดา युค $๑๒๘๖๐๐๐ \div ๓๖๐ = ๓๕๗๒$ ปีแบ่ง

๓ ทวาปรายุก $๓๖๔๐๐๐๐ \div ๓๖๐ = ๑๐๓๖๑$ ปีแบ่ง

๔ กาดียุก $๔๓๒๐๐๐๐ \div ๓๖๐ = ๑๒๐๐๐$ ปีแบ่ง

รวมเป็นมหายุค $๔๓๒๐๐๐๐ \div ๓๖๐ = ๑๒๐๐๐$ ปีแบ่ง

ในจำนวนนี้แห่งยุคมีเกณฑ์แบ่งเป็นปาวกิตละ ๕๐๐๐ ปี เกณฑ์จักร

๕๐๐๐ ปีนี้ จึง เกยว เขามาใช้ เป็นกำหนด ใน พุทธศาสตร์นา ยุคกำหนด

๕๐๐๐ พระวัสส์ธา นับแต่ปีพุทธปรินิพพานเป็นต้นมา

วิธีคำนวณหาปีในจักรพลุหส์บดจากกาลียุก

วิธีคำนวณหาปีในกาลียุกเป็นปีในพลุหส์บดจักร ดังอายุกาลียุก
 ๔๓๒๐๐๐ ปีตั้งเอาเกณฑ์ปาวกิต ๕๐๐๐ ปีหาร เศษเดียว คงได้ตพธิ
 ๘๖๖ คราวไว้เป็นพดหาร แล้วตั้งศักราชกาลียุก ในปีที่จะทำนั้นตั้งเอา ๘๖

ที่ตราไว้ใน^๕หาว เศษเดียว เขาได้พร้อมจากเจ้ากับศักกราชกาตย์^๕ในปีที่^๕หา
นั้นแล้วเขา จักรพลให้^๕บัดนี้ ๖๐ ปีหาร^๕พร้อมขึ้นจำนวนรอบแห่งจักร
เศษนั้นต่ำกว่า^๕ว่า ๓๓ เขา ๒๘ บวกต่ำกว่า^๕ว่า ๓๓ ให้เขา ๒๘ บวก เพราะ
เหตุด้วย^๕คนปีกาตย์^๕ห้อย^๕น้อย^๕น้อยกว่า^๕คนปี^๕พลให้^๕บัดนี้^๕จักร ๒๗ - ๒๘ ปีบวก
แล้วได้จำนวนเท่าใด จึงนับนามปีในจักรพลให้^๕บัดนี้^๕แต่^๕เพราะ^๕เป็น
ต้นไปเท่า^๕เศษ^๕กร^๕ได้^๕ว่าเป็น^๕นับ^๕ใน^๕จักร^๕พล^๕ให้^๕บัดนี้^๕

ศักกราช กาตย์^๕นี้ได้^๕บรรจบ^๕ครบ^๕ปี^๕วัด ๕๐๐๐ ปี เมื่อ^๕ณ^๕วัน
อาทิตย์^๕ที่ ๓๐ เดือน^๕เมษายน^๕รัตนโกสินทรศก ๑๓๗ เมื่อ^๕อาทิตย์^๕โคจร
ถึง^๕ราศี^๕มี^๕นงศา ๒๘ บัด^๕นี้^๕ครบ^๕ปี^๕วัด^๕ใหม่^๕มาได้ ๘ ปี^๕ถึง^๕ปี^๕ร.ศ. ๑๒๕ น

กำหนด^๕กาล^๕ส่ง^๕กราน^๕ต์^๕ อาทิตย์^๕ถึง^๕ศก^๕หรือ^๕บรรจบ^๕รอบ^๕จักร
ราศี^๕ในปี^๕ปัจจุบัน^๕นี้ เมื่อ^๕อาทิตย์^๕ถึง^๕ราศี^๕เมษ^๕ใน^๕ราศี^๕วัน^๕ที่ ๓๓ หรือ^๕ที่ ๑๔
เดือน^๕เมษายน^๕โดย^๕ประมาณ^๕ เพราะ^๕เหตุ^๕ด้วย^๕เว^๕แฉ^๕ด^๕อ^๕ค^๕ว^๕ก^๕น^๕อ^๕ก^๕ษ^๕ต^๕ก^๕ใน^๕
ราศี^๕นั้น^๕มา^๕ได้^๕ถึง^๕พัน^๕ปี^๕เศษ^๕หรือ^๕ห้า^๕พัน^๕ปี^๕แล้ว^๕คือ^๕ใน^๕อายุ^๕กา^๕ตย์^๕ แต่^๕กาล^๕ก่อน^๕
โน้น^๕จน^๕ไป^๕ใน^๕สมัย^๕หว่า^๕ป^๕ราย^๕คน^๕นั้น^๕กล่าว^๕ว่า^๕เว^๕แฉ^๕ด^๕อ^๕ค^๕ว^๕ก^๕น^๕อ^๕ก^๕ษ^๕ต^๕ก^๕อยู่^๕ราศี^๕
พฤษ^๕ภ^๕ใช้^๕ราศี^๕นั้น^๕เป็น^๕ถึง^๕ศก^๕หรือ^๕ส่ง^๕กราน^๕ต์^๕นาน^๕กว่า ๖๐๐๐ ปี เพราะ
ฉะนั้น^๕ใน^๕ประเทศ^๕อียิปต์^๕ อธิ^๕เร^๕ีย^๕ อิน^๕เด^๕ีย^๕ ย่อม^๕คง^๕คน^๕นับ^๕เมื่อ^๕โคจร^๕อาทิตย์^๕
ถึง^๕ราศี^๕พฤษ^๕ภ^๕ และ^๕ยก^๕ย^๕อง^๕ราศี^๕นั้น^๕เป็น^๕ราศี^๕ประ^๕เสริ^๕ฐ^๕ ชาว^๕อียิปต์^๕มัก^๕ทำ
รูป^๕โค^๕มี^๕ปีก^๕หน้า^๕เป็น^๕ม^๕นุ^๕ษ^๕ย์^๕ไว้^๕บูชา ใน^๕ประเทศ^๕อิน^๕เด^๕ีย^๕ก็^๕ถือ^๕พระ^๕โค^๕เป็น

อาตม์พระผู้เป็นเจ้าคือศักรเป็นภาระเนื่องมาจากเหตุแห่งนามนันทราศีหรือ
 ราชัพฤษภคือโค ใน บัจุบันนี้ ยังคง มีแต่ ชื่อว่า พลุ่ดงกรานต์ คือ
 ดงกรานต์ในราชัพฤษภ

อนึ่งเพราะเหตุ ด้วยทาง คำนวน โหราศาสตร์ เห็นว่า พิกพโลก
 เคลื่อน โกลต์ต่ออาทิตย์เข้าไป ทุกกระยะจึงได้ ทัศนาเห็นการ พิบัตร์ตเร็ว
 ต่าง ๆ เช่นกำหนดชัวยวัย อายุชนม์กณน้อยถอยลงใน ๓๐๐ ปีละ ๑ ปี
 ดัดดั่งธาร เด็กลงทุกชน จนถึง ทัดต เบี่ยงว่า ดองชน มาแบ้น ด้อย ผล
 มะเขือ ในที่สุดโลกนี้จะมีไฟประดัยกดับไหม้ได้ ด้วยอำนาจความร้อน
 เมื่อโลกเข้าไปใกล้ดวงอาทิตย์นั้น อาตม์มดเหตุอันกล่าวมานั้นเป็น
 บัจยให้ คน แต่งเรื่อง ออบค ประวัติ ของโลก เบี่ยงหน้าโดย การ ทำนาย
 หมายคาดคะเนเห็นเป็นต่าง ๆ ด้วยประการฉะนี้

ศักราชรามสูร

ถัดแต่ศักราชกาดยุมมายมีศักราชปรศุรามสูรจักร ดงชน
 เมื่อก่อนปีพุทธปรินิพพานกาล ๒๓๕ ปี ใช้ในประเทศอินเดียข้างตะวันตก
 เคียงได้ แต่ไม่ได้แผ่มาถึงสยามประเทศนี้

พุทธศักราช

แต่นักคือพุทธศักราช ดงชนเมื่อกาดยุมกาดแล้วได้ ๒๕๕๙
 ปีก่อน คริสต์กาล ๕๔๓ ปี สำหรับ กำหนด นับ กาล ปรินิพพาน แห่งองค์

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่เกี่ยวกับทางคำนวณในวิชาโหราศาสตร์
การนับปีปรีณพพาน^๕ ในประเทศลังกา พม่า มอญไทย ใช้ด้วยกัน
แต่ในประเทศอินเดียข้างเหนือไม่ตรงกันผิดกันเกือบร้อยปีเศษ

ในคัมภีร์ ตำหนัด ซึ่งว่าด้วย พระเจ้าอโศกราช กระทำคดียัง-
คายนายพระโคตปิฎก เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดได้ ๒๑๘ ปี พระองค์
ได้ราชสมบัติเมื่อพระเจ้าพินธุวาระ ถวายแล้วได้ ๔ ปีต้องเข้าใจว่าที่สุด
รัชกาล ของ พระเจ้าพินธุวาระ ในปีพุทธศาสนาเกิดแล้วได้ ๒๑๔ ปี
แต่ในลำดับปี รัชกาล ตั้งแต่ พระเจ้าอชาตศัตรูด้วยราชย์ได้ ๘ ปีพระ
บรมครูเจ้าเล็ดจบชนชปรีณพพานลำดับกษัตริย์สืบต่อแต่พระเจ้าอชาต
ศัตรูมาจนถึงปี ที่สุดแห่ง รัชกาลพระเจ้าพินธุวาระ ตามในคัมภีร์
ที่วงศ์แฉะตำหนัดเป็น ๒๒๓ ปี ในอายุปรินิพพานเป็น ๓๑๒ ปี ในมัตถยา
ปรินิพพานเป็น ๓๑๑ ปีดังนี้

ในทีปวงศ์

๒๔ - ๘ =

๑	อชาตศัตรู	๑๖
๒	อุทัยภัก	๑๖
๓	อนรร	๑๗
๔	มุก	๘
๕	นกะทาส	๒๔
๖	สุตฺตนาอมาตย์	๑๘
๗	กาตาโถก	๒๘
๘	ตูกกาตาโถก	๒๒
๙	นรนนท	๒๒
๑๐	จันทรคูป	๒๔
๑๑	พินธุวาระ	๒๘

๒๒๓ ป

ในวายุปรานะ

๒๕ - ๘ =

๑	อชาตศัตรู	๑๗
๒	หิศักดิ์	๒๕
๓	อุทัยค	๓๓
๔	นนทวณ	๔๒
๕	มหานัน	๔๓
๖	มหาปฐมกับนันทะ ๘ ปรวม	๑๐๐
๗	จันทรคูป	๒๔
๘	พินธุวาระ	๒๘

๓๑๒ ป

ในมัสยิดปรางค์

๑. อชาศคัศฺตรู	๒๗-๘=	๑๘
๒. วรณตักกะ		๒๔
๓. อุทาสิน		๓๓
๔. นันทวิมมะ		๔๐
๕. มหานันทิ		๔๓
๖. มหาปฐมกัมภินันท์ ๘ บรรณ		๓๐๐
๗. จันทรกุปต		๒๔
๘. พินธุวาระ		๘๔

๓๑๑ ป

แต่ในศิลาจารึกของหอไตรราชบุรณาทัดหัดวัง มีว่าจารึกเมื่อพุทธ
 ศาสนกาลได้ ๒๕๖ พรรษา

เพราะฉะนั้น เห็นว่า การกำหนดพุทธกาล หรือคง พุทธศักราชคง
 จะพึงลงแบบเมื่อภายหลังคดียังคายนายแถวมา

ศักราชมหาวัระ

ในระหว่างเมื่อพุทธปรินิพพานล่วงแล้วได้ ๑๖ พรรษามหาวัระ
 ซึ่งเป็นตระกูลเดียวกับ ตัโหเดนาปติ แม่ทัพ ของ เมืองไพศาลี ซึ่งได้ รับ
 อุปถัมภ์ในสำนัก พระบรมครูตั้มมา ตั้มพุทธเจ้า มหาวัระนั้นเป็น
 ศาสดาในชนชาติมีมาพร้อมกันกับพุทธสมัย มหาวัระปรินิพพาน
 ศาสนิกชนในศาสนานั้นได้บัญญัติศักราชเรียกว่ามหาวัระนิพพานตั้มวัด
 ใช้กันสืบมาส่วนหนึ่ง

ศักราชวิกรมมัทย

ครั้นพระพุทธศาสนาถดถอยได้ ๔๘๖ พรรษาภายตฤคได้ ๓๐๔๕
 พระราชาเมืองอุเทนของคหิงทรวงนามวิกรมมัทยราช นัยหนึ่งว่ากนิษฐ
 ราชได้ปราบแว่นแคว้นต่างยกราชชนะพระเจ้าชัยยกราช แล้วตั้งศักราช
 ขึ้นใหม่ในประเทศอินเดียฝ่ายเหนือเรียกว่าวิกรมมัทยสมัยวัดไชยมาได้
 ๓๓๕ ปี

มหาศักราช

พระพุทธศาสนาถด ๖๒๓ พรรษา มีพระราชาต่างยกราชของคหิง
 ทรวงนามดีดิวาหนราชทรงเดชานุภาพ ปราบชนะประเทศอินเดีย ฝ่ายใต้
 จึงตั้งศักราชใหม่เรียกว่าดีดิวาหนะสมัยวัดบางรัก ดักระดั้มวัดบางรัก
 กระบูกาดบาง ดักระราชบาง ศักราชนี้คอมพิวเตอร์ศักราชที่ได้มาปรากฏ
 ใช้ให้สยามประเทศนี้ ศักราชนี้ได้องขึ้นเมื่อตั้งกรานต์แห่งปีภายตฤค
 ได้ ๓๑๘๐ คริสต์ศักราชได้ ๘๘ ปีถัดไป ๘๘ เป็น เกณฑ์ ดบ และบวก
 มหาราชนตบมาแต่ภายตฤคศักราชใช้ในทางคำนวณ โหราศาสตร์ได้ด้วย

วิธีคำนวณ

ถ้าจะหาปีในพุทธหัตถ์จักรด้วยมหาศักราชนี้ ท่านให้ตั้งมหา
 ศักราชในปีที่จะทำนั้นตั้ง เอา ๑๘๕ บวก เอา ๘๕ หาร ได้ผลลัพธ์เท่าใด
 เอาบวกเข้ากับมหาศักราชในปีนั้นแล้วเอา ๖๐ หาร มีเศษเท่าใด
 นับตั้งแต่ประวัตรไป เท่าเศษก็รู้ได้ว่าเป็น ปีที่เท่าใดแห่งพุทธหัตถ์จักร
 ถ้าจะใคร่รู้ว่าเป็นปีนักษัตรอะไร เอา ๑๒ หารปีแห่งพุทธหัตถ์จักรตก

เศษเท่าใดนับแต่ปีเถาะ จัตวาศก หรืออย่างไทยหนือว่า ปีเม็งเมา
อย่างจันว่าปีเตงเหมาซึ่งตรงกับปีประจวบเป็นต้นไปเท่าเศษ ก็รู้ว่า
เป็นนักษัตรบนัน ถ้านับตามจกรวาลก็แต่ราศีเมษเป็นต้นมาเท่าเศษก็
ได้ว่าพฤษหัตถีโคจรมาอยู่ในราศีนั้น พฤษหัตถีจักรปวิศกาดกับ
จักรกะรูป ถาดคือ มหา ศักราช เกยว ของ ถึง กัน ดังได้ พรรณนามาตรณ
ศักราชทั้งสองนจึงเป็นทได้ไรแผไพศาตมาตลอดจนถึงในประเทศนี้

อธิบายคำว่าศักราช

คำว่าศักราชนั้นนักหากเป็นปัญหาอยู่สองนัย คือมหาศักราช
ซึ่งเรียกว่าจักรกะรูปถาดนั้น มีนามเรียกว่าศักราชแปลว่าพระราชของ
ชาวศักราชด้วย บางทีคำว่าศักราชจะเนื่องมาแต่ นามมหาศักราช
นัยหนึ่ง อีกนัยหนึ่งก็หมายความว่า ราชะคือพระราช คำว่า
ศักราชจะเป็นคำว่าของ พระราชา คือกำหนดนับตามจำนวนบท
พระเจ้าแผ่นดินดำรงราชย์ ความจริงข้างจนก็อาจจะได้

ศักราชจึงขึ้น

ด้วยตามพงศาวดารจีนนั้นมิได้ปรากฏนามศักราชอย่างอื่นนอก
จากจำนวนบทพระเจ้าแผ่นดินดำรงราชย์ในราชวงศ์หนึ่งโดยลำดับวงศ์
สืบต่อ ๆ กันมาแต่โบราณกาล ตั้งแต่เริ่มต้นพงศาวดารจีนมาจนถึง
รัตนโกสินทรศก ๓๒๕๓ วงศักราชครบผลัดเปลี่ยนกันมารวมได้ ๓๖ วงศั
เป็นจำนวนพระเจ้าแผ่นดิน ๓๘๖ พระองค์เป็นจำนวนปีได้ ๔๗๔๕ ปี มี
ลำดับในบาญช้ต่อไป

ที่	นามวงศ์	จำนวน ภษตรัย	ศักราช (พุทธ)		รวมปี	หมายเหตุ
			ตั้งแต่	จนถึง		
๑	หัววงศ์ห่งออกของ เตียง	๙	ก่อนพุทธกาล	ก่อนพุทธกาล	๒๔๗	เที่ยววงศ์ เตียงทาง
๒	คางหรวอหยิม	๑๗	๒๐๓๙	๑๒๒๒	๔๓๙	
๓	กิจเคียด	๒๙	๑๒๒๒	๑๒๒๓	๒๔๔	
๔	คันทัน	๓๔	๑๒๒๓	๕๗๙	๙๖๗	
๕	ไซยขึ้น	๕	ในพุทธกาล	ในพุทธกาล	๔๙	กิจบนของ คันทันของเค
๖	คางฮิม	๑๔	๒๐๓๙	๒๐๓๙	๒๓๓	เดาบัง
๗	คางฮิม	๑๒	๕๖๙	๕๖๙	๑๙๖	เดาซอ
๘	คางฮิม	๑๑	๒๖๔	๘๐๙	๔๔	
๙	คางฮิม	๔	๘๐๙	๘๖๐	๕๒	ตุ่ม
๑๐	คางฮิม	๑๑	๘๖๐	๙๖๓	๑๐๓	
๑๑	คางฮิม	๕๙	๙๖๓	๑๑๓๒	๑๖๙	
๑๒	คางฮิม	๙	๙๖๓	๑๐๒๒	๕๙	

ที่	นามวงศ์	จำนวน บัญชี	ศักราช (พุทธ)		รวมปี	หมายเหตุ
			ตั้งแต่	จนถึง		
			ในพุทธกาล	ในพุทธกาล		
๑๓	๕๓	๗	๑๐๕๒	๑๐๕๕	๒๓	
๑๔	๕๔	๖	๑๐๕๕	๑๑๐๐	๕๕	
๑๕	๕๕	๕	๑๑๐๐	๑๑๓๒	๓๒	
๑๖	๕๖	๑๕	๑๑๓๒	๑๑๗๗	๔๕	
๑๗	๕๗	๓	๑๑๗๗	๑๒๐๐	๒๒	
๑๘	๕๘	๑	๑๒๐๐	๑๒๕๓	๑๖	
๑๙	๕๙	๗	๑๒๕๓	๑๓๓๒	๓๙	
๒๐	๖๐	๕	๑๓๐๐	๑๓๓๒	๓๒	
๒๑	๖๑	๔	๑๓๓๒	๑๓๖๓	๒๙	
๒๒	๖๒	๒๒	๑๓๖๓	๑๔๕๐	๘๗	
๒๓	๖๓	๑๓	๑๔๕๐	๑๕๐๓	๕๓	
๒๔	๖๔	๒	๑๔๕๐	๑๔๖๖	๑๖	

๕๕
พุทธศักราช

ร.ท.	นามวงศ์	จำนวน ภษศรีย	ศักราช (พุทธ)		รวมปี	หมายเหตุ
			ตั้งแต่	จนถึง		
๒๕	ถึง	๔	ในพุทธกาล ๑๔๖๖	ในพุทธกาล ๑๔๗๙	๓๓	
๒๖	จุฬิน	๒	๑๔๗๙	๑๔๙๐	๑๑	
๒๗	ณ	๒	๑๔๙๐	๑๔๙๔	๔	
๒๘	เจ้า	๓	๑๔๙๔	๑๕๐๓	๙	
๒๙	เหตยว	๕	๑๕๐๓	๑๕๖๘	๖๕	
๓๐	ไซเหตยว	๕	๑๕๖๘	๑๕๗๑	๔	
๓๑	กิม	๑๐	๑๕๗๑	๑๕๙๓	๒๒	
๓๒	ของ	๙	๑๕๙๓	๑๖๗๐	๗๗	ยุค เศวตียง
๓๓	หน้าของ	๙	๑๖๗๐	๑๗๒๓	๕๓	
๓๔	หงวนเคียว	๙	๑๗๒๓	๑๗๓๑	๘	วงศ์ งวนตัง
๓๕	ไต้เหมง	๑๗	๑๗๓๑	๑๗๗๗	๔๖	วงศ์ งวนตัง
๓๖	ไต้เตง (กวดสู)	๙	๑๗๗๗	๑๘๔๔	๖๗	วงศ์ งวนตัง

ศักราชในพงสาวดารเหนือ

อนึ่งศักราชต่าง ๆ ในพงสาวดารเหนือ ซึ่งเทียบพุทธศักราช กับจุลศักราชต่างกัน เช่นว่าพุทธกาลล่วงได้ ๓๐๐ พรรษา จุลศักราช ๑๑ ปี พระเจ้ากาตาโศกราชทำตติยสังคายนา ขว้างได้ ๒๑๘ ปี จุลศักราช ๓๗ ปี พระเจ้าศรีธรรมมาโศกราช ทำตติยสังคายนา พุทธกาล ๓๐๖ ปี พระเจ้าดิลกมหาราชเมืองตลกีสถาตั้งจุลศักราช ในวัน ๕^๕ ค่ำปีชวด เป็นเอกศักราชรวมราช สร้างเมือง ดัชนาดียในปี ๕ พุทธกาล ๓๐๐๒ จุลศักราช ๑๐ ปี พระยาภาพรรณดิศบุตร พระยาภาณุวงศ์กรุงศรีสัตนาเมืองลาว พุทธกาล ๓๐๔๓ จุลศักราช ๔๐ พระยาพาดราชครองเมืองสุโขทัย จุลศักราชเถกานเป็นที เข้าใจว่า บางทีจะเป็นบรรณสมบัติ ของกษัตริย์ พระองค์นั้น ๆ เองจึงได้ ต่าง ๆ กัน

ว่าด้วยจุลศักราช

แต่จุลศักราชซึ่งใช้มา จนในปัจจุบันนี้ นับเป็นศักราชโหราซึ่ง คัดออกจากปีภาดียุคเมื่อล่วงได้ ๓๗๓๘ แล้ว จึงคิดไว้เป็นเกณฑ์ สำหรับนับบอก เรียกว่านวดคัตติ ศักราชนี้ได้ตั้งขึ้นในประเทศสุทกาม เมื่อตั้งพระราชพิธีรับปริวิต จากเพชร์ ธงกษัตริย์ สมบัติ เป็นกษัตริย์ ลำดับที่ ๑๘ ในวงศ์สัมพุทธธิ เมื่อพระพุทธานุภาพล่วงได้ ๓๑๘๒

วัดท่า แด่ด ๑ ปีเป็นเกณฑ์ กัมปายา ๑๓๘๓ ไว้สำหรับดบวกล
จุดศักราชกับพุทธกาล

เหตุที่ตัดหรือลบศักราช

เหตุว่าที่ตัดศักราชกาตียุคมาเป็นจุดศักราชนี้ จะเป็นด้วย
วิธีคำนวณปฏิทินโดยทาง สุริยคติและ จันทรคติกาล ต้องกระจาย
ศักราช ออกเป็น หกคนวัน และ กัมมชพดก่อน จึงจะทำ มัชฌมสมุตได้
เพราะว่าวันในทางจันทรหยาบกว่าของศักราชคติซึ่งเป็นวันในทางสุริยคติ
คือยาวนาน ในทางจันทรวันละ ๘๐๐ แต่กัมมชพด ในทางอาทิตย์เป็นองศา
ละ ๘๓๓ มีเศษ เพราะฉะนั้น การกระจายเลขจำนวนปีกาลยุคลงเป็น
กัมมชพดคือเอา ๘๓๓ คูณองศา ๓๖๐ แล้วบวกด้วยเศษ ๒๔๗ เป็น
จำนวนเลข กัมมชพด บวกละ ๒๘๒๒๐๗ จึงเอา จำนวนนี้ คูณ ศักราชแล้ว
บวกด้วยจำนวนเลข ๓๗๓ ดังนั้น ก็เป็นจำนวน เลขมากนัก ถ้าไม่ตัด
ศักราชในปีเบื่องหลังเดี๋ยวบ้างแล้วการคำนวณก็ออกจะพันเผื่อ น่าจะ
เป็นเพราะเหตุนี้หรืออย่างไรจึงได้ตัดศักราชให้ตัวเลขน้อยลง ก็และ
ตำราสุริยาตร์ดารัมภเป็นคัมมาแต่รามัญก่อน จุดศักราชจึงได้ติดมา
ไว้ในประเทศนี้ เป็นพินมาแต่ จุดศักราช หาได้ใช้ใน ประเทศอินเดียไม่
การคำนวณ ปฏิทิน ของชาว อินเดีย พวกนิยายวราหะมิหิระ ผู้แต่งตำรา
สุริยดิทธานตะ ใช้จักรพฤหส์บดีและมหาศักราชในทางคำนวณ แต่พวก

นิกายอาเรยพัตตงใช้ศักราชกาติยุกในการคำนวณ จุลศักราชคงใช้
แต่ พม่า มอญ เขมร ลาว ไทยในฝ่ายบูรพา

ที่มาแห่งศักราช

ศักราชที่ใช้ในประเทศนี้มีที่มาอยู่ ๔ อย่าง คือ (๑) พุทธ
ศักราช มากับ พุทธศาสนา (๒) มหาศักราชหรือดักกะรูปกาตมากับ
พราหมณ์โดยคำนี้ จึงได้มีเกณฑ์ ๖๒๑ สำหรับบวกลบพุทธศักราช
กับมหาศักราช (๓) จุลศักราชมากับโหราศาสตร์มีเกณฑ์ ๕๖๐. สำหรับ
บวกลบกันกับมหาศักราช (๔) รัชศักราชๆ อันพระราชาบัญญัติ
เช่น ร.ศ. และปีราชสมบัติ เช่นศักราชจีนเป็นต้น ถ้ารวมใจความ
ก็เป็น ๓ ประเภท คือศักราชศาสนา ๑ ศักราชโหรา ๑ ศักราช
ราชา ๑ เท่านั้น

เรื่องลบศักราชกรุงเก่า

การใช้จุลศักราชวิธีลบออกแก้ไขจนมา จนถึงในสมัยกรุง
ทวารวดีศรีอยุธยา จุลศักราชครบ ๑๐๐๐ ปีในปีชาตเป็นต้นมฤตยึก
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปราสาททองทรงพระราชพิธี ลบศักราชขาดต้นมฤตยึก
ศกเดีย เพราะปีชาตเป็นต้นศักราชกาติยุก จึงเปลี่ยนเอาปีกุนเป็น
ต้นมฤตยึก คือถอยหลังขึ้นไปอีก ๒ ปีเอาปี ๘๘๘ เป็น ๑๐๐๐ ถัด
เพื่อจะแก้กาติยุกให้เป็น ทวารายุก ตาม ความที่ปรากฏใน พระราช
พงศาวดาร

เกณฑ์ศักราชในกฎหมาย

น่าจะเป็นด้วย เหตุการณ์ ที่ตบแก่ ศักราช ครองนี้ หรือ อย่างไร
เกณฑ์ฉบับออกจุลศักราชกับมหาศักราชที่ใช้ในสมุดกฎหมาย จึงได้
ลดค่าจากจำนวน ๕๖๐ ลงมาคงอยู่แค่ ๕๕๘ ปีเป็นเกณฑ์ เกณฑ์ฉบับ
ออก ๕๕๘ ปี จึงเงื่อนไขได้ในสมุดกฎหมายนั่นเอง คือในพระ
ธรรมนุญตราตำแหน่งข้างต้นเป็นมหาศักราชว่าดังนี้ “คู่ภูมิศต ๑๕๕๕
ศก กุณนักษัตรอาตุษมาศกาดบักขุหคัมภพทวาร พระบาทสมเด็จพระ
เอกาทศรถธิศวรบรมนารถบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จในพระวิหาร
สมเด็จพระเจ้าบรมโพธิ์ดามาศแห่งโพธิ์นคัมภพปราสาท” แต่ในคณทนาย
มีว่า “จุลศักราชได้ ๘๘๘ ถัดปีศก” จึงเอาจุลศักราช ๘๘๘ หัก
มหาศักราช ๑๕๕๕ ลงคงเหลือ ๕๕๘ เป็นเกณฑ์ดังนี้

ก็แต่ในจุลศักราช ๘๘๘ ปีเป็นปีที่ ๕ ในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัว
ปราสาททอง ด้วยในพระราชนิพนธ์คำดรรชนีปรากฏว่าได้ราชสมบัติใน
ปีจุลศักราช ๘๘๒ ดำรงอยู่ในราชสมบัติ มาจนถึง จุลศักราช ๑๐๑๗ ปี
จึงสวรรคต หนึ่งพระที่นั่งวิหารสมเด็จที่เสด็จออกผนวชครั้งแรกสร้าง
ขึ้นในแผ่นดินนั้น พระนามที่เรียกว่าพระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถ ไม่
ใช้นามจำเพาะพระองค์หรือจำเพาะบุคคล เป็นพระนามสำหรับพระเจ้า
แผ่นดินที่เป็นเทศราชมีเมืองประเทศราชขึ้นถึง ๑๐ รัฐมณฑล จึงรวม
เป็นเอกาทศรถคือเป็นใหญ่ใน ๑๑ แคว้นแคว้น ต่อมาใน พระปรมา

ภิไชยธมเด็จพระนารายณ์มหาราชเจ้า ก็ยอมเรียกว่าเอกาทศรถเหมือน
กันมีในบทกฎหมายลักษณะรับฟ้องว่าดังนี้ “คู่ภักดิ์ ๓๕๘๓ ศักดิ์
จตุตถะเชษฐมาแต่ ถูกปักเขเอกาทศรถอาศัยวาร์ พระบาทสมเด็จพระเอกา
ทศรถอัครบรมนารถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว คือองค์สมเด็จพระ
นารายณ์ เป็นเจ้าผู้ทรงทศพิชราชธรรม อันมหา ประเสริฐ เด็ดจึ่งใน
พระที่นั่งวิหารสมเด็จโดยทฤษฎีนาภิราช มหาศักราช ๓๕๘๓ นี้ ถ้า
เอาเกณฑ์ ๕๕๗ หักเป็นจุลศักราช ๑๐๓๓ ถ้าเอาเกณฑ์ ๕๖๐ หักเป็น
จุลศักราช ๑๐๓๓ คงเป็นภายหลังบั้งวรรคของพระเจ้าอยู่หัวปราสาท
ทอง ๑๖ ปีหรือ ๑๕ ปี เป็นบท ๓๕ หรือที่ ๓๓ ในรัชกาลสมเด็จพระ
นารายณ์มหาราชเป็นเจ้านั่น

ก็ด้วยพระบรมนามาภิไธย สมเด็จพระมหากรุณาธิคุณ ซึ่งบัญญัติ
พระราชกำหนดกฎหมายนั้น ในกฎหมายออกพระนามโดยมากแต่
ต้องอย่างคือ รามาริบทม์ด้วยพระนามต่าง ๆ อย่างหนึ่งกับเอกาทศรถ
อัครบรมนารถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว อีกอย่างหนึ่งและใช้
พุทธกาลบ้าง มหาศักราชบ้าง จุลศักราชบ้าง จึงเป็นที่เกิดความ
สงสัย ด้วยโดยมากมาดำคัญอยู่ว่าพระนามสมเด็จพระเอกาทศรถเป็น
พระนามจำเพาะ พระอนุชาธิราช ของสมเด็จพระนเรศวร เป็นเจ้า ตามที่
ปรากฏพระนามอยู่ในพระราชพงศาวดาร

เพื่อประโยชน์จะคลายความสงสัยข้อนี้ ข้าพเจ้าจึงดำริทูล
เรื่องศักราชในกฎหมายมากด่าไว้ในเรื่องนี้ด้วย

ข้อความทั้งหลายที่ได้กล่าวมาในคำบรรยายนี้ เป็นข้อความ
ที่ได้ด่าทูลมาจากตำราต่าง ๆ บ้าง เป็นส่วนความเห็นที่ได้เกิดขึ้น
จากการวินิจฉัยในเรื่องราวต่าง ๆ ที่ได้อ่านมานั้นบ้าง

ข้อความส่วนใดที่เป็นส่วนความเห็นของข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้า
ไม่ยืนยันว่าเป็นเพียงแต่แนวจริงทีเดียว เพราะเป็นความคิดเอกชน
คาดคะเนไปตามเหตุผลซึ่งควรเห็นว่าจะจะได้เช่นนั้นหรือไม่น่าเป็น
ได้เช่นนั้น

การออกความเห็นของผู้แต่งเรื่องต่าง ๆ โดยมากมักกล่าวปน
ไปกับท้องเรื่อง แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าการทำงานเช่นนั้นมักจะพาให้เรื่องแปร
ไปได้ เพราะฉะนั้นในการเรียบเรียงเรื่องนี้จึงทำเป็นคำบรรยายไว้แต่
ส่วนหนึ่ง กล่าวตามความรู้และความเห็นอันเกิดจากความดำริของ
ผู้แต่งได้วินิจฉัยในเรื่องราวต่าง ๆ ตามที่ได้ด่าทูลมานั้น เพื่อเป็นทาง
ดำริแก่ท่านผู้ที่จะอ่านหนังสือฉบับนี้ไป การจะผิดพลาดหนักเบาไปบ้าง
ประการใดขอได้โปรดอภัยแก่ข้าพเจ้าด้วยเทอญ

ที่ ๑ ภาคสุวรรณโคมคำวาท้ายขอมสมัย

บริเฉท ๑ ว่าด้วยภูมิประเทศ

จักดำเนินนิทานเรื่องต้นแห่งตำนานโยนกด้านนาไทย อัน
กล่าวด้วยมูล ประเทศ และปฐมเหตุ แรกตั้งขึ้นเป็น ประเทศเขตนครดั้น
ลำดับกันมา

มีความว่าในกาลเมื่อมาดำรงโลกโบราณกับแปดภททุกปปี
ดงชนใหม่ นาดตนอยดอยแห่งดงไป ทดจนเขนก็ผดจนเป็นภูเข
ที่ราบดุมกยงเป็นห้วงน่านอยใหญ่อยเป็นแห่งๆ

กาดะนั้นในประเทศหนบรรพนาถอง ได้มีห้วงน้ำใหญ่อยู่ในแคว
แคววันมิตดา (คือว่าจันเทสะโนบทน) ห้วงหนึ่งมีปริมณฑลได้ ๑๕
โยชน์ และถัดนลงมาเบองทกษณทศระยะทางคนเดินหนึ่งเดือน มี
ห้วงน้ำใหญ่อีกห้วงหนึ่งมีปริมณฑลกว้างได้ ๕ โยชน์ และถัดแต่
หนลงมาระยะทางคนเดินต้องเดือนครึ่งถึงห้วงน้ำใหญ่ อีกห้วงหนึ่ง
กว้างถึงโยชน์ยาวได้ ๓ โยชน์

ต้นเรื่องนี้ตัดใจความมาจากตำนานเมืองสุวรรณโคมคำอันเป็นที่ตั้งเมืองเชียง
แสนเหนือ

ยังมีนาคราช ๒ ตัว ชื่อว่าศรีสัตตนาครคคหนึ่ง เหตุด้วยมี
 บรโวรได้ ๗ โกฎิ อีกตัวหนึ่งมีนามว่านหุตคคนาคร อีกตำนานหนึ่ง
 ว่าชื่อสัตตนาคร เหตุเป็นใหญ่ในหนองกระแต นาคราชทั้ง ๒ น
 เป็นอันตรายแก่กัน ได้พากันขุดควักช่องน้ำเป็นถ้ำคดงมาแต่บุญจะ
 มหานทีที่ ๕ คือว่าแม่น้ำมหิ ให้น้ำไหลลงถึงเป็นกระแตมาลงห้วง
 น้ำใหญ่ที่หนึ่ง แดงและขุดแต่ห้วงที่หนึ่งมาทะลุห้วงที่สอง เหตุ
 ดงนั้นห้วงนาทหนึ่งจึงได้มีนามว่าหนองกระแตหลวง(๑) ห้วงนาทที่สองมี
 นามว่าหนองกระแตน้อย น้ำในหนองกระแตหลวงนั้น แดงเป็นน้ำ
 แม่ใหญ่ไหลไปไหนอาคเนย์ไปคือน้ำมหาสมุทรหลวง น้ำอนั้นจึง
 ได้ชื่อว่าน้ำแม่แดงหลวง(๒) ส่วนน้ำในหนองกระแตน้อยนั้นก็ไหลไป
 คือน้ำแม่แดงจึงได้ชื่อว่า น้ำแม่แดงน้อย(๓) ภายหลังเมื่อคดงเป็นคดง
 เขตนครพนมแล้ว จึงได้ชื่อว่าจุนนกร(๔)

๑. ความตอนหนึ่งเหมือนผู้แต่งจะให้สมเหตุที่มีคำเรียกเมืองสนหน้ำว่าหนองแ
 แต่ส่วนความเห็นของผู้เรียบเรียงเห็นว่า คำว่าหนองแสมมาแต่คำจีนว่า “หน้ำแซ”
 แปลว่ามณฑลทิศใต้ หรือสวนหน้ำ แปลว่าต่างประเทศทิศใต้ แต่ก่อนมีหนอง
 ใหญ่เรียกว่าตาลี จีนจึงเรียกว่าตาลีฟูสนหน้ำ

๒. แม่น้ำแดงหลวงคือแม่น้ำหลวง ซึ่งจีนเรียกว่าฮองเกียงหรือฮุนเกียง ญวน
 เรียกว่าทรงกัซอันเป็นที่ตั้งเมืองฮานอยและไหลไปออกอ่าวตังเกี๋ย

๓. น้ำแม่แดงน้อยคือแม่น้ำน้อย ซึ่งภาษาญวนเรียกว่าหงแดงแปลว่าน้ำดำ ไทย
 เหนือเรียกว่าแม่น้ำง

๔. จุนนกร คือพวก ๑๒ เจ้าไทยที่เรียกจุนไทยและหัวพันทั้งหกและดั่งเกีย

ยังห่วงนา ที่ตาม อันอยู่ หนอาคณย์ เคียงทกษณณ มหัยนา
 ใหญ่ไหลดมาต่อแต่ภูเขาศักดิ์ประจิม ปถายห้วยน่านหม่แผ่นศิลาตาด
 ดันฐานดังดำดกระดากคือว่าเถื่อจำแพน เหตุคังนจิงเรียกวานาแม่ถาด
 นานนไห้ถวมกันมาหตายทางมาต่อหนองใหญ่บนเบองทิศหัด แด้ว
 มากุดเล้ย (ค้วน) เหตุคังนนาแม่ใหญ่ทไห้ถวมกันมาแต่ห้วยน้อย
 ทงหตายนจิงได้มนามว่ากกระนท (คือนาแม่กกอนเป็นทตงเมอง
 เขียงราย) ถัดนไปเหนือนาแม่กกมมาแม่หนึ่งไห้ถออกจากถาอนม
 รูปตั้งทของคำคควหนึ่งจิงได้ชื่อว่านาห้วยคำๆ ไหลดมาต่อหนองบนเบอง
 ประจิมทิศ เหนือห้วยแม่ค้วนไ้บงมีนาออกห้วยหนึ่งไห้ถออกจากผา
 อันมีรูปเหมือนพดวงช้าง (กูปช้าง) เหตุคังนจิงได้ชื่อว่านาห้วยพดวง
 ถัดนชนไปยังมีสระหนองน้อยแห่งหนึ่งอยู่หนือถาณ มีทาง
 เงือก (จระเข้) ขุดควักออกมาแต่ภูเขามาทะลุหนือองน ทางเงือกน
 ได้ชื่อว่าห้วยร

ถัดนหมหนองน้อยอีกหนองหนึ่งอยู่หนือบรพา มีทางเงือกขุด
 ควักออกมาจากผาแตกถิงมาบรรจบหนองน้อยน ห้วยนจิงได้ชื่อว่า
 ห้วยผากัง แต่ฝั่งหนองนชนไปหนประจิมทิศไกลประมาณ ๕๐ วา
 มีถาอันหนึ่งเป็นทรไ้ฐานชื่อว่าถากุมภ เหตุคด้วยมหมอนาทพย ๔ หมอ
 อันเทพดาเนรมิตไว้ภายในถาณ ไ้เวลานั้นถาหับพระพุทเจ้าทง ๕

พระองค์ อันจะมาอุปถัมภ์ในภักทกปณิ ย่อมเป็นพุทธประเพณี
ต้องเสด็จมาเสวยนาทพยในถ้ำ และทรงพยากรณ์ถึงอนาคตประวัติ
แห่งโยนกประเทศนั้นทุก ๆ พระองค์

เมื่อพระพุทธกกกัณโธเสด็จมา ณ ถ้ำคูหาไน ได้ทรงพยากรณ์
ไว้ว่า ถ้ำคูหาไนภักทกปณินั้นได้ ๗ องค์ไชยเศษแต่ปี จักมีพระยา
ศรีรัตนนครราชอันมีบริวารได้ ๗ โกลียะ ณ หนองกระแด่หลวงในมณฑล
รัฐนั้น มาขอขุดแควหนองนั้นให้เป็นแม่น้ำใหญ่ไหลต่งไปถึงมหา
สมุทร^(๑) หนองนั้นจักแห้งเหือดเป็นพื้นแผ่นดินราบเพียงเป็นที่ประ
ดิษฐานบ้านเมือง ภายหลังจากนั้นมีพระยาคนหนึ่งมีบุญญาภิสมภารมาก
หากจักได้มาต่งมหานคร ณ ถ้ำคูหาไนนั้น ถัดจากนั้นจะเป็นที่ต่ง
คำสนาพระพุทธเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ อันจะมาอุปถัมภ์ใน โกลีไน ในภาย
ภาคหน้า

เมื่อสมเด็จพระพุทธกกกัณโธเจ้าได้ทรงพยากรณ์ไว้ดังนี้แล้ว
ดวงกาดะแดนนั้นมา จึงพระยานครราชต้องสงสัยคือว่าพระยาศรีรัตน
นครราชและนหุตนาคนั้นดีด้อยยงหนองกระแด่หลวงนั้น เกิดกิน
แห่งวิวาทกันด้วยสาเหตุดังนี้ วันหนึ่งพระยาศรีรัตนนครได้กุญชร
เป็นอาหารก็แบ่งปันชนกุญชรไปให้นหุตนาคราชหลายแห่งคน ฝ่าย
นหุตนาคได้เห็นนั้นเป็นอาหาร จึงแบ่งเนื้อ และหนังหมั้นไปให้พระยาศรี

๑. ถ้ำคูหาไนเป็นแม่น้ำของหรือโขง

แต่คนมานาในหนองดำ โยชน์และหนองบิรวารก็แห้งขาดเงิน
เป็นพันแผ่นดินราบเพียงแถว ก็เกิดเป็นป่าพงอ้อแถมป่าเดาจำเนียรมา
ก็กลายเป็นป่าไม้คงหวดง เป็นที่อยู่แห่งหมู่สัตว์ป่าทั้งหลาย

ครั้นเมื่อนางวุดแห่งเกิดดินดอนมากจนแถว ก็มีคนคงคาม
เขตเป็นถิ่นฐานบ้านเมืองตามตองฝั่งปากน้ำแม่ชดะนทท์ มีมนุษย์ชาติ
ชอมหวดงอันมาตงแคว้นโพธิ์สารหวดงเป็นเดิม ครึ่งนั้นนาย
วเนจรผู้หนึ่งเป็นชาวเมืองโพธิ์สารหวดงพาหมู่บิรวารเขาเรอชมนาคาม
ดำแม่น้ำชดะนทท์ มาตงพักอยู่ ณ ป่าคาบดหนอง ๓ โยชน์นั้น วันหนึ่ง
นายวเนจรผู้หนึ่งพาบิรวารไปเที่ยวหาเนื้อตามชายป่าเบองประจิมทิศ ก็
ไปถึงถากมรกตหาเนื้อเป็นท่อนาที่พวยแห่งเทพดำนัน พรานนั้นได้เห็น
หมอนา ๔ หมอนั้นจึงให้บิรวารยกเอามาไว้ ณ ที่พักแห่งตน ครั้น
เวลาราตรีเทพดากมาเอาหมอนานหนักด้นคนไปไว้ในถา รุ่งขึ้นเช้า
พรานนั้นไม่เห็นหมอนานหนักหายไปก็ตกใจความคนมาดักไป ครั้น
ภายหลังนายพรานนั้นได้ไปถึงถากมรกต ก็จึงได้เห็นหมอนาที่พวย ๔
หมอนั้นคงอยู่ ณ ที่เดิม พรานนั้นก็บังเกิดอัศจรรย์ใจ และรู้สึก
เป็นของเทพดาร์รักษาก็มาเอาหมอนานหนักด้นมาอีกได้,

ประวัติ ๒ ว่าด้วยวงศ์ขอม

ลำดับนี้จะกล่าวด้วยมุขมณฑลแห่งสุวรรณโคตมประเทศ และ
ปฐมเหตุ อรรราชบุตรพระยาเมืองโพธิ์ธารหลวง อันเป็นเจ้าแก้วขาวขอม
หลวงทงหลาย จักได้มาตงนครราชธานีประเทศนี้ ดำเนินความว่า
เมื่อคำสนาพระพุทธรูปกุดัน โธธวงแดง พระพุทธรูปโกนาคมได้มาอุบัติ
ตรัสในโลกนี้ และเสด็จกับบริวารปิ่นพพานแล้วลงมาในระหว่างปลาย
คำสนาพระพุทธรูปโกนาคมเจ้านั้น ด้โรคนครกับบังเกิดโรคภัยแก่มหา
ชนทั่วไปในโลก ชนทั้งหลายก็หวาดหวั่นด้วยโรค ก็ละทิ้งภูมิลำเนา
หนีภัยไปสู่ทิศต่างๆ ครั้นนั้นยังมีราชบุตรพระยาเมืองปาดตบุตรอัน
เป็นเชื้อสายสืบเนื่องมาแต่ เขมรหัวเมืองนครราชสีมา ได้พาภริยาหนี มาสู่ประ-
เทศนี้ และคงอยู่ในป่าคำปดหนึ่งอันอยู่ในแคว้นแคว้นเมืองโพธิ์ธารหลวง
เพียงชีพด้วยมูลไม้และผลไม้ อยู่จำเริญมา นางผู้ภรรยาทรงครรภ์
บังเกิดบุตรเป็นชาย บิดามารดาให้นามบุตรชายนั้นชื่อว่ากรุงงษา
ครั้นกุมารนั้นเจริญวัยวัฒนา มา มีชนมาอายุได้ ๖ ขวบ บิดากลับมรณ-
กรรมไป ยังแต่นางผู้เป็นมารดาอยู่เพียงกุมารนั้นต่อมาได้ออก ๗ ปี
นางผู้มารดานั้นถึงกาลละภริยาต้งไป ส่วนกรุงงษากุมารนั้นเมื่ออายุได้
๑๓ ปี มีรูปและลักษณะงามบริบูรณ์ มีเสียงไพเราะและเมื่อกำลัง

มาก ได้เป็นหัวหน้าแห่งชาวป่าเขาทั้งหลายมีบริวารเป็นอันมาก จึง
ให้ชนเขาหินคีติมาก่อถ่อมถ้ำถ้ำที่อยู่แห่งตน คงเป็นปราการเมือง
แล้วประมวตไพร่พลกำลังคงมั่นเป็นเอกเทศอยู่ในตำบลนั้น

กิตติศัพท์อันทราบถึงพระยาโพธิ์ดาร์หลวง จึงใช้ให้อำมาตย์
คุมพตนิทนายไปแควดล้อมเพื่อจะจับตัวกุมารนั้น ฝ่ายกุมารนั้นก็ออกต่อ
สู้ด้วยพลุทฤษฎุทธนาการ พวกเมืองโพธิ์ดาร์หลวงก็ปราศรัยพ่ายแพ้ไป
หลายหมื่นหลายคราว ในที่สุดพระยาโพธิ์ดาร์ยกทัพไปเองก็เสียที่แก่
กุมาร ๆ นั้นจับตัวพระยาโพธิ์ดาร์ได้ พระยาโพธิ์ดาร์ก็ยอมยกราช
สมบัติเมืองโพธิ์ดาร์หลวงให้แก่กรุงวษาการ ครั้นเจ้ากรุงวษาได้
เป็นใหญ่ในแคว้นแคว้นนั้นแล้ว จึงได้เรียกแคว้นแคว้นนั้นว่ากรุงรัฐ
และเรียกประชาชนในแคว้นแคว้นนั้นว่าชาวกล่อม ตามมูลเหตุที่เขาหิน
คีติมาก่อถ่อมเป็นปราการ ครั้นภายหลังมาคำที่เรียกว่ากล่อมก็กลาย
เป็นชอมไป

ก่อนไป กล่าวด้วยอุบัติ แห่งนางราชกุมารี อันจะได้มา อภิเษก
เป็นเอกมเหสีแห่งเจ้ากรุงวษามั่นเนื้อความว่า ยังมีนางกุมารผู้หนึ่งเป็น
ธิดาเกษตรัยในวงศ์สมัยนคราชนได้หนีโรคไปวันอยู่ในป่า ครั้นราช
บิดาและมารดาต้องดับไปแล้ว นางราชกุมารนั้นไปดำเนินอยู่ ณ ขอบ
หนองแห่งหนึ่ง นางได้ทำนาปลูกข้าวไว้ในหนองนั้น หมู่ผู้เล็ดทองหลาย
ได้กินข้าวที่นางปลูกนั้นพากันมาเป็นบริวารแก่นาง แล้วชนคีติมา

ก่อด้อมที่อยู่แห่งนางและพิทักษ์รักษานางไว้ด้วยดี สถานที่อันนี้
 ก่อปรการณนได้ชื่อว่าอินทปฐาน อยู่จำเริญมาเจ้ากรุงวงษาไปได้นาง
 นนมอภิเชกเป็นมเหสี แล่นแคว้นทั้ง ๒ แห่งรวมเรียกว่ากรุงรัฐและ
 อินทปัตถ์มหานคร แล่นมาใกล้กับกษัตริย์ชดศยวงศ์ด้อมๆ มาประมาณ
 ได้ ๔๔๑๐๐ ราชวงศ์ จึงถึงพระยาตณชื้อว่าศรีวงษา ได้ครองเมือง
 โพธิ์ดงหลวง ทำน้อมมีราชโอรสด้อมองค์ ๓ ใหญ่ทรงนามว่าองค์
 อินทวงษา องค์น้อยทรงนามว่าไวยะกุมาร ครั้นพระยาศรีวงษา
 ถึงวคตแล้ว ราชโอรสองค์ใหญ่ได้ครองราชสมบัติเป็นกษัตริย์
 ด้อมของพระราชบิดา แล่นราชกุมารองค์น้อยได้เป็นพระยามหาอุปราช

พระยาอินทวงษามิราชโอรสทรงนามว่าพระอินทรปฐาน แต่
 ไวยะกุมารมหาอุปราชมีราชโอรสองค์หนึ่งชื่อว่านางอรุณา แต่ไอรสกับชิดานได้
 อภิเชกเป็นด้อมภริยากัน ครั้นพระยาอินทวงษาถึงวคตด้อมไปแล้ว
 พระอินทรปฐานราชโอรสได้ครองราชสมบัติชดศยวงศ์ด้อมมา จึงถึง
 พระนางอรุณาไว้ในที่พระอัครมเหสี พระนางมีโอรส ๒ พระองค์
 องค์ที่ ๑ ทรงนามกรว่าองค์เทวอินทรวร แต่อีก ๑ องค์นั้นในตำนาน
 เดิมมิได้ปรากฏพระนาม

ฝ่ายว่าไวยะมหาอุปราชนั้น ครั้นเมื่อองค์อินทรปฐานได้ด้วย
 ราชสมบัติแล้ว ไวยะมหาอุปราชก็ลาออกจากตำแหน่งมหาอุปราช
 พาบบริวารลงเรือขึ้นไปตามลำแม่น้ำชดศนที พักผ่อนและแรมทางไป

นานได้ ๓ เดือนถึงที่เกาะเงินเนินทรายชายแม่น้ำฉะนที ถัดปากน้ำ
แม่กกมาเบื่องประจิมทิศ เกาะนั้นทรงตั้งฐานคล้ายรูปดำเกาหงาย
(ท้องดำเกา) ที่บนหลังเกาะเป็นป่ารกชัฏครันร่มร่ามเพียงงามเป็น
รมณียสถานพอใจแห่งไอยะอูปราษฎ์ จึงพาบริวารชนตงชมรมพักพิงอยู่
ที่นั้น แล้วให้แผ้วถางสร้างชนเป็นนิคมอันหนึ่งดำไว้ในวันศุกร์เพญ
เดือน ๕ ไอยะอูปราษฎ์ก็เสด็จเข้ามาครองนครนั้น มีราษฎรตงเป็น
คามเขตใหญ่น้อยรวม ๓๐๐๐ เว้นเป็นปฐุม เมืองอนนตงอยู่หน
อาคเนย์แห่งอุทกระคหา คือว่าตามก่อนเป็นทิวาฉนวนสำหรับพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าตง ๕ พระองค์คนใด

ทนั้นจะกลับถว้ถึงเมืองโพธิสัตว์หลวงกรุงรัตนทัตถ์มหานคร
ภายหลังแต่เมื่อไอยะอูปราษฎ์ไปแล้ว พระยาอนนตงจึงตง
พราหมณบุโรหิตคนหนึ่งชอว่า พาทิรพราหมณไว้ไนทเป็นราชครูและ
อัครมหาเสนาบดี พราหมณนั้นเป็นชาติเชอชอมเก่าแห่งเมืองโพธิ-
สัตว์หลวง หาได้มีเชื้อสายเกี่ยวพันกันกับพระยาเจ้าเมืองนั้นไม่

ครั้นอยู่มานางอรธาราชเทวทรจกรรภเป็นครั้งที่ ๗ เมื่อครบ
กำหนดทศมาสแล้วถึงวันพฤหัสบดีเพญเดือนห้า ยามแตรรุ่งอุทธีงราช
โชค พระนางก็ประสูติราชกุมารทางมุขทวาร คือว่าออกทางปาก
วังตงในภาคทองคำ ยามนั้นกบงเกิดมหัศจรรย์ก้องโกธาทดต่างๆ
มีฟ้าร้องแผ่นดินไหวเป็นคั่น ถัดนั้นไปก็กล่าวด้วยกนิหการแห่งราช

กุมารแรกประสูตินั้นโดยอเนกปริยาย เป็นต้นว่าพูดได้เดินได้ รักรักษา
 คัดบำเพ็ญทานและการประหัตถ์ต่าง ๆ ด้วยเหตุที่พระราชกุมารนั้น
 ประสูติออกจากโอษฐ์พระมารดาลงในภาคฤดูร้อน พระราชบิดาจึง
 ชานนามว่าของฤดูร้อน मुखवार ครั้นราชกุมารนั้นเจริญวัยวัฒนา
 มาพระชนมายุได้ ๗ เดือน ยังมีอภิบาลแรงกล้าจนเป็นทอศจรรย
 ห้วนไหวแก่พระราชบิดาและเหล่าพระราชอาเมืองเกิดปรีดิกไปต่าง ๆ
 จึงพาหิรพราหมณ์ไปโรหิตอำมาตย์เข้าไปกราบทูลแด่พระอินทปฐุมว่า
 ราชกุมารนั้นเป็นอุบาทว์ อาจจะทำตายพระนครและประชาราษฎร์ให้
 ถึงซึ่งพินาศอันตราย จะละไว้มิได้ขอให้ส่งให้เสีย พระยาอินทปฐุม
 ผู้เป็นพระราชบิดาแห่งราชกุมารนั้นได้ทรงฟังกตกพระทัย และทรงพระ
 เค้นหาอาชญาในราชกุมารนั้นเป็นที่ดี แต่หาภักตวณินใหญ่ยัง
 จำเป็นต้องหักหน้าพระทัยอนุญาต ถัดแต่พอพราหมณ์ราชครูจะจัดการ
 เสียอุบาทว์ให้พินาศอันจะบังเกิดแก่พระนคร ครั้นว่าพาหิรพราหมณ์
 ได้อนุญาตแด่พระยานันต์แล้ว จึงมาจัดการเสียอุบาทว์ดังเคราะห์เมือง
 แล้วเชิญ เสด็จพระนางอรุณดา กับ ฤดูร้อน मुखवारราชกุมาร ลงใน เรือ
 ชานานปล่อยไปตามกระแสน้ำแม่ชื่อนั้น

ฝ่ายโยธะมหาอุปราชซึ่งไปตั้งเมืองอยู่ ณ ดอนทรายฝ่ายเหนือ
 นั้น เมื่อได้ทราบข่าวว่าบิดาประสูติราชกุมารจึงลงมายังเมืองโพธิ์ธารหลวง
 เพื่อยะเยมเยยหนัดดา ครั้นมาได้ทราบเหตุการณ์ที่พระนางและราช

กุมารต้องคอยแพ่งเสียใจ แต่จกกลับคนไปเล่นนครแห่งตนแล้วให้
การบวงสรวงนาคา บักเจ้าตามประทับโคมของบูชาทุกท้าว ครอง
นาคราชทั้งหุดายมพระยาศรีรัตนาคเป็นตน ก็พาบริวารรพดนาครับ
ต้องลงไปจนคีตาบักคนคันทนาแม่ชดะนท์ไว้ มีให้โหดแรงต้องลงไปยัง
มหาสมุทร ทำนบนั้นจึงได้ปรากฏมาจนทุกวันนี้เรียกว่าฝายนาค (๑)
แต่ตามญเรียกว่าลต ตามความหมายของคนภายหลังว่าเป็นดักปลา
ของผี เมื่อนาคราชได้บักคนแม่ชดะนท์ไว้ นานในแม่น้ำทนมุดขึ้น
เต็มฝั่ง จึงบักตามหาอาศะพายัพพาเรือทรงพระนางอรธาดะราช
กุมารนตอยทวนกระแสน้ำขึ้นไปตามลำแม่น้ำชดะนท์ ก็ถึงท่าโคม
คำในวันจันทร์เพ็ญเดือนแปดแฉะเข้า ไยยะอุปราชก็ได้พบราชธิดา
แฉะนาคาแห่งตนมีความชื่นชมยินดี ให้มีการสมโภชทำขวัญถวญ ๗
ทิวาราตรี แฉะกัรบราชธิดาแฉะราชธิดาไว้ในท่อน ภายหลังจึงให้
สร้างเป็นนคร ชื่อนานนามว่าเมืองสุวรรณ โคมคำตามเหตุนี้

ฝ่ายข้างเมืองโพธิ์ธารหุดวงน ฝั่งแต่เนรเทศพระมหังกับ
ราชกุมารแล้วมากบงเกิดโรคันตรายแฉะทุกภิกษณ์ตรายระบาดนานา ฝน
ฟ้ามิได้ตกตามฤดูกาล ไร่พดเมืองก็แตกฉานอพยพหนีไปในทิศานุทิศ
แฉะขึ้นไปตั้งอยู่ในแฉะแฉะเมืองสุวรรณ โคมคำก็มาก อาณา
แห่งเมืองสุวรรณโคมคำก็มั่งคั่งสมบูรณ์ขึ้นใน ๓ ปี มีพดเมืองมาก
กว่าแฉะเรือน

ต่อไปนี้ กล่าวถึง สมเด็จพระอมรินทราบหาราช ประราธนาจะให้พระราชเจ้าเมืองโพธิ์สารทวงได้ประทับพบปะกันกับมเหสี และราชกุมาร จึงบันดาลปล่อยม้าอัครไปยังเมืองโพธิ์สารทวง ไม่มีผู้ใดจะสามารถจับมันได้ นอกจากองค์เทวอินทรบวรราชกุมาร ครั้นองค์เทวอินทรบวรชนทรงนั่งเหนือหลังม้า ๆ นั้ ก็พาแค้นไปถึงเมืองสุวรรณโคมคำ โดยพัตัน องค์เทวอินทรบวรก็ได้พบปะพระเจ้าตาและพระชนนีกับอนุชาก็มีความชื่นชมโสมนัสปรีดาอย่างนัก จึงชวนม้ากลับมาเมืองโพธิ์สารทวงกราบทูลพระราชบิดาให้ทรงทราบประพุดติเหตุ

พระยาอินทปฐุมได้ทรงทราบข่าว พระมเหสี และราชกุมารก็ดีพระทัย จึงเสด็จพร้อมด้วยราชบริวารชนไปยังเมืองสุวรรณโคมคำ เพื่อบุพบปะพระมเหสีกับราชกุมารกตัญญูมา แต่พระนางอรุณดาหายอมกตัญญูมาไม่ พระยาอินทปฐุมจึงพร้อมด้วยโอรสอุปราชกระทำพิธีราชาภิเษกเจ้าสุวรรณมุกตวราชกุมารให้ครองเมืองสุวรรณโคมคำ แล้วก็เสด็จกลับคืนนครโพธิ์สารทวง ครั้นอยู่มากพระยาอินทปฐุมทรงพระประชวรเสด็จทิวงคต องค์เทวอินทรบวรราชโอรสได้ครองราชสมบัติในนครโพธิ์สารทวง จึงให้ข้าพาหิรอำมาตย์เสด็จจากเมือง

ฝ่ายพาหิรพราหมณผู้ต้องเนรเทศ มีรูปจะไปอยู่แห่งหนตำบลใด จำต้องขึ้นไปยังสุวรรณโคมคำนคร ขออาศัยอยู่ในแคว้นแคว้นแห่งเจ้าสุวรรณมุกตวราชกุมาร เจ้าจึงให้พาหิรพราหมณไปตั้ง

อยู่เชิงเขาปลายน้ำแม่กกเบืองประจิมทิศ ไก่ตเมืองสุวรรณโคมคำ
ระยะ ๓ คืบ ทางภูมิสถานถนนเป็นเนินยาวราบดี มีถ้ำอยู่หน้าอุตร
มีถ้ำอยู่หน้าประจิม เป็นถ้ำใหญ่โตรโหราน ครนพาทิรพราหมณ์
และครอบครัวบริวารไปตั้งอยู่ถนน นานมากเป็นเมืองได้ชื่อว่าเมือง
อุมกเถสถานครชอมเขต (คือเมืองคุม) อยู่ในแคว้นสุวรรณ
โคมค่านนเด

ครั้งนั้นแคว้นสุวรรณโคมคำ มีอาณาเขตหน้าอุตรถึงปาก
ทางหนองกระแต หนทางขึ้นถึงฝายน้ำ (คือถ้ำ) หนบูรพาถึงหน้าแตก
(น้ำแท้) เป็นแดน หนประจิมถึงหน้าคูดเป็นแดน เจ้าสุวรรณมุกทวาร
ได้เป็นปฐมกษัตริย์สืบตอดยวงศ์คำต่อ ๆ มา ความตำนานกล่าวว่าได้
๘๔๕๐๐ พระองค์จึงได้ขึ้นเชือกขัตติยวงศ์สุวรรณมุกทวาร ยังแต่
เชือกวงศ์พาทิรพราหมณ์เมืองอุมกเถสถานคร ได้มาเป็นใหญ่เป็นเจ้า
ในเมืองสุวรรณโคมค่าน ครั้งนั้นพวกขอมได้ทำการรบทั่วตามก
ต่าง ๆ และกดขี่ข่มเหงไพร่บ้านพลเมืองได้ความทุกข์ยากเดือดร้อนมาก

ยังมีชายเขมรใจคนหนึ่งคงทำไว้อยู่นานแม่ชื่อนี้ ในตอน
กลางระหว่างเมืองสุวรรณโคมคำกับเมืองโพธิ์ธารหลวง (คือที่เมือง
หลวงพระบาง) แม่ชื่อนี้ ทนหมัดอนทราขอนและวงศ์มาเป็นท้าวราช
ธิดาทั้ง ๓ ของพระยาศรีรัตนนครมาประพาสเล่นนาเนือง ๆ วันหนึ่ง
ธิดาทั้ง ๓ นางมาเล่นนาอ่อนนทิว จึงพากันไปกินข้าวในไร่ของ

มาณพเชษฐโศกผู้หนึ่งแล้วกลับไปเมืองนาค แจ้งความต่อพระยานาคราช
 ผู้เป็นบิดา พระยาศรีวิเศษนาคได้ทราบข่าวจึงพาไปดักกินข้าวในวังของ
 มาณพเชษฐโศกโดยเจ้าของมิได้อนุญาตเช่นนั้น จึงปรับโทษเป็นอกกัณหา-
 ทาน ต้าปให้นาคธิดาทั้ง ๓ นั้นไปใช้เวรแก่มาณพเชษฐโศกนั้นด้วย
 นางนาคธิดาทั้ง ๓ รับคำต้าปของพระยานาคผู้บิดาแล้ว ก็อาดามา
 แปลงตนเป็นมนุษย์นารีไปอยู่ปฏิบัติใช้เวรแก่มาณพนั้น นางจึงแนะ
 นำให้มาณพนั้นไปค้าขายยังเมืองสุวรรณโคมคำ นางก็เนรมิตเรือ
 และของดินคำให้แก่มาณพๆ นกขึ้นไปค้ายังสุวรรณโคมคำนคร ครั้น
 นั้นพวกขอมชาวเมืองสุวรรณโคมคำดั้นใจบาปหยาบช้ำกัซตะต่างๆ
 ก็ทำอุบายได้ความได้โทษปรับปรับเอาดินคำของมาณพนั้นเสียหลายครั้ง
 หลายคราวๆ หลง นางนาคธิดาทั้ง ๓ จึงขึ้นไป พร้อม ด้วย เรือคำ ของ
 มาณพนั้นไปพักอยู่ ณ ที่ซึ่งบัดนี้เรียกว่าทวนาค (เพราะเหตุคนไปอยู่
 ณ ที่นั้น) พระยาขอมเจ้าเมืองสุวรรณโคมคำก็แต่งอุบายมาดลตวง
 พนันขึ้นต่อต่างๆ เพื่อจะริบเอาดินคำของมาณพนั้นออก ในครั้งนาง
 นาคนั้นคาดให้พระยาขอมแพ้แก่การพนัน มาณพนั้นก็จะริบเอาราช
 ตมบัตของพระยาขอมบ้างตามที่ได้พนันสัญญากัน พระยาขอมไม่ยอม
 ให้ริบกลับพาดหาเหตุต่างๆ ได้มาณพนั้นเสียจากเมือง ฝ่ายนางนาค
 ธิดาทั้ง ๓ นั้นก็โกรธพระยาขอมว่าหาความดีจมิได้ จึงกลับไปทูล
 นาคราชผู้บิดาๆ จึงให้พดโยชานาคมาซัดควักฝังแม่น้ำขลนที พัง

เมืองสุวรรณโคimbra ให้ตายดั้น จมไปในแม่น้ำฉะนที ในเวดารাত্র
 พระยาขอมเจ้าเมืองกับชาวขอมในเมือง ถัดจากถึรียาตายเป็นอันมาก
 พวกที่อยู่ฝั่งแม่น้ำปากฉะนทีออกก็พากันหนีไปทางบกบ้าง ทางเรือบ้าง
 ต้องลงมาเป็นลูกบ้านแห่งมาณพพานชนบ้าง สถานที่อยู่แห่งมาณพ
 นนก็เกิดเป็นความนิคมอันใหญ่เด่นขึ้นมา ฝ่ายพวกชาวเมืองสุวรรณ
 โคimbra ที่อยู่ฝั่งปากฉะนทีก็พากันไปตั้งเมืองอุมงคเตตตามครบาง ชน
 ไปยังเมืองนครไทยทิศคือราชคฤห์บ้าง เมืองสุวรรณโคimbraก็ร้าง
 กลายเป็นท่าหลวงไปโดยฉะฉาน โคimbraเด่นมา ครั้นพวกขอมชาว
 เมืองสุวรรณโคimbraก็กระจัดกระจายไปแต่ก็มาตั้งถิ่นอยู่ตามซอก
 ห้วยราวเขา มีเจ้ากบแก้ว (หมวกทอง) เป็นใหญ่แก่ฉะนทีตาย ตั้ง
 ยอยดอยหลวงเขาด้วยเหล็กคือฉะนทีตามเจ้าหรือดอยก่อนเจ้าก็เรียก ซึ่ง
 บัดนี้เรียกว่าดอยดง (คือดอยขิง)

อนึ่ง เมื่อพระกัณโถปด้นมาด้นพุทธเจ้าได้มาอุปบัติตรัสในโลก
 ท่านได้เสด็จมาฉะนทีพยุ ณ ฉะนที ในแคว้นสุวรรณโคimbraก็ได้
 ทรงพยากรณ์ไว้ว่า ภายหน้าจะมีชดชยวงศ์พระเจ้าดัมมัตราขมาแต่
 ราชคฤห์นครหลวงไทยทิศทิศพายัพ จะมาตั้งแคว้นแคว้นสุวรรณโคimbra
 คำนี้เป็นมหาประเทศราชราชจักได้บำรุงคำสดนาพระโคตมพุทธเจ้าอันจะ
 ได้มาตรัสในอนาคตกาลก็มาแต่

กล่าวมาด้วยเรื่องสุวรรณโคimbraประเทศเป็นภาคเบื้องต้นโดย
 ดังเขป กุญชรเพียงเท่านั้น.

ที่ ๒ ภาคโยนก ว่าด้วยไทยสมัย

ปริเฉท ๓ ว่าด้วยสร้างเมืองนาคพันนคร

บัดนี้ จะ กล่าว ด้วย อุบัติ ประวัติ อันเปลี่ยนแปลง แฉ่น แฉ่น
สุวรรณ โคมคำเป็นแฉ่นแฉ่น โยนนมหานคร ดับอนันตนิแต่ภาคที่ ๑
โดยลำดับมา

มีเนื้อความตามทปรกฏในตำนานชอสิงหนวดว่า ในกาล
เมื่อการดยุคดวงแก้วได้ ๒๕๑๑ ปี เป็นสมัยเมื่อพระเจ้าดหะนุราชได้
เป็นบรมกษัตริย์กรุงคัมภีร์คัมภีร์นคร และพระเจ้าอัญชนราชได้เป็น
บรมกษัตริย์กรุงเทวทหะนมหานคร แต่พระกาตเทวผู้เป็นอนุชาของ
พระเจ้าอัญชนราช ออกทรงพระคเป็นดาบต์ ครองนพระกาตเทว
ดาบต์พร้อมด้วยศากยราชทรงตั้งพระนคร ดบศักราชการดยุคเดียว คง
ศักราชใหม่ เมื่อศากยศักราชซึ่งตั้งชนใหม่ลงไปได้ ๑๖ ปี ใน
ตำนานเดิมว่าเป็นปชวด^(๑)

ครั้นนพยมพระมหากษัตริราชชาติไทยเมืององค์หนึ่งทรง^(๒)
นามว่าพระเจ้าเทวกาต เป็นใหญ่แก่ไทยทั้งหลาย ด้วยราชสมบัติ

๑. ได้สอบตามศักราชกาลียล ไม่ตรงปชวด เป็นปมะเส็ง

๒. ในตำนานเดิมว่าดังนี้ “ที่นี้จักกล่าวขังวงศาไทยเมืองก่อนแล” คำว่า
ไทยเมืองคือไทยใหญ่ปลายแม่น้ำเอราวัตี ซึ่งพม่าเรียกไทยโม

ณ เมืองนครไทยเทศ คือเมืองราชคฤหมหานคร^(๑)

พระนครนั้นไพศาลสมบูรณ์ด้วยราชสมบัติวิบุลยประสาทการ
เป็นที่สถิตไมตรีเกษมสุขยิ่งนัก

พระมหากษัตริย์เจ้าพระนครนั้นมพระโอรส ๓๐ องค์ พระ
ธิดา ๓๐ องค์ เมื่อโอรสธิดาทั้งหลายมีพระชนมายุสมควรแล้ว พระ
บิดาก็อภิเษกให้เป็นคู่ ๆ กัน แล้วแบ่งปันราชสมบัติและบริวารพระ-
ราชทานศักดิให้เป็นพระยามหานคร แยกย้ายกันไปครองนครต่าง ๆ ใน
จักรวาลนี้ เว้นแต่พระเชษฐโอรสผู้ทรงนามว่าภักติกุมาร^(๒) พระ
บิดาให้เถลิงอุปราชภิเษกดำรงตำแหน่งอุปราช เพื่อจะให้สืบราช
สันตติวงศ์ดำรงราชสมบัติในพระนครไทยเทศในภายหน้า

ฝ่ายว่าราชการมารกุมารทั้งหลาย ซึ่งพระบิดาให้ไปครองนคร
ทั้งหลายนั้น ต่างองค์บริบูรณ์พระราชนิพพานแล้วด้วยบังคมตาพา
บริวารแห่งตนออกจากราชไทยเทศ แยกทางกันไป

ราชกุมารองค์น้อยนั้นทรงนามถึงหนวักกุมาร เหตุด้วยมี
กำลังมากดุจราชสีห์ ราชกุมารองค์นี้ได้พาบริวารเป็นจำนวนคนแดง
ครัวออกจากเมืองนครไทยเทศราชคระ ในเดือนอาสาฬหมาสขึ้น ๒ ค่ำ
วันพุธ^(๓) ข้ามแม่น้ำดำรยูไปหนอากาศเนย์ เพื่อจะแสวงหาภูมิประเทศ

๑. ไม่ใช่ราชคระในอินเดีย ซึ่งเดี๋ยวนี้เรียกว่าปัธาร์

๒. ภักดีเป็นนามพระชนกของพระเจ้าพิมพิสาร

๓. เรื่องคติและวาระนั้นดูเหมือนจะกำหนดเอาตามแต่หลักฐานในอุคคักราช

ที่สมควรตงพระนคร แต่เดี๋ยวจึงจรว้นแรมไปโดยอรัญญิกได้ตั้งเดือน
ถึง ณ วันศุกร์เดือนห้าขึ้นสิบเอ็ดค่ำถึงแม่น้ำแม่จระนทคอกแม่น้ำของ
อันเป็นแคว้นแคว้นอาณาจักรแห่งเมืองสุวรรณโคมคำจอมเขต ซึ่งเป็น
เมืองร้างมานานแต่ครั้งคำดาพระพุทธรักตั้ง

สมัยนั้นม้แต่ มีถวชน ชาวป่าดงว่า หรือดาวดง เคหสถานเป็น
หมู่ ๆ อยู่ตามแนวภูเขา มีหัวหน้าเรียกกันว่าปู่เจ้าดาวจก เหตุเป็น
หัวหน้ามีจกคือชอบคิดมากกว่า ๕๐๐ เดิมขึ้นไปดำหริบแจกจ่าย
ให้หมู่บริวารเข้ามไปทำไร่ ถิ่นที่ซึ่งพวกปู่เจ้าดาวจกตั้งอยู่นั้น
เรียกว่าคอยดามเจ้าหรือดามยอ คือคอยทากอยู่หนเหนือ ๓ คอย
ยาเถาอยู่ท่ามกลาง ๓ คอยดินแดงอีกนามหนึ่งว่าคอยปู่เจ้าอยู่เบื้องทิศ
ใต้ ๓ คอยหมื่นครนค้อมาภายหลังเรียกว่าคอยคายะระ บดินเรียกว่า
คอยดง (คือคอยธง) มีอยู่หนพ่ายพแห่งเมืองเชียงแสนระหว่างแดนค้อ
แดนกับเมืองเชียงดง แม่น้ำเมืองเชียงดงก็เนื่องมาแต่นามคอยน
เหมือนกัน เหตุนี้เรียกคอยดงเห็นอว่าคอยทากนเพราะเป็นทางขึ้นลง
เป็นท่าซื้อขาย แลกเปลี่ยน สินค้าของไว้ใน ระหว่างพวก ดาวจกกับพวก
จอมชาวเมือง จึงเรียกคอยดงกันว่าคอยทากดงมาเป็นคอยทาก ถิ่น
คอยดงกลาง ซึ่งเรียกว่า คอยยาเถา เพราะเป็น บ้านของ ยาเถา ผู้เป็น
ภรรยาของปู่เจ้าดาวจก ถิ่นค้อปู่เจ้าดาวจกอยู่ ณ คอยดินแดงจึง

เรียกว่าคอยบูเจ้า ครั้นภายหลังมาที่คอยดินแดงเป็นที่ประดิษฐาน
พระมหาสถูป บริเวณพระสถูปนั้น หมายเขต ด้วยธง ตะขบใหญ่
คนทั้งหลายจึงเรียกว่าคอยขงนานมากแปรจำเริญไปเป็นคอยคอง แต่
บางตำนานก็เรียกว่าเกตุบรรพต ก็แต่นามเมืองเขียงคองซึ่งมีว่าเขมรรัฐ
โชติคองบริบูรณ์ตำแหน่งความว่าขงอันตั้งไว้ในแคว้นแคว้นขอม สถานที่
เขียงคอยซึ่งเป็นที่ประชุมชายของไพร่ภายหลังก็กลายเป็นเมืองไว้ ที่
ตลาดชายบวบกกลายเป็นเมืองบวบปรากฏมาจนทุกวันนี้

เมื่อเจ้าตั้งหนวดกุมาร กับหมู่ไทยบริวารได้ มาถึง ถิ่นประเทศ
นั้นแถวคองขมรมพกพลอยู่ริมฝั่งน้ำแม่ละวาท คือน้ำแม่ลายในบัดนี้
ที่คงอยู่นั้นเกิดจากฝั่งแม่น้ำของ ๗๐๐๐ วาหรือ ๕๕๐ เส้น

ครั้น ณ วันศุกร์ เดือนหก ขึ้นค่ำ หนึ่ง ณ บึงงา คือน้ำจืด อยู่ใกล้
คักราชชนใหม่เป็นปีที่ ๑๗ (ที่ถกควรจะเป็นปีมะเมีย) มีนาคราชตัว
หนึ่งจำแดงกายเป็นพราหมณ์เข้ามาสู่ด้านที่เจ้าตั้งหนวดกุมาร กล่าว
คำปฏิสันถารตามสมควรแล้ว ก็แสดงตนว่าเป็นนาคราชผู้อารักขา
สถานที่นั้น มีนามกรว่าพันธุนาคราช แล้วก็กล่าวคำอนุญาตสถานที่
ให้คงพระนคร แต่ขอคำปฏิญาณแห่งราชกุมารให้คงอยู่ในศีลสัตย์
สุจริตธรรม แล้วนาคพันธุพราหมณ์ก็อำลาพาเอาราชบุรุษ ๗ คน
ของเจ้าตั้งหนวดกุมารไปยังสถานที่นั้นจะให้ คงพระนครนั้นหนวดก็เกิด
ประมาณ ๓๐๐๐ วา เมื่อถึงสถานที่นั้นแล้ว นาคพันธุพราหมณ์ก็

ปลดนาการหายดับตาไป ราชบุรุษทั้ง ๘ คนได้เห็นเป็นอัศจรรย์
ก็กลับมาทูลความแก่เจ้าตั้งหนวดี กุมารตามเหตุการณ์อันคนได้เห็น
ครั้นราตรีภาดในอันนั้น นาคราช ก็ดำแดงฤทธิ ขวิดควัก
พลุชาติต เป็น คุชอบ รอบ จังหวัต ที่อื่น จะให้ สร้าง ปรางกรเมือง กว้าง
๓๐๐๐ วาโดยรอบทุกด้าน แล้วจึงแล้วนาคราชก็กลับคืนสู่สถานที่อยู่
แห่งตน

เมืองนั้นเจ้าเรศด้วยนาคานภาพดังกวามาน จึงได้มีนามปรางกุ
วานาเคนทรรณครแต่นาคบุรีกเวก อีกนามหนึ่งเรียกตามนามพันธุ
นาคราชกับนามเจ้าตั้งหนวดีกุมารรวมกันว่า เมืองนาคพันธุตั้งหนวดี
นคร ภายหลังมาเรียกแต่ว่าโยนกนครหลวง

ฝ่ายเจ้าตั้งหนวดีกุมาร เสด็จไปตรวจเห็นภูมิสถานท่อนจะตง
พระนครนั้นแล้ว ก็ทรงพระปราโมทศยจึงให้ระดมกำลังไพร่พลกะบัน
หน้าด่านให้ ทำการ สร้างปรางกร พระนคร และ พระราชนิเวศน์นั้นด้วย
สถาน ไม่นานก็แล้วเสร็จจึงเสด็จเข้ามาครองพระนครเป็นปฐมกษัตริย์
ชาติดิยวงศ์ดำรงโยนกนาคนคร แล้วให้เรียกหาขุนมิดักขุทั้งหลายมา
ถวายบังคม ขุนมิดักขุทั้งหลายและบริวารก็พากันอ่อนน้อมยอมขอยุ
ในพระราชสมภารทั้งต้น เว้นแต่พวกขอมชาวเมืองอมุณคเตตานคร
หายอมไม่

ต่อมาได้ ๓ ปี ตั้งแต่สร้างพระนครแล้วมา เจ้าตั้งหนวดีราช

ก็ยกพลโยธาไปผจญชาวขอม ๆ ด้รบด้านทานกำตังมิได้ก็พ่ายแพ้ ด้
ได้เมืองอมงคเสถานคร เมืองน้อยหินหรือตปถายนาแม่กนกที่เป็นที่อยู่
แห่งหมู่ขอมคำตงหลาย ตงมานานพร้อมกับเมืองสุวรรณโคมคำ คือ
เป็นเมืองของพาหิระอำมาตย์ดังกล่าวมาแล้วในภาคที่หนึ่ง

ครั้นได้เมือง อมงคเสถานครแล้ว ก็แต่ง กองทัพไป เทียวปราบ
ปรามหมู่ขอมตงหลายในตำบลต่าง ๆ ทั่วแคว้นแคว้นตานนาไทยก็ได้ทุก
ตำบลในเมื่อศักราชล่วงได้ ๒๐ ปี

ครั้นแคว้นแคว้นโยนกนาคนนครได้ตั้งมั่นมีราชอาณาจักร
แผ่ไพศาลไปในทิศภาคทุกทิศ เมืองบูรพาภังนาแม่ม่วงเป็นแดน
ต่อแดนญฬันนคร (ต่งเกีย) เมืองปัจฉิมทิศต่งคยรูปข้างฟากตะวันตก
แม่น้ำคงเป็นแดน เมืองอุดรต่งปากทางหนองกระแด่หลวงพระยาจาก
เป็นแดนต่อแดนมณฑลรัฐมหานคร (คือว่าเมืองตาดิฟูสนหน้า) เมือง
ทักษิณทิศได้ถึงปากนาแม่ระมิงค์ (แม่พิงค์) เป็นแดนต่อแดนฉะวระรัฐ
มหานครคือว่าเมืองละโว้^(๑)

พระยา ดิงหนว้ตราชได้ครองราช สมบัติในโยนกนาคนนครโดย
สุขสวัสดิ์ดีดถาวรมาได้ ๕๒ ปี ศักราชล่วงได้ ๖๘ ปี พระบรมโพธิสัตว์
มาอุบัติในโลก

๑. ถ้าเรื่องก่อนพุทธกาลจริงแล้วเมืองละโว้ก็ยังไม่มียะระในพงสาวดารเหนือ
ว่าเมืองละโว้ ตั้งเมื่อพุทธกาลได้ ๑๐๐๒ ปีตามพงสาวดารจีนว่าเมืองยูนซางคือโยนก
แยกออกจากน้ำจ้วในแผ่นดินถึงก่อนจุลศักราช ๒๐ ปีเท่านั้น

บริวณ ๔ ว่าด้วยพุทธพยากรณ์

ข้อความในตำนานเดิม กล่าวถึง อัจฉรย์ ต่าง ๆ และ กล่าว
เรื่องราวพุทธประวัติโดยพิสดาร มีเรื่องที่เกี่ยวข้องประเทศนั้นว่า เมื่อ
สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้สำเร็จพระปรมาภิเชกข์มโฬกนิพานแล้ว
ได้ ๓๕ พรรษาเสด็จไปสู่ กรุงกบิลพัสดุ์ประทับ ณ นิโครธาราม เทศนา
มหาเวทย์นตรชาดก ครั้นพรรษาที่ ๓๖ พระองค์เสด็จออกจากกรุง
กบิลพัสดุ์ แล้วยังเสด็จมายัง แคว้น แคว้น โยนก นาคพันธุ ถึงหนวด นคร
ประทับตำราญอยู่ ณ ดอยน้อยหินพวยพางเจียง ๓๐๐๐ วา พระยา
ถึงหนวดราชได้เชิญเสด็จ สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ และพระอรหันต
สาวกทั้งหลายตามเสด็จ เขาไปนิมิตคาหารในพระราชวัง ขณะ
นั้นพระยา ข้างคั้น ของพระเจ้า ถึงหนวดราชได้เห็น พระพุทธพจน์ รุ่งดี
เป็นทอศัจจรัยใจ ก็ตื่นออกจากแหล่งและโรงแค้นร้องแค้น ๆ ไปทาง
ทิศอุดรแล้วก็ไปหยุดอยู่ ณ ผังแม่น้ำชตะนที ด้วยเหตุนี้ สมเด็จพระ
พระบรมครูเจ้าจึงแย้มพระโอษฐ์ตรัสพยากรณ์ไว้ว่า ภายหน้าจะมี
พระยาคนหนึ่งมาสร้างนคร ณ สถานที่ ๆ ข้างไปหยุดคือนอนนั้น เมือง
นั้นจะได้ชื่อว่า เมืองข้างแค้น ตามนิมิตอัน ข้าง ร้อง แค้น ๆ ถวายเลี้ยง
ในกรุงนี้ และเนื้อความตอนไปว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้เสด็จไป

ประทับในสถานที่ต่าง ๆ ประดิษฐาน พระเกษาธาตุ และตรัส พยากรณ์
ต่าง ๆ หลายแห่ง หลาย ตำบลใน ที่สุด ว่าได้เสด็จไป จำพรรษา อยู่ ณ
ปราสาททอพอกยักษ ณ เมืองเชียงรุ่งสืบต่องบ้นา และทรงพยากรณ์
ไว้ว่าภายหลังท่าน จะได้ ชื่อว่าอรวิ เชียงรุ่ง ครั้นออกพรรษาแล้ว
เสด็จกลับจากเชียงรุ่งมาประทับเมืองโยนกนาคนครอีก ประดิษฐาน
รอยพระพุทธบาทไว้ ณ ตำบลนาเรือ แห่งหนึ่ง ตำบลต้นทรายหนอง อีก
แห่งหนึ่ง แล้วเสด็จกลับจากโยนกนครไป สู่เวฬุวนาราม ณ กรุงราช
คฤห์มหานคร

ฝ่ายพระยาลิงหนวดราชชนนี ได้ครองราชสมบัติ ตั้งแต่พระชน
มายุได้ ๑๘ ปี ถึงคราวได้ ๑๗ ปี ดำรงอยู่ในราชสมบัติได้ ๑๐๒ ปี
พระชนมายุได้ ๑๒๐ ปี ถึงคราวได้ ๑๓๘ ปี ก็เสด็จดับขันธพิพาส
ถ้าดับบนเจ้าคณฤมารราชโอรสพระชนมายุได้ ๔๒ ปี ได้
ครองราชสมบัติในโยนกมหานครสืบไป

ครั้นนั้นสมเด็จพระบรมศาสดาด้มามัดมพุทธเจ้าได้ตรัสรูปรมา
ภิเชกข์มโพรินาณแล้วได้ ๒๐ พรรษา ได้เสด็จมาสู่ประเทศโยนก
อีกครั้งเพื่อจะไปโปรดพระยาคันธราช เจ้านครโยนกซึ่งได้เสวยราชสมบัติ
ใหม่ ครั้นได้เสด็จไปโปรดผู้เจ้าดาวจาก ณ ดอยตวยทิศด้วย และ
ทรงพยากรณ์ สถานที่ดอยดินแดง คือดอยตุงอันจะได้ เป็นที่ประดิษฐาน
มหาสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในภายหลัง แล้วเสด็จเลยไปนั้น

นาทพย์ ณ ถ้ำกุมภคูลาประติษฐานพระเกษาราคูไว้ ณ ถ้ำเปิดป่อง
ฟ้า แล้วเสด็จไปประทับไถยาดน ณ ผาคุปเมืองกอม แล้วเสด็จ
กลับคืนสู่เวฬุวนมหาวิหารกรุงราชคฤห์ ครั้นต้นกาลฝนแล้วเสด็จ
ออกจากเมืองราชคฤห์ไปสู่เมืองถ้ำถ้ำ

ฝ่ายพระยาคันธราชเมื่อได้รับโอวาทของพระบรมครูเจ้าแก้ว
ทรงบำเพ็ญราชจริยานุวัตรตามธรรมบำรุงรัฐประชา รักษาพระราช
อาณาจักรโดยสวัสดิ์มาได้ ๒๘ พรรษาพระชนมายุได้ ๗๑ พรรษาก็นั้น
ชีพทิวงคต

พระโอรสทรงนามอชุตราชกุมาร ได้ครองราชสมบัติสืบไป
พระองค์มีอัครมเหสีทรงนามพระนางปทุมมาวดีมีพระโอรสปลัดขันธ์โสภาค
งามยิ่งนัก พระยาคันธราชของนางนั้นตำนานหนึ่งว่าเกิดในดอกบัว
พระกัมโถฤาษีได้มาเลี้ยงไว้ จึงให้ชื่อว่าปทุมมาวดี อีกตำนานหนึ่งว่า
นางเป็นลูกมฤคิ์ ณ เริงเขาดอยดินแดง คือดอยดง พระกัมโถฤาษีได้
มาเลี้ยงไว้ ครั้นเจริญวัยก็ได้เป็นมเหสีพระยาชุตราชเจ้านครโยนก
นางจึงหล่อรูปกวางผู้เป็นมารดาไว้ด้วยทองหนัก ๕ แล่นประติษฐานไว้
ณ ที่สถมภพของนาง สถานที่นั้นจึงได้ชื่อว่าเมืองกวาง ครั้นนานมาก
ก็กลายเป็นเมืองกวางคู่กับเมืองคุม

ในรัชสมัยแห่งพระยาชุตราชนั้น โบราณคักราชได้ ๑๔๘ ปี
สมเด็จพระเทพพิชญ์พุทธเจ้าเสด็จดับขันธ์ปรินิพพาน พระยาอชาตศัตรู

พระเจ้าแผ่นดิน มครราชูกรุงราชฤทธิ กับพระมหากษัตริย์เจ้ากระทำ
 ปฐมนิเทศนาย แด่ตบศักดิ์ราชโบราณอันพระเจ้าอัญชนดักกะ และ
 พระกาฬเทพดาบดตงไว้นั้นด้วย ดังพุทธศักดิ์ราชใหม่ในบีมะเส็งเป็น
 เอกศักดิ์แห่งดวงมาได้ ๓ ปี ถึงบีมะเมเพญเดือนห้าพระมหากษัตริย์
 เกร็จนำเอาพระบรมอัฐิธาตุพระราชนิเวศน์ของชายมาถวายแด่พระยา
 อชุตราชเจ้าโยนกนาคนคร พระยาอชุตราชพร้อมด้วยอำมาตย์และ
 ราชภูมิกัดโมสรต้อนรับกระทำ ถัดการบูชาเป็นมโหฬาร เอ็กเกริกทวทง
 นคร แด่เอ็กหาดถานทอนอดมดมควรเพื่อจะสร้างมหาสถูปอันจะ
 ประดิษฐานพระบรมธาตุนั้น พระมหากษัตริย์เจ้าจึงบอกเจ้าแก่
 พระยาอชุตราชให้ทราบ พุทธพยากรณ์ไว้ ณ ดอยดินแดงใน หมู่เขา
 ถ้ามเจ้าอันเป็นทออยู่แห่งมหาธาตุนั้น พระยาอชุตราชจึงให้หาผู้เป็น
 หัวหน้าพวกดาวจกมาเฝ้า แด่พระราชทานทองคำแสนกหาปณะให้
 เป็นค่าที่แก่ดาวจกขอเอาที่แดนของดาวจกเป็น ที่สร้างพระสถูปมีอาณา
 เขตแด่องค์พระสถูปออกไปโดยรอบ ด้านละ ๓๐๐๐ วาเป็นบริเวณพระ
 สถูปนั้น เมื่อจะสร้างพระมหาสถูปนั้นให้ทำทรงตะขาบใหญ่ยาวถึงพันวา
 บั๊กไว้บนยอดเขาคอยผู้เจ้า ทางขงปลิวไปเพียงใดกำหนดหมายเป็น
 ฐานพระสถูปเพียงนั้น เหตุฉะนั้นจึงมีนามปรากฏว่าดอยขง
 ครนการกอ พระสถูป นั้น ถ้าเร้าแล้ว เชิญพระ บรมธาตุ เข้า บรรจุไว้ใน

มหาสมุทรและมีการฉลองแล้วพระมหากษัตริย์เสด็จจากโยนก
มหานคร

ฝ่ายว่าบุเจ้าดาวจากเมื่อได้ทองแดงหาปณะแล้วก็แบ่งปันแก่
บุตร ๓ คน ให้ดาวหม้อบุตรชายใหญ่ไปอยู่เมืองกวาน ให้ดาวถ้ำ
บุตรชายที่สองไปอยู่เมืองต๋อง ให้ดาวถ้ำบุตรชายที่สามไปอยู่เมือง
เหลือก บุตรบุเจ้าดาวจากทั้งสามนั้นก็ใหญ่ในเมืองทั้งสามนั้นสืบ
ตระกูลวงศ์ ต่อมาและตระกูลดาวจากนั้นก็ใหญ่ในอาณาไทย
ประเทศเป็นต้นตระกูลดาวโดยพุทธพยากรณ์ไว้

ก็และสถานที่เกิดบรรพคดียุคนี้เป็นปฐมเจดีย์^(๑)ในโยนก
อาณาไทยประเทศ บรรดาภคดียุคคดียองคำซึ่งได้ครองเมืองโยนก
นาคนครสืบ ๆ กันมาย่อมกระทำสักการบูชาและปฏิบัติ บำรุงพระมหา
ชาติเจ้าสืบ ๆ มาไม่ขาดสาย หม่อมดาวจากทั้งหลายก็มอบตนเป็นผู้
อุปฐากพระบรมชาติสืบต่อกันมา

พระยาอัครราชครองราชสมบัติ เป็นเจ้าแผ่นดินโยนกนาคนคร
อยู่จิราถนานได้ ๓๐๐ พรรษา พระชนมายุได้ ๑๒๐ พรรษา จึงเสด็จ
ดับขันธพิวคต พระโอรสทรงนามพระมังรายนราชกุมาร พระชนม
ได้ ๔๖ ปีได้เกิดถึงวดีวราชสมบัติของพระองค์พระชนกาธิราชสืบไป

๑. ถ้าได้พิจารณาเห็นภูมิฐาน ที่ธาตุคอยคอง น่าจะเห็นเป็น เทวสถานเก่าของ
เขมรแล้วแปลงมาเป็นอาราม

๒๒๖๘ ๖๘ ๘๕๕
 ครองนงมีพระอรหันตของคหิงขอพระมหาอิริโพธิเถรคัมภี
 ดังสมบัติวาร ๕๐๐ คนพากันมาสู่ประเทศโยนกนาคนครนี้ และนำเอา
 พระบรมสารีริกธาตุแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๕๐ องค์มาถวายพระ
 มังรายนราชเจ้านครโยนก ท้าวเชอ็กให้สร้างเจดีย์บรรจุไว้ ณ เจดีย์
 บรรพตคอยตุงในบริเวณมหาสถูปนั้น ส่วนพระมหาอิริโพธิเถรกับ
 หมู่สงฆ์บริวารก็พากันกลับคณียงเมืองราชคฤห์ในวันแรม ๑ ค่ำเดือนหก
 พุทธศักราชได้ ๑๕๐ พรรษา

พระเจ้ามังรายนราชมีพระราชโอรสองค์หนึ่งชื่อ องค์ใหญ่
 ทรงนามพระองค์เชอ้ง เมื่อพระชนม์ได้ ๕๕ ปีได้ครองราชสมบัติแทน
 พระราชบิดา องค์น้อยทรงนามพระองค์ไชยนารายณ์พระชนม์ได้ ๕๐ ปี
 ได้ตั้งไปสร้างเมืองขุขุต ตามดัดด่อนมด่อนเป็นเกาะในแม่น้ำของปากน้ำ
 แม่กก อยู่ทิศตะวันออกเฉียงใต้แห่งเมืองนาคนคร พระองค์ไชย
 นารายณ์ได้ครองเมืองนั้น จึงมีนามปรากฏว่า เมืองไชยนารายณ์ ต่อมา
 ภายหลังก็กลายเป็น เมืองเชียงราย^(๑) ไป เมืองนี้ไต่ตง หดกเมืองในวัน
 อาทิตยเดือนเจ็ดชนแปดคาบวัน พระพุทธศักราชได้ ๑๕๑ พรรษา

๑. แต่ในตำนานหิรัญนครเชียงแสนว่าพระยาลาวจักราชสร้างเมืองขึ้นเพราะ
 เหตุพบรอยช้างใหญ่ จึงเรียกว่าเชียงรอยภายหลังกลายเป็นเชียงราย ในตำนาน
 เชียงใหม่ว่าพระยามังรายสร้างจึงได้ชื่อว่าเชียงรายตามนามพระยามังราย

เมื่อสร้างสำเร็จแล้วได้มีการฉลอง ณ วันพุธ เดือนสี่ขึ้นห้าค่ำในศก
เดโชกนนั้น พระองค์ไชยนารายณ์ด้วยราชสมบัติตั้งขัตติยวงศ์คำต่อๆ
มาในเมืองไชยนารายณ์หรือเชียงรายทนนหลายชั่วพระวงศ์

ครั้น พระพุทธ ศาสนกาลล่วงได้ ๑๖๒ พรรษา พระองค์เชื่อง
ครองราชสมบัติได้ ๓๑ ปี เสด็จไปสถาปนาพระสถูปเจดีย์บรรจุพระ
เกษาธาตุที่ถ้ำแก้วเวียงใต้ทางด่านตะกวนคกเฉียงเหนือ จำเริญบริบูรณ์
ในวันศุกร์ตอนหกขณดับห้าค่ำ แล้วให้ขุดเหมืองใหญ่ต่อหน้าแม่สาย
ทตนาชนเดยงนาแควนซ้าย ให้ราษฎรได้ทำนาโดยสะดวก

พระองค์ดำรงอยู่ในราชสมบัติมาจน พระพุทธ ศาสนกาลได้
๓๘๓ พรรษา อยู่ในราชสมบัติได้ ๓๑ พรรษาพระชนมายุได้ ๘๑ พรรษา
ก็เสด็จทิวงคต

พระองค์ชนราชบุตรได้ครองราชสมบัติสืบไปได้ ๒๐ พรรษา
สิ้นชพวาชนมแล้ว พระองค์การาชบุตรได้ครองเมืองต่อไปได้ ๑๖
พรรษาพระองค์คำตันชัพแล้ว จึงพระองค์เงิงราชบุตรได้ครองราช
สมบัติสืบต่อมา

พระพุทธศาสนาถ่วงได้ ๒๑๘ พรรษา พระเจ้าศรีธรรมมา
ไศกราชทำคตยตั้งคายนาย ณ เมือง ปาตลบุตร มหานคร จำเริญ
บริบูรณ์แล้ว จึงพระมหาโมคคัลลบุตรศิเธรแต่งพระอรหันต์หลาย

คณะ^(๑) ให้นำพระพุทธรูปค้ำนาไป ประดิษฐานใน นานาบั้จันตประเทศ
 เพื่อจะยังพระค้ำนาให้ถาวรดำรงมั่นอยู่จรรกถไปภายหน้า พระมหา
 รัชชิตเถรกับ พระเถรานุเถร อันดับ หตายรูปได้นำ พระพุทธรูปค้ำนา มาสู่
 โยนกประเทศนี้ พระมหารัชชิตเถรได้ พระบรม ตักรัทธิชาตุ ๘ พระองค์
 มาถวายแด่พระองค์เง็ก เจ้านคร โยนกนาคพันธูรวิฑวเธอมีดัมปัตติประ-
 สาทเต็มใสในพระพุทธรูปจึงให้แบ่งพระบรมธาตุออกเป็นสามส่วนๆ
 ขนาดใหญ่ ๖ องค์นั้น ตักรั พระอัฐป ประดิษฐานไว้ ยังเกตุบรรพตคือ
 ดอยดุง อีกส่วนหนึ่ง ๓ องค์นั้น ให้ อุปราชาแฉ่งเมืองนำไปถวาย

๑. เรื่องจำหน่ายคณะสงฆ์ไป สืบอายุพระศาสนาใน บั้จันตประเทศทั้งหลาย
 นั้น มีความในคัมภีร์ที่ปวงคัมภีร์กล่าวถึงปรากฏว่า พระมัทธันติลาไทยเถรกับ
 คณะสงฆ์รวม ๕ รูปไปเมืองคันทราวิสัยหมู่ ๑

พระมหานทเถรกับอันดับไปยังมัทธันติลาไทยเถรกับ
 อันดับไปยังวันมัตตักกิลหาหรือวันาวสะประเทศหมู่ ๑

พระโยนกธรรมรัชชิตไปยังอปันตกะหมู่ ๑

พระมหาธรรมรัชชิตไปยังมหารัฐหมู่ ๑

พระมหารัชชิตไปยังชะวะนะประเทศหมู่ ๑

พระมัทธันติลาไทยเถรกับพระสทหะมุละกะหะ ผู้เป็นเชื้อสายแห่งพระกัสสปะไปสู่
 หมู่ยักย์ในหิมวันตประเทศหมู่หนึ่ง

พระโสณกับพระอุตรเถรและอันดับไปยังสุวรรณภูมิประเทศ เปลื้องเครื่องผูก
 หมู่ปีศาจทั้งปวง

พระมหินทเถรกับอันดับไปสู่ลังกาทวีปหมู่ ๑

พระยาธมมพระราชาธิบดีผู้ครองเมืองไชยนารายณ์ พระเจ้าเชียงรายก็ให้
สร้างพระสถูป บรรจุพระบรมธาตุไว้ ณ ตำบล กุกกวาเหนือ เมืองไชย-
นารายณ์ การสร้างพระสถูปสำเร็จบรรจุพระบรมธาตุแล้ว ทั้งต้อง
พระนครก็กระทำมหรหรรคมงคลของพระบรมธาตุพร้อมกัน ในวันพุธ
เพ็ญเดือนยี่มะเมียพระพุทธเจ้าล้านกาถ่วงแล้วได้ ๒๒๙ พรรษา

พระองค์เก่งได้ ครองราชสมบัติ เป็นเจ้า นครโยนก ล้านกาถ่วงได้
๖๐ ปี ๕๖๖ พระพุทธเจ้าล้านกาถ่วงได้ ๒๗๖ พรรษาพระองค์เก่งเจ้ากษัตริย์
ทิวศก

พระองค์ชาติได้เถลิงถวัลยราชสมบัติราชาภิเษกตั้งต้นศกวงศ์
ดำรงราชย์ต่อไปได้ ๑๙ ปีถึงสวรรคต พระองค์เจ้าได้ครองราชสมบัติ
ต่อไปได้ ๑๙ ปี เมื่อเสวยราชย์ได้ ๓ ปีนั้นท่านได้สร้างพระสถูปเจดีย์
ไว้ ณ ที่บรรจุพระเกษาธาตุ ณ ดอยแก้วเมื่อพระพุทธเจ้าล้านกาถ่วงได้ ๒๙๐
พรรษา

ครั้นพระองค์เจ้าตั้งชั้วชายชนม์แล้ว พระองค์แวน ราชบุตรได้
เสวยราชสมบัติต่อไปได้ ๑๖ ปี ท่านได้สร้างพระเจดีย์บรรจุพระเกษา
ธาตุของคหิง ณ ที่ฝั่งปากตะวันออกแห่งแม่น้ำของ เจดีย์นั้นแล้ว
สำเร็จบริบูรณ์ ในวันศุกร์เพ็ญเดือนห้ามะเมีย พระพุทธเจ้าล้านกาถ่วง
แล้วได้ ๓๖๔ พรรษา

ครั้นนั้นพระองค์แวนแก้ว พระองค์แก้วราชบุตรได้ครอง
 ราชสมบัติ ได้สร้างพระสถูปและอารามไว้ ณ ฝั่งปากตะวันออกแม่น้ำ
 ของแห่งหนึ่ง ดำรงในวันพุธเพ็ญเดือนหกปีชวดพระพุทธศาสดนกาล
 ได้ ๓๓๑ พรรษา พระองค์แก้วครองราชสมบัติสืบมาได้ ๑๕ ปี ก็
 ทิวงคต พระองค์เงินราชบุตรได้ครองราชสมบัติสืบไป พระองค์เงิน
 ได้สร้าง พระสถูป และอาราม ที่หลังผา รูปเต่า อันเป็นที่ พระพุทธเจ้าได้
 เสด็จมาประทับ และพยากรณ์ไว้ว่า ดำรงในวันพฤหัสบดี เดือนหกชน
 ๑๕ ค่ำปีฉลูพระพุทธศาสดนกาลล่วงได้ ๓๔๕ พรรษา พระองค์ครอง
 ราชสมบัติต่อไปได้ ๑๕ พรรษา ก็ทิวงคต จึงพระโอรสทรงนามพระองค์
 คนได้ ชนครองราชสมบัติสืบไป พระองค์ให้สร้างวิหารพระพุทธบาท
 ที่เขาผาแดงดำรงค์บริบูรณ์ ในวันศุกร์เพ็ญเดือนแปด ครั้นต่อมาพุทธ-
 กาลล่วงได้ ๓๗๒ พรรษา พระองค์คนเจ้านครโยนกทิวงคต พระโอรส
 ทรงนามพระองค์งามพระชนมายุได้ ๕๐ ปี ได้ขึ้นเถลิงราชย์สืบไป ณ
 พุทธศาสดนกาลล่วงได้ ๓๗๔ ปี ท่านได้สร้างพระเจดีย์ ณ จอมผาแดงโตก
 แดงดำรงค์บริบูรณ์ในวันพุธเพ็ญเดือนหก เสด็จไปทำการฉลอง
 ถัดการบูชารักษาศีลบำเพ็ญทาน มีกรรมไหรตพัฒมโภชแด้วเดรัจฉ
 เสด็จกลับคืนพระนคร พระองค์ครองราชสมบัติสืบมา ณ พุทธ
 ศาสดนกาลได้ ๔๐๕ พรรษา ก็สิ้นชีพทิวงคตพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา
 อยู่ในราชสมบัติได้ ๓๒ พรรษา

พระโอรส นิดดา และ ปันดดาได้ ครอง ราช สมบัติ ถัดพระวงศ์
 ต่อ ๆ กันไปคือ

พระองค์อัครองราชสมบัติได้ ๑๘ ปี

พระองค์รยอนธาได้ครองราชสมบัติได้ ๑๕ ปี

พระองค์เชษฐราชบุตรครองต่อไปได้ ๑๘ ปี

พระองค์พิงกราชบุตรครองต่อไปได้ ๑๖ ปี

พระองค์เภาราชบุตรครองต่อไปได้ ๑๗ ปี

พระองค์พิมพ์ราชบุตรได้ครองราชสมบัติสืบไป

ครั้นนั้นพระพุทธเจ้าตรัสถามได้ ๕๘๖ พรรษา ครบถ้วนกับรัชกาล

พระเจ้าทูลฐคามีนัยกษัตริย์ กรุงลังกาทูลปกระทำจุตตะ

ถึงคายนายจาร์กพระไตรปิฎกถนอมไว้ในมหาโศหะปราชาท การนั้น

๕ ปี จึงสำเร็จในเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสถามได้ ๕๐๐ พรรษา

แต่บัดนั้นมาอีก ๑๒ ปี พระองค์พิมพ์เสวยราชสมบัติในนคร

โยนกได้ ๑๘ ปีถึงมรณ

พระโอรสนิดดาได้ครองราชสมบัติสืบต่อดับกันไป คือ

พระองค์สิงห์เสวยราชย์ได้ ๑๖ ปี

พระองค์สุมเสวยราชย์ได้ ๑๒ ปี

พระองค์สุวรรณเสวยราชย์ได้ ๒๐ ปี

พระองค์แพงเสวยราชย์ได้ ๒๑ ปี

พระองค์พวนด้วยราชย์ได้	๑๒	ปี
พระองค์จันด้วยราชย์ได้	๓๐	ปี
พระองค์ฟูด้วยราชย์ได้	๑๒	ปี
พระองค์ผ่นด้วยราชย์ได้	๗	ปี

พระองค์วงใต้ด้วยราชย์ได้ เมื่อพระพุทธศาสดานกาดวงใต้
๖๒๒ พรรษา ครุฑนพระยา^(๑) ครุฑกษกรวงภกามดบพุทธศักราช ๖๒๒
ได้ย ๒ ติงมหาศักราชเอกศักราชหนึ่งในวันศุกร์เพ็ญเดือนหกปีชวด

พระมิ่งดังด้วยราชย์ได้	๕๐	ปี
พระมิ่งเด่นด้วยราชย์ได้	๒๕	ปี
พระมิ่งดม่อนชาพระมิ่งเด่นด้วยราชย์ได้	๕	ปี
พระองค์ทพด้วยราชย์ได้	๑๖	ปี
พระองค์กองด้วยราชย์ได้	๑๗	ปี
พระองค์กมด้วยราชย์ได้	๔	ปี

๑. ในพงสาวดารพม่า ตรงกับแผ่นดิน พระเจ้ามันทททธรองเมืองศรีเขตคือ
เมืองปรม ไม่ปรากฏว่าพม่าได้ตั้งมหาศักราชแต่ในตำนาน พิงคราชวงศ์พงสาวดาร
เขียนใหม่ว่าพระยาพันธุ์กรุงลังกาตั้งมหาศักราช แต่ในพงสาวดารลังกาที่หาได้
ความตรงกันไม่ เรื่องมหาศักราชไปได้รับความจากพงสาวดารอินเดียว่าเมื่อพุทธกาล
ล่วงแล้วได้ ๖๒๐ ปี สลิวาหนราชได้ปราบอินเดียฝ่ายใต้บำรุงไสยศาสตร์ตั้งศักราช
ใหม่ไว้ตลอดประเทศกันจนถึงลังกาและเกาะชวา ได้อธิบายไว้ในคำนำซึ่งว่าด้วย
ศักราชต่างๆ แล้ว

พระองค์ชายเดี่ยวราชย์ได้ ๒๖ ปี

พระองค์ชนเดี่ยวราชย์ได้ ๑๔ ปี

พระองค์ชมเดี่ยวราชย์ได้ ๑๘ ปี

พระองค์กึ่งเดี่ยวราชย์ได้ ๑๕ ปี

พระองค์กึ่งเดี่ยวราชย์ได้ ๑๔ ปี

พระองค์เคียงเดี่ยวราชย์ได้ ๑๘ ปี

จึงถึงพระองค์พงศ์ ไศครของราชสมบัติเป็นบรมกษัตริย์ครองนครโยนก
 นาคพันธุถึงหนวดคืบไป

บริจเฉท ๕ ว่าด้วยขอมและไทย

ในรัชกาลพระองค์ฟังกราชเจ้านครโยนกนาครบุรินทร์ มหา
ศักราชล่วงได้ ๒๗๗ ปี ครั้นนั้นนครโยนกกว้างโรย ราชอาณาจักรอ่อน
น้อยถอยลง พวกขอมเมืองอมงก่เขตแดนครกกลับกำเริบดังแข็งเมืองขึ้น
เจ้านครโยนกปราบปรามไม่ชนะ ขอมมีกำลังและอำนาจมากกว่า ก็
ยกพลโยธาเข้าตีปล้นเอาพระนครโยนกได้ในวันอาทิตย์ เดือนห้า แรม
หนึ่งค่ำ พระพุทธศาสนาสถลวงแล้วได้ ๘๐๐ พรรษา พระยาขอมจึง
ได้พระองค์ฟังกราชเจ้านครโยนกกับราชเทวีไปอยู่ ณ เวียงด้งทอง ริม
น้ำแม่ด้าย ทิศตะวันตกเฉียงเหนือแห่งโยนกนคร และขอมเข้าจัดการ
เมืองเป็นใหญ่ในนครโยนกและแคว้นแคว้นทั่วไป

ฝ่ายพระองค์ฟังกราชกับราชเทวีซึ่งต้องขับไล่ไปอยู่ ณ ตำบล
เวียงด้งทองนั้น ครั้นอยู่ได้ ๓ ปีราชเทวีก็ทรงครรภ์ประสูติได้ราชกุมาร
องค์หนึ่ง พระบิดาขนานนามว่าเจ้าทูกชิตกุมาร เหตุเกิดเมื่อยามทุกข์
ยาก ครั้นอยู่ต่อมาได้อีก ๒ ปี ราชเทวีก็ทรงครรภ์การบต้อง เมื่อ
จะตงพระครรภ์นั้น พระมารดาทรงพระสุบินนิมิตว่า มีช้างเผือกตัว
หนึ่งมาอยู่ในถ้ำถางบ้านแล้วเดินได้คนลงไปทางทักษิณทิศ ครั้นเมื่อ
พระนางเชษฐภรรยาได้ ๗ เดือน ให้บังเกิดความปรารถนาอยากได้
เครื่องธรรพาวุธยุทโธปกรณ์ต่าง ๆ พระดำมิดของนางก็ชวนชวายหามา

ให้ตามความปรารภณา ครั้นพระศรวิกรมทศมาตย์ก็ประสูติราชกุมาร
ในวันอาทิตย์ แรม ๘ ค่ำ เดือนหก คือเดือนสี่ไทย บิภาไซ คือมะเดื่อ
(๑) มหาศักราชได้ ๒๘๓๓ ปี เวดารุ่งแจ้ง ราชกุมารนั้นมีวรรณะผุดผ่องและ
ดีรูปลักษณะงามคุดดังพรหม พระบิดาจึงขนานนามว่าพรหมกุมาร

ครั้นพรหมกุมารเจริญวัยมีชนมายุได้ ๗ ขวบก็มีความใจองอาจ
กล้าหาญชอบเครื่องสรรพยุทธและวิชาการยุทธทั้งปวง ครั้นชนมายุ
ได้ ๑๓ ขวบ มหาศักราชได้ ๒๘๓๓ ปี คบใช้คบมะเดื่อเดือนเก้า
คือเดือนเจ็ด ชนแปดค่ำ วันอังคาร ยามกลางคืนค่อนแจ้ง พรหมกุมาร
ทรงสุบินนิมิตฝันเห็นเทพดวงมาหาแล้วบอกว่า ถ้าเจ้าอยากได้ช้าง
มงคลตัวประเสริฐ รุ่งเช้าจงคิดขอไม้ไผ่ถือไปและจงไปล้างหน้า
ที่แม่น้ำของ เจ้าจงได้เห็นช้างเผือกสองตัวมาตามตัว ถ้าจับได้ตัวที่
หนึ่งจะได้ปราบทอฬทั้งสี่ ถ้าจับได้ตัวที่สองจะได้ปราบชมพูทวีปได้
ทอฬเดียว ถ้าจับได้ตัวที่สามจะได้ปราบแคว้นแคว้นด้านนาไทยประเทศ
ขอมดำทั้งมณฑล เทพดาบอกความแล้วก็กลับไป พรหมกุมารสะดุ้งตื่น
ก็พอรุ่งแจ้ง จำความฝันนั้นได้แม่นยำ จึงเรียกเด็กบริวาร ๕๐ คนมา
ตั้งให้ไปตัดขอไม้ไผ่ได้แล้วก็พากันไปล้างหน้า ณ ผังแม่น้ำชดนที คือ
แม่น้ำของ ตรงแถวกรอคอยอยู่ประมาณครู่หนึ่ง ก็เห็นงูตัวหนึ่ง
ดีเลื่องเลื่องเป็นมนุษย์ใหญ่ยาวยงนัก เลื้อยตอขึ้นมาใกล้ฝั่งแม่น้ำ

ของที่พรหมกุมารกับเด็กบิรवारอยู่นั้น พรหมกุมารและบิรวารก็พากัน
 ห้วนไหวกกใจกลัวมีอาชงไปโกดักร้ายได้ งูใหญ่หนึ่งก็ตองเคยไปจน
 ดับคา ครั้นงูใหญ่หนึ่งตองเคยไปได้ประมาณยามหนึ่งก็ไดเห็นงูอีกตัว
 หนึ่งใหญ่เท่าลำตาลตองเคยไปได้อีก พรหมกุมารและบิรวารก็มาจก
 จะทำประการใด พากันนั่งค้อย งูหนึ่งก็ตองเคยไป ตักครุหนึ่งก็เห็นงู
 ใหญ่เท่าลำตาลตองเคยไปได้อีกตัวหนึ่ง ครั้นพรหมกุมารได้เห็นงูใหญ่
 ครบ ๓ ตัวดังนี้ จึงมาระดิกถึงความผอนเทพตามาบอกว่าจะมีช้าง
 ประเสริฐตามคตองหานาแม่ของมา ครั้นมาคตองไม่เห็นช้าง ได้เห็นแต่
 งูใหญ่ถึง ๓ ตัวดังนี้ ชะรอยว่าช้างนั้นจะเป็นงูเอง เมื่อดำริเห็นเป็น
 แม่นมั่นเช่นนั้นแล้ว จึงตั้งบิรवारทงหลายว่าเราจงช่วยกันจับตัวงูให้
 จงได้ จะเป็นคตอร้ายดีประการใดก็ตามที่เกิด แล้วก็พากันตงไป
 เตรียมคตอจับงูอยู่ริมกระแต่นา พองงูนั้นตอมาโกด เจ้าพรหมกุมาร
 กับเด็กบิรวารก็เขาขอไม้ไ้เขาเกาะเกี่ยวจับงูนั้นได้ งูนั้นกตตบหลาย
 กตายเป็นช้างเผือกบริดษคตตองพวงพังาม พรหมกุมารก็มำใจชื่น
 สมยินดีชื่นชเห็นคตอช้างนั้น เขาขอไม้ไ้เขาเกาะเกี่ยวจับได้ให้ชนจาก
 นา ช้างนั้นกมได้ชนตอเดินหน้าทอนไปมาอยู่ พรหมกุมารจึงใช้เด็ก
 บิรवारไปทุดความแก่บิคาให้ทราบ พระองค์พงคคตงปริกษาไ้โรจอารย
 ไ้โรแะนนำให้เขาทงคตอหนักพนหนึ่ง (คตอข่งหนึ่ง) คตเป็นพางคตอกระ-
 ตงไปคตนำหน้าพระยาช้างจึงจะชนจากหน้าได้ พระบิคาให้ทำตามคำ

โหราจารย์ แล้วให้เจ้าทุกขีตะกุมารผู้เป็นเชษฐาเจ้าพรหมกุมารทำ
กระดังทองคำไปตามหาพรหมกุมาร ครั้นถึงจังหวัดกระดังทองนั้น
พระยาช้างได้นั้นเลี้ยงกระดังงินจากนาโดยปกติ ที่ๆ ช้างลอยน้ำอยู่
นั้นจึงมีข้อปรากฏว่าคำบดควานทอง ส่วนพระยาช้างนั้นจึงมีนามว่า
ช้างพางคำ (คือกระดังทองคำ)

ตั้งแต่พรหมกุมารได้พระยาช้างตัวประเสริฐมาได้ ก็มีความ
วิวัฒนาการ ประกอบด้วย กำตั้งทรัพย์ แะ กำตั้ง พดโยธากล้าแข็ง ยิ่งขึ้น
จึงให้ตั้งค่ายขุดคูคดน้ำแม่สายมาเป็นน้ำในคูเมือง ให้ชื่อเมืองนั้นว่า
เวียงพางคำ (กระดังทอง) สักขอมพดท้าวให้บ้านชำนานในวิชัยทศ
และสร้างสมเครื่องสรรพาวุธทั้งปวงไว้เป็นอันมาก แล้วก็ตั้งแข่งเมือง
ไม่ตั้งด้วยแก่ขอม ครั้นพรหมกุมารมีชนมายุได้ ๑๖ ปี ขาดตั้งด้วย
แก่ขอมมา ๓ ปี ขอมให้มาเร่งด้วยเนื้อๆ หลายครั้งไม่ได้ พระยา
ขอมจึงให้เตรียมรบพดจะมาจับพระองค์พดก็ ฝ่ายพรหมกุมารก็ประชุม
พดกำลังตั้งเป็นกระบวนทัพไว้บริบูรณ์

มหาศักราชล่วงได้ ๓๘๘ ปีวอก เดือนเจ็ด คือเดือนห้า ขึ้น ๔
ค่ำ วันอาทิตย์ พระยาขอมก็ยกทัพมาใกล้จะถึงเวียงดังทอง เจ้าพรหม
กุมารได้ทราบก็ขึ้นทรงช้างเผือกพางคำ ยกพลออกจากเวียงพางคำ
ไปโจมตีทัพพระยาขอม ณ คำบดทุ่งต้นทราย ก็ได้ชัยชนะโดยง่ายด้วย
ช้างม้ารบพดในกองทัพ พระยาขอมได้เห็นช้างเผือกพางคำตัวประเสริฐ

ก็พากันแตกคันทายหนีไป พรหมกุมารก็เดินกองทัพตามคัจฉาถึงเมือง
โยนกนครหลวง เข้าล้อมเมืองไว้แล้วตีหักเข้าเมืองได้ ขอมทั้งหลาย
พากันพ่ายหนีต้องไปทางทิศใต้ พรหมกุมารได้เมืองโยนกแล้วพักพล
พอหายอดโรยแล้วยกกองทัพตามคัจฉาต่อไป เดินทัพผ่านบ้านมิลักขุ
ทั้งหลายไปได้เดือนหนึ่งถึงแดนดวรวรฐะ คับบ้านเมืองน้อยใหญ่ใน
แคว้นแคว้นขอมดวรวรฐะได้หลายตำบล พวกขอมไปตั้งอยู่ที่ใดก็ยก
ติดตามไปดังถึงทนน

ขณะนั้นกรรณถึงตมเตดอมรนาทราชราช ทรงรำพึงว่าเจ้า
พรหมกุมารได้กำจัดขอมครั้งนี้ไม่ว่าดีก็หายคอง ชั่วคณุษย์จะเป็น
อันตรายมากนัก จำจะต้องช่วยของกันไว้ จึงมีเหตุไต่ถามการตั้งให้พระ
เวศณุกรรมเทวบุตรลงไปเฝ้าเมืองกำแพงพิศฐานทางที่พรหมกุมาร
จะเดินกองทัพต่อไปในใจ เมืองนั้นจึงได้ชื่อว่าเมืองกำแพงเพชร ด้วย
เทวานุภาพนั้น เจ้าพรหมกุมารมาถึงทนนแล้วถามจากจะยกดวงโดย
เมืองกำแพงเพชรไปได้ ก็หยุดยั้งตั้งพักพลอยู่เพียงนั้น

ฝ่ายพวกขอมทั้งหลายที่หนีตายก็พากันพ่ายหนี ต้องนำแม่
ระมิงคันท (แม่น้าเจ้าพระยา) ลงไป ตราบเท่าถึงฝั่งสมุทร แดนเมือง
อินทรีปดอมหานคร

เจ้าพรหมกุมารก็เลิกทัพกลับคืนไปโยนกมหานคร ชัยเชิษ
พระองค์พิงคราว พระราชบิดาเข้ามาครองราชสมบัติ ในโยนกนาคนคร

ตามเดิม ให้เจ้าทุกขิตะกุมารพระเชษฐาเป็นมหาอุปราชในเมื่อศักราช
ได้ ๒๘๘ ปี ตั้งแต่นั้นครุโยนกเดียแถมอมเมืองอุ้มกัเตตานครมานาน
ได้ ๑๘ ปี จึงได้ก่อกองคืบเป็นราชธานีตั้งเก่า จึงมีนามว่าพระนคร
ไชยบุรีดิบมา

ฝ่ายเจ้าพรหมกุมารนั้นไม่ไวใจในเชิงศึก เกรงว่าขอมจะถึบ
ยกมาอีก จึงไปสร้างเมือง ณ ริมแม่น้ำฝางซึ่งไหลมาค่อน้ำแม่กก ฝั่ง
ใต้อันเป็นคันททางที่ขอมจะมา ครั้นสร้างสำเร็จแล้วขนานนามว่าเมือง
ไชยปราการ ดำรงในฉันท ๕๕ ปี เดือน ๕ เมืองนั้นอยู่ห่าง
เมืองโยนกเชียงแสน ระยะทางคนเดินต้องวัน (คือเมืองฝางทุกวันนี้)

เจ้าพรหมกุมารก็ได้ตั้งมาครองราชสมบัติอยู่ ณ เมืองไชยปรา
การนั้น เหตุฉะนั้นแคว้นแคว้นโยนกจึงมีสี่มหานคร คือไชยบุรีโยนก
นครหลวง ๑ เวียงไชยนารายณ์แคว้นขวา ๑ เวียงไชยปราการแคว้น
ซ้าย ๑ เวียงพางคำ ๑ นอกจากนครตั้งให้ตั้งแคว้นแขวงทุกตำบล
เพื่อจะป้องกันศึกขอมมิให้ก่อกองมาย่ำพระนครอีกได้

ลำดับนั้นพระองค์พองราชจึงให้ตั้งขุนนางแก้วดูภา ราชธิดา
พระยาเวือนแก้ว เจ้าเมืองไชยนารายณ์อันเป็นตระกูลเดียวกันมา
อภิเษกแก่เจ้าพรหมกุมารผู้ครองเมืองไชยปราการ บังเกิดราชโอรส
องค์หนึ่งทรงนามไชยศิริกุมาร

พระพุทธเจ้าต้นกาลดั่งนี้ ได้ ๘๕๖ พรรษา ยังมีพระมหา

เถรเจ้านหนึ่งชื่อพระพุทโธชา เป็นชาวโกศก เมืองสุพรรณาวดี ใน
 รามัญประเทศ ท่านได้ออกไปสู่ตั้งกาทวูป นำคัมภีร์พระไตรปิฎกแต่
 ตั้งกาทวูปโพ้นมาสู่รามัญประเทศและพุกามประเทศ แล้วท่านได้มาสู่
 แคว้นแคว้นโยนกนครไชยบุรีเชียงแสน เมื่อ ณ วันจันทร์ ขึ้นแปดค่ำ
 เดือนหก ปีชวด มหาศักราชได้ ๓๓๕^(๑) ได้นำพระบรมสารีริกธาตุทั้ง
 ๓ ขนาด รวม ๑๖ องค์ มาถวายแก่พระองค์พังคราชเจ้านครโยนก
 ท่านจึงแบ่งปันพระบรมธาตุขนาดใหญ่ ๑ ขนาดถวายเป็น ๒ รวมตามองค์
 ตั้งไปให้พระยาเรือนแก้วเมืองไชยนารายณ์ พระยาเรือนแก้วพร้อม
 ด้วยพระมหายานเถรเป็นประธานได้รับพระบรมธาตุ สร้างพระมหาสถูป
 ไว้ ณ ท่ามกลางเมืองไชยนารายณ์ ชื่อว่าธาตุเจ้าจอมทอง

ฝ่ายพระองค์พังคราชเจ้านครโยนกนาคนบุรีเชียงแสน ก็ให้
 สร้างพระเจดีย์องค์หนึ่งบนจอมเขาตอยน้อย ซึ่งเรียกว่าตอยจอมกิติ
 พระเจดีย์นั้นกว้าง ๓ วา สูง ๖ วา ๒ คืบ บรรจุพระบรมธาตุ
 ดำรงไว้ในวันจันทร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนหก ได้มีมหกรรมงานฉลอง
 พร้อมกันกับพระธาตุจอมทอง เมืองไชยนารายณ์ เมื่อ ณ วันพุธเพ็ญ
 เดือนเจ็ดในศักราชเดียวกัน ภายหลังทรงตามพระองค์ทรงบำเพ็ญพระราช-
 กุศลโดยธรรมจริยานุวัตรมิได้ขาด ฤกษ์ศักราชได้ ๓๓๓ ปี พระองค์พังค
 ราชนครโยนกทรงพระประชวรก็เสด็จสวรรคต พระมหาอุปราช

๑. น่าจะเป็นจุลศักราชในคราวเมื่อพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกมาชนะสุโขทัย

ทุกชีวิตได้เสวยราชสมบัติในโยนกนครหลวงสืบไปได้ ๑๖ ปี ตศักราช
๓๔๘ ปี พุทธกาต ๘๖๘ พระเจ้าทุกขิตราชทรงพระประชวร
เสด็จสวรรคต

ลำดับนั้นจึงพระองค์มหาวันราชโอรสพระชนม์ได้ ๔๖ พรรษา
ได้สืบสูริยวงศ์ดำรงราชสมบัติ ณ ไชยบุรี โยนกมหานครแห่งองค์พระ-
ราชบิดาสืบไป

ฝ่ายพระองค์พรหมราชก็อยู่เสวยราชสมบัติในนครไชยปราการ
ได้ ๕๘ พรรษา มหาศักราชล่วงได้ ๓๕๔ พรรษา ทรงพระประชวร
ทิวงคตพระชนมายุได้ ๗๗ พรรษา เสด็จมาพินิตมาตย์จึงพร้อมกัน
อัญเชิญพระองค์ไชยศิริราชโอรสในพระเจ้าพรหมราช พระชนมายุได้
๔๘ พรรษา ขึ้นราชอาภิเสกเสวยราชสมบัติพระนครไชยปราการสืบไป
พระนครไชยปราการกับพระนครไชยบุรี พระนครไชยนาถนั้นทั้งสาม
นามความวัฒนาผดุง พระเกียรติยศรุ่งเรืองต่อชลาปรากฏไปทั่วทิศานุทิศ

ตศักราช ๓๖๕ ปี พระองค์ไชยศิริราชดำรงราชสมบัติในนคร
ไชยปราการมาได้ ๑๓ ปี ยังมีพระมหากษัตริราชเจ้าองค์หนึ่งเป็น
ใหญ่ในสุวรรณภูมิมหานคร คือเมืองเดิมในรามัญประเทศทิศเหนือ
ฝ่ายปากน้ำแม่คงฝั่งตะวันตก ยกพลโยธาทัพ มีพลเป็นอันมากข้าม
แม่น้ำคงมาถึงตำบลโพธิ์ ๔ ต้น มีถ้ำขุทงหลายมาแจ้งข่าวคักยงพระ
นครไชยปราการ พระเจ้าไชยศิริได้ทรงทราบข่าวคักกับออกไปยังพระ

เจ้านครไชยบุรีโยนกและพระเจ้านครไชยนารายณ์ให้ทราบ กษัตริย์
ทั้งสามพระนครก็จัดการป้องกันพระนครเป็นสามารภ แล้วแต่งกองทัพ
ไปสู้รบด้านทานชาคัก กองทัพได้ยกออกไปจากนครไชยปราการ ณ
วันอังคาร เดือนเจ็ด ขึ้นหนึ่งค่ำ ไปตั้งค่ายมั่น ณ ตำบลห้วยบัวและ
ตำบลโป่งนารอน ชองเขาแดนเมือง ได้สู้รบกับกองทัพพม่ารามัญ
และไทยใหญ่เป็นสามารภ ตกลงเดือนเจ็ดจนถึงเดือนอ้าย กองทัพ
พม่ารามัญก็ได้ถอยยั้งหน่วงเนื่องกันหนักรา ฝ่ายกองทัพข้างชาว
โยนกก็ไต่รอยอ่อนกำลังถอยถอยถอยถอยมาทุกวัน พระเจ้าไชยศิริราชให้
โหรคำนวณดูชะตาเมือง โหรถวายพยากรณ์ว่าชะตาเมืองขาดตกที่
ตัญทั้งสามฐาน เห็นการจะรักษาไว้มิได้ พระเจ้าไชยศิริได้ทรงฟังดัง
นั้นจึงดำรัสว่าเราไม่ยอมเป็นเชลยใคร เมื่อชะตาเมืองนั้นขาดเสียแล้ว
เราจักทำเมืองให้เป็นป่า ไปหาที่ตั้งเมืองอยู่ใหม่ พระองค์จึงกำหนด
ให้ป่าว่องแก่เตนอำมาตย์ราชบุรุษทั้งปวง ให้รวบรวมเสบียงอาหาร
ทรัพย์สินของแต่ทัพจะพาเอาไปได้ ที่เหลือจากเอาไปมิได้นั้นก็ให้จุด
เผาบูชาเพลิงเจียจั่นอย่าเหลือไว้ให้ชาคักได้ เตนอำมาตย์ราชบุรุษ
ทั้งหลายชาวพระนครก็กระทำโดยพระราชบริหาร

ดึกกราช ๓๖๖ ปีมะเส็ง ฉศก วันพฤหัสบดี เดือนแปด แรม
หนึ่งค่ำ พระเจ้าไชยศิริราชก็ยกพลครอบครัวราชบุรุษอพยพออกจาก
นครไชยปราการ ครั้นจะขึ้นไปทางเมืองไชยบุรีเชียงแสน ทางค้อง

ข้ามน้ำแม่กก เป็นฤดูฝนน้ำหลากข้ามยากจึงได้ไปทางตะวันออกเฉียง
 ไปทางผาหมื่นผาแสนแล้วไปถึงเขาชมพูก็อดอยด้น ซึ่งภายหลังเป็น
 ๕๒๕ พักพลอยู่ที่คอดยด้นนั้นพอหายอดโรยแล้วก็ยกถ่วง
 มาทางทิศใต้ เดินทางพักผ่อนรอนแรมมาได้ ๓ เดือนก็บรรจุกองเตน
 ๕๒๕ ซึ่งพระเจ้าพรหมราชพระราชบิดาของพระองค์ได้ปราบขอมลง
 ไปถึงถิ่นนั้นแต่กาลก่อน จึงพักพลอยู่ที่ถัดเมืองร้าง ตรงปาก
 ๕๒๕ ผังกับเมืองกำแพงเพชร (คือเมืองแปะ) มีประชาชนหนึ่งมาขทให้คง
 พระนครว่า ขอมหัวราชเจ้าจึงคงพระนคร ณ ถัดกันเกิด เป็นชัยภูมิ
 ๕๒๕ ดี บมีข้าศึกศัตรูจะมาเบียดเบียนได้ แล้วประชาชนก่อนศรชานหาย
 ไปเฉพาะหน้าพระที่นั่ง พระเจ้าไชยศิริราชก็แจ้งประจักษ์ในพระทัยว่า
 ๕๒๕ สัมเด็จพระนรินทรธิราชเด็ดยมาขทให้คงพระนคร มีพระทัยโสมนัส
 ๕๒๕ ปรต่ายนง จึงให้คงชมรมพักพลอยู่ ณ ถิ่นถ้วน ๓ วัน ถึง ณ ถิ่น
 ๕๒๕ อังคาร เดือนเก้า แรมตี่คำ จึงให้ส่งหอดกเมืองคงพระนคร ถ่อม
 ๕๒๕ ระเนียดค่ายคู่ประตูหอระบครบบริบูรณ์ ทงพระราชนิเวศน์มณฑล
 ๕๒๕ ถัดกัน ครั้นดำเรจจึงเสด็จขึ้นครองนครนั้นชานนามว่าเมืองกำแพง
 ๕๒๕ เพชร เหตุเอานิมิตที่สมเด็จพระนรินทรธิราชให้วิษณุกรรมเหวมิต
 ๕๒๕ กำแพงคีดากันกันแดน เมื่อครั้งพระเจ้าพรหมราชได้ปราบขอมลงมา
 ๕๒๕ นั้น และถัดกันที่ๆ พระอินทร์จำแดงกายเป็นประชาชนมาขทให้คงพระนคร

นั้นได้ชื่อว่าเมืองไตรศร^๑ เวณนั้นมีคนแค้นครวญถึงบ้านเรือนอยู่
 รึมน่าแม่ระมิงคคดอดดับทางต่องฝั่งปาก พระเจ้าไชยศิริครองราชธม
 บัดในครั้นนั้น มีพระนามปรากฏว่าพระเจ้าไชยศิริเซียงแสนเป็นใหญ่
 ในแคว้นแคว้นนั้นสืบมา

ฝ่ายข้างนครไชยปรากฏว่าโน้น ครั้นเมื่อพระเจ้าไชยศิริอพยพ
 ไปรพเมืองมาแต่แล้ว กองทัพชาวธรรมมาดิกก็เข้าเมืองไชยปรากฏ
 ได้ มีได้พบปะผู้คนทรัพย์สินของเสบียงอาหารอันใดนอกจากเจ้าและ
 ถ่านเพลิง พระเจ้าธรรมมาดิกให้เด็กที่พลัดกับคนพระนคร

ฝ่ายพระองค์มหาวันครองนครไชยบุรีโยนกได้ ๒๐ พรรษา ถึง
 ณ ปีวอก มหาศักราชได้ ๔๖๗ ก็เกิดจัญดวงศ พระชนมายุได้ ๖๗
 พรรษา ถ้าตบนั้นจึงพระองค์มหาไชยชนะราชโอรสได้รับราชาภิเศก
 ทรงราชธมบดตบพระวงศ์ต่อมา

มหาศักราช ๔๖๗ ปีเถาะ พระพุทธศาสนกาลล่วงได้ ๑๐๐๓
 พรรษา พระองค์มหาไชยชนะราชเสวยราชย์ได้ ๓ ปี อยู่มาวันหนึ่ง
 เป็นวันเสาร์ เดือนเจ็ด แรมเจ็ดค่ำ มีราชครูพวกรูปหนึ่งไปหาปลานใน
 แม่น้ำกุณฑี ได้ปลาไหลเผือกตัวหนึ่งใหญ่เท่าตำตาดยาว ๗ วา ก็
 พากันทุบตีให้ตาย แล้วผูกเชือกชักลากมาตามลำห้วยซึ่งชายห้วยมี

๑. เมืองไตรศรสันนิษฐานจะไม่ใช่เมือง จะเป็นแต่สถาปนาที่นั่นเป็นอาราม
 เพราะสร้างเมืองกำแพงเพชรแล้ว

นามว่าห้วยแม่ตาก แด่นำมาถวายพระเจ้านครโยนกมหาไชยๆ คราวดี
ตั้งให้แด่เนื้อแจกกันกินทั่วทั้งเมือง

ครั้นดวงเวดราครากาดคำนั่น ในปฐมยามแผ่นดินดั่งท่าน
ดั่งต้นนครนครนขนครงหนึ่ง ครั้นดวงเขามชฌิมยามกิดงต้นนถนเถอน
อกครงหนึ่ง พอดวงเขามชฌิมยามกิดกีกกองเป็นคำรบด้าม เมือง
โยนกนครกัทรุดด่มจมลงกลายเป็นหนองน้ำใหญ่ พระเจ้าแผ่นดินและ
ชาติยวงคำเดิ่นอำมาตย์ราชบุรพรรดาที่อยู่ ในนครนั้น ก็ถึงกาลกิริยา
ไปตามยถากรรม ยิ่งเหลือแต่เรือนหญิงหม้ายหนึ่งคางอยู่ขอบ
หนอง

ครั้นรุ่งเช้า จนพนาและชาวบ้านนอกทั้งหลายพากันไปดู
ได้พบหญิงหม้ายคนนั้น จึงเฝ้าถามก็ได้เนื้อความจากถ้อยคำแห่งหญิง
หม้ายนั้นว่า เมื่อเวดราพลบความมาณพหนุ่มน้อยผู้หนึ่งมาจากที่ใดไม่
แจ้ง มาพักอาศัยอยู่เรือนหญิงหม้ายนั้น ถามว่าชาวเมืองนเขาอะไร
มากินกันกินถนอมยังนัก หญิงหม้ายนั้นจึงบอกแก่มาณพหนุ่มนั้นว่า
เขาได้ปลงไฟเผือกตัวใหญ่มาถวายพระมหากษัตริย์ๆ คราวดีให้แจกกัน
กิน มาณพหนุ่มนั้นถามว่าข้าได้กินกับเขาด้วยหรือไม่ หญิงหม้ายนั้น
ตอบว่าข้าเป็นคนชรา เป็นแม่ร้างแม่หม้ายหาลูกหลานมิได้ไม่มีใคร
ให้กิน มาณพหนุ่มจึงกล่าวแก่หญิงหม้ายนั้นว่าข้าไม่ได้กินก็แต่ด้วยว่า
ได้พูดจาไป ข้าจะไปเที่ยวยามหนึ่งก่อน ภายหลังมีเหตุการณ์ประการ

ใดก็ยังไม่เห็นชาวภูพานตกบามากอย่าได้ลงจากเรือนก่อนเป็นอันขาด
ดังเช่นแควมาฉพนหม่นนักงดจากเรือนไป ได้สักครู่ใหญ่หนึ่งก็ได้
ย็นเคียงคิงมาด้นหน้าไหนไหวแควกตั้งไปแควกตกบดงอกเดา ครนคิง
ถือน ๓ ครั้ง แต่ไปในเมืองก็เห็นแต่หน้า

ขุนพันทาทงหลายได้ฟังหญิงหม้ายเล่าความคั้งนั้น จึงได้ทราบ
เหตุ เขากลับเอาหญิงหม้ายนั้นไปเลี้ยงไว้ แล้วเขาก็ประชุมกันเด็ก
ดรรเขาโกชกนายบ้านผู้หนึ่งชื่อนกขนิเป็นประธานาธิบดี แล้วจึง
ให้สร้างเมืองใหม่ริมแม่น้ำของปากตะวันตก เป็นเมืองตะวันออกแห่ง
เมืองเก่าที่ถมจมเป็นหนองนาอัน คึงหัดกเมืองในวนอังกการ เดือนแปด
ชุนเจดคา บึงเมว คือบเกาะ มหาจักรราชได้ ๔๗๖ สร้างสำเร็จแล้ว
ให้ชื่อว่าเวียงบริกษา แต่คนมากถันเขอกษัตริย์วงศ์สหวนติ นับได้
๔๕ ราชวงศ์ ยังแต่เมืองไชยนารายณ์พระยาธรรยหัตถ์ ถูกพระยา
ธรรยพ่ายังครองราชสมบัติอยู่ต่อมา แต่ข้างฝ่ายเมืองไชยบุรีมีแต่ไพร่
แต่งเมืองสืบ ๆ กันมา

มหาจักรราชตวงได้ ๔๗๗ ขุนตั้งสร้างเจดีย์ธาตุคุดยชันในวัน
ศุกร์ เดือนหก ชน ๑๕ ค่ำ บึงเมว ครนต่อมาจุลจักรราช ๔๗๖ ขุนตั้ง
กินเมืองได้ ๑๑ ปี นายบ้านผู้ชื่อนกขนิข้างได้กินเมืองสืบมาได้อีก ๗ ปี
จักรราช ๔๘๒ ขุนข้างถึงแก่กรรม ขุนตานได้ครองเมืองสืบไป จักรราช
ได้ ๕๐๐ ปี ขุนตานป่วยถึงแก่กรรม ขุนตานได้แทนที่เจ้าเมือง

ศักราชได้ ๕๐๗ ขุนถนอมเมืองได้ ๘ ปีถึงแก่กรรม ขุนตามได้แทน
 ที่เจ้าเมือง ศักราช ๕๑๖ ขุนตามครองเมืองได้ ๑๐ ปีป่วยถึงแก่กรรม
 ขุนคงได้แทนที่เจ้าเมือง ๕ ปี ขุนคิมขนครองแทนที่ศักราช ๕๒๐
 ขุนคิมป่วยตาย ขุนแต่งได้แทนที่เจ้าเมืองสืบมาถึงศักราช ๕๓๐ ขุน
 แต่งถึงแก่กรรม ขุนจันได้ครองเมืองแทน ศักราช ๕๓๓ ขุนจันถึงแก
 กรรม ขุนคงได้ครองเมืองแทนศักราช ๕๓๗ ขุนคงถึงแก่กรรม ขุน
 จวงได้ครองเมืองต่อไป ถึงศักราช ๕๔๓ ขุนจวงถึงแก่กรรม ขุนทรง
 ได้ครองเมืองแทน ศักราช ๕๔๓ ขุนทรงถึงแก่กรรม ขุนชิตได้ครอง
 เมืองแทน ถึงศักราชได้ ๕๕๐ ขุนชิตถึงแก่กรรม ขุนอินทได้ครอง
 เมืองแทน ศักราช ๕๕๓ ขุนอินทถึงแก่กรรม ขุนดู่ทได้ครองเมือง
 ต่อไป ศักราช ๕๕๗ ขุนดู่ทถึงแก่กรรม ขุนคักระได้ครองเมือง
 ต่อไปจนถึงศักราช ๕๕๘ บจจ รวม ๑๕ ขุนเจ้าเมือง ตั้งแต่พุทธกาล
 ถึงได้ ๑๓๓๐ พระยามาจนถึงพุทธกาลได้ ๑๓๘๓ พระราชา รวมเป็น
 เวลาที่ขุนแต่งเมือง หรือประธานาธิบดี ในเวียงปักษ์มานานได้ ๘๓ ปี
 จึงถึงสมัยกาลที่พระเจ้ากรุงพุกามผู้ทรงนามอนรรฆรวรมิกราช ถมมหา
 ศักราชตั้งจุลศักราชเอกศักราชใหม่ในปีกุน วนอาทศย เดือนห้า แรม
 ๑๓ ค่ำ ขอความตามในตำนานถึงหนวตักยุดิแต่เพียงน.

ที่ ๓ ภาคหริภุญไชย ว่าด้วยงามสมัย

บริบทที่ ๒ ว่าด้วยหริภุญไชยนคร

ในเบื้องต้นตำนานเมืองหริภุญไชยและงามเทววงศ์นั้น ดำเนิน
ความตั้งแต่พุทธพยากรณ์เป็นปฐมเหตุ ว่าเมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาค
สัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จประทับอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวันใกล้พระนคร
พาราณสี ในราตรีกลางคืนหนึ่งทรงพิจารณาด้วยทิพจักขุญาณเห็น
การในอนาคตว่า พระบรมธาตุและพระศาสดาของพระองค์จักไป
ปรากฏรุ่งเรืองในด้ามเทดะ คือด้ามประเทศ อันเป็นที่อยู่แห่งหมู่
เมงคบุตร คำบถจะกะฉวม (แต่ในงามเทววงศ์เรียกว่าชะโรหคาม)
มหานครอันชื่อว่าหริภุญไชยจักบังเกิดขึ้นในด้ามเทดะนั้น และจะมี
พระมหากษัตริย์ทรงนามอาทตยราชจะได้ยกยอ พระบรมธาตุ และพระ
พุทธศาสดาให้ปรากฏรุ่งเรือง ณ มหานครนั้น ควรเสด็จไปโปรดพวก
เมงคบุตรนั้นให้ได้สดับโอวาทานุสาสน์ของพระองค์ ทรงพระจินตนา
การฉะฉานแล้ว ครั้นเวลาเช้าเสด็จจากพุทธไสยาสน์ ทรงชำระสรีรกาย
เสร็จแล้วทรงจิวรและบาตร เสด็จโดยนภาดียไปลงยังป่าไม้ระหว่ง
บ้านโกนตะคามและชะโรหคาม อันมีในเบื้องทักษิณทิศแห่งเมือง
ตระการเมงคซึ่งบัดนี้เรียกว่าชัยภูมิ เสด็จประทับรุกขมูตแล้วก็ทรง

บาทวัดเจ้าจตุรดาเข้าไปที่บ้านทรวงทรวงหรือชะโรทรวงเพื่ออาหารบิณฑ
 บาท พวกเม่งคบุตรทรวงทรวงทรวงมาประชุมไต่ถาม แจ้งความว่า
 เป็นองค์สมเด็จพระพุทธปัญจธัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาโปรด ก็พากัน
 ปิถีปราโมทย์ เต็มใจ ศรัทธา จัดหา ภัตตาหาร ถวายและ บูชาตั้งการระ
 อารธนาให้พระองค์เสด็จโอวาทนุสาสน์ สัมเด็จพระบรมโสดนาถ
 ก็โปรดประทาน พระธรรมเทศนา แก่หมู่เม่งคบุตร ทรวงทรวง นั้น โดยควร
 แก่อุปนิสัย หมู่เม่งคบุตรทรวงทรวงได้สดับแล้วก็มีจิตผ่องแผ้วเต็มใจ
 ศรัทธา พากัน ปฏิญาณตน เป็นอุบาสก อุบาสิกา ตั้งอยู่ในไตรสรณคม
 สัมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จจากนั้น ไปสู่สถานที่อนิจจังเกิดเป็น
 มหานครหรือภูมิละเอียดในทิศภาคเบื้องปัจฉิมทิศ ฝ่ายพวกเม่งคบุตร
 ทรวงทรวงก็พากันตามเสด็จพระผู้มีพระภาคไปถึงที่นั้น มีจิตเลื่อม
 ใหญ่กว้างยาวประมาณ ๑๒ คอก พนมราบแลมอดจหน้าเกร็ดผุดขึ้นจาก
 พนปลัพในทิศใต้พระบาทสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น พระองค์จึง
 วางบาตรไว้เหนือแท่นศิลา แล้วมีพระพุทธรูปถวายแก่พวกเม่งคบุตร
 เหล่านั้นว่า ดูกรพวกเม่งคบุตรทรวงทรวง ไปในอนาคตกาลของหน้า
 สถานที่นั้นจักเป็นมหานครมีนามว่าหรือภูมิละเอียด จักมีพระเจ้าแผ่นดิน
 องค์หนึ่งทรงพระนามว่าอาทิตย์ราช ได้ครองราชสมบัติในพระนคร
 เป็นใหญ่ในวงศ์ตระกูลของท่านทรวงทรวง เมื่อตกตาคติขึ้นบรรพนิพาน

ไปแล้ว ตำรวจรักษาของกลางคดี จักปรากฏมาประดิษฐานในประเทศ
 นี้ สมเด็จพระเจ้าอาทิตย์ราชนั้นจะได้ทรงอุปฐากบำรุงตำรวจรักษา
 ของเรา

เมื่อพระผู้ม พระภาค มีพระพุทธรูป ครุฑพาศาครณ ฉะนั้น แล้ว
 ก็ทรงหยิบเอาบาตรวางเหนือฝ่าพระหัตถ์ของพระองค์ บาตรนั้น
 เดือนดอยขึ้นไปในอัมพรนภาภาค สมเด็จพระบรมโสดนาถก็เหาะตาม
 บาตรของพระองค์ไป จนบรรลุลูกป่า อธิปัตน์ มีศกชายวัน แวันแคว้นพระ
 นครพาราณสีอันเป็นที่ประทับตำราญพระอิริยาบถนั้น ฝ่ายพวกเมงค
 บุตรทั้งหลายก็พากันถอยมาสู่สถานที่อยู่แห่งนั้น ยังมีพระยาภาณุ
 ควหนึ่งบนตาม สมเด็จพระผู้ม พระภาคเจ้ามา ได้ฟังพระพุทธรูป
 พยาครณอันนั้น จึงแจ้งเหตุการณ์แก่ภาควงหนึ่งแล้วจึงให้ภาควงนั้นอยู่
 รักษาสถานที่ ๆ ทรงพยาครณไว้นั้น ท้าวสุริยชาติท่านนั้นจึงได้ตั้งแ
 บุตรหลานสืบ ๆ กันมา

แต่ไป ก่อด้วย มนต์เหตุ อันจัก บังเกิด เป็น นครทริภุญไชย
 ดำเนินความว่า เมื่อสมเด็จพระผู้ม พระภาคเจ้าเสด็จดับขันธ ประนิพพาน
 แล้วลงได้พันปลายแปดปี ยังมีกุดบุตร ๕ คน แต่ในคัมภีร์จามเทวี
 วงศ์ว่าแต่ ๔ คนเป็นชาวเมืองต่าง ๆ ออกบวชเป็นภิกษุในพระพุทธ
 ศาสนา ภายหลังได้สึกออกมาบวชแล้วกลับหน่ายเห็นโทษในกามคุณ
 จึงพากันออกบวชเป็นฤๅษี ออกไปสู่ป่าพระหิมพานต์จำเรณูฉานจน

ได้ดำริเรื่องภิกษุญาน ๕ อัฐมบัตติ ๘ พวกนั้นมาดำเนินอยู่ในที่ตำบล
ต่าง ๆ ดังนี้ ในตำนานดำริบุญไชยกับในคัมภีร์ชินกาลมาลินีมักข้อความ
คล้ายกันว่า ๑ ตู่เทวฤๅษีมาอยู่ยังอุจจบุรพตริมแม่น้ำโรหิณี (คือว่า
น้ำแม่ขานดอยสุเทพ) ๒ ตู่กัททันตฤๅษีมาอยู่ยังภูเขามือองละโว้ ๓ อนุ
ตติษฤๅษีอยู่หิพพิวัตต์นคร (คือถ้ำขนาถัย) ๔ พุทธชิตหรือพุทธชุต
อยู่ยังดอยสุทรวรพตใกล้แม่น้ำลำรันทท์ (คือดอยบา) ๕ ตู่พรหมฤๅษี
อยู่ถ้ำบรพต คือดอยง่ามหรือดอยดอยยอชอนมีใกล้แม่น้ำวังก์นะทท์
(แม่น้ำเมืองนครจำปาสง)

แต่ในคัมภีร์จามเทววงศ์มีว่า พระวสุเทพมาอยู่ยอดอุจ
จบุรพตซึ่งปรากฏเรียกว่าเขาย้อย พระดาบดองค์หนึ่งมีนามว่าอติ
พรหมดีมาอาศัยอยู่ภูเขาดอยยอช พระดาบดองค์หนึ่งมีนามว่าถ้ำขนา
ถัยอาศัยอยู่ที่ยอดเขาละตางค์บรพต (คือเขาหลวงในแขวงสุโขทัย)
พระดาบดองค์หนึ่งมีนามว่า ตู่กัททันตไป อาศัยอยู่ ยอดเขารวมภพ
(คือว่าเขาส้มอคอน) ในเขตแดนละโว้นคร พระดาบดทั้ง ๔ นั้น
บัญญัติสามารถแถมมหิทธิฤทธิ์เสมอกัน มีอารมณ์เป็นสุขอยู่ในนาน
ด้วยกัน

ฝ่ายพระ วสุเทพดาบด ซึ่ง อาศัย อยู่ ณ ภูเข อุจจบุรพต นั้น
ย่อมเดินขึ้นลงจากที่อยู่มากมายในแม่น้ำโรหิณี คือว่าน้ำแม่ขานใน
ปัจจุบันนี้ทุกวัน อยู่มาวันหนึ่งพระวสุเทพลงมาถึงเชิงเขาได้เห็นกุมาร

กุมารเกิดอยู่ในรอยเท้าช้าง ๑ คู่ ในรอยเท้าแรด ๑ คู่ ในรอยเท้าโค
 กระต่าย ๑ คู่ พระดาบส์มีใจกรุณาจึงรับเอากุมารกุมารทั้ง ๒ คนนั้น
 มาเลี้ยงไว้ในอาศรม อริษฐานน่านมให้บังเกิดแต่นมมือพระฤๅษี
 เติบโตมารุกุมาริ จนเจริญวัยวัฒนา มาจึงจัดการวิวาห์ให้ กุมารากุมาริ
 นั้นเป็นสามี ภริยากัน เป็นคู่ ๆ ตามกำเนิดที่เกิดใน รอยเท้าสัตว์นั้น ๆ
 ผัวเมียทั้งสองคนนั้นก็ได้อยู่อยู่ปากพระฤๅษี ครั้นอยู่มานางมฤคิวด
 หึงมาดคึกในท้องอันพระฤๅษีถ่ายมูลไว้หนึ่ง ๆ นางเหอนนมครรภ
 ตกถูกเป็นมนุษย์หญิง ๑ ชาย ๑ ตะไฉน ทนนั้น พระฤๅษีได้เห็นกับ
 มาเลี้ยงไว้อีกเล่า ครั้นเจริญวัยพระฤๅษีให้ ชื่อกุมารนั้นว่ากุมาร
 ให้ ชื่อกุมารนั้นว่ากบฏคึกมาริ แต่ในคัมภีร์จามเทวีวงศ์ว่ากุมารนั้น
 ชื่อว่าวงกฤติ กุมารินชื่อว่ามคบดี แล้วอภิเษกให้เป็นสามีภริยากัน
 จึงเนรมิตนครอันหนึ่ง ณ ที่ใกล้เชิงบรรพตนั้น ให้ชื่อว่าเมืองมคดั่งมะ
 มกร ให้เป็นที่อยู่แก่หมู่กุมารกุมารทั้งหลายซึ่งพระฤๅษีเลี้ยงไว้นั้น
 แต่ กุมารกุมาริ อันเกิดแต่นางมฤคิ เป็นพี่พันธุ์ ของ พระฤๅษี ๆ จึงยก
 กุมารกุมาริ นั้นให้ เป็น พระยา แก่ คน ทั้งหลาย อัน เกิดใน รอยเท้า สัตว์
 ต่าง ๆ นั้น

ครั้นอยูมา พระเจ้า นครมคดั่งมะ กับมเหสี มี ราชบุตร ๓ องค์
 ราชธิดา ๑ องค์ พระราชบุตรนั้นมีนามตามที่ปรากฏในพงศาวดาร
 ดำพูนว่า ราชบุตรที่ ๑ ชื่อนาริ กุนนาริ คณา ราชบุตรที่ ๒ ชื่อกุมาริ

ศนรา ราชบุตรที่ ๓ ชื่อกุมาริโธระ ราชธิดาชื่อปทุมาวดี แต่ใน
 คัมภีร์จามเทวีวงศ์ว่า ราชบุตรที่ ๓ ชื่อกุนริกนาคราชกุมาร เหตุเมื่อ
 เกิดนั้นพระชนกให้พินาศคนชั่วพินาศเสียเป็นอันมาก ราชบุตรที่ ๒ ชื่อ
 กุนริกทั้งชะราชกุมารเหตุเมื่อเกิดพระชนกให้จับได้คนชั่วเสียมาก ราช
 บุตรที่ ๓ ชื่อกุนริกโรธราชกุมาร เหตุเมื่อเกิดพระบิดาพิโรธคุกคาม
 แก่พระชนคนชั่วเป็นอันมาก พระราชธิดาชื่อปทุมเทวี เหตุเมื่อเกิด
 มีผู้นำดอกประทุมชาติมาถวายเป็นอันมาก ครั้นเมื่อพระราชธิดาถึงช
 วัยเจริญแล้ว พระชนกชนนี จึงคงไว้ในที่เก็บมเหสีของเจ้ากุนริกนาค
 ราชโอรส

พระเจ้าวรมันราชหรือกนกมารราช ด้วยราชย์ได้ ๓๐ ปี
 แต่ในตำนานดำพูนว่าได้ ๑๗ ปีก็ถึงวาระ พระองค์เทพจึงให้ราชธิดา
 กุนริกนาคราชกุมาร ให้ครองราชสมบัติในมณฑลฉะนครสืบไป แล้ว
 จึงเนรมิตเมืองอีกเมืองหนึ่ง ในเบ็งบวรพิทักษ์แห่งมณฑลฉะนคร ใน
 จามเทวีวงศ์ว่าชื่อบูรณนครแต่ในตำนานดำพูนว่า อมรบูรณนคร ให้
 เจ้ากุนริกทั้งชะกุมารหรือกุมาริศนรา ครองราชสมบัติในนครนั้น
 แล้วจึงเนรมิตนครอีกแห่งหนึ่งในทิศอีสานแห่งเมืองมณฑลฉะนคร ใน
 จามเทวีวงศ์ ว่า ชื่ออวิทุระนคร แต่ใน ตำนาน ดำพูนว่า ชื่อ กุมาริฉะนคร
 ให้กุนริกโรธกุมารหรือกุนาริโธระกุมารครองนครนั้น

ในกาละเบองหน้าเดินไป พระวสุเทพฤๅษีรำพึงเห็นเมือง
มิดังษะนครไม่เป็นที่สมควร จึงเหมิตนครชนใหม่ ในทิศทักษิณ
ให้ชื่อว่ารมยนคร แดงเขิญเต็จ เจ้ากุนริกนาศ จากเมือง มิดังษะนคร
ให้มาครองสมบัติในรมยนครใหม่

ค่อนไปกล่าวด้วยราชจริยานุวัตรของกษัตริย์ ทั้งตามพระนคร
อันประพฤติกมิได้ต้องด้วยครองธรรม กล่าวคือพิพากษาคดีผิดเป็นต้น
ว่าครั้งหนึ่ง มีหญิงชรา เข้าไปร้องทุกข์ ต่อพระเจ้า กุนริกนาศ กล่าวโทษ
บุตรของตนว่า หยาบเข้าทารุณ ค่อมารดา และทุบตีมารดาได้ ความทุกข์
เวทนา พระเจ้ากุนริกนาศพิพากษาว่าธรรมดากังสดาล ถ้าถูกไม่
ประหารแล้วเลี้ยงก็ไม่ปรากฏ ถูกตีแน่นอนหาโทษมิได้ ให้ได้หญิงชรา
นั้นไปเลี้ยง หญิงนั้นร้องว่าควรรอญต่าง ๆ เหยยดาทั้งหลายพากัน
พิโรธแก่พระยา กุนริกนาศและอำมาตย์ราชมนตรี จึงบันดาลให้ฝูงชน
ที่ด้นนอกเตี้ยจากเมือง แดงกับนาคให้หาทวมนคร ๆ ก็ทรุดจมนลง
หมูนุ้ยที่มิได้คงอยู่ในธรรมมีพระเจ้ากุนริกนาศเป็นต้น ก็ถึงซึ่ง
วินาศ ด้นสูญ ประลัยไป ที่เมืองจมนน บดิน ปรากฏ เป็นหนองช่อ
หนองมอญ

ฝ่ายพระวสุเทพดาบสได้ทราบ ประพฤติเหตุ ก็มีใจดังแฉและ
เกิดความปริวิตก ด้วยสถานทีอันสมเด็จพระดัมมาตัมพุทธเจ้าทรง
พยากรณ์ไว้ว่า จะบังเกิดมหานครเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธเจ้าวัชราคุ

เราจะละทิ้งเสียไม่ควร จำจะกระทำนิมิตในที่ที่จะสร้างนครไว้ในที่
 ก่อน แต่ควรมีผู้หาเป็นที่ปรึกษาจึงพิจารณาเห็นว่าพระสุทนต์ฤๅษี
 ผู้อยู่ ณ กรุงธวัชเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยฤทธิ ควรจะเป็นที่ปรึกษาได้
 แต่ทำไฉนจะได้ใครไปผู้ดำเนินกระไรได้ ขณะนั้นรุกขเทวดาไม้ไผ่อัน
 สถิตอยู่ ณ ที่คอต้น ได้ทราบวาระนำจิตของพระวาศุเทพดาบด
 จึงเข้ามารับอาสาเป็นทศนาฤๅษีดำเนินไปกรุงธวัช พระวาศุเทพจึง
 เขียนหนังสือถึงพระสุทนต์ฤๅษีโดยคำอธิบายแห่งตน แล้วตั้งให้ รุกข-
 เทวดาไม้ไผ่ รุกขเทวดานั้นก็ไปด้วยไม้ไผ่ ไหลดลไปตามกระแส
 แห่งแม่น้ำพิกนทกบบรรลุถึงเมืองธวัชนคร พอพระสุทนต์ฤๅษี
 มาจากภูเขาลงมาถึงแม่น้ำ เพาะชำระบริวารก็แต่เห็นไม้ไผ่ลอยมา
 จึงยื่นไม้เท้าออกไปต้อนตามครึ่ง ไม่เฝือกเข้ามาถึงก็เห็นหนังสือผูกมา
 เทพดาไม้ไผ่ ก็แจ้งความ ตามที่ พระวาศุเทพ ใช้ มานน คือ พระสุทนต์
 ฤๅษี ๆ อ่านหนังสือของพระวาศุเทพดาบดทราบแล้วจึงบอกแก่เทพดา
 ไม้ไผ่ว่าอีก ๗ วันเราจะไป ท่านก็จึงกลับไปบอกพระดาบดสดหายเรา
 ให้ทราบก่อนเถิด รุกขเทวดาไม้ไผ่ ก็ดาพระดาบดกลับไป แจ้งแก่
 พระวาศุเทพให้ทราบ ครั้นถึงวันคำรบเจ็ดพระสุทนต์ฤๅษีก็ออกจาก
 กรุงธวัชเหาะไปโดยนภาภาค ฝ่ายพระวาศุเทพก็ออกจากอจุญบรรพต
 เหาะมารับสดหายแห่งตน ก็ต่างคนมาประคับพบกัันในอากาศถึงกลาง
 วิถี พระดาบดทั้งสองก็ร่อนลงจากอากาศเข้าพักในร่มไม้กอหนึ่งโน้น

ไม่ย่างทรงาย กระทำปฏิสันถารต้อนรับแก่กันและกัน พระตฤกษณ์คฤษณ์
 จึงเฝ้าทูลทูลถามถึงสถานอันหนึ่งไว้ ณ ที่นั้นมียุทธเทพยดา และรูปเทพธิดา
 ผู้เป็นเทวี ของ เทพยดา ประดิษฐานไว้ใน เทพาลัยนั้น เป็นที่ ถัดการบูชา
 สถานที่พระฤษณ์ทั้งสองมาพบกันนั้นได้ชื่อว่า “บัณฑิตเวมณี” แต่
 ในตำนานกล่าวกันว่า ชื่อตำบลซึ่งครั้งถัดมาจนกาลบัดนี้ พระตฤกษณ์ค
 ฤษณ์ขบยงอยู่ ณ ที่นั้นก่อนแล้ว พระวราห์เทพดาบส์ จึงปรึกษาปรารภ
 ด้วยการที่จะสร้างนคร ณ สถานที่แห่งที่ถาวรมาตรี ซึ่งพระผู้มพระ
 ภาคเจ้าได้เสด็จประทับครีดีพยากรณ์ไว้แล้ว พระดาบส์ทั้งสองจึงพา
 กันไปสู่สถานนั้นแล้ว พระตฤกษณ์คดาบส์จึงเอาไม้เท้าขุดดินในที่นั้น
 ขุดตรวจดูตามก่อน ก็ได้พบการเห็นนิมิตตามประการคือแก้ว ๗
 ประการมีในดินก่อนหนึ่ง ถิ่นเพลิงมีในดินก่อนหนึ่ง ข้างด้อมมีในดิน
 ก่อนหนึ่ง พระตฤกษณ์คดาบส์จึงกล่าวแก่พระวราห์เทพดาบส์ว่า นครอัน
 เราจะได้สร้างนั้น จักมี พระมหากษัตริย์ ผู้ครองนคร เป็นตาม ประเภทคือ
 พระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรมยิ่งประเภทหนึ่ง ปานกลางประเภทหนึ่ง
 ผู้หย่อนจากธรรมประเภทหนึ่ง กาดะใดพระมหากษัตริย์ทรงธรรม
 พระนครก็จัก ถมบูรณ์ ด้วยราชสมบัติ ดุจนิมิต แก้วเจ็ดประการอันมีใน
 ดินก่อนหนึ่งนั้น มิว่ากาดะใดพระมหากษัตริย์เป็นมรรยมพระนครก็
 จะหม่นหมองไม่ผ่องได้ประจักษ์ถิ่นเพลิงอันมีในดินก่อนหนึ่ง มิแต่กาดะ
 ใดพระมหากษัตริย์เป็นมรรยมพระนครก็จะเสื่อมผด ดุจดังข้างด้อมอันหา

ตำรามิได้ ซึ่งปรากฏในคัมภีร์ก่อนหน้านั้น พระวาสุเทพดาบส์จึงกล่าวว่า
 เราควรสร้างนครในสถานที่นี้ เมื่อถึงกาลจะควรเป็นประการใดก็
 จงเป็นไปประการนั้นเถิด แต่ครั้นเราจักสร้างจักควรตั้งเป็นรูป
 ทรงสถันฐานดังใดจะดี พระฤๅษณ์คฤๅญ์จึงกล่าวว่า เมื่อครั้งอนุตฺต
 ฤๅษณ์สหายแห่งเราสร้างเมืองหริทวัตต์ (คือพระฤๅษณ์ดุษณาดิยสร้าง
 เมืองดุษณาดิยสวรรค์โลก) นั้นวางสถันฐานเมืองตั้งรูปเกดัดหอย (แต่
 ในจามเทววงศ์ว่ารูปหอยดั่งข) เมืองนั้นคนทั้งหลายอยู่เป็นสุขเกษม
 ดำราญยิ่งนัก เราจะสร้างนครครั้งนี้ควรจะเอาเยี่ยงนั้น พระวาสุเทพ
 ดาบส์จึงว่า ทำไฉน จึงจักได้เกดัดหอย (หรือหอยดั่งข) เช่นนั้นมา
 พิจารณาเป็นตัวอย่าง จึงพระฤๅษณ์คฤๅญ์ตอบว่าจงชวนพระวาสุเทพดาบส์
 ไปหาพระอนุตฺตฤๅษณ์ดาบส์ยังหริทวัตต์นคร แต่ในคัมภีร์จามเทววงศ์ว่า
 เป็นแต่มีหนังสือและของฝากให้ควัฒน์บุรุษนำไปยังพระฤๅษณ์ดุษณาดิย ใน
 คำนานดำพูนว่าพระดาบส์ทั้งสองไปเฝ้าผู้ดำเนนการพระอนุตฺตฤๅษณ์ ๆ ปฏิ
 สถันฐานพร้อมบริบูรณ์แล้ว พระดาบส์ทั้งสองก็แจ้งยุบตฤๅษณ์มีประสงค์
 นั้นแก่พระอนุตฺตฤๅษณ์สหายแห่งตน พระอนุตฺตฤๅษณ์ดาบส์ก็รับจะจัดหาหอย
 ดั่งขหรือเกดัดหอยส่งไปให้ ครั้นพระดาบส์ทั้งสองดากลับไปแล้ว
 พระอนุตฺตฤๅษณ์ดาบส์จึงไช้หนักหัดดีตั้งค้ำไปยังมหาสมุทร นำเอาหอยดั่งข
 ขนาดใหญ่มาได้แล้วก็ให้นำหอยนั้นไปส่งแก่พระดาบส์ทั้งสองยังสถาน
 ที่อันจะสร้างนครนั้น เมื่อนักหัดดีตั้งค้ำวางเกดัดหอยหรือหอยดั่งขลง

เห็นอุปถัมภ์ แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่เท่าขัดแผ่นดินเป็นวงไป
ตามทรงตั้งฐานเกล้าหอยหรือหอยดังชั้น ในบางตำนานว่าวงขอบ
ปากหอยนั้น ก็บังเกิดเป็นคุและปรากฏนครขึ้นตามรอยไม้เท้าพระฤๅษี
ที่ขีดไปนั้น ด้วยดินพูนขึ้นเอง เหตุนี้นครนั้นจึงมีนามว่านครจำปาศ
แต่ในจามเทวีวงศ์มีข้อความไปอีกอย่างหนึ่ง ว่าพระบาทสมเด็จพระ
ประกาศไถ่กรุงเวทศาตงหลายออกจากถ้ำถัน เทพยศาตงหลาย
ก็พากันไป ณ ที่นั้น ยังแต่กรุงเวทศาตงราชอาณาเขตหนึ่งทุกพุทธภาพมี
สามารถจะไปจากที่ใดจึงของครอวาศ์อยู่ต่อไปกว่าจะจุติ พระบาท
ก็อนุญาตงครอให้ ถ้ำถันเทพยศาตงเผ่าชอวาศ์นั้นจึงได้นุชน
ดังกวาทอน ด้วยเหตุคนทั้งหลายจึงเรียกว่าจำปาศ เมื่อสร้างเป็น
นครมีฐานตั้งหอยดังร่มประมณฑลโดยรอบได้ ๒๒๕๐ วา หรือ
๑๒๗ เส้นกับ ๑๐ วา ประกอบตั้งพระนครพร้อมด้วยป้อมคูประตู
หอรบทั้งปวง มีทั้งพระราชนิเวศมณฑลสถานพระสถานหลวง และ
สถานรักษาใหญ่ย่อย ฉางคลังสระสวนถ่อนทุกสิ่งทุกประการ งาม
ตระการปานทิพสุธาในเทวโลก

ครั้นการนิมิตพระนครจำเริญแล้ว พระวาศุเทพบาทตั้ง
ปรึกษาหารือกับพระสุทนต์คตบาทว่า ดูกรุงหลายเมืองของเรา
ยังมีนักจกได้ใครหนอที่สมควรมาครองราชสมบัติในเมืองนี้

พระสุกัณฑ์ฤกษ์จึงกล่าวคำแนะนำว่า สมเด็จพระเจ้าจักร-
 พรดิราชกรุงละโว้ ทรงทศพิชราชธรรมด้ามมาปฏิบัติเป็นบรมกษัตริย์
 มหาศาลมีราชธิดาทรงนามจามเทวี มีสติปัญญาสามารถฉลาดรอบรู้
 ด้วรพิภพด้วย ประเพณี มี มารยาต และพระ อัยยาคัย เต็มงามพร้อม
 มีน้ำพระทัยโอบอ้อมอ่อนน้อมคงอยู่ในศีลด้วยสุจริตธรรม สมควร
 จะเป็นเจ้าเป็นใหญ่ปกครองราชรัฐประชานิกในนครนี้ได้ ควรเราไป
 ทูลขอหม่อมจกักรพรดิราชบุตรองค์นี้ขอพระเจ้ากรุงละโว้มาครองนครนี้
 เถิด พระวาศุเทพฤกษ์ก็เห็นชอบด้วย จึงแต่งให้นายกวิยะบุรุษซึ่งใน
 คัมภีร์ชินกาลมาลินีเรียกว่าอักษะอำมาตย์ เป็นทูตเชิญอัสสุภักษ
 และเครื่องราชบรรณาการลงนามไปพร้อมกับพระสุกัณฑ์ฤกษ์ ต้อง
 นำพิกนัทที่ไปยังกรุงละโว้มาหาพระ แต่ในคัมภีร์จามเทวีวงศ์ว่าพระ
 สุกัณฑ์ฤกษ์เหาะไปทางอากาศ ครั้นถึงกรุงละโว้แล้ว พระสุกัณฑ์
 ฤกษ์ก็แจ้งเหตุการณ์ล่วงหน้าให้พระเจ้าดพรราชทรงทราบ สมเด็จพระ
 เจ้าดพรราชจึงดำรัสตั้งอำมาตย์ให้จัดสถานที่รับรองกวิยะทูตคนเบอง
 บัจจิมทิศแห่งพระนคร ฝ่ายพระสุกัณฑ์ฤกษ์ก็เข้าไปเฝ้าถวายพระพร
 แต่สมเด็จพระเจ้าละโว้ราชตามยุบแต่หนึ่งหลัง ตั้งแต่พุทธพยากรณ์
 จนเนรมิต นครทริภุญไชย ดำรง บริบูรณ์ จะทูลขอ พระราชธิดาไป สืบ
 สุนิวงศ์ ดำรงราชสมบัติใน นครนั้นให้ ทรงทราบ เด็ดจัน ทุก ประการ
 แล้วก็ถวายพระพรตามาสู่สถานที่พักแห่งตน

ครั้นถึงวันนั้นควร พระสุกทันตฤๅษี ก็นำพาภิกษุบริษัช เข้าเฝ้า
ถวายศุภอักษรวิดีสดำรงและเครื่องราชบรรณาการ สมเด็จพระเจ้า
จักรพรรดิราชก็มั่งพระราชดำรัสปฏิสันฐาน โดยควรแต่ด้วยวิสัย ครั้น
แล้วท้าวเธอจึงให้หาพระนางจามเทวีราชธิดาเข้ามาเฝ้า ทรงเล่าประ-
พตวิเศษให้ทราบ แล้วดำรัสถามพระธิดาว่าจะเต็มพระทัยไปหรือไม่
พระนางจามเทวีก็ทูลสนองสมเด็จพระบิดาว่า ถ้าพระองค์จะทรงโปรด
ประการใด ข้าพชียกเต็มใจที่จะทำตาม พระราชประสงค์ ทุกประการ

สมเด็จพระเจ้าดพรราชได้สดับคำพระธิดาที่ปราโมทย์จึงโปรด
ประทานพระพรแก่พระธิดาว่า ถ้าเจ้าจะปรารถนาสิ่งใดบิดาก็จะจัด
ให้ทุกสิ่งสรรพ นางจึงกราบทูลขอพระพุทธรูปพระธรรมกับพระสังฆ
ผู้ทรงไตรปิฎก ๕๐๐ รูป พระราหมณาจารย์โหรราชบัณฑิตแพทย์
และช่างต่าง ๆ อย่างละ ๕๐๐ เศรษฐีคนหนึ่ง ๕๐๐ เพื่อให้ดำริ
ประโยชน์กิจการพระนครทั้งมวล สมเด็จพระเจ้าดพรราชก็พระราชทาน
อนุญาตประสาธให้ทุกสิ่งทุกประการ

ก็แต่พระนางจามเทวีราชธิดานี้ในตำนานถ้าพูดกันว่า พระ
บิดาได้ดังไว้ในที่เป็นเทวีของอุปราชให้ครองเมืองอันชื่อว่ารามนคร
อยู่ใกล้กับละโว้มหานครนั้น ยามนั้นพระนางทรงครรภ์ได้ ๓ เดือน
เหตุดังนี้พระราชาจึงให้หาอุปราชเข้ามาเฝ้า ทรงบอกเล่ายบเหตุ
ให้ทราบทุกประการ อุปราชก็โดยพระราชบริหาร มีอาภักดิ์จะจัดได้

แต่ขึ้นก็กล่าวถึงการ ครวญคร่ำรำลึกอาลัยซึ่งกันและกันในระหว่างพระนางจามเทวีกับพระสวามี (แต่ในชินกาลมาลินีว่าเป็นเทวีพระยารามัญ เมืองสุพรรณวดี) ต่อขึ้นไปกล่าวด้วยคัมภีร์พระราชพิธี อภิเชก สัมโภช พระนางจามเทวีในวันเพ็ญเดือนแปดเป็นต้นไปได้เจ็ดทิวาราตรี กาด พระราชทาน เครื่องราชูปโภคและราชสมบัติ ศฤงคารบริวาร หมู พดโยธาหาญยานพาหนะเครื่องแห่แห่นางแมวถวญทุกสิ่งสรรพแล้วเสร็จ

สมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิพระราชจึงให้ อำมาตย์นำคิวยะบุตรเข้ามาเฝ้า ดำรัสว่าท่านจงนำบิดาเราไปยังนครจำปาศูนไน้นเถิด ความปรารถนาของพระวอเทพดาบถมีดังนี้ใด เราก็ประสพาทให้สมดังความปรารถนาของพระดาบถนั้นน คิวยะบุตรก็รับราชบริหารทั่วเขต จึงตั้งให้พระราชทานวัดถาอาภรณ์ดังของแก่นายคิวยะบุตรนั้นโดยควร

แต่นายคิวยะบุตรมาอยู่เมืองละโว้ปางนั้นนานได้หนึ่งปี พระสุกทันตฤาษีและนายคิวยะบุตรจึงได้ถวายบังคมลา

สมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิให้ จัดส่งพระราชบิดาไป พร้อมกับพระสุกทันตฤาษีและคิวยะบุตร ณ กาดนั้น

บริจเฉทที่ ๗ ว่าด้วยระยะทางนางจามเทวี

ฝ่ายพระนางจามเทวี เสร็จการ ท่งปวงเสร็จแล้ว ก็ ทูลดาพระ
ล้ามีและถวายบังคมดา พระชนกชนนีนาถและ พระประยูรญาติราชวงศ์
ต่างก็ทรงพระโศกากรรแสงตั้งซึ่งกันและกัน ครั้นคลายโศกแล้วก็ประ
ดิถีสัตว์พลีสัตว์สดุดียชยให้พรแก่พระนางจามเทวี

ครั้นถึงกำหนดศักราชดิถีอุดมฤกษ์ ก็ประชุมกันตั้งเสด็จ
พระนางเจ้าลงเรือพระที่นั่ง พร้อมเสด็จด้วยเรือกระบวนและบริวาร
ให้เคลื่อนขบวนเรือทรงพระพุทธรูปพระธรรมพระสังฆไปก่อนในเบื้องหน้า
เรือที่นั่งก็เคลื่อนคลาโดยขบวนตามไป เป็นลำดับคืบคองหนาทหารทางชล
มารคออกจากกรุงละโว้มหานคร ไปประทับยบยังประทุมพต ณตำบล
เมืองบางปะบาง

ครั้นยกจากเมืองบางปะบาง ไปประทับพักพด ณ เมืองคัน
ธิกะ ยกจากเมืองคันธิกะไปประทับพักพด ณ เมืองบุรีรัฐะ ยกจาก
เมืองบุรีรัฐะขึ้นไปประทับ ณ เมืองบุราณะ ยกจากเมือง บุราณะขึ้น
ไปประทับเมืองเทพบุรี (บ้านโคก) ยกจากเมืองเทพบุรีไปประทับเมือง
บางพด (กำแพงเพชร) ยกจากเมืองบางพดไป ประทับเมืองรากเคียด
(ที่เกาะรากเคียด) ยกจากเมืองรากเคียดไป ถึงหาดแห่งหนึ่งนำเขาเรือ

เมืองบางปะบาง น่าจะเป็นปากบาง คือปากบางหมื่นหารที่ใกล้ปากน้ำบางพุทรา
เมืองคันธิกะ น่าจะเป็นชัยนาท
เมืองบุรีรัฐะ น่าจะเป็นนครสวรรค์

นางจึงเรียกทนนว่าหาดเชียงเรือ (เชียงเงิน) ยกจากทนนไปพัก ณ ที่
 ตำบลหนึ่ง พระนางตั้งพลเพียงทงหลายให้ตากผ้าและตั้งของอันเบียดชุม
 น้า สถานที่นั้นจึงได้ชื่อว่าบ้านตาก ครั้นยกจากบ้านตากขึ้นมาถึงที่
 ตำบลหนึ่งเป็นทรวมนาแม่วงมาต่อหน้าแม่ระมิงค์ ทัพพลทงหลายพากัน
 ง่วงเหงาอยู่ ที่ตำบลนั้นจึงได้ชื่อว่าจามเหงาหรือสยามเหงา ครั้นนาน
 มากก็ตายเตียงเป็นด้ามเงาปรากฏมาจนทุกวันนี้ เมื่อพระนางประทับ
 อยู่ ณ ที่นั้นให้สร้างพุทธสถานมีพระพุทธรูปและรูปพระสาวก ให้คน
 ทงหลายตั้งการบูชาบริวารธรรมาคม ทนนได้ชื่อว่าพุทธธามาจนบัดนี้
 ยกจากทนนไปในระหว่างแก่งถึงที่ ตำบลหนึ่ง มีหน้าผาชะโงก
 เงามลงมาปกแม่น้ำ เมื่อถึงทนนแล้วให้คนหนึ่งไปยั้งกาดกิริยา นาง
 ให้ผู้ศุภไว้ ณ ที่นั้น แล้วพระนางมีความปรารถนาเพื่อจะตั้งระชาชำระ
 ตั้งพระเกษ นางจึงอธิษฐานว่าข้าพเจ้านายจักนำพระศาสดาและราชประ
 เเพณีไปประดิษฐานยังแคว้นแคว้นดำพูนในครั้งนั้น มีแต่จะจำเวญรุ่ง
 เรื่องตมตัมมโนรถอันมุ่งหมาย ขอเทพดาเจ้าจงบันดาลให้น้ำไหลลง
 ลงมาจากเงอมนาน ให้ข้าพเจ้านายได้ตั้งระตั้งระในกาลบัดนี้เกิด พอต้น
 คำอธิษฐาน น้ำก็ไหลลงเป็นฝอยดุจบัวโปรยตกลงมาจากเงอมนาน
 นางก็ตั้งระตั้งนาน ณ ที่นั้น สถานที่นั้นจึงปรากฏได้ชื่อว่าผาอาบนาง
 มีน้ำตกโปรยออกจากผาลงมาในแม่น้ำปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

เมืองมราณะ น่าจะเป็นท่าเล็ชงหรืออย่างไรไม่แน่

เมืองเทพบุรี น่าจะเป็นบ้านโคกหรือวังพระธาตุ

พระนางจามเทวีจึงมีพระเล้าวณย์ ตรัสปรึกษาแก่หม้ออำมาตย์
 ราชครูทั้งหลายว่า ควรเราจักยบยงคงเวียงเต็กพักอยู่ ณ สถานที่เหล่านี
 หนัก่อน ยังมีควรควรวรบริบรอนเข้าไปในเมืองดำพูนในยามนี้ อำมาตย์
 ราชครูทั้งหลายก็เห็นชอบโดยพระราชนัดดาณ พระนางเธอจึงปรึกษา
 ค่อยไปว่าจะควรคงเวียงเต็ก ณ สถานที่ตรงไหนจะดี อำมาตย์ราชครู
 ไทอาจารย์ทั้งหลายทูลถวายความเห็นว่าจะตั้งณุดตามเคยมาแต่
 ก่อน จึงตรัสตั้งชาวณูมิ่งขวัญว่า เราจักตั้งบ้านอยู่ทิศเหนือทิศหน
 ทิศทางหลายจึงยังตั้งณุดแห่งมงคลสถานที่ให้แก่เราเถิด พวกณูมิ่งขวัญ
 พระเล้าวณย์แตกพากันไปตั้งพรพดกรรมณู แลถวักนถายพาดบนณู
 บ่ายหน้าเฉพาะทิศอุดรแล้วถวักนถายไป บัณณอนึ่งมาจากท่าเชียงทอง
 หนักมาตกลดตรงทางเจดีย์ในวัดละโว้บนคน พวกณูมิ่งขวัญตามคูปบนณู
 ทิ้งไปหนักใดเห็นบัณณตบถักอยู่เป็นอนันต์ ก็ทราบว่าเป็นชัยภูมิอัน
 อุดมดีสมควรยงหนัก นายณูมิ่งขวัญกราบทูลแด่พระนางจามเทวีให้ทรง
 ทราบ พระนางเธอจึงตรัสใช้ให้ราชบัณฑิตทั้งหลายไปอาราธนาถาม
 พระสังฆเจ้าทั้งหลายว่า บัณณูมาตถก ณ ที่นี้จะควรทำประการใดก่อน
 จะดี พระสังฆทั้งหลายถวายพระพรมาว่า มหาราชเทวีนำพระคำส่านา
 มาแต่กรุงละโว้ ควรหิ้วยังรากพระคำส่านาตถ ณ ที่หนัก่อน พระนางจาม
 เทวีได้สดับก็เห็นชอบด้วย จึงจัดการสถาปนาพระอารามณ ณ ที่นพ

ให้ก่อพระมหาเจดีย์ ณ ที่บนชนคกบรจุพระบรมธาตุแล้ว สร้างโบสถ์
 วิหารการเปรียญกุฎีศาลาถว้พระนครเสร็จทุกสิ่งสรรพ แล้วให้สร้าง
 หล่อพระพุทธรูปเท่าส่วนพระองค์ บรจุพระบรมธาตุประดิษฐานไว้
 ในอารามนั้น พระพุทธรูปองค์ต่อมาภายหลังมีอิทธิปาฏิหาริย์ศักดิ์
 สิทธิ์ในการรักษาไข้เจ็บ คนทั้งหลายพากันเรียกว่าพระยาดีบมาจนทุก
 วันนั้น ถ้าคนนั้นหม้อมาดยทงหายเป็นต้นว่าพระยาแซนเหล็กและ
 พระยาบ่อเบย เขาก็พากันสร้างพระพุทธรูปขึ้นอีกหลายองค์ประดิษ-
 ฐานไว้ในอารามนั้น ครั้นการสร้างพุทธสถานสำเร็จบริบูรณ์แล้ว จึง
 จ้างการสร้างพระราชวังเจดีย์เรือนหลวงสรรพสิ่งการะท่งปวงพร้อมเสร็จ
 พระนางก็เสด็จประทับตำราอยู่ ณ ที่นั้นโดยชอบด้วยคาม ครั้นล่วง
 ภาคนานมา คนทั้งหลายพากันเรียกว่าบ้านระมัญจมาตราบเท่ากาลบัดนี้
 ฝ่ายพระสุกหนตฤาษณ์กับนายคฤหะบุรุษนั้นครั้นพระนางจามเทวี
 เสด็จมาถึงแดนจำปูนแล้ว ก็รีบดลวงหน้าไปแจ้งการแก่พระวาศูเทพ
 ฤาษี เขาก็มีความโสมนัสยินดียิ่งนัก จึงให้คักแต่งที่ประทับพลับพลา
 ไชยและแถวทางรักษา ประดับประดาด้วยราชวัตถุอันครุฑอันขมาดา
 บุปผาชาติอันร้อยกรองประดับประดาวิจิตรบรรจงต่างๆ แล้วป่าวร้อง
 ประชาชนชาวพระนคร ให้มีเครื่องบูชาสักการะรูปเทียมนบุปผามาตากการ
 เมียงหมากโอชะอาหารต่าง ๆ ไปต้อนรับเชิญเสด็จพระนางจามเทวี แห่
 แห่นมาโดยสถิตมารคฤหะบุรุษได้จนถึงที่ประทับพลับพลาไชย อันจัก

อันมาก ประกอบไปด้วยไร่นาเรือกสวนสระพังวังโบกขรณเป็นที่สุด
 สุขเกษมยิ่งนักหนา ผู้ชนทั้งหลายก็ประกอบด้วยใจศรัทธาดีมา
 ปฏิบัติ ย่อมชักชวนกันสร้างวัดวาอารามมีจำนวนถึงสองพันอาราม
 อันว่าชาวเจ้าท่งหลายผู้ทรงไครมีภูมมาจากกรุงละโว้ ๕๐๐ รูปนั้น ก็
 แจกธรรมถึงต้อนด้านซ้ายท่งหลายเจ้าเรือนลับๆ มาเป็นอันมาก ภิกษุ
 ตามเนรเทศอารามท่งสองพันนั้นทุกอาราม หมู่ชนอันมากับพระนาง
 จามเทวีแตกกรุงละโว้นั้นก็พร้อมกันตั้งเคหาณเป็นหมู่เดียวกันในเบื้อง
 ทิศอุดรด้านหนึ่งนครจำปาศักดิ์ ฝ่ายชาวเมืองสังขะนครนั้นอยู่หน้ะปัจฉิมทิศ
 าวรณนิยมนันทนครให้อยู่ทิศทักษิณ ครั้นเกิดแต่รอยเท้าดัง
 นั้น ให้อยู่ในกำแพงเมืองศรีสุโขทัย

พระนางจามเทวีเจ้านครศรีสุโขทัยนั้นทรงทศพิชราชธรรมและ
 จักรวรรดิธรรม บำรุงพระศาสนาตามคณาจารย์มาให้เคร้าหมอง
 และกระทำพิธีกรรมแก่เทพดาไม้ไผ่ชาติ เทพดาทั้งหลายก็ตั้งคุณแห่ง
 ราชเทวี จึงบันดาลให้ช้างเผือกต้งเงินยวงงาเขี้ยวตัวประเสริฐช้าง
 หนึ่ง^(๑) อันอยู่ ณ เชียงเขา อ่างตลุง (อ่างตลุง คือภูเขาหลวงเมือง
 เชียงดาว อยู่เหนือเชียงใหม่ ทางสองวัน) ให้บ่าหน้าลงมาทางทิศใต้
 ดังจักมาสู่เทวสถานในเมืองศรีสุโขทัย ก็มาอยู่ยังหน่อด้านหนึ่งเมือง

๑. ยังมีคำพูดของลาวว่า “ช้างอ้าข้างาเขี้ยว ทางที่ได้ยวคนตายตั้งร้อย”
 คือช้างเผือกงาดำ

หริภุญไชยซึ่งบดินทร์เรียกว่าตำบลสวนมนั้น คนทั้งหลายได้เห็นกับอก
ความมากกราบพุทธพระนางจามเทวีให้ทราบ พระนางเชอแก้วพระทัย
โสมนัสยินดี จึงให้แต่งเครื่องสักการะและศุภริยาองค์นครไปรับขสาร
ตัวประเสริฐนั้นมาไว้ยังโรงหลวง มีการต้มโภชและประดับประดา
ด้วยวัตถุอาภรณ์สำหรับบูชาครบถ้วนทุกสิ่งสรรพ พระยาขสารตน
นั้นมือทมิฬฤทธาเดศนิกหนา

ลำดับแต่ไป กล่าวถึงขุนวรวงศาที่มีนามชื่อว่าขุนวรวงศา
(มิดกชะ) เป็นขุนใหญ่แก่หม่อมดะทงหลาย อยู่ยังขุนเขาอันเนื่องด้วย
อุจฉนวนรพคคือว่าดอยดู่เทพนั้น

ขุนวรวงศาได้ทราบข่าวเด้าดว่า พระนางจามเทวีเจ้านคร
หริภุญไชยทรงสวรรคตขณะอยู่ในครรภ์ของนาง ขุนวรวงศาโกรธใคร่ไม่
ฝั้นรณัจฉนใจ จึงแต่งทูตลอบรรณาการไปกล่าวตาม พระนางจาม-
เทวีก็ทรงพระพิโรธให้ขับไล่ทูตลอบรรณาการนั้นเสียจากนคร ทูตนั้นกลับ
ไปแจ้งแก่ขุนวรวงศา ๆ ก็บังเกิดโทมนัสเตรียมรบพดจะยกมารบ ฝ่าย
พวกอำมาตย์ ราชครู พุทธอาจารย์ ไนนครจำพูน เห็นการ ยังมีควรจะก่อ
เหตุแห่งการศึก จึงอุบายแต่งของฝากให้บุรุษที่ฉลาดในถ้อยคำนำไป
สู่สำนักขุนวรวงศา พุทธเจ้าโถมเถาใจให้ห้ายพิโรธว่า เวदान์พระนาง
จามเทวีพึ่งประสูติบุตร พระสรีรกายยังไม่บริบูรณ์ดั้นมดทินทุพสภาพ
ด้วยพระโรคในกายยังไม่หายปกติจึงได้กรวดราด ขอให้ขุนวรวงศา

ยบยงอยู่ก่อนแล้วจึงฉีกแผ่นต่อภายหลัง ชุนวดีจึงจะได้ฟังก็คลายทิว
ให้งัดครอกออกมา แล้วก็แต่งทูตไปกล่าวถามอีกเล่า อำมาตย์ทั้งหลายก็
เพทุบายโต้ตอบของครอกค่อย ๆ ไปอีกถึง ๓ ครั้ง ๕ ครั้ง ถ่วงเวลาถ่วง
มาได้ถึง ๗ ปี ในที่สุดชุนวดีจึงขึ้นหัวในทางไมตรีแล้ว จึงได้คิด
จะหักหาญเอาด้วยกำลังพล ก็เกณฑ์หมู่บริวารแห่งตนได้แปดหมื่น
ยกกองทัพมาตั้งประชิดเมืองนครจำปาศรี รบพุ่งเต็มทุ่งมาถึงสามทุ่ง

ฝ่ายเสนาในเมืองนครจำปาศรี ก็เตรียมพลโยธาสรรพอาวุธพร้อม
สรรพ แล้วให้ประดับประดาพระยาเศวตคชสารตัวประเสริฐด้วยขยา
ภรณ์เครื่องมณเป็นคชาธาร เจ้ามั่นคชสารทรงคชสาร ให้เจ้า
อินทวรกุมารเป็นกษัตริย์ช้าง พร้อมด้วยควาญท้ายเสนาายจตุลึงคบาท
พลโยธานำหลังถนัดจำปาศรี มีทงคชสารคชกันเขนกันนำตามเต็มชนิด
คชพยุหะ ยกออกจากนครทริภุชไชโยไปตั้งต่อรบกองทัพชุนมดีคชราช
คูงอาจปาดังพระยาราชธโณนเจ้าผู้ในหมู่เนอมฤคชาติทั้งหลายณ
เมือกองทัพทั้งสองฝ่ายได้เข้าตั้งปยุทยุทธนาการต่อกัน รบพุ่งข้างฝ่าย
ชุนวดีชราชชนกให้บังเกิดมีคหนามวคคาน์หทัยไหวหวั่น ระวังกระวีไป
ทวงทงกองทัพมอาจที่จะสู้รบได้ ด้วยกำลังฤทธิ์แห่งพระยาเศวตคชสาร
ตัวประเสริฐ และด้วยอำนาจเทพดาซึ่งรักษาธองราชกุมารนั้น กอง
ทัพชุนวดีจึงถึงซึ่งปราชัยพ่ายแพ้ถนัดหนีไป ทั้งสิ่งของคัสดรอาว
เจียเป็นอันมาก ที่ ๆ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐ ๑๐๑ ๑๐๒ ๑๐๓ ๑๐๔ ๑๐๕ ๑๐๖ ๑๐๗ ๑๐๘ ๑๐๙ ๑๑๐ ๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐ ๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

กองทัพอหวิญไชยแดนใต้ตามคําสั่งไปทางใต้เมืองทการเมง ถึงที่
หนึ่งเป็นเนินเวลาดำคองตามเขย่น หนึ่งเคยเรียกว่าเมืองเขย่นมาจน
บัดนี้

ฝ่ายสองราชกุมารนั้นครั้นมิชยได้หมดจะพ่ายหนีไปแล้ว ก็พา
พลบริวารของพระองค์กลับคืนเข้าพระนคร ขึ้นเฝ้าถวายบังคมทูลพระ
ชนนีให้ทรงทราบ พระนางเจ้าก็ทรงพระโสมนัสยิ่งนัก ให้เลี้ยงดู
หม่อมสรโยชาหาญและพระราชทานบำเหน็จรางวัล โดยควรแก่ความชอบ
แล้วให้มิ่งนามโอรสพลดองมหาวิชัยตาก ซึ่งได้ชัยชนะใหญ่ในครั้งนั้น
และเฉลิมมิ่งขวัญพระยาเค็ดคชด้าวแก้วมงคลดวประเสริฐนั้น

เมื่อความค่อนไปในคัมภีร์จามเทววงศ์ กล่าวว่พระยา
มิตถราชนั้นมีราชธิดาต้ององค์ทรงดีวิเศษได้ภักตามยิ่งนัก ราช
กุมารทั้งสองของพระนางจามเทวจึงตั้งหู่ได้เนกมิตถราชนั้น แล้ว
กล่าวท้าวว่าจะยกมาทำยทรรณการกับราชธิดาทั้งสองของพระเจ้ามิตถ
ราช ถ้าพระเจ้ามิตถราชเห็นว่าจะดีได้ก็จงทำพระนครไว้ให้มัน
พระเจ้ามิตถราชได้ทรงฟังก็ตกพระทัย รับจะยกธิดาทั้งสองให้แก่
ราชกุมารทั้งสองเพื่อจะผูกพันฉันมิตรภาพแก่กันโดยชอบธรรม ครั้น
อำมาตย์ผู้เป็นทูตกลับมาทูลความแก่พระราชกุมารและพระนางจามเทว
ทรงทราบแล้ว พระนางจามเทวจึงให้แต่งเครื่องบรรณาการ และให้
พระราชดำรัสไปสั่งขอสองราชธิดานั้น ต่อพระเจ้ามิตถราช ๆ ก็ตกแต่ง

ราชธิดาทั้งต้ององค์ตั้งมายังนครหริภุญไชย ก็กระทำอาวาทมณฑการ
 กับต้องราชกุมารแห่งพระนางจามเทวีองค์ละองค์ ตั้งแต่นั้นมาเมือง
 มีลักษณะและเมืองหริภุญไชยทั้งต้องนกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความ
 วิถีดำเนินเคยกันและกัน บังเกิดเป็นสัมพันธวงศ์ตระกูลผูกพันต่อกัน
 ด้วยบุตรและธิดาได้กระทำอาวาทวิวาหะมณฑการแก่นั่น และถนัด
 มา พระนางจามเทวีก็ให้ดูธิดาทั้งต้องของนายคิวยะคามโฆษกอำเภ
 บ้านมาให้แก่ราชกุมารทั้งต้องของพระองค์ ๆ ละนางอีกแต่ แต่เน
 ความเรื่องวิวาหะอาวาทะทั้งต้องราชัน ในตำนานเมืองลำพูนไชยมิได้
 กล่าวถึงเลย.

บริเฉทที่ ๔ ว่าด้วยสร้างนครเขตก

ขณะนั้นราชกุมารทั้งสองของพระนางจามเทวีม้วยอนเจริณมา
ได้ ๑๘ พรรษา สมเด็จพระชนนีนาฏราชมารดาทรงพระราชดำริจะ
มอบเวนสิทธิ์ราชสมบัติ ให้เจ้า มหันตยศ เป็นกษัตริย์ ดับ สมอง พระองค์
ดำรงนครทริภุชไชย และจะสถาปนาเจ้าอนันตยศไว้ในที่มหาอุปราช
ทรงพระดำรินั้นแล้ว จึงตรัสใช้ให้อำมาตย์ไปอาราธนาพระมหาฤๅษี
ทั้งสองคือพระวสุเทพและพระฤๅษีทนต์ฤๅษีมายังนครทริภุชไชย แจ้ง
ความประสงค์ของพระนางนั้นให้พระคาบดทั้งสองทราบ พระคาบดก็
อนุโมทนาเห็นชอบด้วย จึงให้ประกาศแก่ชาวพระนครให้ทราบกำหนด
การพระราชพิธีราชาภิเษก ให้ประดับประดาตกแต่งพระนครให้สะอาด
งดงาม แล้วให้ตั้งพิธีสงฆ์พรพราหมณ์และอสังคัสตราชมงคลการ
ราชาภิเษกเจ้ามหันตยศราชกุมาร และอภิเษกเจ้าอนันตยศกุมารพร้อม
กัน พระมหาฤๅษีทั้งสองก็โสรจตรงมงคลอุทกवारิณิดิระอาศิรพาท
แห่งเจ้ามหันตยศและอนันตยศราชกุมาร แล้วก็ประสิทธิ์พรศรีสวัสดิ์
และให้โอวาทโดยอนุสาสน์ดำหรับกษัตริย์ ให้ดำรงราชจริยานุวัติโดย
ทศพิธราชธรรมประเพณี ครั้นเสร็จการทั้งปวงแล้วพระฤๅษีทั้งสองก็
ถวายพระพรลากลับไปสู่ที่อยู่แห่งตน

แต่นั้นมา สมเด็จพระเจ้ามหันตยศรัว ก็ปรากฏพระเกียรติยศอันใหญ่ยิ่ง ครองราชสมบัติในนครทริภุชไชย เสด็จมโหรีรัชว่า พระเจ้ามหาราช ส่วนเจ้านันตยศคณราชรัวก็ทรงอติริยยศเป็นมหาอุปราช ส่วนสมเด็จพระนางเจ้าจามเทวีชนันนาฏก็มีพระเกียรติยศในสมเด็จพระพันวัสสา ทรงบำเพ็ญแต่ในการพระราชกุศล สร้างอารามใหญ่่น้อยหลายตำบล คือสร้างอรัญญิกวิหาร ณ เมืองปาจิณทิก และสร้างอารามอีกแห่งหนึ่ง ณ ป่าไม้งามชายชื่ออำมาตวาราม แล้วสร้างวิหารอีกแห่งหนึ่งในอัสสานทิก แล้วให้สร้างพัทธารามวิหารอีกแห่งหนึ่งในเมืองอุดรทิก แล้วสร้างสังการามและมหาอนารามไว้ในเมืองปัจจิณทิก สร้างมหาสังการามไว้ในเมืองทักขิณทิก ทรงสร้างพระพุทธรูปใหญ่่น้อยเป็นอันมาก พระสงฆ์ซึ่งอยู่ประจำอารามทั้งหลายนั้นทรงปฏิบัติบำรงด้วยศุภกิจทั้งดี วิหารใหญ่ทั้ง ๕ นั้นสมเด็จพระนางเจ้าจามเทวีทรงสร้างด้วยทรัพย์ของพระองค์ อนึ่งพระองค์ทรงรักษาศูโธสถัดและทรงธรรมเล่มอมิได้ขาด ทรงบริจาคทรัพย์แจกจ่ายแก่ยากจนจนทุกทั่วไปได้ขาด ครั้นนั้นเสนามายุราชมนครีและชาวพระนครก็พากันประพฤติปฏิบัติตามอย่างพระนางจามเทวี เป็นที่อุปถัมภกยกย่องพระพุทธรูปอันรุ่งเรืองวิวัฒนาการ

ครั้นต่อมาเจ้านันตยศคณอุปราชทรงดำริว่า พระเชษฐาเราได้เป็นพระเจ้ามหาราชครองพระนครนทงสิน จะปรารถนาตั้งอันใดก็

ได้สดับดังพระทัยทุกประการหาความข้องขัดมิได้ เราก็คือเป็นบรุษผู้หนึ่ง
 ประสงค์วิธรวมพระมารดาในวันเวลาเดียวกัน โฉนจึงไม่มีความสัทธิชาติ
 เต็มอกัน เป็นที่ของขัดพระทัยอยู่เนื่อง ๆ ควรเราจะขอที่เป็นพระราช
 คื่อพระวาศุเทพดาบดบัง ทรงพระดำริคะนั้แล้วจึงเสด็จไปเฝ้าพระราช
 มารดาถวายบังคมแล้วทูลความปริวิตกนั้นให้ทรงทราบ สดมเด็จพระ
 นางจามเทวีก็มิพระทัยกรุณา จึงจัดรูปเทียนคู่คันธมาตามบุปผชาติ
 ใช้ให้ราชบุรุษคนสนิทนำไปยังสำนักพระวาศุเทพฤๅษี แจ้งประพฤติ
 เหตุปริวิตกของเจ้าอนันตยศนั้นแก่พระฤๅษีให้ทราบ

เมื่อพระฤๅษีได้ทราบเหตุดังนี้แล้ว จึงตั้งแก้วราชบุรุษคน
 สนิทนั้นให้กลับไปทูลแก่เจ้าอนันตยศและพระนางจามเทวีว่า มัฏฐา
 ใหญ่อันหนึ่งอยู่เบื้องปัจฉิมทิศแห่งทริภุญไชยนคร มีนามว่าเขตวงค์
 บรรพต เป็นที่อยู่แห่งพรานไพรผู้หนึ่งชื่อเขตวงค์เนจร ให้พระเจ้า
 อนันตยศเสด็จไปทางนั้น แล้วจึงให้เขตวงค์เนจรพรานไพรนำไปสู่
 สำนักพระมหาพรหมฤๅษีผู้อยู่ ณ ภูเขตวงค์ยอด ท่านนั้นประกอบด้วย
 มหิทธิฤทธิ์สามารถจักทำได้ดังใจปรารถนาทุกสิ่งสรรพ เจ้าอนันตยศ
 จึงไปขอสิริราชสมบัติต่อพระผู้เป็นเจ้านั้นเถิด คงจะได้สดับดังพระทัย
 ปรารถนา ราชบุรุษรับคำสั่งของพระฤๅษีแล้วก็มีสการตามาทูลแด่
 พระนางจามเทวีและเจ้าอนันตยศตามถ้อยคำพระฤๅษีดังนี้ทุกประการ
 เจ้าอนันตยศได้ทราบก็ทรงปีติยินดี จึงถวายบังคมลาสมเด็จพระชนนี

เพื่อจะไปดูสำนักพระมหาพรหมิตาบัล แล้วก็ไปเฝ้าทูลดาพระเชษฐา-
 ธิราช ก็ทรงอนุญาตและอำนวยความสะดวกว่าเจ้ามีความปรารถนาจักไปดู
 สำนักพระมหาพรหมิตาบัลก็จึงไปตามความปรารถนาเถิด ครั้นได้รับ
 พรพระเชษฐาธิราชแล้ว เจ้านันทยศก็ถวายนั่งคมตามายังราชมน-
 เทียรของพระองค์ เตรียมโยธาทวยหาญประมาณพันหนึ่งเสด็จออก
 จากนครวิบูลย์ไชยไปทางปัจฉิมทิศ มีนางถึงแม่ห้าแห่งหนึ่งชื่อว่า
 นาคิดารี่ (คือว่าห้อยแม่ดาร์ริมกับดอยบา) จึงพักพลอยู่ ณ ริมฝั่งแม่
 นานน เจ้านันทยศจึงไปนมัสการพระฤๅษีคนชื่อว่าพทชฐิต ถามหา
 ทางที่จะไปยังเขาดงคับริพต พระดาบด้จึงให้ดำเนินพรานไพรผู้หนึ่ง
 เป็นมรรคเทวก็นำทางพาเจ้านันทยศไปจนถึงบ้านเขาดงคัพรานไพรซึ่ง
 อาศัยอยู่บนภูเขาเขาดงคับริพตนั้น ครั้นเมื่อเจ้านันทยศได้ประสพ
 พบเขาดงคัพรานแล้ว ก็จึงให้เขาดงคัพรานนั้นนำพาไปดูสำนักพระ
 มหาพรหมิตาบัล ณ ทวยบริพต เมื่อไปถึงเป็นเวลาสายเย็นหึ่ง จึง
 ยับยงพักอยู่แต่เชิงเขาก่อน รุ่งขึ้นเวลาเช้าจึงได้จัดเครื่องนมัสการขน
 ไปดูหา พระดาบด้ กระทำ วันทนาการ ปฏิบัติฐานพราราครัย ไถ่ถามโดย
 เคารพแล้ว ก็แจ้งประวัติของพระองค์แก่พระดาบด้ให้ทราบ ฝ่ายพระ
 ดาบด้ได้ทราบว่าเป็นราชกุมารของพระนางจามเทวีก็มีใจกรุณา จึง
 ไถ่ถามความประสงค์ที่เสด็จมาเพื่อใด เจ้านันทยศก็แถลงไขความ
 ประสงค์ของพระองค์นคคือพระฤๅษี แล้วจึงวอนขอพระผู้เป็นเจ้าได้

เมตตาช่วยอนุเคราะห์ด้วย พระสุพรหมิยาซึ่งกล่าวหา ในภูมิประเทศ
 เขาเขาดงคบรรพตนั้น มีเมืองอยู่เมืองหนึ่งเป็นเมืองอันเกษมสุข
 ดำราญรมย์สถานอย่างยิ่ง เชิญท่านมาไปกับด้วยเราในกาลบัดนี้
 พระสุพรหมิยา ก็พาเจ้า อนันตยศ ดังจาก ภูเขาดงคบรรพต ไปยังเชิงเขา
 เขาดงคบรรพต ครั้นถึงแล้วพระดาบซึ่งเนรมิตนครอันหนึ่ง กว้าง
 ขวางดีหืดมจตุรัส ประกอบพร้อมด้วยธัมมภาระทั้งปวงสำหรับพระ
 นครทุกประการ ณ สถานที่เกิดผิงแม่น้ำวังก์นั้น ครั้นเนรมิตพระนคร
 ดำรงแล้ว จึงเชิญเจ้าอนันตยศเข้าไปครองราชสมบัติในนครนั้น
 มีนามว่าเขาดงคนคร

แต่ในตำนานเมืองนครเขาดงคและตำนานพระชาดดำปาง มี
 ข้อความอีกนัยหนึ่งดังจะกล่าวต่อไป ดำเนินความว่า เมื่อสมเด็จพระ
 พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสปรมาภิเษกได้มีพระญาณแล้วได้ ๒๕ พรรษา
 ได้เสด็จมาสู่ประเทศทมิฬ ประทับ ณ คอยม่อนน้อยด้วยอนันต์ในตำบล
 บ้านถมภการวัน ยังมีสระหนึ่งชื่ออายค่อนนำเอาน้ำผิงลงในบ่อกล้า
 ไม่บ้างหนึ่งบอกกับผดมะพร้าว ๔ ผดมาถวายเป็นนัยนาผิงลงใน
 บาตรแล้วจึงเอาน้ำไม่บ้างนั้นบักไว้ ณ ที่ชนเหนือ ก็เกิดเป็นกบไม่
 บ้างขึ้นอยู่ ณ ที่นั้น สมเด็จพระสัมมาพุทธเจ้าจึงตรัสพยากรณ์ว่า
 กาลเบื้องหน้าแต่ไป สถานที่นั้นจักเป็นนครอันหนึ่งชื่อว่าดำปาง เมื่อ
 ตลาคคปริณิพพานแล้วล่วงได้ ๒๓๘ ปี ตั้รราชาก็คือกบพระค้อของ

ตกาศจะมาประดิษฐานอยู่ ณ ที่นั้น เจตน์นจะได้อธิษฐานว่า อดมกัปปะ
เจตย์ จักเป็นทบฐาตักการะแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายในประเทศนั้น
แล้ว พระองค์ก็ดูบ พระเกศาธาตุ เด่นหนึ่ง ประทาน ให้แก่ ถั่ว อ้ายคอน
ครึ่งหนึ่งเต็มเตจอมรินทร์ราชกั ให้พระวิคณกรรมมาเนรมิตของขุมธาตุ
นิทาน บรรจุพระเกศาธาตุไว้ ณ สถานที่นั้น

ครั้นจำเนียรกาลนานมา ภายหลังแต่สมเด็จพระผู้มพระภาค
ได้ตั้งดับชนขปวินพพานแล้ว ๒๑๗ พรรษา ยังมีพระมหากษัตริย์องค์
หนึ่งทรงนามว่าพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ได้ปราบดาภิเษกเสวยราช
สมบัติ ณ กรุงปาดตัมปุตระมหานครแล้ว ได้ตั้งดับธรรมของนิโคธ
ตามเนวให้ถอยเตี้ยจากตักการะในเหล่าเดียรดิษฐ์ทั้งหลายบังเกิดศรัทธา
ในพระพุทธศาสนา จึงแสวงหาพระบรมสารีริกธาตุแห่งองค์สมเด็จพระ
พระผู้มาตัมพุทธเจ้า ครึ่งหนึ่งเหล่าพระอรหันต์มีพระมหาโมคคัลลบุตร
ติศเถรเจ้าเป็นประธานจึงแจ้งเหตุการณ์แก่พระราชาชนว่า ชาติพระ-
พุทธเจ้ามีอยู่ยังเมืองราชคฤห์เดิมแผ่นดินพระธรรมชนน ได้
พระเจ้าอโคกราชก็ทรงเลื่อมใสศรัทธา ประราธนาจะสร้างพระมหาธาตุ
เจดีย์สถานให้ครบเต็มแผ่นดินองค์ จึงไปขุดเอาพระบรมธาตุมา
จากเมืองราชคฤห์แล้วแจกไปประดิษฐานในมหานครทั้งหลาย ชาติ
พระพุทธเจ้าจึงได้ปรากฏมาประดิษฐานในอดมกัปปะนครนี้ แต่ใน
กาลครั้งนั้นเทพดาผู้ชื่อว่าอุครเทวดา หากเป็นผู้รักษาพระบรมธาตุ ณ
ที่นั้น

แต้นหลวงมา ยังมีพระยาคนหน่งชื่อว่าจันทรเทวราช ด้วย
 ราชสมบัติอยู่ยังเมืองสุวรรณภูมิมหานคร ได้ทรงทราบว่าตัวรัชดา
 พระพุทธเจ้า ณ เจดีย์ อันพระยาจักรีรามาโคกราชสถานมาไว้ในเมือง
 คุ้มภักดิ์ประณตน์ เจดีย์นั้นคร่ำคร่าหักพังทลายเสียแล้ว ก็ทรงพระ
 จินตนาการจะใคร่ได้พระบรมธาตุไปไว้ยังนครสุวรรณภูมิ จึงชัก
 จตุรงค์พลเสนามาสู่ประเทศนั้น กระทำพิธีอาราธนาพระบรมธาตุ ๆ ก็มีได้
 เสด็จ จึงขอเอาผอบพระบรมธาตุไปไว้ใต้ราศรึงหนึ่ง พระบรมธาตุก็
 เสด็จจากถ้ำคั่นมาสู่ที่เก่า พระยาจันทรเทวราชเห็นว่าพระบรมธาตุไม่
 ยอมไป จึงจัดการก่อสร้างพระสถูป ณ ที่นั้น บรรจุพระบรมธาตุไว้
 ในรูปสุวรรณดิหาราช แล้วก่อเจดีย์หุ้มสุวรรณดิหาราชนั้นไว้ มีทรง
 ตั้งฐานดังรูปค้อนน้ำ (คำในตำนานเดิมว่าป้อมปดกน้ำ) ตั้งสถานที่
 ตั้งการบูชาทางทิศ ศักการสถาปนาพระบรมธาตุนี้สำเร็จแล้ว สุวรรณ
 ราชยังเหลือประมาณสองโกฏิ จึงให้นำไปบรรจุไว้ ณ ที่แห่งหนึ่ง
 ปรากฏอยู่ ณ ที่ศตวันตกเฉียงใต้วัดท่าผาประมาณ ๑๐๐ วา เหลือ
 จากนั้นเอาไปบรรจุไว้ ณ คอยพิน้องเหนือเมืองคันท และทรงตั้งสัตยา
 ธิษฐานไว้ว่า กษัตริย์พระองค์ใดมีบุญสมภารบารมีมาก หากมีใจ
 ศรัทธา จักสถาปนาพระบรมธาตุ ณ ที่นั้นจึงให้ได้ประสมชุมทองที่บรรจุ
 ไว้ ณ อยู่นานมาพระยาจันทรเทวราชก็เสด็จจากถ้ำคั่นนครสุวรรณภูมิ

เรื่องราวพระยาจันทรเทวราช^๕ ในตำนานพระแก่นจันทน์แดง
มีความกล่าวถึงดังนี้

พระพุทธปฏิมากร อันทำด้วยแก่นไม้จันทน์แดง เป็นของโบราณ ประดิษฐานอยู่ ณ เมืองสุวรรณภูมิช้านานนับด้วยการพันพรรษา ครั้นอยู่มาเมืองสุวรรณภูมิเสียแก่ข้าศึก ราชบุตรพระเจ้าสุวรรณภูมิต้องของคพหนอง พระเชษฐาทรงนามอาทิตย์ราชกุมาร พระอนุชาทรงนามจันทรกุมารพากันหนีข้าศึกไป พระเชษฐาธิราช^๕นั้นได้พระพุทธปฏิมากร แก่นจันทน์ ไปตั้งอยู่ตำบลแจ้ตาก (เมืองตาก) พระอนุชาซึ่งทรงนามจันทรกุมารนั้น ได้พระพุทธธีรราชา^๕ ไปตั้งอยู่ ณ ตำบลลำปาง (นครลำปาง)

ข้อความตามตำนานทั้งสองรวมเป็นใจความว่าพระมหาชาติลำปาง^๕ ราชอาหิราชบุตรเจ้าสุวรรณภูมิขึ้นมาตงและแรกสร้างสถาปนาไว้เป็นเค้ามุขเดิมมา แคว้นแคว้นนครลำปาง^๕นักคงจะมีบ้านเมืองเก่าซึ่งชาวสุวรรณภูมิมาตงอยู่แถวแต่ในภาคครั้งนั้น ในตำนานพระชาติลำปางกล่าวต่อไปว่า ครั้นเมื่อพระยาจันทรเทวราช^๕จับคันทนครสุวรรณภูมิ^๕แถว เบื้องหน้าแดนมานานาน ยังมีพระยาธำมณราช^๕องค์หนึ่งเสวยราชสมบัติในโพธิ์รัฐนคร อันมี^๕โพธิ์^๕ที่^๕เกิด^๕กับ^๕ถัมภก^๕ปะ^๕น^๕คร^๕ (เมืองแพร่) ทราบว่าธีรราชา^๕พระพุทธเจ้า^๕มี^๕ใน^๕ถัมภก^๕ปะ^๕น^๕คร^๕ก็ปรารถนาจะใคร่ได้ไปไว้เมืองแห่งตน จึงกรีธาพาพลยกมาตงทำ

การขุดหาพระธาตุทำประการใด ๆ ก็มีตำราจะทำลายภาพยนต์ของ
พระเจ้าจันทร์เทวราช ซึ่งประดิษฐานไว้ให้รักษา ของ พระ ธาตุ นั้นได้
พระยาพดราชจึงให้ ถมเตี้ยดังเก่า แล้วปลูกไม้ กระเจาไว้ ณ ท่าม กลาง
ชุมท^๑ขุดและปลูก ต้นกระเจา แวดล้อมรายรอบนอกไว้ เป็นสำคัญแต่ก็
ก^๒ด^๓บ^๔ค^๕น^๖ม^๗เ^๘ม^๙อ^{๑๐}ง^{๑๑}ห^{๑๒}เ^{๑๓}ง^{๑๔}ค^{๑๕}น

คร^{๑๖}น^{๑๗}อ^{๑๘}ย^{๑๙}ม^{๒๐}า^{๒๑}เม^{๒๒}ือ^{๒๓}น^{๒๔}าง^{๒๕}จ^{๒๖}า^{๒๗}ม^{๒๘}เท^{๒๙}ว^{๓๐}ี^{๓๑} เป็นนางพระยาในเมืองทริภุญไชย
มี^{๓๒}ร^{๓๓}า^{๓๔}ช^{๓๕}บ^{๓๖}ุ^{๓๗}ต^{๓๘}ร^{๓๙}ท^{๔๐}ร^{๔๑}น^{๔๒}า^{๔๓}ม^{๔๔}ว^{๔๕}่า^{๔๖}ม^{๔๗}ห^{๔๘}ิน^{๔๙}ค^{๕๐}ย^{๕๑}ค^{๕๒}อง^{๕๓}ค^{๕๔}ห^{๕๕}ี^{๕๖}ง^{๕๗} อ^{๕๘}น^{๕๙}น^{๖๐}ค^{๖๑}ย^{๖๒}ค^{๖๓}อง^{๖๔}ค^{๖๕}ห^{๖๖}ี^{๖๗}ง^{๖๘} ราชกุมาร
ท^{๖๙}ง^{๗๐}ด^{๗๑}อ^{๗๒}ง^{๗๓}ร^{๗๔}บ^{๗๕}อ^{๗๖}า^{๗๗}ด^{๗๘}า^{๗๙} พระมารดาออกไป ช^{๘๐}น^{๘๑}ค^{๘๒}ก^{๘๓}พระ^{๘๔}ย^{๘๕}า^{๘๖}ด^{๘๗}ี^{๘๘}ว^{๘๙}ะ มี^{๙๐}ช^{๙๑}ัย^{๙๒}ช^{๙๓}น^{๙๔}ะ^{๙๕}แ^{๙๖}ก^{๙๗}
พระ^{๙๘}ย^{๙๙}า^{๑๐๐}ด^{๑๐๑}ี^{๑๐๒}ว^{๑๐๓}ะ พระมารดาจึงยกราชสมบัติให้ราชกุมารท^{๑๐๔}ง^{๑๐๕}ด^{๑๐๖}อ^{๑๐๗}ง^{๑๐๘}ค^{๑๐๙}ร^{๑๑๐}อง^{๑๑๑}ม^{๑๑๒}ี^{๑๑๓}อง^{๑๑๔}
ท^{๑๑๕}ริ^{๑๑๖}ภ^{๑๑๗}ุ^{๑๑๘}ญ^{๑๑๙}ช^{๑๒๐}า^{๑๒๑}ย^{๑๒๒} เจ้าอนันตยศมี^{๑๒๓}ค^{๑๒๔}ิ^{๑๒๕}เค^{๑๒๖}ม^{๑๒๗}ใจ^{๑๒๘}ที่^{๑๒๙}จะ^{๑๓๐}อ^{๑๓๑}ย^{๑๓๒}ู่^{๑๓๓}ใน^{๑๓๔}ค^{๑๓๕}ร^{๑๓๖}ด^{๑๓๗}ำ^{๑๓๘}พ^{๑๓๙}ู^{๑๔๐}น^{๑๔๑}ร^{๑๔๒}วม^{๑๔๓}ก^{๑๔๔}ั^{๑๔๕}น^{๑๔๖}กับ^{๑๔๗}พระ^{๑๔๘}
เช^{๑๔๙}ษ^{๑๕๐}ร^{๑๕๑}า^{๑๕๒} พระนางจามเทวีจึงให้ไปถามพระว^{๑๕๓}า^{๑๕๔}ด^{๑๕๕}ี^{๑๕๖}เท^{๑๕๗}พ^{๑๕๘}และพระสุ^{๑๕๙}ก^{๑๖๐}ท^{๑๖๑}ัน^{๑๖๒}ด^{๑๖๓}ญ^{๑๖๔}า^{๑๖๕}ย^{๑๖๖}
เช^{๑๖๗}อ^{๑๖๘}จ^{๑๖๙}ึง^{๑๗๐}แ^{๑๗๑}น^{๑๗๒}ะ^{๑๗๓}น^{๑๗๔}ำ^{๑๗๕}ให้^{๑๗๖}ไป^{๑๗๗}ห^{๑๗๘}า^{๑๗๙}พระ^{๑๘๐}สุ^{๑๘๑}ท^{๑๘๒}ร^{๑๘๓}ห^{๑๘๔}ม^{๑๘๕}ญ^{๑๘๖}า^{๑๘๗}ย^{๑๘๘}ผู้^{๑๘๙}อ^{๑๙๐}ย^{๑๙๑} ณ^{๑๙๒} เ^{๑๙๓}า^{๑๙๔}ง^{๑๙๕}ำ^{๑๙๖}ม^{๑๙๗} น^{๑๙๘}าง^{๑๙๙}จ^{๒๐๐}า^{๒๐๑}m^{๒๐๒}เท^{๒๐๓}ว^{๒๐๔}ี^{๒๐๕}
ก^{๒๐๖}ั^{๒๐๗}บ^{๒๐๘}เจ^{๒๐๙}้า^{๒๑๐}อ^{๒๑๑}น^{๒๑๒}น^{๒๑๓}ค^{๒๑๔}ย^{๒๑๕}ศ^{๒๑๖}ก^{๒๑๗}ั^{๒๑๘}ก็^{๒๑๙}ไป^{๒๒๐}ตาม^{๒๒๑}คำ^{๒๒๒}พระ^{๒๒๓}ญ^{๒๒๔}า^{๒๒๕}ย^{๒๒๖}ท^{๒๒๗}ง^{๒๒๘}ด^{๒๒๙}อ^{๒๓๐}ง^{๒๓๑}น^{๒๓๒}ี้^{๒๓๓} ให้^{๒๓๔}เ^{๒๓๕}า^{๒๓๖}ด^{๒๓๗}ำ^{๒๓๘}ค^{๒๓๙}ั^{๒๔๐}พ^{๒๔๑}ร^{๒๔๒}า^{๒๔๓}น^{๒๔๔}ำ^{๒๔๕}
ท^{๒๔๖}า^{๒๔๗}ง^{๒๔๘}ไป^{๒๔๙}ถึง^{๒๕๐}ด^{๒๕๑}ำ^{๒๕๒}น^{๒๕๓}ัก^{๒๕๔}พระ^{๒๕๕}ม^{๒๕๖}ห^{๒๕๗}า^{๒๕๘}พ^{๒๕๙}ร^{๒๖๐}ห^{๒๖๑}ม^{๒๖๒}ญ^{๒๖๓}า^{๒๖๔}ย^{๒๖๕} แ^{๒๖๖}ด^{๒๖๗}แ^{๒๖๘}จ^{๒๖๙}ำ^{๒๗๐}ง^{๒๗๑}ด^{๒๗๒}ำ^{๒๗๓}ร^{๒๗๔}ค^{๒๗๕}ด^{๒๗๖}ั^{๒๗๗}แ^{๒๗๘}ก^{๒๗๙}ั^{๒๘๐}เ^{๒๘๑}ก^{๒๘๒}ั^{๒๘๓}พระ^{๒๘๔}น^{๒๘๕}ัก^{๒๘๖}ด^{๒๘๗}ิ^{๒๘๘}ท^{๒๘๙}ธ^{๒๙๐}
ท^{๒๙๑}ุ^{๒๙๒}ก^{๒๙๓}ป^{๒๙๔}ระ^{๒๙๕}ก^{๒๙๖}า^{๒๙๗}ร^{๒๙๘} พระ^{๒๙๙}ม^{๓๐๐}ห^{๓๐๑}า^{๓๐๒}พ^{๓๐๓}ร^{๓๐๔}ห^{๓๐๕}ม^{๓๐๖}ญ^{๓๐๗}า^{๓๐๘}ย^{๓๐๙} จ^{๓๑๐}ึง^{๓๑๑}พ^{๓๑๒}า^{๓๑๓}น^{๓๑๔}าง^{๓๑๕}จ^{๓๑๖}า^{๓๑๗}m^{๓๑๘}เท^{๓๑๙}ว^{๓๒๐}ี^{๓๒๑}ก^{๓๒๒}ั^{๓๒๓}บ^{๓๒๔}เจ^{๓๒๕}้า^{๓๒๖}อ^{๓๒๗}น^{๓๒๘}น^{๓๒๙}ค^{๓๓๐}ย^{๓๓๑}ศ^{๓๓๒}ไป^{๓๓๓}
ย^{๓๓๔}ัง^{๓๓๕}เ^{๓๓๖}า^{๓๓๗}เ^{๓๓๘}า^{๓๓๙}ด^{๓๔๐}ำ^{๓๔๑}ค^{๓๔๒}ั^{๓๔๓}ให้^{๓๔๔}ป^{๓๔๕}ระ^{๓๔๖}ท^{๓๔๗}บ^{๓๔๘}ย^{๓๔๙}บ^{๓๕๐}ย^{๓๕๑}ง^{๓๕๒}อ^{๓๕๓}ย^{๓๕๔}ุ^{๓๕๕}ณ^{๓๕๖}ด^{๓๕๗}า^{๓๕๘}น^{๓๕๙}ท^{๓๖๐}ห^{๓๖๑}ี^{๓๖๒}ง^{๓๖๓}เ^{๓๖๔}น^{๓๖๕}อ^{๓๖๖}บ^{๓๖๗}ำ^{๓๖๘}น^{๓๖๙}พ^{๓๗๐}ร^{๓๗๑}า^{๓๗๒}n^{๓๗๓}เ^{๓๗๔}า^{๓๗๕}ด^{๓๗๖}ำ^{๓๗๗}ค^{๓๗๘}
ด^{๓๗๙}า^{๓๘๐}น^{๓๘๑}ท^{๓๘๒}น^{๓๘๓}น^{๓๘๔}บ^{๓๘๕}ด^{๓๘๖}น^{๓๘๗}ป^{๓๘๘}ร^{๓๘๙}าก^{๓๙๐}ฎ^{๓๙๑}า^{๓๙๒}m^{๓๙๓}ช^{๓๙๔}ื่อ^{๓๙๕}ว^{๓๙๖}า^{๓๙๗}ช^{๓๙๘}ว^{๓๙๙}เ^{๔๐๐}ม^{๔๐๑}ง^{๔๐๒} ส่วน^{๔๐๓}พระ^{๔๐๔}ญ^{๔๐๕}า^{๔๐๖}ย^{๔๐๗}ก^{๔๐๘} ช^{๔๐๙}น^{๔๑๐}ย^{๔๑๑}ง^{๔๑๒}จ^{๔๑๓}อม^{๔๑๔}
เ^{๔๑๕}า^{๔๑๖}ช^{๔๑๗}ว^{๔๑๘}เ^{๔๑๙}ม^{๔๒๐}ง^{๔๒๑}เ^{๔๒๒}ด^{๔๒๓}ัง^{๔๒๔}ด^{๔๒๕}เ^{๔๒๖}ไป^{๔๒๗}ภ^{๔๒๘}าย^{๔๒๙}ค^{๔๓๐}ะ^{๔๓๑}ว^{๔๓๒}ัน^{๔๓๓}ด^{๔๓๔}ก^{๔๓๕}แ^{๔๓๖}ห^{๔๓๗}เ^{๔๓๘}ง^{๔๓๙}ำ^{๔๔๐}ว^{๔๔๑}ัง^{๔๔๒}ก^{๔๔๓}น^{๔๔๔}ท^{๔๔๕}ที่^{๔๔๖} ก็^{๔๔๗}ได้^{๔๔๘}ท^{๔๔๙}ั^{๔๕๐}ค^{๔๕๑}ำ^{๔๕๒}น^{๔๕๓}า^{๔๕๔}ก^{๔๕๕}า^{๔๕๖}ร

สถานที่แห่งหนึ่งเป็นชัยภูมิสมควรสร้างพระนครได้ พระดาบส์จึงไป
 เหมวัด^{๕๒} หนึ่งเป็นเมือง กว้างยาว ด้านละ ๕๐๐ วาจรดดีแล้วเอาแผ่นผา
 ศิลาบาศก่อนหนึ่งมาตั้งไว้ในท่ามกลางเมือง ศิลาบนปรากฏชื่อว่า
 ผาบังมาคือเท่า^{๕๓}บดิน พระฤๅษณ์^{๕๔}เหมวัดเมืองแล้ว^{๕๕}ว่า^{๕๖}ว่า^{๕๗}เมืองนี้คงอยู่
 ในระหว่างท่ามกลาง พระบรมราชา^{๕๘}พระพุทธรเจ้าทั้ง ๕ แห่งเป็นที่เกิดสิริ
 และเดชะมากนัก ด้วยเหตุ^{๕๙}นั้นจึงขนานนามนครนั้นว่า ศิรินครไชย

ครั้นเสร็จการเหมวัดสร้าง^{๖๐}พระนครแล้ว พระมหาพรหม
 ฤๅษณ์ก็มอบ^{๖๑}พระนครอันสร้างใหม่ ให้พระนางจามเทวี^{๖๒}กระทำการ
 ราชกิจเสกเจ้าอนันตยศ^{๖๓}ราชกุมารเป็นพระยาครองเมืองศรีนครไชย ทรง
 พระนามว่าพระเจ้าอินทรวาทิน^{๖๔} เมื่อราชกิจเสกนั้น^{๖๕}พร้อมด้วยพระเจ้า
 มหันตยศ^{๖๖}ราชผู้ครองนครจำปาศ และพระฤๅษณ์^{๖๗}สัตถาจารย์ทั้งหลาย
 และอำมาตย์^{๖๘}ราชบุตร^{๖๙}ทั้งต้องพระนครพร้อมเพรียงกัน ครั้นเสร็จการ
 ราชกิจเสกเจ้าอนันตยศแล้ว พระนางจามเทวี^{๗๐}กับเจ้ามหันตยศ^{๗๑}ราช
 เสด็จไปนมัสการพระบรมราชา^{๗๒} พระพุทธรเจ้า ณ ดมภ์^{๗๓}กับปะนครยาม
 นั้นเป็นฤกษ์^{๗๔}แต่งหานักนิมิได้ พระนางจามเทวี^{๗๕}จึงตั้งสัตยาธิษฐานแล้ว
 ให้รูดบ่อ^{๗๖}ได้น้ำโดยอธิษฐาน^{๗๗}นั้นบ่อนั้น^{๗๘}จึงมีนามปรากฏว่าบ่อน้ำเตย
 ดิบ^{๗๙}มาจากทุกวันนี้

พระนางจามเทวี^{๘๐}กระทำ^{๘๑}สักการบูชา พระบรมราชา^{๘๒} ดมภ์^{๘๓}กับปะ
 นคร^{๘๔}แล้ว^{๘๕}ก็เสด็จไป นมัสการพระบรมราชา^{๘๖} อีกคำ^{๘๗}บทหนึ่ง^{๘๘}เหนือ^{๘๙}เมืองศรี

นครไชยชื่อว่าตำบลดอนปละใหญ่ ประทับพักอยู่ได้ร่มไม้ดกใหญ่
 หงคือนมอยุ่หนบวรพาศิมุขแห่งพระมหาธาตุเจ้านั้น พระนางเชอจึง
 อธิษฐานไม้ดกต้องคั่นให้ม้ายยืนนานถึงพันปี ไม้ดกนั้นก็ปรากฏ
 มาจนทุกวันนี้เรียกว่าดกต้องพันอง ก็และพระบรมดาร์รักษาคุนที่
 นั้นได้ แดง อธิ ปาฏิหารย์ รุ่งโรจน์ โชคนาการ ขึ้นไป เห็นยอดไม้
 กระเจา เหตุนี้จึงได้ชื่อว่าธาตุเจดีย์มาจนทุกวันนี้ แดงพระนาง
 จามเทวีและเจ้านันตยศก็เสด็จกลับคั่นนครจำปูนไชย

ฝ่ายเจ้าอนันตยศก็ขึ้นราชากรของราชสมบัติในเมืองศรีนครไชย
 เขตทางคั่นภักกับนครโดยผาลัดถลาพรสืบมา มีหมู่ชนชาวมิถก
 ภาษามาพึ่งโพธิธรรมทาง คั่นคมเคหัดถานแควด้อมโดยรอบพระนคร
 นั้นเป็นอนมาก ราชสมบัติพศุดการกบงเกิดชนบริบูรณ์พร้อมด้วย
 อำนาจวิธานภาพแห่งพระมหาพรหมฤๅษีทุกประการ

พระเจ้าอนันตยศก็กระทำวัตรปฏิบัติบูชาพระมหาสุพรหมฤๅษี
 มิได้ขาด ครั้นอยู่มาทรงระลึกถึงพระชนนีนาฏราชมารดา และ
 ปรรณาทิจะยังพระนครให้บริบูรณ์ด้วยสมณพราหมณาจารย์ จึง
 หมัดการดา พระมหาพรหมฤๅษี กลับไป นครหริภุญไชย เฝ้าพระมารดา
 และพระเชษฐาธิราชแล้วทูลขอคณะสงฆ์ และพระครูพราหมณ์ไปสืบ
 คำดนาในนครเขตทางพระเชษฐาธิราชก็อนุญาตให้ตามประสงค์ แดง
 เจ้าอนันตยศก็เชิญเสด็จสมเด็จพระนางจามเทวีราชมารดามาเมืองนคร

เขตต่างก็ ทรงปฏิบัติปฏิการณของคุณสมเด็จพระชนนีเป็นเอกนัย
 แล้วก็ เจริญเด็กรให้ อยู่ ประทับใน พระนครเขตต่างก็ ส่วนพระองค์
 อนันตยศราชก็ไปขอให้พระมหาพรหมดาบสเนรมิตนครขึ้นใหม่ใกล้กับ
 นครเขตต่างก็เบ่งหัดให้ชื่อว่า อาตมปางนคร พระเจ้าอนันตยศ
 เด็กรประทับอยู่นครอาตมปางก็เด็กรมาปฏิบัติพระราชมารดา ณ เมือง
 เขตต่างก็นครทุกอันมิได้ขาด เมืองนครเขตต่างก็และอาตมปางก็ก็เป็น
 ประดุจเมืองเดียวกัน ชนทั้งหลายจึงเรียกวานนครเขตต่างก็ดำปางนาน
 มากก็กลายเป็นนครดำปางไป กษัตริย์ทั้งสองพระองค์ทรงบำรุงพระ
 พุทธศาสนาสร้างวัดวิหารพุทธสถานอารามใหญ่น้อยเป็นอันมาก

สมเด็จพระนางเจ้าจามเทวีเด็กรมาประทับอยู่เมืองนครเขตต่างก็ได้
 ๖ พรรษาทรงพระประสูติ จึงดาพระมหาพรหมฤๅษเด็กรกลับคืน
 เมืองหริภุญไชยนคร พระเจ้าอนันตยศราชจัดการรับรองพระราชมารดา
 เข้าพระนครดำปางไชยอยู่มาไม่นาน พระโรคเจริญหนักขึ้นสมเด็จพระ
 พระนางเจ้าจามเทวีก็เด็กรสู่สุวรรณคคกรด้วยพระชนมายุได้ ๘๒ พรรษา
 อยู่ในราชสมบัติได้ ๕๓ พรรษา สมเด็จพระเจ้าอนันตยศ และพระเจ้า
 อนันตยศ ก็พร้อมกันจัดการมาปลงกิจพระศพแล้ว ก่อเจดีย์หุ้มด้วย
 แผ่นสุวรรณบรรจุพระอัฐิธาตุไว้ ณ ด้านประจิมทิศแห่งพระนครหริภุญ
 ไชยได้ ชื่อว่าสุวรรณเจดีย์ กษัตริย์ทั้งสองพระนครทรงบำเพ็ญ
 พระราชกุศลอุทิศกัลปนาถ ถวายแก่ สมเด็จพระมารดา เป็นเอกนัยประ-

การแล้วสมเด็จพระเจ้าอนันตยศก็ถวายบังคมลาสมเด็จพระเชษฐาธิราช
กลับไปครองนครเขตนาคคัมตามเดิม

ฝ่ายพระเจ้ามหันตยศราช ครองราชสมบัติใน หริภุญไชยพิงค
นครโดยมาตุก สถาวรมาได้ ๘๐ พรรษาทรงพระชรา ประชวรลงก็เสด็จ
สวรรคต พระโอรสทรงพระนามคัมมัยราชได้เสวยราชสมบัติสืบไป

ฝ่ายเจ้าอนันตยศราชเมืองนครเขตนาคคัมตามเดิมเสด็จทวงคต กระทำ
ณาปนกิจถวายพระเพลิง พระศพแล้ว ก็เชิญ พระอัฐม้ายังเมือง หริภุญ
ไชยนคร สร้างเจดีย์บรรจุไว้ ณ บำมาตุตวันคือป่าไมยางอันมีอยู่ของ
อิศานทศแห่งเมืองหริภุญไชยนคร อนึ่งพระยาแก้วตฤณชรรค์ประ
เสริฐอันเกิดมาด้วยบุญแห่งเจ้ามหันตยศคณกคัมมัยราชสืบชีวิตไป

บริเฉทที่ ๙ ว่าด้วยศึกสงครามกับกรุงละโว้

ฝ่ายพระเจ้าคัมภีร์ราชได้เสวยราชสมบัติครองนครทริภุญไชย
ตั้งแต่จุลศักราชได้ ๑๑๒ ปี มาจนจุลศักราชได้ ๑๕๒ ปีอยู่ในราช
สมบัติได้ ๔๐ ปี แต่ในคัมภีร์จามเทววงศ์ว่า ๔๔ ปี เด็ดจดับขันธ์
ทิวงคต

พระโอรสทรงนามอรุโณทัย (ในจามเทววงศ์ว่าอรุณไชย)
ได้ครองราชสมบัติสืบไปได้ ๒๗ ปี จุลศักราช ๑๗๙ ปีก็เสด็จทิวงคต
ราชบุตรของพระเจ้าอรุโณทัย ทรงนามสุวรรณมัญชัต์ หรือ
สุวรรณมัญชนะได้ครองราชสมบัตินครทริภุญไชยสืบไป พระองค์ทรง
ปฏิบัติเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาบำเพ็ญบุญกุศลบำรุงรักษาประชา
ชาวพระนครโดยยุติธรรมพระพุทธศาสนารุ่งเรืองวัฒนาการ ราชธรรมา
เป็นสุขสำนาคติสมบูรณ์บริบูรณ์ด้วยปัญญาหารและโภคสมบัติ ครั้น
เสวยราชย์ถ่วงมาได้ ๓๐ ปี จุลศักราชได้ ๒๐๙ ปี ก็เสด็จสู่สวรรค
ครรตย์

ลำดับนั้นราชบุตรพระเจ้าสุวรรณมัญชัต์ราช ทรงพระนาม
ว่าสังสารราช (ในจามเทววงศ์ว่าสังนิครราช) ได้ครองราชสมบัติ
พระองค์มิได้ตั้งอยู่ในทศพิชราชธรรม ทรงคบหาปาปมิตรประพฤตินิด

มิได้ค้องตามขัตติยราชประเพณี ถ่วงกามาได้ ๓๐ ปีก็สิ้นพระชนม์
ชีพไปโดยยถากรรม

ตุศักราช ๒๓๘ ปี พระราชบุตรของพระเจ้าตั้งสารราชทรง
นามประทุมกุมาร ได้ครองราชสมบัติบรมราชาภิเษกแล้ว พระองค์
ให้สร้างโรทาน ๖ แห่ง (คือศาลาถือนาน) และสร้างอาวาสกุฎีวิหาร
ถวายแก่พระภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลมิได้ขาด
พระองค์ทรงราชย์มาได้ ๓๐ ปี ตุศักราช ๒๔๘ ปีก็เสด็จสวรรคตไปสู่
สุคติภพ

ลำดับนั้นพระราชบุตร พระเจ้าประทุมราช ทรงพระนามว่ากุส-
เทวะได้ครองราชสมบัติ นครทริภุชไชย ลับไปได้ ๖ ปีในปีที่คาร์บเจ็ด
เป็นปีกุน ๓๐๓๓ ตุศักราชได้ ๒๕๖ ฝ่ายโหรา และ พราหมณาจารย์ ทง
หลายพิจารณาเห็นภัยในอนาคตจักเกิดขึ้น ในปีนั้นกำหนดด้วยสัตตัง
วัจฉรคือว่าปีเถาะ จึงพากันไปเฝ้ากราบทูลขอให้พระเจ้าแผ่นดินทรง
บำเพ็ญพระราชกุศลอุทิศส่วนบุญผลแก่เทวดา และจัดการ บวงสรวงพละ
กรรมแก่เทวดาให้คุ้มครองป้องกันพระองค์ และพระราชอาณาจักรพระ
เจ้ากุสเทวะราช จึงตรัสตอบว่า ชนชื่อว่า ภัยอันตราย จักบังเกิด มีแก่คน
ผู้ใดแล้ว ใครผู้ใดจักห้ามภัยอันตรายได้ เมื่อถึงคราวจะเป็นประการ
ใดก็หากจำต้องเป็นประการนั้น โหรราชครูทงหลายก็พากันจนใจ

ครั้นบทกำหนดนั้นมาถึงเข้าแล้ว คือในปีเถาะสัมฤทธิ์ศก
จุลศักราช ๒๖๐ มีพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่งทรงนามว่าพระเจ้ามืดกษ
มหาราชครองราชสมบัติ ณ เมืองยศมาตามหานครยกพดนิกายพยุหิโยธา
มาด้อมเมืองหริภุญไชยนครไว้ พดนิกายฝ่ายชาวพระนครก็ออกต่อ
ยุทธนาการพลโยธาหาญฝ่ายเมืองหริภุญไชยก็ปราชัยพ่ายแพ้พากันแตก
หนีไปอาศัยอยู่ ณ เมืองสังกนคร พระเจ้ามืดกษมหาราชก็ได้เมือง
หริภุญไชยนครเข้าครองเมืองได้ ๓ ปี ยังมีพระมหาราชคนหนึ่งทรง
นามว่ามืดกษไครราชแต่ในตำนานดำพูน เรียกว่ามืดกษรราช (แปล
ว่าพระยามืดกษนั่นเอง แต่ซึ่งในคัมภีร์จามเทวีเดิมคำว่าใครหรือไค
นี่คือไทยราช) ยกกองทัพมาปล้นเอาเมืองหริภุญไชยนครได้ พระเจ้า
มืดกษมหาราชก็ตั้งพระชนม์ (แต่ในจามเทวีวงศ์ว่าหนีไปได้) พระเจ้า
มืดกษรราชได้ครองเมืองหริภุญไชยนคร ให้เรียกหาชาวหริภุญไชย
ที่แตกฉานกลับมารวบรวมเข้าอยู่ตามภูมิจำเนาเดิม พระเจ้ามืดกษไค
ราชครองราชสมบัติ จักรวรรดิ หริภุญไชย อยู่ได้ ๓ ปี กับ ๓ เดือนก็
เสด็จกลับคืนไปสู่นครเดิมของพระองค์

ในคัมภีร์จามเทวีวงศ์กล่าวไว้ว่า ถ้าดับนั้นพระเจ้ามืดกษมหาราช
มีหมู่พดนิกายเป็นอันมาก เสด็จดำเนินกองทัพใหญ่มาล้อมเอาเมือง

เมืองขสมลา คือเมืองแสนหัวเมืองดอกขาวใบใหญ่
สมิงคนคร คือเมืองสิงห์ในลำแม่น้ำน้อยแขวงไชโย

หริภุญไชยนคร ครั้นได้แจ้งก็ครองราชสมบัติอยู่ได้ ๕ ปี ก็ดับสูญ
ดวงไป

แต่ในตำนานหริภุญไชยกล่าวไว้ว่า เมื่อพระเจ้ามิตถะราช
หรือมิตถะไตรราชมาได้นครหริภุญไชยได้หนึ่งเดือน ราชบุตรพระเจ้า
กุดเทวราชซึ่งพ่ายหนีไปอยู่เมืองสมิงนครนั้น ต้องสู้ได้กำดั่งรพธาว
สุวรรณภูมิเป็นอันมาก ยกกลับมาที่เมืองหริภุญไชยคนได้จึงตั้ง
เข้ามาครองราชสมบัติได้ ๓ ปีกับสามเดือนก็ดับขันธ์ทวงศค

ลำดับนั้นราชนัดดาพระเจ้ากุดเทวราชทรงนามโชติราช แต่ใน
จามเทวีวงศ์ว่าโนทะราช ได้ครองราชสมบัตินครหริภุญไชยสืบไป
ในตำนานดำพูนว่าได้ ๕ ปีกับ ๖ เดือน แต่ในจามเทวีวงศ์ว่าได้ ๗
เดือนเท่านั้นก็สวรรคต จึงพระเจ้าพาดราชได้ครองราชสมบัติได้ ๒
เดือนครึ่ง แต่ในตำนานดำพูนว่าได้ ๓๐ ปีกับเศษ ๒ เดือนครึ่งก็เสด็จ
ทิวงศค

ลำดับนั้น พระเจ้าकुตะราช แต่ใน ตำนานดำพูนว่าพระยา
กัถยานราชได้ครองราชสมบัติได้ ๓ ปี แต่ในตำนานดำพูนว่าได้ ๒ ปี
กับ ๖ เดือนก็สิ้นพระชนมายุ

ความตอนนี้น่าจะตรงกับในพงสาวดารเหนือ ตอนแผ่นดินพระยาพาลราชบุตร
พระยาขงผู้ครองกาญจนบุรี ได้เป็นใหญ่ในเมืองราชบุรีสร้างเมืองศรีวิชัยพระปฐม
เจดีย์ และสร้างเมืองพันธุมหรือสุพรรณบุรี แล้วยกกองทัพไปตีเมืองลำพูนชัย เค้น
กองทัพทางเขาเดิมบางนางบวช การรบคราวนี้จะเกี่ยวมาจนในแผ่นดินพระพัน
พรรษาในเรื่องเสภาด้วย

จึงราชบุตรพระเจ้าสุทโธทนะหรือกัณยานราช ซึ่งในจามเทวีวงศ์
เรียกว่าเสดะราช แต่ในตำนานคำพูนเรียกภะราชได้ครองเมืองหริ-
ภุญไชยได้ ๓ ปี กัณดินพระชนม์

ลำดับนั้น จึงพระยาพาตะราชได้ครองราชสมบัติสืบไปได้ ๓ ปี
ก็ทวงคต

ครั้นแล้วพระเจ้าโยธราชได้ครองราชสมบัติต่อไปได้ ๖ เดือน
ก็ทวงคต

จึงพระเจ้าพรหมทัตราชได้ครองราชสมบัติสืบไปได้ ๓ ปี กั
เสด็จทวงคต

ต่อมาจึงถึงพระเจ้าศรีวิชัยราช ได้ครองราชสมบัติ
นครหริภุญไชยในเมื่อจุลศักราชได้ ๒๔๔ ปี พระองค์ทรง สวรรุภาพแล้ว
ก็ถามเดชาภาพ เมื่อได้ครองราชสมบัติแล้วได้ ๒ ปีกับ ๑๐ เดือน
พระองค์ยกพยุหโยธาทัพหลวงออกจากเมืองหริภุญไชยนครเพื่อจะไปตี
กรุงละโว้ เสด็จโดยพยุหนาวาที่พร้อมต้องลงมาตามแม่น้ำพิงคนห์ที่

ฝ่ายพระเจ้ากรุงละโว้ทรงพระนาม สมเด็จพระเจ้าอชุตินุรุธะ
จักรวรรดิราช ทรงสุรภาพกล้าหาญยิ่งนักพระองค์เป็นเจ้ากรุงละโว้

นครโดยสืบเนื่องต้นตอวงศ์มา พระองค์มีพลโยชากดำหาญเป็นอันมาก
 ครั้นได้ทรงทราบ ว่า พระเจ้า มรทริภุญไชย ยกพลุท แล่นยากร จะมาตี
 พระนครของพระองค์ดังนี้ ก็ทรงพระพิโรธยิ่งนักจึงให้เตรียมกองทัพ
 สรรพเสร็จเสด็จยกพลุทโยชากออกไปยังมรรคาอันไกล หมายพระทัย
 จะโจมตีกองทัพข้าศึกให้แตกฉานเสียแต่ในปลายเขต มิให้ล่วงแดน
 เข้ามาประชิดติดพระนครได้ เมื่อกองทัพทั้งสองฝ่ายประทะถึงกันเข้า
 แล้ว สู้รบโยชาทองต้องช้างต่างก็เขวโผนสู้รบกันเป็นตำราด ยังมี
 ทนแพ้และชนะแก่กัน

ครั้นนั้น ยังมี พระเจ้า แผ่นดิน องค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า พระเจ้า
 สุริยติราช แต่ในตำนานตำนานเรียกว่าวราช ครองราชสมบัติอยู่ ณ
 กรุงศรีธรรมนคร (คือเมืองลพบุรีในรามัญประเทศ) ยกจตุรงค์เสนาช
 นิกรสุรโยชากแสนเจ็ดหมื่น มาแย่งเอากรุงละโว้ได้แล้ว ก็เลยยกชน
 ไปทียทรมานซึ่งกษัตริย์ทั้งสองพระนครทำยุทธนาการแก่กัน พวกพล
 รามัญชนไปทงทางนาและทางบก ในขณะนั้นกษัตริย์ทั้งสองฝ่ายได้
 เห็นพดนิกายของพระเจ้า ศรีธรรมนครยกมา มากกว่าพลโยชากของพระ
 องค์มีอาภที่จจะต้านต่อได้

สมเด็จพระเจ้าอุจฉริฐจักรวรรดิราช จึงตรัสประกาศแก่
 สุธโยชากของพระองค์ว่า บัดนี้พระเจ้าศรีธรรมนครให้ตั้งกองทัพปิด
 ทางไว้เราไม่สามารถจะกลับคืนเข้าเมืองเราอีกได้แล้ว เราพากันไป

ตะไกว์ครั้นได้นครทริภุไชยเป็นของพระองค์แล้วก็จัดการบำรุงพระนคร
แล้วอยู่ครองราชสมบัติในนครนั้น

ฝ่ายว่าพระเจ้าสุริยวงศาเจ้าสุริยวงศาเมืองนคร เมืองทองทิพย์
พระเจ้าแผ่นดินทั้งสองแตกหนีไปแล้ว พระองค์ก็เสด็จจากบ้านเข้ากรุง
ระไวกระทำการบูชาบวงสรวงเทพยดาและบูชาเทวรูปในพระนครนั้น
กับทั้งพระบรมรูปของพระราชมารดาแห่งพระองค์ แต่วาก็เสด็จประทับ
อยู่ ณ กรุงระไว โดยควรแก่พระราชอิสริยยศ

แค้นตั้งวงมาได้ ๓ ปี ยังมีราชบุตรของพระเจ้าศรีธรรมราช
 (นครศรีธรรมราช) องค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า เจ้าบุรพกุศลกัมโพธราช
 ในตำนานตำพูนเรียกแต่เพียงว่ากัมโพธราช มิได้ยัดแต่ในดีริราช
 สัมปत्ตินครของพระองค์อยากจะได้ราชสมบัติในเมืองอื่นด้วยจึงได้จก
 พลโยชามาถึงเมืองหริภุญไชยนคร ตมเด็จพระเจ้าอุชฌัญญูระจักร
 วรดิราชได้ทราบข่าวก็ก ก็เล็ดจโดยขบวนทัพออกไปต่อยุทธครัน
 กองทัพทั้งสองฝ่ายได้สู้รบกัน ฝ่ายกองทัพข้างพระเจ้าบุรพกุศลกัม
 โพธราช ก็ถึงซึ่งปราชัยพ่ายแพ้แตกหนีไป กองทัพชาวหริภุญไชย
 ได้ตามตีไปตกแต่นาคนคร ชาวนาคนบุรีก็ออกเดินไล่ติดตามชาว
 กัมโพธเก็บได้ทำดีท่าช้างม้าอาวูห์เป็นอันมาก พระเจ้ากุศลกัมโพ
 ษเล็ดจหนีไปด้วยพระหัตถ์เป่าธำจนบรรลพพระนครของพระองค์

ฝ่ายพระเจ้าอู่จันฐุระจักรวรรดิราช ครั้นมีชัยแก่กองทัพ
 ชาวกัมโพชแล้วเสด็จกลับคืนเข้าพระนคร กระทำพิธีกรรมบวงสรวง
 เทพดาอารักษ์สำหรับเมือง แล้วให้จารึกคำประกาศสถาปณธรรมไว้
 ในแผ่นศิลา ใจความว่าถ้าขัตติยราชพระองค์ใดมาเบียดเบียนนครนี้
 ขอให้เทพดาจงกำจัดขัตติยราชพระองค์นั้นอย่าให้มีชนมาอยู่ยืนาน แล้ว
 ให้ฝัง แผ่นศิลาจารึก นั้นไว้ใน ด้านปัจฉิมทิศ แห่ง เมือง หริภุญไชยนคร
 สมเด็จพระเจ้าอู่จันฐุระจักรวรรดิราช ทรงราชสมบัติโดยปกติกาลมา
 ได้ ๓ ปี ทรงพระประชวรเสด็จทิวงคตในปีจุลศักราชได้ ๒๘๘

เบองหน้าแด่นางพระเจ้านมธราชได้ครองราชสมบัติในเมือง
 หริภุญไชยนครสืบไปได้ ๒๐ ปีกับ ๗ เดือนก็เสด็จทิวงคต

จุลศักราชได้ ๓๐๘ ปี พระยาสุพรรณราชได้ครองราชสมบัติใน
 นครหริภุญไชยสืบไป ในสมัยนั้นเมืองหริภุญไชยเกิดความไข้คนตาย
 มาก ประชุมชนชาวหริภุญไชยพากันหนีความไข้ไปอยู่ยังเมืองสุพรรณมา
 ดันนครอาศัยเพียงชั่ววอยอยู่ในเมืองนั้นเป็นอันมาก

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าสุทนต์มหาราช มาได้เมืองสุพรรณมาดัดพระองค์
 ไม่นัดแต่ที่จะเก็บเอาบุตรธิดาของคนในเมืองสุพรรณมาดัดเท่านั้นแม่หม
 ราชหริภุญไชยอันทุพพลภาพก็มีได้กรุณาปราณี ยังเก็บเอาบุตรธิดา
 ของชาวเมืองหริภุญไชยเหล่านั้นด้วย ฝ่ายพวกชาวเมืองหริภุญไชย

จึงได้พากันอพยพหนีจากเมืองสุพรรณนครไปยังกรุงหงสาวดี อาศัยยั้ง
ชีวิตอยู่ในเมืองนั้น

พระเจ้าหงสาวดี ทรงอนุเคราะห์ เกื้อกูลแก่ ขนชาว หริภุญไชย
เป็นอันมาก ชาวหริภุญไชยกับชาวหงสาวดีได้มีความวิสาสะรักใคร่
ต่อกันและกันขึ้นมา

ครั้นครบ ๖ ปีความโศกเศร้าหายไป ผู้ที่ปรารถนาจะกลับ
คืนมาอยู่เมืองหริภุญไชยก็พากันกลับมายังตามภูมิจำเนาเดิม คนที่
ไม่มีอาตยคอบ้านเมืองเดิมก็เลยอยู่อาศัยในเมืองหงสาวดีนั้น

เพราะเหตุนี้ ขนทั้งหลายได้ตกลงกันมายังเมืองหริภุญไชย
นั้นแล้ว เมื่อระดมกองหมู่ญาติกันอยู่เมืองหงสาวดี ครั้นถึงกำหนดปี
เดือนย่อมแต่งเครื่องสักการะไปบูชาโดยทางน้ำ เรียกว่าถอยโหมด
(คือถอยไฟ) จึงเป็นประเพณีถอยประทับขึ้นมา อนึ่งคนชาวเมือง

ตามพงศาวดารมณูในระหว่างเวลาตั้งแต่จุลศักราช ๑๔๓ ปีเป็นต้นมา เมือง
หงสาวดีไม่มีกษัตริย์ มาจนถึงศักราช ๑๐๐ ปี จึงพระยาพระเจ้าช้างเผือกซึ่งเรียก
ว่าเจงพยเจงเป็นลำดับที่ ๖ ในวงศ์มะกะโท ขจากมณฑลไป ตั้งจึงได้ คงถิ่น เป็นราช
ธานีตั้งเก่า

เรื่องลอบประทุปเป็นพิธี เนื่องจากสงครามกันทรคติแม้เมืองลาวจะวันออกก็ยังไม่
ทำ ไม่จำเพาะแต่ชาวล้านนา

เรื่องตัวหนังสือลาว คล้ายหนังสือขอม ยิ่งกว่าคล้าย หนังสือมอญ วิธีเขียน ห่างกับ
มอญมาก หนังสือมอญคล้ายกันกับหนังสือพม่าเพราะตัวกลม

หงส์ดำดักพากันมาอยู่ในเมืองหริภุญไชยโดยมาก เหตุนี้จึงได้มีวิ
 อักษรหนึ่งตั้งชื่อไว้ในเมืองนี้

ลำดับนั้นยังมีพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่ง ในคัมภีร์จามเทววงศ์
 ว่าทรงพระนามองค์ตรจักรพรรดิราชยกจักรวงศ์โยชามาจากถุมนคร แต่
 ในตำนานเมืองลำพูนเรียกว่าพระเจ้าจักรวรรดิราช ยกพลเสนามาจาก
 เมืองอื่นหนึ่งชื่อว่าทรมะรัฐนคร (เมืองยาว) มาได้เมืองหริภุญไชย
 นครนี้ ครองราชสมบัติอยู่ได้ ๘ ปีก็ฉิบสลายถึงพิภพ

ต่อมาในไป พระเจ้าสุทโธรวรในตำนานลำพูนว่าพาสุนทรราชได้
 ครองราชสมบัติในเมืองหริภุญไชยนคร ได้ ๑ ปีกับ ๒ เดือน แต่ใน
 ตำนานลำพูนว่าได้ ๓ ปีก็ตั้งขึ้นพระชนมายุ

ลำดับนั้นจึงพระเจ้าไชยธ แต่ในตำนานลำพูนเรียกว่าพระเจ้า
 ไชยราช ได้ครองราชสมบัติสืบต่อไปได้ ๑๐ ปีก็เสด็จพิภพ

ต่อมาในยังมีพระมหाराชเสด็จมาจากเมืองสุปถะนคร แต่ใน
 ตำนานลำพูนว่ามาจากเมืองดักกะบาตมาซึ่งเขาเมืองหริภุญไชยได้แต่
 ก็เข้าครองราชสมบัติในเมืองหริภุญไชยนคร อยู่ดั่งวันเด็กน้อยก็ดับ
 ตั้งขึ้นพระชนม์ แต่ในตำนานลำพูนว่าอยู่ได้ถึง ๑๐ ปีจึงสิ้นพระชนม์

ลำดับนั้น พระยาเสถียรราชได้ครองราชสมบัติได้ ๑๐ ปีแต่ใน
 ตำนานลำพูนว่าได้ ๕๓ ปีจึงสิ้นพระชนม์ดั่งไป

พระชะรัฐนั้นน่าจะเป็นเมืองเชียงรุ่งๆ แปลว่าขาวและไกล

ก่อนนพระเจ้าตากยราชครองราชสมบัติได้ ๖ ปีก็เสด็จทิวงคต
 จึงพระเจ้าตากยราชครองราชสมบัติได้ ๓๐ ปี แต่ในตำนาน
 จำพรรษาได้ ๔ ปีก็ทิวงคต

ถัดนั้นมาถึงพิษณุราชครองราชสมบัติได้ ๒๐ ปี ก็ทิวงคต
 ถัดนั้นมาถึง พระยาอินทวระ ครองราชสมบัติ ได้ ๓๐ ปีก็
 ทิวงคต

ถัดก็กราชได้ ๔๐๕ ปี จึงพระยาอาทิตย์ราชได้ครองราช-
 สมบัติในเมืองทริภุญไชยนคร

ถัดก็มาถึงพระเจ้านันทยกราชได้ครองราชสมบัติ
 เป็นต้นมาจนถึงราชสมบัติของพระเจ้าอาทิตย์ราช นับได้ ๓๘๔ ปีกับ
 ๒ เดือนไม่ยังหย่อน ถัดก็มาถึงราชสมบัติสืบ ๆ กันมารวม
 ทั้งหมดได้ ๒๘ พระองค์

บริเวทที่ ๑๐ ว่าด้วยอาทิกยราชวงศ์รามัญ

ด้วยพระเจ้าอาทิกยราชผู้ครองนครจำปาศัยพระองค์นั้น เป็น
กษัตริย์ของคพระผู้มพระภาคเจ้าได้ทรงศรัทธพยากรณ์ไว้แล้ว เหตุฉะนั้น
พระองค์จึงทรงพระปรีชาสามารถกอบด้วยกำลังสรรพภูมิกำลังหาญนัก

อยู่มาครั้งหนึ่งพระองค์ปรารภจะประลองกำลังพลโยธาหาญ
ในการยุทธสงคราม เพื่อจะแผ่พระเดชานุภาพให้ปรากฏแก่ประเทศ
ราชทั้งปวง จึงให้เตรียมพลขึ้นเป็นอันมากแล้วจัดยกพลโยธาทัพไป
จะตีเมืองละโว้มหานคร

ฝ่ายพระเจ้าละโว้จักรวรรดิราชก็ให้จัดการป้องกันพระนคร
เป็นตามารมณฺฑ

สมเด็จพระเจ้าอาทิกยราชให้ตั้งค่ายลงใกล้พระนครแล้วมีราช-
ดำเนินตั้งเข้าไปทำสมเด็จพระเจ้าดพรราชให้ออกมาทำยุทธสงครามกัน

สมเด็จพระเจ้าดพรราชจึงตอบพระราชดำเนินไปเป็นใจความว่า
ที่จะทำยุทธนาการนั้นเรามีได้เขตคามคร้ามเกรงต่อพระเจ้าอาทิกยราช
แต่เห็นว่าการที่พระมหากษัตริย์ทำยุทธสงครามต่อกันด้วยกำลัง
มิได้เป็นธรรมยุทธ ถ้าวิญญูชนยอมครหาถึงจะแพ้หรือชนะแก่นัก
หาญเป็นเกียรติยศนักไม่ เราจะทำสงครามโดยธรรมยุทธกับพระเจ้า

อาทิตย์ราช ท่านมีพดนิกายมากจงก่อสร้างพระเจดีย์องค์หนึ่ง ณ ภายนอกพระนคร ฝ่ายเราก็จะก่อสร้างพระเจดีย์องค์หนึ่งภายในพระนคร พระเจดีย์ทั้งสองนั้นให้ได้ขนาดกว้างแถมสูง ๑๕ วาเต็มอกกันกำหนดให้แล้วในวันหนึ่ง กับคนหนึ่ง ถ้าฝ่ายใดสำเร็จก่อน ฝ่ายนั้นเป็นชนะในสงคราม

ฝ่ายพระเจ้าอาทิตย์ราชได้ทราบความตามลักษณะสาส์นของพระเจ้ากรุงละโว้ดังนี้ ก็ทรงพระดำริว่าพดนิกายของพระองค์หยกมามากกว่าหมูปดของพระเจ้าดพรราชหลายเท่า คงจะทำได้สำเร็จก่อนพระเจ้าดพรราช พระองค์จะมีชัยชนะเป็นมั่นคง จึงทรงรับบัญชาการขรมยุทธนั้นโดยกำหนดกาลแถมเวลาเต็มอกกัน พดโยธาทั้งสองฝ่ายก็ตั้งมือทำการก่อเจดีย์ทั้งสองนั้น หมูปดข้างพระเจ้าอาทิตย์ราชมากกว่าก็ถมมุดดินแถมก่อองค์พระเจดีย์ขึ้นสูงกว่ากัน ฝ่ายข้างสมเด็จพระเจ้าดพรราชจึงให้นายวฒกคือ ไกรวงศ์ด้วย ไม่เป็นรูปเจดีย์ขึ้น โดยค้อนหมุดด้วยผ้าขาวทำยอดดอดดมดำไว้บริบูรณ์ แล้วยกยกลงลงในเวลาตรโบกทาบุนดินขึ้นทอขององค์พระเจดีย์มกอนกรวดแดงในฐานชั้นหน้า ครั้นเวลาอรุณรุ่งสว่างก็เปิดองค์พระเจดีย์ แลดูให้พวกกองทัพรักบุญไชยได้เห็น แล้วยกค้อนหาพิไชยเกวี่ แลประโคมค้อนอย่างค้อนคั่ว กักกองโกดาหล่งประชานชาวพระนครกับนลคัพพต้านึ่งแซ่ของร้องประกาศว่าหมุดกันแถมกันว่าพระเจดีย์ฝ่ายเราสำเร็จก่อน พวกนี้ให้ร้องดินนหวุ่นไหวทอของพระนคร

ฝ่ายชาวหริภุญไชยในกองทัพภายนอกพระนคร ได้ยินเสียง
 ดังนั้นก็พากันเข้าไปในพระนครก็เห็นพระเจดีย์ภายในพระนครดำเร็จแล้ว
 ก่อนเจดีย์ทงกองทัพชาวหริภุญไชยกระทำ ต่างก็กระหนกตกประหม่า
 ว่าแพ้แก่ชาวพระนครแล้วก็พากันถอยหนีไป พระเจ้าอาทิตย์ราชไม่
 ทรงเห็นอุบายที่จะแก้ไขประการใด ก็ต้องเสด็จหนีไปด้วยกองทัพโยธา
 ทงมวต

สมเด็จพระเจ้าดพรหม ก็ให้พลโยชานาญของพระองค์ออก
 แล่นไปติดตาม คืบทัพหริภุญไชยได้เสีย และช้างม้า อาวุธวัตถุต่างการ
 ต่างๆเป็นอันมาก สมเด็จพระเจ้าดพรหมได้ชัยชนะพระเจ้าอาทิตย์ราช
 แล้ว จึงให้รื้อโครงไม้เจดีย์นั้นเสียก่อใหม่จนดำเร็จบริบูรณ์ เจดีย์
 นั้นจึงได้นามว่าเจดีย์พราง ส่วนเจดีย์ภายนอกพระนครที่ชาวหริภุญไชย
 ทำไว้ยังไม่ดำเร็จนั้น พระองค์ก็ให้ทำต่อไปจนดำเร็จบริบูรณ์ เจดีย์
 นั้นได้นามว่าเจดีย์เมง (คือรามัญ)

ครั้นสมเด็จพระเจ้าดพรหมมีชัยชนะแก่ราชปรัภักษ์แล้ว ก็ทรง
 พระดำริต่อไปว่าเวदानพระเจ้าอาทิตย์ราชเสียทัพกลับไป ไพร่พล
 อดโยชากำลังอดโรยหย่อนกำลัง ควรจะแต่งกองทัพตามไปประชิด
 คืบนครหริภุญไชยในเวदानเห็นจะได้ท่วงทีนักหนา จึงทรงปรึกษามุข-
 มนตรีทงหลายก็เห็นพร้อมโดยพระราชบริหาร พระองค์จึงให้พระราช
 บุตรเป็นจอมทัพถือพลเป็นอันมาก ยกไปยังเมืองหริภุญไชยนคร ดัง

ค่ายอยู่ฝ่ายบูรพทิศภาคแห่งนครนั้น แล้วแต่งทูตเข้าไปทูลพระเจ้า
อาทิตยราชให้ออกมาต่อยุทธ์ ถ้ามีออกมาจะเข้าหักเอาพระนครให้
จงได้

สมเด็จพระเจ้าอาทิตยราชได้ทราบดังนั้น นั้นแล้วมีพระราช
ประสงค์จะแก้มือที่เสียแก่พระเจ้าดพราชมานั้น จึงครัดตอบไปว่า
เมื่อครั้งเรายกตั้งทัพออกไป ณ กรุงละโว้ พระราชบิดาของท่าน
ก็มีได้ต่อยุทธ์ด้วยกำลังพล หากต่อยุทธ์ด้วยการแข่งขันก็เจ็ดชัย บัดนี้
ฝ่ายท่านยกพลโยธามาชวนยุทธถึงนครแห่งนี้ เรา ๆ ก็จะต้องต่อยุทธ์ แก่ท่าน
ด้วยคลองธรรมดังนี้บ้าง ท่านจงให้พลโยธาแห่งท่านชุดสระแห่งหนึ่ง
ฝ่ายเราก็จะให้พลโยธาแห่งเราชุดสระแห่งหนึ่ง ดีให้เสมอกว้างยาวและ
ลึกเสมอกัน ให้รบพุ่งด้วยฝ่ายชุดสระแต่ด้วยค้ำหอกในวันหนึ่ง
คืนหนึ่ง สระของใครลึกกว่ากันเป็นชนะ ราชนทูตออกไปทูลพระราชาบุตร
สมเด็จพระเจ้าดพราชตามความนั้น พระราชาบุตรสมเด็จพระเจ้าดพราช
ก็รับสัญญาทางสองข้างต่างกะหมายที่อันจะชุดโดยขนาดกัน และกำหนด
วันเวลาดังมีชุดพร้อมกันทั้งสองฝ่าย

ฝ่ายพวกพลชาวละโว้ชุดดินด้วยค้ำหอกโดยแท้ทั้งในกลางวัน
และกลางคืน แต่ฝ่ายพวกพลชาวนครหริภุญไชยชุดสระด้วยค้ำหอก
แต่ในเวลากลางวัน ครั้นเวลารাত্রีก็ชุดด้วยจอบเล่มมพลั่วเครื่องชุด
ต่าง ๆ ตลอดคืน สระข้างฝ่ายชาวหริภุญไชยก็ลึกดำเร็วได้น้ำก่อน

ธรรมาลังการาชวระไวชิตด้วยตามหอกยงคนอยู่ ราชบุตรพระเจ้าดพรราช
ก็ลงซึ่งปราชัยไม่เห็นอุบายที่จะแก้ไขเอาชัยชนะได้ ก็พากันดำทพลอย
หนีไปสู่นครแห่งตน กองทัพชาวหริภุญไชยไล่ตามจับได้ผู้คนข้างมาที่
เข้าตาอยู่นับเป็นอนมาก

จับเต็มแดนนั้นมาชนทงหลายถือเอาเมล็ดินที่พวกชาวระไวชิตไว้
นั้นมาทำหม้อใช้ทนกกถายเป็นธรรมาใหญ่เรียกว่าหนองหม้อ ส่วนธรร
มาชาวหริภุญไชยชดด้วยเครื่องมืออย่าง คอตามหอก และจอมเหลี่ยม
นั้น ได้ชื่อว่า "ภรรหะ" ในตำนานตำนานเรียกว่าหนองพาด ส่วน
ธรรมาชดด้วยเครื่องมืออย่างเดียวกับคอตามหอกเท่านั้น ได้ชื่อว่า "ทอ
ทะหะ" คือธรรมาถางดิน ในตำนานตำนานเรียกว่า "ดาวทะหะ" ครั้น
นานมากก็กลายเป็นหนองดาวขึ้นมาจนทุกวันนี้

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าดพรราชเมื่อได้ทรงทราบว่พระราชบุตรของ
พระองค์ พาพลนิกายไปทวงถามแต่ที่แก่พระเจ้าอาทิตยราชต้อง
พ่ายมากที่ทรงโหม่นสัชคเคืองพระทัย จึงตรัสปรึกษาเสนาบดีมนตรี
มุขมาตยทงหลายของพระองค์ เพื่อพระราชประสงค์จะหาตัวผู้สามารถ
ไปปราบนครหริภุญไชยให้จงได้ ครั้นนั้นก็เลือกได้บุตรอำมาตย์ผู้หนึ่ง
มีสติปัญญา แก่ดวกกล้า สามารถฉลาด รอบรู้ ในลักษณะ พิชัยสงคราม
บุตร อำมาตย์นั้น รับอาสา จะไป ปราบปราม นครหริภุญไชย ให้จงได้
สมเด็จพระเจ้าดพรราชก็คิดพระทัยโปรดพระราชทานเกียรติยศและอาญา

ดิถี ให้เป็นแม่ทัพคุมพลนิกายยกไป ครั้นกองทัพกรุงตระไว้นัย
 ถ่วงดินแดนหริภุญไชยเข้าไป เทพดาก็บินศาลดลให้ดินหงทางไป
 หนเหนือ เดินไปตามเชิงบรรพตถึงด้าวเวชนคร (เมืองแกน) และ
 แม่หาดิถีดำริในตำนานดำพูนว่าน่าพล ครั้นกองทัพชาวตระไว้อไปถึงเมือง
 นนแดงก็ทราบว่ามีศทาง พากันถอยกลับมาถึงแม่น่าน้อยแห่งหนึ่ง
 ปรารภจะมาทางปัจฉิมทิศ จึงตั้งข้ามแม่น้ำนั้น นาคกษามิได้พอก
 ทยงอยู่บนฝั่งกรองเรียกพวกทงข้ามมาให้ถอยกลับคืนมา เพราะเหตุ
 นเมืองน่านน้อยนั้นจึงได้ชื่อว่า "ปริวตมานา" แต่ในตำนานดำพูนเรียก
 ว่านากวง เมื่อกองทัพข้ามแม่น้ำน้อยนั้นแล้วก็บายหน้ไปทางปัจฉิมทิศ
 จึงบรรดถึงแม่น้ำใหญ่อันหนึ่งชื่อพงคันท กพากันลงดอยข้ามมา
 พงคันทก็ไปทางฝั่งพาคะวันตก เมื่อจะข้ามแม่น้ำนั้นบุตรของคน
 ผู้หนึ่งได้จมน้ำตาย บิดาร้องให้ควาครวญต่างๆ ที่หาข้ามนั้นจึงได้ชื่อ
 ว่า "ฉิลรปาทะ" ห่วงหาอันเป็นทรงให้พดว แต่ในตำนานดำพูน
 เรียกว่าทานาวง พวกชาวตระไว้อพากันร้องบอกกันว่าน่าตกๆ โดยคำพูด
 ของชาวกัมโพชว่า "ซรัจจันติ" ถานาทันนั้นจึงได้ชื่อว่า ซรัจจันติ แต่
 ในตำนานดำพูนเรียกว่าคงชอบคต ครั้นข้ามแม่น้ำนั้นแล้วมุ่งหมายจะ
 ไปทางทิศตะวันตก แต่บังเอิญหลงไปทางทิศใต้ บรรดถึงที่ตำบลหนึ่ง
 มีภาคพนรบาเดิมจึงคงค้ายแรมพลอยู่ในที่นั้น ค่ายที่คงพกพดนั้น
 ภาษากัมโพชเรียกว่า "จามนะ" ด้วยเหตุนี้ชาวหริภุญไชยจึงเรียกที่
 ตำบลนั้นว่าจามนะ แต่ในตำนานดำพูนเรียกว่าเวียงจาม

ในกาลนั้น พระเจ้าอาทิตย์ราชเจ้านครหริภุญไชยได้ทรง
ทราบข่าวว่ากองทัพชาวละโว้กำลังทางไปตั้งอยู่ ณ ตำบลนั้น พระองค์
ได้จัดออกจากนครพร้อมด้วยพลโยธาไปล้อมกองทัพชาวละโว้ไว้ บุร
อำมาตย์แม่ทัพละโว้ ไม่สามารถจะต่อรบได้ ด้วยสิ้นกำลัง และเสบียง
อาหารแล้ว ก็จำต้องยอมจำนนต่อพระเจ้าอาทิตย์ราช ๆ ก็โปรด
ให้รับชาวกัมโพชไปทะนุบำรุงไว้ พระราชทานที่บ้านเรือนให้อาศัยอยู่
ด้านปัจฉิมทิศแห่งพระนคร ครั้นอยู่มาชาวกัมโพชนั้นเกิดพยายาลถึงกาล
กิริยาเป็นอันมาก จนไม่สามารถจะเผาศพได้หมดต้องทิ้งลงในแม่น้ำๆ
นั้นจึงได้มีข้อความน่าเกลียดชังปรากฏอยู่ใน ทิศตะวันตกแห่งเมืองหริ-
ภุญไชยจนทุกวันนี้ พระเจ้าอาทิตย์ราชจึงให้ชาวกัมโพชย้ายสถานไป
อยู่ที่ภาคเหนือ ตำบลนั้นจึงมีชื่อว่ากัมโพชคาม คือบ้านกัมโพชมา
จนทุกวันนี้ อยู่มาไม่นานพวกชาวกัมโพชคิดตั้งภูมิดำเนาเดิมและบุร
ภรรยาญาติกาแห่งคนจึงร้องทุกข์ขอทอดลาถลับบ้านเมืองเดิม พระเจ้า
อาทิตย์ราชมีพระทัยกรุณาโปรดอนุญาตปล่อยชาวกัมโพชถลับคืนไป
สู่กรุงละโว้มหานคร

ถัดไปยังมีบุรอำมาตย์กรุงละโว้ผู้หนึ่งชื่อว่าศรีศุคอำมาตย์
รับอาสาพระเจ้าดพรราช คมพลนิกรมาเพื่อจะรบเอานครหริภุญไชย
ครั้นเดินทางมาถึงเมืองสุโขทัย พระนคร ในตำนานตำพวนเรียกว่า
เมืองชะงาย ด้วยอำนาจเทพดาอารักษ์ซึ่งรักษานครหริภุญไชยกับนาค

ให้พวกกองทัพรุ่งระไวเดินหลงทางอีก พวกมันไปถึงแม่น้ำพิงคนทที่มี
หมู่บ้านไทยคาม (คือดาว) ชาวกัมพูชาก็บังคับชาวบ้านนั้นให้จัดเรือ
ข้ามฝั่ง ที่ตำบลนั้นได้ชื่อว่าท่าข้ามมาจนทุกวันนี้ แล้วพวกมันเดินทัพ
ข้ามไปทางตะวันตกเฉียงเหนือแห่ง สระโบกขรณีของเมืองหริภุญไชย
ไปพักอยู่ยังเมืองรมยนครอันเป็นเมืองร้าง ครั้นรู้ดีว่าผิดทางก็พากัน
ยกกลับคืนมา ชาวนครหริภุญไชยก็ออกสกัดรบพุ่งฆ่าฟันชาวกัมพูชา
ล้มตายเป็นอันมาก พวกที่เหลือก็แตกหนีไปทางเมืองสุโขทัย
นคร ชาวเมืองสุโขทัยรู้ข่าวก็ออกเดินไล่ติดตามฆ่าฟันจับกุมเอาเป็น
เชลยและได้ช้างม้าอาวุธสิ่งของของชาวกัมพูชาเป็นอันมาก พวกพล
โยธาชาวกัมพูชาที่พากันรบหนีไปโดยเร็ว คงแตกหนีมากของทัพเมือง
ระไวมิได้ยกมาสู่เมืองหริภุญไชยอีกเลย

แต่นั้นมาเมืองหริภุญไชย ก็เป็นผาสุก สมบูรณ์ มั่งคั่งไปด้วย
ทรัพย์สมบัติและอนาหาร

ฝ่ายสมเด็จพระมหาพนมไพรอาจารย์ผู้รู้วิชาศาสตร์ก็พากันกล่าว
ถวายพยากรณ์ว่า เบื้องหน้าแต่ไปเมืองหริภุญไชยก็เป็นมหานครมี
ความอุดมสมบูรณ์ประดุจดังดั่งมีได้ เทพดาผู้มมเหศวรศักดิ์ดานุภาพ
ย่อมชื่นชมยินดีที่จะพากันมา อภิบาลบำรุงรักษา พระนครให้มีความสุข
สถาพรโดยเร็ว สมเด็จพระเจ้าอาทิตย์ยราชได้ทรงฟังก็มีพระทัยปรา
โมทย์ จึงครัดให้ตกแต่งพระนครและกระทำสักการบูชาเทพดาได้ขาด

เทพดาผู้มมเหศวรศักดิ์ กิ่งมีพระทัยกรุณา จึงบันดาลให้
บังเกิดไม่ ย่างทรายออกชนใน มุมทิศ อีสาน แห่ง พระนคร หริภุญไชย
เทพดารักษาไม่ ย่างทรายคั่นชนไว้จนเจริญขึ้นมีนา มีไถ่ชาวรามตัว
หนึ่งบังเกิดมาอาศัย อยู่บนยอดไม้ ย่างทราย นนมีเตียงไฟเราะและฉาด
ชนทุกระยะยาม เป็นศรีสวัสดิ์แก่นครหริภุญไชยนั้น

ลำดับต่อไป ในตำนานตำนานไชยและจามเทวีวงศ์กล่าวถึง
เหตุการณ์อันเป็นมหัศจรรย์ต่าง ๆ เพื่อยกย่องอิทธิพลเฉลิมพระเกียรติ
พระเจ้าอาทิตยราชอันเป็นข้อความเหลืออวดดีตามบุญโดยธรรมดาเป็นแต่
โศกธารานุกูลไว้ส่วนหนึ่ง ใจความว่าเมื่อใกล้ชาครีพระนครหริภุญไชย
ชนชนณะใด เตียงไถ่ขึ้นไปถึงกรุงละโว้มหานคร พระเจ้ากรุง
ละโว้และประชา ราชบุตรชาว กรุงละโว้ ก็เป็นที่ กระหนก ตกใจไหวหวั่น
สมเด็จพระเจ้า กรุงละโว้ได้ ทรงฟัง เสียงไถ่ อันประเสริฐ นั้นก็ พรีน ๆ
พระทัยดุจว่าไถ่ นั้นอาจสามารถจะมาจับเอาพระองค์ จึงตรัสให้ประชุม
เสวกามาตย ราชบุโรหิตาโหราจารย์นักปราชญ์ราชบัณฑิต ทงหลาย
เป็นมหา ดันนิบาต ณ พระโรงไชยตรัส ปรีक्षा ด้วยเรื่อง เสียงไถ่ นั้นจะ
เป็นนิมิตประการใด พราหมณ์โหราจารย์ก็ทูลถวายนิมิตว่าไถ่ นั้น
ชนเป็นศรีแก่นนครหริภุญไชย ไถ่ นั้นประจายามอยู่เพียงใด เมืองนั้น
ก็หาความเดือดร้อนบมิได้จะเป็นมหานครใหญ่อยู่เพียงดรามัน หาได้
เป็นที่หนักแน่นแก่เมืองเราไม่ สมเด็จพระเจ้าดพรราชได้ทรงฟังดังนั้น

ก็ทรงพระราชดำริจะให้ประหารไก่อารักษ์นั้นเสียให้จงได้ จึงให้จัด
 หาคณบดีมหาวิทยาลัยเวทมนต์คณยาธำมารักษ์จะไปประหารไก่อั้น อำมาตย์
 ทงหลายจึงกราบทูลอธิบายว่า ไก่อารักษ์เมืองหริภุญไชยนั้นพึ่งเกิด
 ใหม่ ถึงจะมีฤทธาภาพสักเพียงใด คงไม่ฉาดตรอบคอบ เสมอด้วย
 เทวดาอารักษ์ผู้รักษาพระนครตะไคว ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ได้อุปถัมภ์มาหาการ
 งานรอบคอบ ควรอาราธนาอารักษ์นั้นไปสังหารผลาญชีพไก่อของราช-
 บัณฑิตนั้นเห็นจะดำริได้ สมเด็จพระเจ้าดพรชกัทรงเห็นชอบด้วย
 จึงให้กระทำตามอาบายน บวงสรวงพดกรรมบูชาอัญเชิญเทพารักษ์ผู้
 รักษาพระนคร เทพารักษ์นั้นกรับอาถำแปลงเพศเป็นสามเณร^(๑) ไปยัง
 แคว้นแคว้นหริภุญไชยนครเทียดพิจารณาไปทุกแห่ง ก็มีได้เห็นอารักษ์
 เทพดาผู้รักษาเมืองหริภุญไชยนคร ครั้นไปถึงแม่น้ำอันหนึ่งชื่อว่าตลย
 ซึ่งผืนเดือนาเมืองดาพูนรักษาอยู่ ผืนเดือนานหนักแปลงกายเป็นกมุภเฑา
 ดิประยททยทชนากการวิกบอารักษ์สามเณรนั้น สามเณรอารักษ์เมือง
 ตะไควเดียวทวงทมิเด็กมุภกขบคาบตัวระกายสามเณรชาดเป็นท่อน อาร-
 ักษ์เมืองตะไควก็จัดประดัยไป โดหิดโหดเป็นท่อนอารดอยลงมาตาม
 กระแ่นาพวงคนททจนตราบเทำถึงเมืองตะไคว พระเจ้าตะไควก็แจ้งประ-
 จักษว่าอารักษ์ของพระองค์คดับัญกัทรงเดียพระทัยนถ คงแต่นมา
 เมืองตะไควก่อนกำดงลง

(๑) เรื่องนี้มีมูลแต่เพียงแต่อุปนิชิตปลอมเป็นสามเณรไปสืบการ
 แล้วจะไปถูกระเซ้าขบคายเสียเท่านั้น

ฝ่ายพระเจ้า อาทิตยราชก็ให้ พระราชทาน พดฺกกรรม เช่นสัตว์
 อารักษพระนครของพระองค์เป็นมโหฬารการ

ครั้นอยู่มาพระเจ้าอาทิตยราชรับสั่งให้ พวกช่าง เนาวกรรมทำ
 ปราสาทแล้วปลูกหอจันทาคารที่ตงพระบึงคนไว้ ณ ที่ใกล้ ปราสาท
 สถานที่ ๆ ปลูกหอจันทาคาร นั้นเป็นที่ ประดิษฐาน แห่ง พระบรมธาตุ
 ของพระค้ำคดา ซึ่งทงษบถษาอยู่สืบมาแต่ครั้งพุทธพยากรณ์ ครั้น
 พระเจ้าอาทิตยราชเสด็จไปตงพระบึงคน ณ ที่นั้นครั้งใด กำนนกับ
 โฉมพระเคียรแล้วสัตว์จะแห่งคนให้ตกคองพระเคียรบ้าง ประหาร
 บีกคองพระเคียรบ้างเป็นหลายครั้งหลายคราอ สมเด็จพระเจ้าอาทิตย-
 ราชทงพระพิโรธแก่กำนนและคาคคจรรยพระทชนก จึงดำรัสสั่ง
 ราชบุรุษทงหลายให้พยายามจับกำนนจงได้ อำมาตย์ราชบุรุษทง
 หลายพากันได้ตอมคักกำนนด้วยประการทงๆ ก็อาจจะจับได้ สมเด็จพระ
 เจ้าอาทิตยราชทงหลายคพระทชนก จึงบวรสัตว์เทพารักษ์ดำหริบ
 พระนครให้จับกำนน อารักษกับนาคให้ก้ามายอมตนให้จับโดยค
 อำมาตย์ นำกาเข้าไปถวาย พระเจ้าอาทิตยราช ทงคาวี จะให้ฆ่า กำนน
 เดีย แต่ยงแคงพระทชนกอยู่ไม่รูเหตุคจะเป็นคด้วยอำนาจเทพดาอารักษ
 ประการใดจึงให้คทหารประการไว้ให้ชงกำนนไว้ในกรงก่อน ครั้นเวลา
 ราตรีกาด พระเจ้าอาทิตยราช ทงพระสุมิน นิมคว่า เทพดามา แดคด แก่
 พระองค์คว่าอนกานจะพูดภาษามนุษย์ได้ไม่นาน พระองค์จึงให้เอาทหาร

เกิดใหม่ได้ ๗ วันมาไว้กับกรงกา ทารกนั้นได้ฟังเสียงกาทุกวันก็จะ
 ทราบภาษากาได้ เทพดาบอกเหตุฉนั้นแล้วก็อันตรายหายไปแล้ว
 พระเจ้าอาทิตย์ราชต้นบรมมณเฑียรแล้ว เด็ดจ้อออกข้างหน้าในเวลาวันรุ่งขึ้น
 ใหม่ จึงทรงเฝ้าพระสุบินนแก่อำมาตย์พระครูโหราจารย์ทั้งหลาย
 และตรัสสั่งให้จัดหาทารกมากระทำการ เทพตามาบอกฉนั้น อำมาตย์ก็
 กระทำตามทุกประการ

ครั้นจำเนียรมาทารกซึ่งอยู่ในห้องคอกกับกาฉนั้น เจริญวัยใหญ่
 มากทรูภาษากาพูดกับกาได้ ฝ่ายการุณภาษามนุษย์พูดภาษามนุษย์ได้
 พระเจ้าอาทิตย์ราชครั้นได้ทรงทราบวาทูกมารนั้นพูดภาษากาได้แล้ว จึง
 มีพระโองการสั่งให้ชักใช้โถกถามกาฉนั้นตามเหตุที่เป็นมาแต่เห็นหลัง กา
 ฉนั้นก็แจ้งเหตุให้ กราบทูลโดยมดตถ์ถาทุก ๆ ปลูกจณศาการเป็นทีประ
 ดิษฐานพระบรมราชาแห่งองค์สมเด็จพระศรีสุริเยศพุทธเจ้า และกราบ
 ทูลตามทพระผู้มพระภาคเจ้า ได้ทรงตรัส พุทธกา พยากรณ์ไว้ แก่พวก
 เมงคบุตรแต่ในกาลครั้งโน้นคงขอความทักถาไว้ในเบงตน และว่า
 พระยาภาเผือกผู้เป็นนัยกาได้ตั้งไว้ให้รักษาดถานทั้น พระมหากษัตริย์
 ไม่ทรงทราบวาทิมงคลถานจะมาถึงบังคนกระทำให้ไม่สะอาด เราจึง
 ได้กระทำการประการเพื่อจะห้ามไว้มิให้กระทำการตามกณตถานทั้น ถ้าบรม
 กษัตริย์ไม่เชื่อคำเราก้ขอให้ปล่อยเราออกจากกรง เราจะไปนำพระยา
 ภาเผือกผู้ของเรามาแต่ป่าพระหิมพานต์ให้แสดงทั้นโดยพิสดารแก่บรม
 กษัตริย์

กุมารนั้นได้ฟังถ้อยคำการบรรยายเหตุผลดังนี้ จึงนำความ
กราบทูลพระเจ้าอาทิตย์ราชให้ทรงทราบ จึงโปรดให้เปิดกรงปล่อยกา
นั้นไป กำนันก็ไปนำพระยาภาณุออกมาเฝ้าพระเจ้าอาทิตย์ราช พระยา
เศวตฉัตรราชก็แสดงธรรมแก่ พระเจ้าอาทิตย์ราช โดยนัยอันกล่าวแล้ว
แต่หนหลังเสร็จแล้ว พระยาเศวตฉัตรราชก็พาบริวารแห่งคนกลับไป
สู่หิมวันตประเทศ

ฝ่ายพระเจ้าอาทิตย์ราชก็บังเกิดพระทัยเลื่อมใส ศรัทธาในคุณ
พระพุทธรเจ้า จึงเสด็จจตุรงการนิเวศให้ชำระล้างมถินน้ำดินที่ไม่ดี
ออกไปทั้งเตี้ยภายในนอกพระนคร น้ำดินที่ดีมาถมทำให้บริบูรณ์แล้วให้
เด็กธรรมาศฤหะอันเป็นทาสของพระองค์ไปให้พ้นจากทาส ให้
กระทำทาสเป็น ปริณิพัตถกถม รอบกว้าง ๓๐ วา ไร่ทราย และ ปราย
สุวรรณให้เต็มหนาได้หนึ่งศอก ให้ตกแต่งประดับด้วยดอกไม้ธูปเทียน
ไม้ธูปหอม บักราววัดศีลารังโดยลำดับทรงกระทำสักการบูชาพระ
บรมสารีริกธาตุด้วยรูปเทียนมาดาเป็นอันมาก แล้วให้บ่าวร้องชาว
พระนครมาสักการบูชา ขนชาวพระนครก็พากันจัดหาประทักษิณ
มาดาเครื่องจตุรงค์ขนชาววังพากันมาเพื่อจะได้จรดงพระบรมธาตุทรง
รัตนผอบซึ่งบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ขนาดเท่าปดกตถกมุตขนจากพน
ปฐพีให้เห็นปรากฏอิทธิปาฏิหาริย์ รุ่งโรจน์โชติฉานการให้เห็นประจักษ์
ทั่วกันแล้วก็กลับจมลงในภาคพนปฐพีตถกตถกแก่ ขณะเมื่อพระธาตุ

กระทำอิทธิปาฏิหาริย์นั้น ก็เอ็กเกริกโกธาทด ด้วยเตี้ยคน ต้องตำราการ
และเตี้ย ประโคมคุ้ยดินครี ซ้องกตองแตรดังขกัสดาด ดังนั้นวันใด
ทั่วไปทั้งพระนคร

ลำดับนั้นสมเด็จพระเจ้าอาทิตย์ราชจึงให้จับการสถาปนาพระ-
บรมราชาเจดีย์หัตถ์สูง ๓ เต้น ๓ วา ณ ที่บรรจุพระบรมราชันนี้ แล้ว
ให้สร้างโบสถ์อิหารการเปรียญศาลาใหญ่่น้อยเป็นมหาอารามหลักนคร
หรือญไชย พระองค์ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นอเนกประการ พระ-
นครก็เป็นผาสุกเกษมสันต์หาทุกข์ภัยมิได้ พระองค์ทรงเสวยราชย์มา
ได้ ๕ พรรษา ก็เสด็จสวรรคต

พระโอรสทรงนามรัตนราช ได้ครองราชสมบัติสืบไปได้
๕ พรรษา ก็สิ้นพระชนม์

ลำดับนั้นพระราชบุตร พระเจ้ารัตนราชทรงนาม สรรพดีธิราช
ได้ครองราชสมบัติสืบต่อไปได้ ๔๕ พรรษา จุลศักราช ๔๖๐ ปีพระเจ้า
สรรพดีธิราชทรงพระประชวรเสด็จสวรรคต

พระโอรสทรงนามเชษฐราชได้ ครองราชสมบัติสืบไปได้ ๓๕
พรรษา ก็ทวาค

จึงพระเจ้าจตุตถายะกราชได้ครองราชสมบัติสืบไปได้ ๒๒ พรรษา
ก็ทวาค

ลำดับนั้นจึงมีพระเจ้ายอดยราชครองราชสมบัติได้ ๒ ปี
ก็ทวาค

พระเจ้าตากยกราชได้ชนครองราชสมบัติได้ ๑๒ ปีทวงคต

พระเจ้าศรีบุญญาราชได้ครองราชสมบัติ ๒ ปีทวงคต

พระเจ้าเวหนราชได้ครองราชสมบัติ ๓ ปีทวงคต

พระเจ้าทาศัญญราชได้ครองราชสมบัติได้ ๓๐ ปีจึงทวงคต

ลำดับนั้นจึงไทยอำมาตย์ได้ ชนครองนคร จำปูนไชยได้ ๓ ปี

ถึงอนิจกรรม

อำมาตย์ปะนะได้ครองนครต่อไปได้ ๑๐ ปีถึงอนิจกรรม

อำมาตย์ทาวนะได้ครองเมือง ๓ ปีก็ดับสูญ

คาราชธรรราชได้ครองราชสมบัติได้ ๓ ปีถึงพระชนม์

โยทราชได้ครองราชสมบัติสืบไปได้ ๑๐ ปีถึงพระชนม์

ตุศักราช ๕๖๘ ปี ราชบุตรพระยาโยทราชได้ครองราชสมบัติ
สืบต่อมามาก ต่อมาครั้งหนึ่ง จึงถึงพญาธิยาได้ครองราชสมบัติเมื่อจุล-
ศักราชได้ ๖๓๒ พญาธิยาเจ้านครทริภุญไชยให้พระยาเบ็กราชบุตรไป
ครองเมืองนครเขตนครคตมกกับปะบุรี พญาธิยาครองเมืองทริภุญไชย
นครได้ ๓๐ ปีถึงจุลศักราช ๖๔๓ ปีมะโรงตรัสศ เดือนหก ขน ๔ คำจึง
เสียดเมืองนครทริภุญไชยแก่พระยาเม่งรายเจ้านครเชียงราย และเมือง
ฝางดังเรื่องราวที่จะกล่าวต่อไปในภาคและบริเฉทเบื้องหน้า

ที่ ๕ ภาคพิงควงว่าด้วยลาวะสมัย

บริเวทที่ ๑๑

ว่าด้วยลาวทกราชสร้างเมืองเชียงรา

ในภาคนี้จะได้ดำเนินการตามที่มีปรากฏในพงศาวดารเมือง
เชียงแสนเชียงรายพะเยาและเชียงใหม่กับตำนานพิเศษต่าง ๆ ซึ่งอ้างถึง
ประกอบกัน

จับเรื่องเนื่องต่อจากข้อความในภาคที่ ๒ คือภาคโยนกนั้นต่อไปว่า
ในสมัยเมื่อสมเด็จพระเจ้าอนุรธรรมิกราชกรุงศรีสัตนภูมิ
ทรงบำรุงพระพุทธศาสนาตามมหาศักราชคงจุลศักราชนั้น พระองค์ให้
ประชุมเสนาบดีพระยาลาวประเทศราชหัวเมืองลาวพม่า พระราชา
ทั้งหลายก็ไปประชุมพร้อมหมด ยังขาดแต่คนโยนก ตามนาไทย กับ
กรุงสุโขทัยหาได้ไปด้วยไม่ เหตุด้วยเวลานั้นขาดว่างไม่มีกษัตริย์
ชัตติยราช มีแต่โทษก่อกวนบ้านว่าการเป็นขุนเมืองโดยลำดับสืบมา
ตั้งแต่เมืองนาคพันจนคร่อมจนแคว้นเป็นต้นมา

ด้วยเหตุนี้ สมเด็จพระเจ้าอนุรธรรมิกราช จึงได้ ทูลขอต่อ
สมเด็จพระอมรินทรราชาฯ จึงมีเทวโองการประสิทธิ์ให้ดาวจกเทวบุตร

ผู้เสวยทิพสมบัติอยู่ในพิมานชั้นดาวดึงส์สวรรค์ จุตินมาเป็นเจ้าเป็นใหญ่ในอาณาไทยประเทศ บำรุงพระพุทธศาสนาให้ถาวรสืบไป ดาวจากเทวบุตรกับนางเทวธิดารับเทวโองการแห่งสมเด็จพระจอมรินทราธิราชเจ้าแล้วก็พาบริวารพันหนึ่งจตุจากเทวโลก ลงมายังยอดเขาเขตกุบรวรพต (ดอยตุง) ถือเขาปฏิธันธิเป็นเพศมนุษย์โดยอุปปาติกะกำเนิด ทรงสัตว์ลักษณะดังราชกุมารอันมีชันษาได้ ๑๖ ปี แล้วก็นมิตเกริ่นเงินกายลงมาจากจอมเขาเขตกุบรวรพต ลงมาสถิตเหนือแท่นเงินภายใต้ร่มไม้ห่มากัน (พุทรา) อันมีในป่าใกล้ฝั่งน้ำแม่ละว้านที่ทิศอนาแม่สาย ในแคว้นแคว้นไชยวรรณเชียงราว แวดล้อมด้วยบริวารพันหนึ่ง

ฝ่ายฝูงชน ทั้งหลาย ชาวไชยวรรณได้ ทักนการก็ บังเกิด อัจฉริยะเอิกเกริกโกธาทล พากันมาดโมธธันนิบาตแวดล้อมพร้อมกัน อัญเชิญเสด็จให้ครองราชสมบัติราชาภิเศกเป็นพระมหากษัตริย์ในไชยวรรณเชียงราวทัน เป็นใหญ่แก่อาณาไทยประเทศ ๕๗ หัวเมือง ทรงพระนามว่าดาวจักรเทวราช ครั้นว่าราชาภิเศกเสร็จแล้วก็ได้รับตั้งพระเจ้าอนรรฆรรวมิกราชให้บำวประกาศทั่วพระยาทางหลาย ๘๘๘ เมือง เว้นแต่เมืองหริภุญไชยกับเมืองสุโขทัยเท่านั้น นอกจากนั้นก็ไปประชุมพร้อมกันขึ้น พระเจ้าอนรรฆรรวมิราชก็ลบกักราชอันพระยาตรีภุชวงศ์ไว้ แต่ในตำนานเชียงใหม่ว่าพระยาพินธุคุมตกรุงดังกาดังไว้ได้ ๕๖๐ ปี นั้นแต่ย ตั้งจุลศักราชใหม่ในปีที่ ๗๒๕ ก็คือว่าปฏิทินเป็นเอกศกยามรุ่งแจ้งวันจันทร์เดือนหาชนต้องคำเป็นกำหนด

ครั้นเสร็จการดบคักราชแล้ว พระเจ้าดาวจักรเทวราชจึงสร้าง
พระนคร ณ ที่ใกล้ฝั่งน้ำแม่สายนั้น โดยกว้าง ๕๐๐ วา โดยยาวไป
ตามลำน้ำแม่สาย ๑๕๐๐ วา ขุดคูบรรจบสามด้าน ก่อเมตปรางการ
ล้อมแท่นเงินและต้นพุทราที่แรกเสด็จลงมาสถิตประทับนั้นแล้วให้สร้าง
เป็นมหาเจดีย์วิหารสำเร็จแล้วให้ชื่อว่า วัดตั้งสาแก้วดอนทนนอกนยหนึ่ง
ว่าวัดตั้งสาวยางเงิน ก็และเกรินเงินอันลงมาจากจอมเขาเกิดบรวพ
นกกยงแฉเห็นอยู่ คนทั้งหลายพากันร้องว่าเงินยังเงินยัง ด้วยเหตุนี้มิต
อนนเมืองนงได้ชื่อว่าวิญญนครเงินยง ดอนนมาภายหลังจึงกลาย
เป็นเมืองช้างแฉ่นหรือเชียงแฉ่น ที่แท่นเงินนันทาน ให้รอเอามาทำเงิน
ตราแจกจ่ายใช้สอยกันทั่วไปในนครนั้น

แต่บัดนั้นมาถึงรัชกาลจุลศักราชด้วยเข้าเป็นปีที่ต้องมีพระมหา
เถรตนหนึ่งมีนามกรว่าญาณรังษ ทานได้นมคพระบรมธาตุของคหิง
ขนาดเมตตผลพุทรา เป็นชาติ มหาชนกักระศุกคางเบองซ้าย แห่งองค์
สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาจากเมืองปาตลบุตรมหานครมาสู่ตำนาน
ไทยประเทศนี้ นำมาแสดงแก่พระยาดาวจักรเทวราชเจ้าพระนครวิญญ
เงินยงพระยาดาวจักรเทวราชก็กรทำสักการบูชาเป็นอันมาก แล้ว
ปรึกษารับกับ พระมหาเถรว่าจักควรสร้างสถูปบรรจุพระบรมธาตุณ
สถานที่ใดจึงจะสมควรดี พระมหาเถรจึงถวายพระพรว่าดังอาคมภาพ
ได้รู้มาว่าสมัยครั้งหนึ่งเมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ยังดำรงอยู่นั้นได้

แต่เจ้ามาสู่นครโยนกประเทศนี้ แต่ครั้งนครโยนกเก่าอันล่มจมไปแล้ว
 นั้นยังประดิษฐานเป็นมหานครอยู่ ยามเมื่อสมเด็จพระบรมครูเจ้าแต่เจ้า
 เข้าไปสู่ราชธานีเขตพระเจ้านครโยนกนั้น พระยาช้างค้ำของเจ้านครโยนก
 ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าและสาวกเจ้าทั้งหลายประกอบด้วยฉัพพรรณ
 รั้งรุ่งเรืองนัก ก็คืนจากแหล่งแค้นร้องก้องโกญจนาทดังแค้นแค้น
 แล้วเดินไปหยุดอยู่กลางต้นคอนเหนือเวียงสถานทีนั้นเป็นคอนหรือโคก
 สูงงามทรงต้นฐานเป็นดั่งหัตถ์เต่า สมเด็จพระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสพยา-
 กรณ์ไว้ว่าภายหลังหน้าเมืองนครโยนก จะไปตั้งอยู่ ณ ที่นั้นจะได้ชื่อว่า
 เมืองช้างแค้น ด้วยเหตุนี้ควรจะอาราธนาพระมหาธาตุเจ้าไปประดิษ-
 ฐาน ณ มงคลสถานทีนั้น พระยาธาวจกราชาธิราชได้สดับเบรดาท
 ดังนั้นทรงพระปรีชาโมทย์ยิ่งนัก จึงดำรัสสั่งให้สุภาพนาพระมหา-
 ธูป ณ ที่เนินหัตถ์เต่านั้นเชิญเจ้าแต่เจ้าพระมหาธาตุเจ้าเข้าบรรจุไว้ แล้ว
 ให้สร้างโบสถ์วิหารการอารามล้ำเลิศบริบูรณ์ แล้วให้นามว่าอาราม
 เขียงมนช้างค้ำ

ครั้นอยู่จำเนียรมาท่านจึงให้สร้างเมืองอีกแห่งหนึ่ง ที่ร่วมแม่
 น้ำใหญ่อันไหลมาหันทะวันตก เมืองนั้นยาวไปตามแม่น้ำทรงต้นฐาน
 ดั่งฝักฝางจึงได้ชื่อว่าเมืองฝาง (๑)

(๑) เรื่องสร้างเมืองฝางนี้ ในตำนานสิงหนวัติว่าพรหมกุมารสร้างให้ชื่อ
 ว่านครไชยปราการ แต่ในตำนานเมืองพะเยาว่าพระยาลาวจังกาเรือนคำแก้ว
 ลำดับที่ ๖ ในวงศ์พระยาลาวเกียงผู้สร้างหรือผู้ครองนครเงินยาง และเป็นปีที่ ๓๔ ใน
 วงศ์ลาวจกราชเป็นผู้สร้างให้เจ้าลาวครว้การราชบุตรไปครอง

เขตแคว้นหรืออำเภอบ้านในสมัยนั้น เมืองนครเงินยงมี ๓๒
 พันนา เมืองฝาง ๓ พันนา เมืองลำด๑๐๐ นา เมืองหางวัง ๕๐๐ นา
 เมืองจวาทน้อย ๕๐๐ นา รวมเป็น ๓๖๕๐๐ นา

ถั๑นมาพระยาช้างของพระเจ้าตากจักราช พัดไป หมอ
 ความ๑เทย๑ติดตามหาไปจนหายรอยช้างนั้น ก็ไปพบรอยช้างใหญ่รอย
 เท้ากว้างถึงสามศอกตามรอยนั้นต่อไปไกลได้ห้าร้อยวาร๑รอยเท้าช้างใหญ่
 นน๑หายเด๑ย คร๑นไป๑ต่อไป๑กพบพราน๑บ้าน๑หนึ่ง๑จบ๑เต๑า๑เขา๑เช๑อ๑ญ๑กร๑รอย
 หว๑มา พ๑ก๑ท๑ตาม๑ช้าง๑จ๑ง๑ถ๑ม๑พร๑าน๑บ้าน๑น๑จ๑า๑ใน๑แคว๑น๑น๑ม๑ช้าง๑บ๑า๑หรือ
 พร๑าน๑บ๑า๑ค๑อ๑บ๑ว่า๑ห๑าม๑ไม๑ ท๑ด๑า๑บ๑ด๑ซึ่ง๑พบ๑พร๑าน๑บ๑า๑รอย๑ค๑า๑น๑น๑จ๑ได้๑ช๑อ๑ว๑า
 บ๑า๑น๑รอย๑เต๑า

คร๑น๑ความ๑ช้าง๑กล๑บ๑ค๑น๑มา๑จ๑ง๑พบ๑รอย๑ช้าง๑ท๑น๑ง๑ท๑พ๑ด๑ค๑น๑น๑ คร๑น๑
 ต๑า๑ม๑ได้๑ช้าง๑ท๑น๑ง๑ค๑น๑แ๑ด๑พ๑ก๑ตาม๑ช้าง๑ท๑น๑ง๑จ๑ง๑กร๑า๑บ๑ทุ๑ล๑ห๑ด๑การ๑ณ๑ท๑น๑ง๑ป๑อง๑ท๑
 ได้๑พบ๑เห็น๑เมื่อ๑ไป๑ตาม๑ช้าง๑น๑น๑ค๑อ๑พระ๑ยา๑ธ๑า๑จ๑กร๑า๑ช๑ ท๑า๑น๑จ๑ง๑ให้๑ธ๑า๑ร๑าง๑เม๑อง
 ณ๑ ท๑พบ๑รอย๑ช้าง๑ใหญ่๑น๑น๑ให้๑ช๑อ๑ว๑า๑เว๑ียง๑ช้าง๑รอย๑ คร๑น๑น๑า๑น๑มา๑จ๑ง๑ก๑ด๑า๑ย
 เป็น๑เว๑ียง๑เช๑ียง๑ราย^(๑) ท๑ด๑า๑บ๑ด๑ บ๑า๑น๑รอย๑เต๑า น๑น๑ภ๑าย๑ห๑ด๑มา๑ก๑เป็น๑เม๑อง
 เช๑ียง๑ของ

(๑) เรื่องสร้างเมืองเชียงใหม่ ในตำนานสิงหนวัติว่าพระองค์มังรายนะ
 ราชเจ้านครโยนกสร้างให้พระองค์ไชยนาทรายณ์ราชบุตรไปครอง แต่ในตำนาน
 เชียงใหม่ว่าพระยาเมงรายลงมาสร้าง จึงได้ชื่อว่าเมืองเชียงใหม่ตามนามพระยา
 เมงราย

ส่วนว่าพระยาฉะวราช นันทานกัศเวยราชธัมมบัณฑิต ยืนครเงิน
ข้างข้างแฉ่งแฉ่งเมืองฝางเมืองเชียงรายทงตามนครนนแฉ่ง

อยู่มาท่านก็มีราชบุตรตามองค์ ๆ ใหญ่ชื่อว่าดาวก่อ องค์
กลางชื่อว่าดาวเกอ องค์น้อยชื่อว่าดาวเกา ที่ว่ามานตามความใน
ตำนานทริภุญนครเชียงแฉ่ง แฉ่งข้อความตามที่มีในตำนานเชียงใหม่นั้น
มีว่า พระยาฉะวราชมีราชโอรสอันเกิดแต่พระมเหสีตามองค์ พระ
เชษฐาทรงนามดาวคอบ พระอนุชาทรงนามดาวข้าง พระกนิษฐาทรง
นามดาวเกาแก้วมาเมือง เหตุเมื่อพระมารดาจะทรงพระครรภ์นั้นทรง
พระสุบินนิมิตว่าได้แก้วตกลงมาจากอากาศ พระราชกุมารองค์น้อย
นั้น พระราชธัมมกษัตริย์ได้ประสูติด้วยในวันพฤหัสบดี เดือน หก ขึ้น สิบห้าค่ำปี
ชวดโทศกจุลศักราชได้ ๖๒ ปี ไทรถวายพยากรณ์ว่าราชกุมารองค์นั้นจัก
ทรงพระเดชานุภาพมากนิก

ครั้นราชกุมารทรงตามพนของทรงเจริญวัยแล้ว อยู่มาวันหนึ่งพา
กันไปจับปู ได้พบปูใหญ่ตัวหนึ่งคดงหนึ่งลงไปในธารน้ำ พระพทง
ต้องจึงไซ้ให้น้องเขาไชยไปชิงไว้ทายน้าแล้วให้เฝ้าชายอยู่ทั้น ส่วน
พระเชษฐาทองต้องช่วยกันขุดรูป ๆ นนก็ยงหนีเข้าไปซ่อนตัวอยู่ใต้ผา
ขุดค่อไปมิได้ จึงชวนเอาก้อนศิลาถมรูปนั้นเสียแล้วก็พากันกลับไปหา
ได้บอกแก่น้องซึ่งให้เฝ้าชายอยู่ทั้นให้ทราบไม่ ฝ่ายดาวเกาแก้วมา
เมืองเฝ้าชายจนพลบค่ำผัดดังเกิด จึงกลับมาหาพระเชษฐาทองต้องก็หา

พบปะไม่ จึงทราบพระทัยว่าพองต้องไม่เอื้อเฟื้อพากันหนีไปไม่ได้บอก
 ให้รู้ก็บังเกิดความพิโรธโทมนัสน้อยพระทัยนัก เจ้าก็กลับมาแต่ผู้เดียว
 ครั้นถึงเช้าเฝ้ากราบทูลพระบิดาตาม ประพฤติเหตุอันพระเชษฐาทั้งต้อง
 กระทำแก่ตนนั้นทุกประการ พระยาดาวจักรราชทราบได้ทรงฟังดังนั้นก็
 ดำริเห็นว่าราชบุตรทั้งสามพี่น้องจะอยู่รวมกันมิได้ จำต้องแยกให้
 ไปอยู่ห่างต่างกัน ถ้าตบนั้นท้าวเธอจึงสั่งให้สร้างบ้านให้เจ้าดาวคอบ
 ไปอยู่บ้านถา ให้เจ้าดาวช้างไปอยู่บ้านคา ให้เจ้าดาวเกาแก้วมาเมือง
 ไปอยู่บ้านผาเจ้า ครั้นภายหลังแค้นมาจึงแบ่งปันราชสมบัติให้เจ้า
 ดาวคอบ ราชบุตรองค์ใหญ่ ผู้อยู่มากนานไป ครองเมืองมาเชียงของมี
 แคว้นแคว้นด่อนหนึ่ง ให้ดาวช้างราชบุตรผู้กลางซึ่งอยู่ ณ บ้านคานันไป
 ครองเมืองของมีแคว้นแคว้นด่อนหนึ่ง แล้วจึงแต่งบรรณาการไปสู่ขอ
 นางแก้วรูปทิพราชธิดาพระยาเมืองหลวงภักดี ผู้เป็นตงมาอภิเษกกับดาว
 เกาแก้วมาเมือง แบ่งราชสมบัติให้ดาวเกาแก้วมาเมืองเป็นอุปโยจราช
 ครนอยู่จำเนียรมาพระยาดาวจักรราชทรงพระชราชนมายุได้ ๑๒๓ พรรษา
 ทรงพระประชวรลงก็เสด็จทิวงคต

ถ้าตบนั้น ดาวเกาแก้วมาเมืองราชโอรส ก็ได้ราชภิเษกครอง
 ราชสมบัติในไชยวรรณศรีเชียงดาวต้นขององค์สมเด็จพระชนกาทิราชสืบไป
 เรื่องพระเจ้าดาวจักรราชมีราชบุตรตามองค์นี้ ข้อความก็
 ละเอียดคาย กนกกับเรื่อง ปู่เจ้าดาวจก ผู้เป็นเจ้า ของท่อนสร้าง พระชาติ

คอยุ่ ณ ภูเขาดำเด้า ซึ่งมีข้อความปรากฏในตำนานพระธาตุคุดย-
 ติงว่า พระเจ้าอสุทรราชเจ้านครโยนกจัดสร้างพระมหาธาตุ ณ ภูเขานัน
 อันเป็นที่อยู่แห่งหมู่ดาวจก จึงพระราชทานทองคำดำมแสนนาหนักแก่
 ปู่เจ้าดาวจกเป็นค่าที่ ปู่เจ้าดาวจกมีบุตรดำมคนชื่อดาวหม้อ ๑ ดาว
 ถ่าน ๑ ดาวกดิน ๑ จึงแบ่งสมบัติให้บุตรทั้งสามไปครองเมืองต่าง ๆ
 คือให้ดาวหม้อไปครองเมืองดีทอง ให้ดาวถ่านไปครองเมืองควน ให้
 ดาวกดินไปครองเมืองเหตอก มีเวลาต่อมาดังนี้จึงดำจกไว้ให้เห็นความ
 แจ่มชัดว่า ดาวจกเทวบุตรซึ่งจุติลงมาเป็นปฐมกษัตริย์ชาติยวงค์ดาว
 นัน หากจะเป็นแต่ตระกูลดาวจกซึ่งเป็น อุปธิากพระมหาธาตุคุดยติง
 ดับมาแต่กาลก่อนนั่นเอง เพราะมีเรื่องราวประวัติระมาศคล้ายคลึงกัน
 เรื่องสร้างเมืองหริญนครเงินยางและเรื่องสร้างเมืองเชียงราย เมืองฝาง
 ในตำนานเชียงแสนต้องฉบับกับตำนานเมืองเชียงใหม่ได้ต้งกัน ใน
 ตำนานเชียงแสนกล่าวรวมว่าสร้างโดยพระยาดาวจกราชทุกเมือง แต่
 ในตำนานเชียงใหม่ข้อความต่างกันดังจะกล่าวต่อไป

ลำดับกษัตริย์ชาติยวงค์ดาวจักรเทวราช อันครองราชสมบัติ
 ณ ไชยวรรณเชียงราว คือเมืองควนดับตอ ตั้งแต่ดาวจกราช และดาว
 เกาแก้วมาเมืองเบ็นตนมา มีรายพระนามและจำนวนปีที่ครองราช
 สมบัติแจ้งในบัญชีท้ายเรื่องน

ถึงแผ่นดิน พระยาตากเคียงได้ ครองราชสมบัติ ในไชยวรรณ
 เชียงราว ในตำนานเชียงใหม่ว่าเป็นลำดับที่ ๘ นั้นตั้งแต่ละจกกราช
 เป็นต้นมา ในตำนานเมืองพะเยาว่าเป็นลำดับที่ ๒๘ แต่ในตำนาน
 เชียงแสนว่าเป็นลำดับที่ ๓๒ คือนับตั้งแต่ตากเก้าแก้วมาเมืองไปได้ ๑๐
 รัชชสมัย ถึงพระยาตากจกกราชเรือนแก้ว เดิมเมืองไชยวรรณ แก่พระยา
 นานหรือนันทบุรีผู้ชื่อว่าพระยากอคำตัน ถัดนั้นจึงถึงพระยาตากเคียง
 กตบดงชนใหม่ ยกย้ายสถานที่ไปสร้างพระนครใหม่ ณ ที่ใกล้ธาตุพนม
 หดงคือดอยตุง เรื่องราวพระยาเคียงสร้างเมืองหรือพระนครเงินยางหม่ม
 ขอความตามที่ปรากฏในตำนานเมืองเชียงใหม่ดังนี้

เมื่อพระยาตากเคียงครองราชสมบัติได้ ๓ ปี อยู่มาวันหนึ่ง
 เสด็จไปประพาส ณ บำไม่ยางอันมี โกลนาแม่ละวานทที่ คือ นามแม่สาย
 คำบดงนั้นเรียกว่าบ้านยางเดี่ยวใกล้กับบริเวณพระมหาธาตุคดยก ได้
 ทรงทอดพระเนตรเห็นไม้โพธิ์เผือก คนหนึ่ง มีวรณชาวเมือง ดึงเงินยวง
 อยู่ในท่ามกตางหม่มไม่ยางเป็นมณฑลสถานอันดี จึงมีพระราชประสงค์
 จะใคร่สร้างพระนครใหม่ในสถานที่ดีบดงนั้น ครั้นเสด็จกลับจากประ
 พาสแล้ว จึงตรัสปรึกษาแก่ขุนมนตรีทั้งปวงว่าบ้านใดเมืองใดถ้าหา
 รวเวียงเชียงแก่นมิได้ดั่งเมืองเชียงราวนี้ ก็ไม่สมควรเป็นราชธานี
 มหานคร แม้ว่ามีซากศศุรมาถ้าหากมีกันมิได้ ทางตรงไหนอนกตก
 ณ ที่ไหน ควรจะไปสร้างเมืองอยู่ ณ ที่นั้น อำมาตย์ทั้งหลายก็โดย

พระราชบริวาร จึงกระเถิบกันไปแล้วทางสร้างนคร ณ ที่ตำบลยาง-
 เดียน ^๕ ชั่วครู่คิดเอาคงแต่หัวขางอันหนึ่งไปเกี่ยวเอาถาดอันหนึ่งแล้ว
 คดขึ้นไปทางทิศเหนือถึงแม่น้ำอันชื่อว่าแม่ตะวาน ^๕ (คือแม่สาย)
 ด้านตะวันออกเชิงเขาเป็นแดน ในจังหวัดนี้ให้โกนเผวปราบพันทให้
 รามเพียงเรียงงาม ที่สูงก็ให้ครวาทตากให้ข ^๕ ที่ลดตกก็ให้ดินทหินผา
 ก็ให้เพกษา ที่แม่น้ำก็ให้กายชว ^๕ (สะพาน) แล้วให้ตั้งหลักอินทนิล
 (หลักเมือง) ฝั่งซ้ายจากรักคนเวลายกษยามอันสร้างพระนคร ^๕

มีความว่าจุดจักรวาลได้ ๓๕๓ ตัว ในมะเมณน้ำกัมโพธิ์พิสัยไทย
 ว่าปลดวงเม็ดเด็กลงเข้ามาในคันทันคอกพิศดาร ^๕ ปรณมี ไทยว่าเดือนหก
 เพงเมง วันอาทิตย์ไทยกตดี ยามกองงาย (กลองเช้าราว ๒ โมงไป
 จน ๔ โมงเช้า) อาทิตย์พุดยู่ราศีมีน เถวอยู่ราศีตั้งที่ พุธดับดับอยู่
 ราศีมังกร อังคารอยู่ราศีพฤษภ จันทรจนวนยุติด้วยฤกษ์ ๑๔ ใน
 กษยราศีชอจิตรฤกษ์ เมืองอินทได้ชื่อว่าเวียงยางสาย ถาดนั้นได้
 ชื่อว่าถาดเกี่ยว น้าแม่ตะวานได้ชื่อว่าน้าแม่สายมาต่อเท่าบดิน

ครั้นการสถาปนาพระนครสำเร็จบริบูรณ์แล้ว พระยาตาก
 เที่ยงก็เสด็จเข้ามานครองราชสมบัติในพระนครใหม่นี้ พระนครอันนี้ได้
 ชื่อว่าหิรัญนครเงินยางเหตุนี้มิได้ โพธิ์เผือกตั้งเงิน อยู่ในที่ร่มกวางป่า
 ยางนั้น

พระยาตากเคียงแต่ได้ครองราชสมบัติ อยู่เมืองเชียงราว ๓ ปี
 ยกมาอยู่เมืองหิรัญนคร เงินยางได้อีก ๒๓ ปี รวมเป็น ปีราชสมบัติได้
 ๒๖ ปี ก่ตั้งจัดบขันธ์ทิวงคต

พระราชโอรสและ ราชนัดดาได้ ครองราชสมบัติสืบตดิวงศ์
 ดำรงราชย์ต่อ ๆ กันมา ในตำนานพระยาว่าได้ ๓๒ ชั่วแผ่นดิน แต่ใน
 ตำนานเชียงใหม่ว่าได้ ๘ ชั่วแผ่นดิน จึงถึงแผ่นดินขุนเงินหรืออีกนัย
 หนึ่งเรียกว่าขุนเงินเรือง ได้ครองราชสมบัติเป็นใหญ่ในหิรัญนครเงิน
 ยางกับทงราชอาณาจักรล้านนาไทยทองมอด

บริบท ๑๒ ว่าด้วยเมืองพะเยา

พระยาธาวเงินมีราชบุตรกับมเหสีต้ององค์ผู้ทรงนามขุนอิน
ผู้ทรงนามขุนจอมธรรม พระราชบิดาตกแต่งแบ่งบ้านราชสมบัติให้
ขุนจอมธรรมราชบุตรองค์น้อยไปครองเมืองภูกามยาว (พะเยา) ซึ่ง
เป็นเมืองฝ่ายใต้คงอยู่ ณ เชิงเขาชมภู คือว่าคอยดวนโกธ แม่ผัวตายดา
คือนานาเมืองอันเป็นแม่ผัวใหญ่ใหญ่ไปคือนาแม่ของชดะนทท์ เมืองนี้
เป็นนครเก่าร้างมาแต่โบราณ มีเขื่อนค่ายและปราการกำแพงเมือง
กว้างได้ ๓๐๐๐ วา ยาว ๑๓๐๐ วา คูเมืองกว้าง ๗ วา มีประตูใหญ่
๘ ช่อง เบื้องตะวันตกเป็นท่ง เบื้องตะวันออกค้ำ มีสระหรือหนอง
ใหญ่อยู่หน้าด้านและหน้าพายัพ เป็นชัยภูมิอันประเสริฐและด้วยเหตุอัน
เมืองนี้คงอยู่ในที่สุดแห่งทางเขาชมภูอันเป็นเนินยาวขึ้นไป จึงได้นำ
ปรากฏว่าเมืองภูกามยาว ภายหลังจึงกลายเป็นเมืองพะเยาไป ใน
จังหวัดเมืองพะเยา มีภาษณะดังของ อันกระทำด้วยศิลา เช่น ครกศิลา
หินบดศิลาเป็นคัน เป็นของโบราณอยู่ตามป่าและเชิงเขาเป็นอันมาก
น่าจะเป็นบ้านเมืองเืองมาแต่ครั้งขอมสมัยในกาลก่อน

เมื่อขุนจอมธรรมได้ รับตั้งพระราชบิดาแล้วก็พาหมู่บริวารพล
โยธาพาหนีออกจากเมืองหิรัญนครเงินยางไป สู่สถานแคว้นแคว้นภูกาม
ยาว ครั้นถึงจึงตั้งค้ำหนกพักพลอยู่ ณ ค้ำบดล้นค้ำริมหน้าแม่ผัวตาย

แล้วตรัสใช้ให้ อำมาตย์ราชครูโหรา เข้าไป ตรวจตราดู ภูมิสถานเมือง
 พระยาจะตมควรเข้าไปตั้งอยู่หรือประการใด อำมาตย์ราชครูทั้งหลาย
 รับสั่งแล้วก็พากันไปตรวจดูภูมิสถานนครนั้นโดยรอบ ก็ได้เห็นเป็น
 ศุภนิมิตชัยมงคลสถานสมควรจะตั้งเป็นนครราชธานีได้ต่อไป จึงนำ
 ความกราบทูลขุณจอมธรรมให้ทรงทราบทุกประการ ท้าวเธอจึงให้
 แล่นทางสร้างนิเวศสถานในนครนั้น ครั้นสำเร็จแล้วก็เสด็จเข้ามาครอง
 ราชสมบัติเมืองภักกายวนคร

ครั้นนั้นมณฑลเมือง ๑๘๐๐๐๐ ให้จัดเป็น แขวงจังหวัดได้ ๓๖
 พันนา คือราชบุตรคนหนึ่งกำหนดให้ถือนาห้าหมื่น (ตรงกับข้าวปลูก
 ห้าถัง) ไพร & คนยกเป็นหัวนาคนหนึ่ง & หัวนาคนเป็นหมวดนาหนึ่ง
 ในพันนา ๓๖ แคว้นนั้นคือ ๑ พันนาเชียงตุง ๒ พันนาพาเซาะ ๓ พันนา
 แคว้นดง ๔ พันนาบัน ๕ พันนามหาด ๖ พันนามุต ๗ พันนาโคก-
 หตวง ๘ พันนาแดง ๙ พันนาแห่น ๑๐ พันนาพูน ๑๑ พันนาแคว้น
 นาย ๑๒ พันนาคง ๑๓ พันนาเพ็ง ๑๔ พันนาแพง ๑๕ พันนาแจ้คาก
 ๑๖ พันนาค้อหวาย ๑๗ พันนาพันนาค้อไคว ๑๘ พันนาดิน ๑๙ พันนา
 พงเมือง ๒๐ พันนาฉนาก ๒๑ พันนาแจ้หม ๒๒ พันนาม่วง ๒๓ พันนา
 ครัว ๒๔ พันนาถ่าน ๒๕ พันนาภูถ่าน้อย ๒๖ พันนาทาน ๒๗ พันนา
 ดอใต้ ๒๘ พันนาแคว้นน้อย ๒๙ พันนาเชียงเคี่ยน (เชียงกตัง) ๓๐ พันนา
 อง ๓๑ พันนาไชย ๓๒ พันนาแก้ว ๓๓ พันนาเชียงเคื่อง ๓๔ พันนา

หัวเมืองทงหวมในอาณาจักร มณฑลพะเยา ส่วนหนึ่ง ซึ่งมีอาณาเขต
ทิศใต้ลงมาต่อแดนทวิญญูไชยนคร และเขตนาคัม ประกันครฝ่ายเหนือ
และตะวันออกต่อแดนขรราชนครคือเขยงของ ซึ่งบัดนี้เรียกว่าบริเวณ
น่านเหนือ

จนจอมธรรมครองเมืองพะเยาได้ ๒ ปี มีราชโอรสองค์หนึ่ง
ประสูติ ณ วันอังคารขึ้นห้าเดือนเจ็ดเหนือ คือเดือนห้าปีเถาะเอกศก
จุลศักราช ๔๖๑ เวลาใกล้รุ่ง อาทิตย จันทร เสด็จ กุมภน้อยยราศรี
เมษ ราหูยราศรีกุมภ พรอยราศรีเมษ อังคารยราศรีมังกร พฤษหบดี
ยราศรีกรกฎ กักรยราศรีศุภย ลักษณายราศรีเมษ โหรถวาย
พยากรณ์จากราชกุมาร จะเป็นผู้ครองพระนครปราบชมพูทวีป พระ-
ราชบิดาให้ชื่อนามว่าขุนเจืองในตำนานกล่าวว่ามีประสูติ ณ เทวดา
เอาเครื่องทพสามประการ คือแซทพ ๑ ควาทพ ๑ คณาทพ ๑ มา
วางไว้ข้างกายพระราชกุมาร (คือแซแต่ตาบเจืองซึ่งตกอยู่กับข้าจราย
บ้านก้องจนทุกวันนี้) ครั้นเมื่อขุนเจืองมีชนมายุได้ ๓ ขวบปี พระ-
มารดาประสูติราชบุตรเป็น ชายอีกองค์หนึ่ง พระบิดาให้ชื่อนามชื่อว่า
ขุนซอง ครั้นราชกุมารทั้งสองเจริญวัยก็ได้ศึกษาศิลปศาสตร์เชิงช้าง
เชิงม้าและเพลงอาวุธต่าง ๆ ชำนิ ชำนาญทุกอัน ครั้นขุนเจืองมีชน-
มายุได้ ๑๖ ปี ไปคล้องช้าง ณ เมืองน่าน พระยาน่านคนชื่อว่าพละ
ทะเยกกราชธิดาผู้ชื่อนางจันทร์เทวีให้เป็นภรรยาขุนเจืองแล้วขุนเจือง
ไปคล้องช้าง ณ เมืองแพร่ พระยาแพร่คนหนึ่งชื่อพรหมวงศ์ยกธิดาผู้

ขอว่านางแก้วกษัตริย์ให้แก่นุชนเจองครนุชนเจองได้เป็น ราชบุตรเขย
แห่งพระยาน่านและพระยาแพร่ทั้งสองนคร นุชนเจองมีช้างพังพดายใหญ่
น้อยเป็นอันมาก และในตำนานกล่าวว่าได้ช้างเผือกพางคำ กต่าง
เหตุการณ์และลักษณะกิริยาที่ได้ช้างพางคำ ก็เหมือนกันกับเรื่องเจ้า
พรหมกุมารในตำนานถึงหนวดเชียงแสน (น่าสงสัยว่าจะเป็นคนเดียวกัน)

ครั้นนุชนจอมธรรมครองราชสมบัติในนครภูพานยาวหรือพะเยา
โดยผดุงกตัตติประกอบขอบรรพมาได้ ๒๔ พรรษา พระชนมายุได้
๔๘ พรรษาทรงพระประชวรตงก่เดด็จทวงคต

ถ้าตบन्नังนุชนเจองราชโอรสก็ได้ราชภิเษก เสวยราชสมบัติ
ในนครพะเยาต้นขององค์พระชนกนาถราชบิดาสืบไป ครั้นตวงมาได้ ๖ ปี
มีคักแกว (คือญวนชานาม) มาคิดเมืองหิรัญนครเงินยางนุชนผู้ครอง
หิรัญนครเงินยาง มีราชดำรัสให้หมื่นเจตรหรือพิศุครเชิญมาถึงนุชนเจอง
ว่าบนท้าวท้าวและเองกายกรพดมามากนก ขอเชิญนุชนเจองหลานเรา
รับยกกำลังมาช่วยค่า บ้องกันเมืองหิรัญนครด้วยโดยเร็ว นุชนเจองได้
ทราบความคามลักษณะราชดำรัสดังนั้นแล้ว จึงให้เกณฑ์พลเมือง
พะเยาและหัวเมืองชนบทปวง คือ เมืองพร้าว เมืองดอ เมืองเทิง เมือง
เชียงแดง เมืองครอบ เมืองกาบ เมืองงาว เมืองออย เมืองพราน
เมืองแจ้เตย เชียงแจ้ เชียงค้อ เชียงช้าง แจ้ซอด หนองขวาง แจ้หัดวง
แจ้เหียน แจ้ดุง แจ้หม เมืองวังสัตว์รวมได้คน ๑๓๓๐๐๐ คน ช้าง

เครื่อง ๗๐๐ มา ๓๐๐๐ ก็ออกกองทัพไชยประทุมพล ณ ตำบลคอนไชย
 เบื้องตะวันตกหนองหาง แล้วยกกองทัพไปทางเมืองคัง เมืองเชียงตุง
 เชียงช้าง ไปถึงเมืองหิรัญนครเงินยาง ได้เข้าผจญกองทัพแก้วแตก
 หนีไปแต่จึงเข้าไปเฝ้าขุนชินผู้ตั้งเจ้าขอราชการทั้งปวง ขุนชินเจ้า
 นครเงินยางมีความโศกนาถารยนัก จึงยกราชธิดาธิดานางอวดคำคอน
 เมืองอุทิสให้ไปเป็นชายาขุนเจือง แล้วขุนเจืองก็เวนราชสมบัติให้ลูก
 ตนผู้ชื่อว่าตาเงินเรืองครองเมืองพะเยา ให้ขุนชินผู้ตั้งครองเมือง
 หิรัญนครดิงเก่า แล้วขุนเจืองก็ยกทัพไปผจญเมืองด้านช้าง ครั้นได้
 ราชอาณาจักรด้านช้างแล้ว ก็ยกไปตั้งเมืองแก้วปราบได้ราชอาณาจักร
 เขตประเทศแก้วทั้งหมดยกแล้ว ก็ยกยศสถาปนาพระบิดาเป็นภาพแผ่
 ไปทั่วทิศานุทิศ จึงท้าวพระยาตามนครราชทั้งหลายมีพระยาหือขอเจ้า
 รวมฟ้าเก้าพิมานเป็นประธาน ก็มาชุมนุมกันยังตำบลภูเห็ดในเมืองแก้ว
 ประกันนั้น กระทำการพิธีกรรมปราบดาภิเษกขุนเจืองให้เป็นพระยา
 จักรราชในเมืองแก้วในรัชกาลองค์การเดือนสี่ (คือเดือนยี่) ขึ้นเก้าค่ำ
 เวลากดองงาย (แต่ ๒ โมงถึง ๔ โมงเช้า) จตุศักราชได้ ๔๔๖ ปี

ครั้น ขุนเจืองได้ปราบดาภิเษกเรียบร้อยแล้ว ครองเมือง แก้วประกัน
 แล้วได้ ๓ ปี กับ ๘ เดือน จึงขอให้พระยาหือเจ้าร่วมฟ้าเก้าพิมาน (คือ
 พระเจ้ากรุงจีน) แปรตงตายจุมตงตายเจีย (ตราตง) ให้แก่ลูกคนผู้ขอตา

เงินเรื่องเป็นพระยาครองเมืองนครเงินยางเชียงราว ถ้วนคน เจ้าขุนเจือง
 ครองราชสมบัติเมืองแก้วได้ ๑๔ ปี มีราชบุตรกับนางอุแก้วธิดาพระยา
 แก้ว ๓ องค์ คือ พงษ์ ขาว อายผาเรือง ผู้กตางช้อยคำหาญ ผู้น้องช้อยคำ
 ชุ่มแต่ง ครั้นราชกุมารทั้งสามเจริญวัยแล้วจึงยกราชสมบัติเมืองแก้ว
 ประกันให้แก่ท้าวอายผาเรืองผู้เป็นลูกใหญ่ แล้วให้ลูกคนกลางช้อย
 คำหาญไปเป็นพระยาครองเมืองด่านช้าง ให้ลูกผู้น้อยช้อยคำชุ่ม
 แต่งไปเป็นพระยาครองเมืองนนทบุรี (คือเมืองน่าน) ครั้นแบ่งราช
 สมบัติจัดให้ราชบุตรทั้งหลายครองแคว้นแคว้นมหานครทั้งปวงเสร็จแล้ว
 ขุนเจืองก็นำพลโยธาเที่ยวปราบนครต่าง ๆ ได้เป็นหลายเมือง แล้วก็
 เสด็จไปผจญเมืองแก้วแมนตาทอขอขอบฟ้าต้าย (๑)

ฝ่ายพระยาแก้วแมนมรพลธรรโยธาหารเป็นอันมากทำสะพาน
 หินข้ามแม่น้ำใหญ่ออกมาคอรบพระยาเจือง ๆ ไม่เคยห็นศึก แม้ได้
 เห็นรพลแก้วแมนยกมามากกว่ามากเพียงใด ก็มิขัดขิตมานะมิได้ถอย
 หันนำพลโยธเข้าผจญประจันบานเป็นด้ามารด จนที่สดพระยาเจืองต้อง
 อาวุธชาศักปลงพระชนม์ชพอยกกับคอช้างพระที่นั่ง ไพร่พลของขุนเจือง
 กกนเอาศพขุนเจืองห็นชาศักมากถึงเมืองเงินยาง ในตำนานกถาวถึง
 เหตุการณ์เมื่อขุนเจืองจะสิ้นอายุนนเกิดอุปาทอหลายประการซึ่งเป็นพล
 ความ เมื่อขุนเจืองแรกได้ครองราชสมบัตินั้นชนมายุได้ ๒๖ พรรษา

(๑) แก้วแมนว่าผิดาเห็นจะเป็นเขมร ขอบฟ้าต้าย ก่อฝั่งทะเล

ครองด้านนาไทยประเทศได้ ๒๔ ปี ไปปราบด้านข้างและเมืองแถว
ครองเมืองแถวได้ ๑๗ ปี สิริขนามัยได้ ๗๗ ปีก็ไปสู่ปรโลก วงศ์ขุน
เจืองได้ตั้งเมืองมาในด้านนาไทยและด้านข้างกับเมืองแถวทั้งตามประ
เทศนั้น จึงเป็นเชื้อชาติดาวเจืองเองตั้งพันวงศ์เดียวกันตั้งมาปรากฏ
เรียกว่าดาว ๆ เพราะเป็นไทยในตระกูลดาวราชวงศ์ด้วยประการฉะนี้

ลำดับนรราช บุตรขุนเจืองชื่อดาวเงินเรืองได้ครองราชสมบัติ
ในเมืองหิรัญนครเงินยางต่อไป

ฝ่ายข้างเมืองพะเยานันทาจอมนผาเรืองราชบุตรขุนเจืองได้ครอง
ราชสมบัติมาได้ ๑๔ ปี ถึงพิราลัย จึงขุนแพงบุตรได้ครองราชสมบัติ
ต่อไปได้ ๗ ปี ขุนทองผ่องขุนเจืองแย่งราชสมบัติได้แก่ได้ครองนคร
พะเยาลบไปได้ ๒๐ ขุนทองพิราลัยราชบุตรและนัดดาได้ครองราชสม
บัติสืบต่ายต่อ ๆ กันมาได้ ๑๖ ชั่วเจ้าเมือง จึงถึง พระยางำเมือง บุตร
พระยามังเมือง ได้เป็นเจ้าแผ่นดินครองราชสมบัติแคว้นแคว้นพะเยานคร
ในปีจุลศักราช ๖๒๐

ฝ่ายข้างเมือง หิรัญนคร เงินยางนร ราชบุตรขุนเจือง ผู้ชื่อนดาว
เงินเรือง ครองราชสมบัติได้ ๒๖ ปี ขนามัยได้ ๕๙ ปีก็ถึงพิราลัย พระ
โอรสนัดดาได้ครองราช สมบัติ สืบต่อกันมาได้ ๔ ชั่วราช
วงศ์ จึงถึงพระยาธาดาเมืองได้ครองราชสมบัติในหิรัญนครเงินยางเชียง
ราว ท้าวเธอมีโอรสทรงนามว่าธาดาเมง ครั้นเจริญวัยวัฒนา พระ-

ราชบิดาผู้ชื่อนางอวมงคลเมืองธิดาท้าวรุ่งแก่นชายผู้ครองเมืองเชียงรุ่ง
 มาอภิเษกเป็นชายาเจ้าดาวเมง ท้าวรุ่งแก่นชายเจ้านครเชียงรุ่งจึงเบิก
 บายตงนามราชธิดาว่านางเทพคำชยาย ครั้นภายหลังแต่อาวหาภิเษก
 แล้วมีหลานเท่าใด นางเทพคำชยายก็ทรงครรภ์ แรกจะคงพระครรภ์
 นานทางทรงตบีนินมิต ผันว่าได้เห็นดาวประกายหยาดแต่ท้องฟ้านภาภาค
 ลงมาทางทักษิณทิศ นางได้รับดวงดาวนั้นไว้ได้ รุ่งขึ้นเข้าจึงให้โหร
 ทำนาย โหรถวายพยากรณ์ว่า จะได้อาณาจักรอันกว้างไกลกว่า
 ประเทศทักษิณทิศจนครบเท่าถึงแดนสมุทร แด่นามนางก็ทรงครรภ์
 เจริญมาจนครบถ้วนกำหนดหกมาส ก็ประสูติราชบุตรในวันอาทิตย์
 แรมเก้าค่ำเดือนอ้ายขึ้นก่อนเอกศักราช ๖๐๑ เวลาย่ำรุ่ง อีกคำทำนาย
 หนึ่งว่าวัน ๑๓ ค่ำ ปีมะแมฤกษ์ศักราช ๖๐๐ ถอน เวลาย่ำรุ่ง
 พระจันทร์เสวยฤกษ์ ๘ ช่อบุษยฤกษ์ อาทิตย์พสุทนต์พระรัตนอุรารักษ์
 มังกร จันทรพิรุฬห์ตฤกษณ์อุรารักษ์กรกฎเสด็จลงมา อังคารกับ
 ศักราชอุรารักษ์พลุสภ เสาร์ราหูโยคฤกษณ์อุรารักษ์กันยเป็น ๘ แก่
 ดคน พระยาจางเมืองผู้เป็นปู่และท้าวรุ่งแก่นชายผู้เป็นตา ก็ประชุม
 พระญาติวงศ์ทางต้อง กระทำพิธีเฉลิมขวัญชานนามราชกุมารนั้นว่า
 เจ้าเมงราย ให้ตั้งตามนามท้าวเมงผู้บิดา กับท้าวรุ่งผู้เป็นตา และ
 นางเทพคำชยายผู้เป็นมารดา นามทั้งสามนั้นประสมลงเข้าด้วยกันจึงเป็น
 คำว่าเมงราย ก็คือถูกท้าวเมงหลานท้าวรุ่งเกิดแด่นางเทพคำชยาย ครั้น

เสร็จการเฉลิมขวัญคำนามราชกุมารแล้ว ท้าวรุ่งแก่นชายก็กลับไป
เมืองเขยงรุ่ง

ฝ่ายดาวเมงนนครนเจ้าดาว เมืองราชบิดาพิราตย์ แล้วเจ้าดาว-
เมงก็ได้ราชาภิเษกครองราชสมบัติในหิรัญนครเงินยางสืบไป

ฝ่ายเจ้าเมงราย ราชกุมาร นน ครนทรง พระเจริญวัย พระชนม์
พรรษาได้ ๒๑ พรรษาจุตจักรราชได้ ๖๒๑ ปีเจ้าดาวเมงพระราชบิดาทรง
พระประชวรลงทิดวงศค เมงรายราชโอรสก็ได้ราชาภิเษกเสวยราชสมบัติ
สนององค์พระราชบิดาในนครหิรัญเงินยางเขยงรุ่งทนน

บริพาทที่ ๑๓ ว่าด้วยเมงรายชนะลำพูน

ครั้นอยู่มาเจ้าเมงรายผู้ครองหิรัญนครเงินยาง ทรงพระราช
ดำริว่าราชอาณาจักรล้านนาไทยประเทศนี้ มีท้าวพระยาหัวเมืองซึ่ง
เป็นเชื้อพระวงศ์ดำรงราชย์ครองนครอยู่เป็นอันมาก ย่อมวิวาทแย่งชิง
ที่แดนไพร่ไทยและด้วยไร่ ตอกลืนและกัน เสมอเนื่องๆ มิได้ขาด หา
ปรองดองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ไม่ ท้าวเธอจึงทรงคำนึงต่อไปว่า
ประเทศอันใดถ้ามีผู้เป็นใหญ่มากเจ้าหลายนายก็ย่อมทำความทุกข์ยาก
ให้แก่ไพร่บ้านไทยเมืองอาณาจักรราชวรียงนก อนึ่งก็มีความ
ตั้งกาเกณฑ์ ไม่เป็นตามคฤทเธวรายได้ จำควรปราบปรามพระยา
มหานครทั้งหลายเหล่านั้นรวบรวมเข้าเป็นราชอาณาจักรหนึ่งอันเดียว
กันจะได้เป็นความผาสุกแก่ราษฎรไปภายภาคหน้า

คิดแล้วเธอจึงแต่งใช้ให้ไปเรียกหาพระยามหานครทั้งหลายให้
มาถวายบังคม เมืองใดขัดแย้งมิยอมอ่อนน้อมโดยดี ก็แต่งกองทัพ
ไปปราบปรามหัวเมืองทั้งปวงทชดแข็งหน แรกได้เมืองมอญเป็น
ปฐม แล้วได้เมืองไทรบุรี เมืองเชียงคำออกเจ้าผู้ครองเดี่ยว ไว้ขุนแห่ง
คนอยู่ริมเมือง แดนหัวเมืองทั้งหลาย มีเมืองเชียงวางเป็นต้นก็พากัน
มาอ่อนน้อมยอมด้วยภักดีเป็นเมืองขึ้น พระยาเมงรายรวบรวมหัว-

เมืองฝ่ายเหนือได้แล้ว คิดจะปราบหัวเมืองฝ่ายใต้ต่อไป จึงลงไปตั้ง
 อยู่ ณ เมืองลาวกุดได้อันชื่อวาคาบเดาเวีย ก็บังเกิดราชบุตรองค์
 หนึ่งในปัจจุวัคคกฤตจักรราชได้ ๒๕ ปี ขนานนามราชกุมารนั้นว่า
 ขุนเครือ

ในปีปัจจุวัคคกณัน ข้างมงคลของพระยาเมงรายซึ่งทอดไว้
 ในป่าห้วยตยทศตะวันออกพลัดไป พระยาเมงรายตามช้างไปถึงคอย
 จอมทองริมแม่น้ำแม่กนทที่ ได้เห็นคนหาการเห็นภูมิประเทศที่นั้นเป็นชัยภูมิ
 ดีจึงให้สร้างพระนครในที่นั้นให้ ก่อปราการ โอบเภา คอยจอมทองไว้ใน
 ท่ามกลางเมือง ครั้นการก่อสร้างสำเร็จแล้วจึงขนานนามว่าเมืองเชียง
 รายตาม พระนามของ พระยาเมงรายผู้สร้าง^(๑) (คือว่า เมืองของเจ้า
 เมงราย) แล้วพระยาเมงรายก็ยกจากเมืองหริญนครเชียงราวลงมา
 ประทับตำราญอยู่ ณ เมืองเชียงรายอันใหม่ เมื่อมาอยู่เมืองเชียงราย
 แล้วได้ ๓ ปี พระยาเมงรายได้ราชบุตรออกองค์หนึ่งประสูติในปีชาด
 ดัปตศกฤตจักรราช ๒๓๗ พระราชบิดาขนานนามชื่อว่าเจ้าขุนครามอภัย
 หนึ่งว่าขุนสงคราม ถัดนั้นมาอีก ๓ ปีถึงปีมะเส็งสัมฤทธิ์ศก พระยา
 เมงรายยกจากเมืองเชียงรายไปตั้งอยู่ ณ เมืองฝางได้ ๑ ปี ถึงปีมะเมีย
 เอกศก พระยาเมงรายก็ยกพลไปตีเมืองผาแดงเชียงของ ผู้ครอง
 เมืองเชียงของชื่อเจ้าคำเรืองเป็น เชื้อสายเจ้าลาวคอบราชบุตร แห่งลาว

(๑) เรื่องตามช้างและตั้งเมืองเชียงรายนี้ ที่ในตำนานเชียงแสนอ้างว่า
 ในแผ่นดินลาวจักราช แต่ในที่นี้ว่าพระยาเมงราย

จักราชปฐุมราชวงศ์ ครั้นได้เมืองเซียงของแฉวกกลับคืนมาสถิต
ดำรงอยู ณ เมืองฝาง มีนาคได้ราชบุตรอีกองค์หนึ่งเกิดใหม่เมีย
พระบิดาให้ชื่อว่าขุนเครือ

อยู่จำเนียรมาเมื่อขุนเครือมีชนมายุได้ ๖ ขวบมีพระยาเมงราย
มีชนมายุได้ ๓๖ ปี ยกกองทัพไปตีเมืองเซียง ครั้นได้เมืองเซียงแฉวก
เด็กที่พกกลับมาสถิตอยู่ ณ เมืองฝางตั้งเก่า

ครั้นหนออาณาจักรเมืองฝาง แห่งเจ้าเมงรายกตดอกรับ
เมืองหริภุญไชยนคร เพื่อความทราบเมืองหริภุญไชยไปค้าขายถึง
นครเมืองฝางเป็นอันมาก เพื่อค้าทาสยักดาสดรรเสริญกิตติคุณแห่ง
เมืองหริภุญไชยว่า เป็นเมืองมั่งคั่งสมบูรณ์ เป็นที่ประชุมการค้าขาย
แห่งดึกค่านาปรประทศ ทางนาคดอดดงเมืองละโว้และโยชมยาทาง
บกก็มาได้ทุกเมือง ชาวเมืองและเจ้าเมืองมทรพดมบคบริบูรณ์ยังนัก

ครั้นพระยาเมงรายทราบกศกพตงหนักบงเกิดความปรารณา
จะริบของเอาเมืองหริภุญไชย จึงตรัสปรึกษาเสนาอำมาตย์ทั้งหลายว่า
ทำฉนี้ใดดีจึงจักได้เอาเมืองหริภุญไชยได้ มุขมนตรีทงหลายยังมีเห็น
อุบายที่จะทำประการใด ขณะนั้นมุนผู้หนึ่งชื่ออ้ายฟ้า ในชินกาล
มาตย์เรียกว่าอเยเทวอำมาตย์ พระยาเมงรายเดยให้เป็นนายหนึ่งชื่อ
แฉวกเก็บด้วยข้าวเป็นคณมีตบัญญาเฉดยวดดาด อ้ายฟ้าเห็นจึงกราบทูล
ว่า “ซึ่งเจ้าเหนือหัวจักใครได้เมืองหริภุญไชยนั้นบุดยากนัก” พระยา

เมงรายจึงตรัสถามว่าเหตุใดจึงว่าบ่ยาก เมืองนั้นเป็นนครใหญ่บริ
 บูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติพลผู้เกิดพลผู้หาญผู้สร้างด้าวบริบูรณ์มากนัก ดู
 ว่าบ่ยากนั้นใด อ้ายฟ้าจึงกราบทูลว่าถ้าเราจักยกไปรบเอาด้วย
 กำลังรพลโยชานนักหากจักยากอยู่ มิแต่ว่าเราจักรบเอาด้วยปัญญา
 ยุทธวิธีรบเอาด้วยกลอุบายก็อาจสำเร็จได้โดยง่ายไม่ยากนัก พระยา
 เมงรายจึงตรัสถามว่าคำอันผู้ว่าจักไปรบเอาด้วยกลอุบายนั้นคือจะกระทำ
 นั้นใดเล่า อ้ายฟ้าจึงกราบทูลว่าขออภัยขออภัยขออภัยขออภัยขออภัยขออภัยขออภัย
 ควรจำแจ้งในที่ชุมนุมควร จำแจ้งจำเพาะแค้นหาวระเจ้าในที่สงัดจึงคิด
 ดาย พระยาเมงรายจึงอนุญาตให้ อ้ายฟ้าพาเจ้าเล็กใน ทรีโพธิ์ฐาน
 จำเพาะพระองค์ อ้ายฟ้าจึงกราบทูลรับเอาด้าวจากไปรบเอาเมืองหริภุญ
 ไชยว่า ขอเจ้าเห็นหรือว่าข้าเจ้าผู้ผดอาญาเยี่ยงใดเยี่ยงหนึ่งแล้ว
 เจ้าเห็นหรือว่าข้าเจ้าผู้รอบคอบคิดกลอุบายมาฆ่าคนเจ้าของแห่ง
 ข้าเจ้าไว้ แล้วจึงขอฆ่าเจ้าผู้เดียวจากเมืองเจ้าเห็นหรือว่าข้าเจ้าจากไหนไปพง
 พระยายมราชเมืองหริภุญไชย ข้าเจ้าจากด้าวแดงทุกขโทษว่าข้าเจ้าไม่มี
 ความผิดอันใดสักเยี่ยงสักอัน พระยาเมงรายฟังคำล่อว่าข้าเจ้าผู้ผดอาญา
 แล้วบริบรอนครออบครวใจของแห่งข้าแฉะขอฆ่าเจ้าเห็น ข้าเจ้าจึงมาขอ
 พงศ์มภารเจ้าเห็นหรือว่าคนมีภรรยานี้และขอชมธรรมตาย ว่าพระยา
 ยมราชหากจักเชื่อข้าพเจ้าบ่ยากจะระ ทัณข้าพเจ้าจักกระทำอาช้ำให้
 พระยายมราชขอพระทัยเชื่อฟังคำข้าเจ้า แล้วข้าพเจ้าจักกระทำให้ชาว

เมืองอยู่ในห้อยคำผู้ข้า ฉะนั้นชาวเมืองหริภุญไชยจับกับยี่นดักกับด้วย
พระยาบวชาก็จกกระทำด้วยอุบายให้เป็นฉนั้นทุกเยื้อง ฉะนั้นชาว
เมืองหริภุญไชยจับยี่นดักด้วยบุญสมภารเจ้าเหนือหัว ชาก็จกกระทำ
เป็นฉนั้นจึงได้ เมื่อใดชาวเมืองหริภุญไชยอยู่ในคำแห่งข้าแล้วข้าจึง
จกรับใช้ มาไหว้เจ้าเหนือหัวให้ยกทัพไป ปล้นเอาเมืองนันทากจก
ได้เมืองหริภุญไชยโดยง่ายบ่ยากอะไร

เจ้าพระยาเมงรายได้ฟังถ้อยคำขุนฟ้า ทูลแข็งกลอุบายดังนี้
ก็พอพระทัยยิ่งนัก จึงให้กระทำตามความคิดขุนฟ้าทุกประการ เมื่อนั้น
ขุนฟ้าก็หนีไป ฟังพระยายบว เมืองหริภุญไชยกระทำกลอุบายต่าง ๆ
ตามความคิดแห่งตน

ครั้นขุนฟ้าไปแล้ว อยู่ภายหลังพระยาเมงรายจึงให้ราชบุตร
องค์ใหญ่ตนชื่อขุนเครื่องไปครองเมืองเชียงราย เจ้าเมงรายก็ครอง
ราชสมบัติอยู่นครเมืองฝาง ยามนั้นชนมายุพระยาเมงรายได้ ๓๗ ปี
เจ้าขุนเครื่องบุตรใหญ่ผู้ครองเมืองเชียงรายอายุได้ ๓๓ ปี เจ้าขุนคราม
บุตรผู้กลางอายุได้ ๓๐ ปี เจ้าขุนเครือผ่น้องน้อยอายุได้ ๖ ปี

ครั้นนั้นเจ้าขุนเครื่องผู้ครองเมืองเชียงรายเชลยถ้อยคำขุนผู้หนึ่ง
ชื่อว่าไฉ่เรียง ขยงชักนำให้คิดการเป็นกบฏ ต้องประชุมพลไว้ใน
เมืองเชียงรายเพื่อจกยกมาตีเมืองฝางซึ่งราชสมบัติบิดา ครั้นพระยา
เมงรายได้รู้ข่าวทรเหตุดังนั้น จึงคำนึงว่าผู้เป็นพ่อยังมีหนีไปสู่ปรโลก

ดกยังเป็นผู้นำภาพปราบนครทงปวงอยู่ ดงตมณผู้ขุนเครื่องนหาก
มีบุญอันน้อยมาปองจกชกุกินเมืองฉนจนจกจะไวมได้ พระยาเมงราย
จึงให้หาข้าเก่าอันเคยไวใจผู้หนึ่งชอชุนอ่อง แต่งกลอุบายให้ชุน
อ่องไปหาชุนเครื่องยงเมืองเชียงราย ให้ทูลชุนเครื่องว่าบัดนี้พ่อเจ้ากู
นิมิตฝันเห็นเจ้ากูมบกกบไปในอากาศกับฝูงนกเหวด แด้วไปจับซาก
ผ้อย พ่อเจ้ารอนใจนักจึงให้ชามาอัญเชิญเจ้าเดด็จไปเฝ้าเพื่อจะได้ผู้
มอถอชวญให้เจ้าโดยมณนยนกวรรณะ

ชุนอ่องกริบคำดังพระยาเมงรายแล้ว ก็ไปยังเมืองนครเชียง
ราย ทูลแก่เจ้าชุนเครื่องตาม คำพระยาเมงรายดังไป นนทุกประการ
เจ้าชุนเครื่องได้ฟังดังนั้นก็เชอถอยคำชุนอ่อง จึงชวนช้างมากับชุนอ่อง
ฝ่ายพระยาเมงรายได้ทราบ ว่า ลูกคน มากับ ชุนอ่องตามอุบาย
แล้ว จึงตรัสให้ชุนเม่นรณผู้หนึ่งชอชวญอายเฝยน ให้เอาหนามไม
บ้นยา (บ้นยาก็คือถุกชนคดียาพิษหรือยางนอง) ไปชุ่มทางดกยงชุน
เครื่อง อายเฝยนรบดังแล้วก็ไปชุ่มอยุริมทางที่ชุนเครื่องจะมานน ครน
ชุนเครื่องชวนช้างมากถึงทนนอายเฝยนก็วางชุนไปตองชุนเครื่องตาย ที่
ชุนเครื่องถูก ยิงตายนนให้ ต่สถาปนาเป็นอารามมีนามว่า วัดเวียงยงแล้ว
เจ้าเมงราย ก็เอา วัตถุไป กระทำกร ศพเจ้าชุนเครื่อง ยงเวียง เชียงราย
แล้วก็เลยอยู่เดี่ยวราชดมบคในเวียงเชียงรายน

ลำดับนยงมีพระยาแถวคนหนึ่งชอท้าวแก่นพงศา เป็นบุตร

ท้าวผาเรืองแม่นคำชา เป็นหลานเจ้าพระยาเจืองบรมราชาธิราชท้าว
 แก่นพงศ์ได้เป็นพระยาแทนพ่อครองเมืองแก้วประกัน ได้ทราบข่าวว่า
 เจ้าพระยาในมืองลาวราชเชียงราย เป็นเชื้อสายเผ่าพันธุ์เดียวกัน
 จะละบ้านเมืองฝ่ายเหนือแห่งตนไ้ดังไปเอาเมืองทริภุญไชย ท้าวแก่น
 พงศ์จึงจัดเครื่องราชภิเชกและราชูประโภคทองปวง แดงกยกรพตมาสู่
 ด้านนาไทยประเทศ ดังทพอยู่ริมแม่น้ำของถศปากน้ำแม่ขั่น แดงไช
 ให้อำมาตย์แก้วมาเฝ้าเจ้าพระยาเมงราย ณ เมืองเชียงรายนคร ทูตข่าว
 ดักรซัง ท้าวแก่น พงศ์เฝ้าเป็น หลานเจ้าพระยาเจือง เป็น พระญาติวงศ์นำ
 เครื่องอุตมาภิเชกมาเพื่อ จกระทำ มรชาภิเชกเจ้า พระยาเมง รายตาม
 ราชประเพณีแต่ครั้งเจ้าพระยาเจืองสืบมา

เจ้าพระยาเมงรายได้ทรงทราบกัมพระทัยนคิ จึงแต่งบรรณา
 การฝากเป็นอันมากไปคือนรับเจ้าพระยาแก้ว เดียงดหมุไพรพดแก้วมิ
 ให้อุดหยาก ครั้นเมื่อพระยาทั้งสองได้รู้ข่าวสาละกันแล้ว ฝ่ายพระยา
 แก้วจึงกล่าวแก่เจ้าพระยาเมงรายว่า ปู่หมอนแห่งข้าเจ้าพระยาเจือง
 หากเป็นพระยาปราบดะวีรผู้แล้ว ได้ไปปราบเมืองแก้ว ด้วยราช
 ทัมบคิในเมืองแก้วจึงมบุตรหลานสืบสายมาถึงคู่ชาบดิน หากเป็นเชื้อ
 ชาติราชวงศ์อันเดียวกันกับเจ้า อนึ่งเชื้อชาติแห่งเราคงอาวตองคนผู้
 หนึ่งช้อยคำหาได้เป็นพระยาในมืองล้านช้าง ผู้หนึ่งช้อยท้าวชุมแสง
 ได้เป็นพระยาในมืองนันทบุรี (น่าน) คู่ชาเป็นลูกท้าวผาเรืองแมนคำ

ชา ผู้กินเมืองแถวประกัน ดันเช่นพ่อข้าไปสู่ปรโลกแล้วข้าก็ได้เป็น
 พระยาแทนพ่อ พระยาหื้อคำร่วมฟ้า (เจ้าแผ่นดินกรุงจีน) ได้ประชุม
 ราชาดำมนต์ทั้ง หหลายแปลงด้าย จุ่มด้ายเขี่ยะอภิเชก ข้ายัง ภูเห็ดให้เป็น
 พระยาใหญ่ครองเมืองแถวท่งมวด เป็นดังพระยาหื้อเจ้าร่วมฟ้าเก่าพินาน
 อภิเชกปู่เจ้าพระยาเจองนน บดินชาจึงมาเพื่อจกกระทำอุษยาภิเชก
 ให้เสวยสุขในสิริราชสมบัติดั่งกัน พระยาเมงรายกรับคำแห่งพระยา
 แก่นพงคำ ให้เตรียมการพิชิตท่งมวดพร้อมเสร็จ ครั้นถึงวันฤกษ์
 พระยาแก่นพงคำ ก็กระทำพิธีราชาภิเชกเจ้าพระยาเมงรายตามขัตติราช
 ประเพณีแถว ครั้นสำเร็จแล้วพระยาแก่นพงคำก็อำลาเด็กที่พลัด
 คินไปเมืองแถว

จุดศักราชลงได้ ๖๓๘ ปีระดอวิศก เจ้าพระยาเมงราย
 ครองราชสมบัติอยู่ ณ เวียงเวียงนคร ทรงคำนึงในพระทัยว่าตั้งแต่ให้
 ขุนฟ้าอาดาไปป้องกันเมืองหริภุญไชยก็นานแล้ว ยังมีได้รับข่าวการที่
 จะสำเร็จได้เมื่อใด ระหว่างนี้ไพร่พลทหารว่างการศึกสงครามนานก็จะ
 เรือมือไป จำจะยกไปตีเมืองพะเยาเสียก่อน ทรงดำริดังนี้แล้วจึงให้
 ประชุมพลพร้อมสรรพแล้ว ถึงวันศุกร์ฤกษ์ดีเจ้าพระยาเมงรายก็ยกกอง
 ทပ်ไปยังแดนพะเยา

ฝ่ายพระยาจ๋ำเมืองเจ้าเมืองพะเยาได้ทราบข่าวทัพพระยาเมงราย
 ยกมาก็กำริการที่จะตอบโดยธรรมยุท จึงให้จัดแต่งที่ประทับรับรอง

ไว้ปลายแดนเมือง แล้วท้าวเชกยกพลโยธาหารเป็นอันมากออกไป
 คงทัพคอยรับอยู่ปลายแดน ครั้นกองทัพเจ้าพระยาเมงรายยกมาถึงแดน
 ค้อแดน ได้พบกองทัพเจ้าพระยาจำเมือง จักรการค้อนรับโดยคัมมิได้
 ค่อยุทธเหตุห้ามเวรค้อนกันไม่ พระยาจำเมืองยอมยกแคว้นбакหน้า ๕๐๐
 หลั่งเรือนถวายเป็นพระยาเมงราย แล้วพระยาทั้งสองก็กระทำสัตย์ปฏิ-
 ญาณเป็นมิตรไมตรีกัน แล้วต่างก็เลิกทัพกลับนครแห่งตน ถัดกัน
 ท่อนพระยาทั้งสองนครกระทำสัตย์กันนั้น ปรากฏชื่อว่าคำบถราชบาน
 ดับมาจนทุกวันนี้

พระยาจำเมืองเจ้านครพะเยาคนนั้น เป็นบุตรพระยามังเมืองผู้
 ครองเมืองพะเยาด้วยบิดาซึ่งแต่ก่อนจอมธรรมเป็นคณมา พระยาจำเมือง
 เกิดมีใจตั้งฤทธิศกจักรราชได้ ๖๐๐ บิดนพหุหัตถิเดโชนหกชน ๓ คำ
 เวดาร์ง อาทิตย พุท ยูร่าคเมษกมดคณา อังคารยูร่าคัชน
 พุทหัตถิคยยูร่าคักรกฎคักร เดาร ราช ยูร่าคัคนยจนทรยูร่าคัพจักร
 เดวยอนราชฤกษ ๑๗ ท้าวคน นมัตติบญญา ยิงนกเมือเจริญชนมายุได้
 ๑๔ ปี ได้เรียนศาสตร์แพทกับเทพธิดิตนอยู่ ณ ภูเขาดอยด้วนครินชน
 มายุได้ ๑๖ ปี ไปเรียนศิลปในสำนักพระสุก ทินตฤกษ์ ณ กรุงตะโว
 อาจารย์เดียวกันกับสมเด็จพระร่วงเจ้ากรุงสุโขทัย เหตุดังนี้พระยาจำ
 เมืองกับสมเด็จพระร่วงเจ้ากรุงสุโขทัยจึงได้เป็นสหายแก่กัน ครั้นจุ
 ศักราชได้ ๖๒๐ ปี พระยามังเมืองพิราดยพระยาจำเมืองก็ได้ครองเมือง

พระยาแทนบิดา ท้าวคนนี้มีบุญฤทธิ์ธรรมาภัยคล้ายกับพระร่วง ใน
 คำนานกล่าวว่าคุณไป ณ ที่ใดที่นั้นแต่ก็บรื้อนฝนกับว่า ท่านจักใคร่
 บดกับดจักใคร่ให้แตกก็แตก เหตุดังนี้จึงชวนชาวจำเมือง ๆ สมเด็จ
 พระร่วงเจ้าเคยไปมาหาสู่กันเสมอมิได้ขาด ถึงปีใหม่พระร่วงเจ้าเคย
 ยกจตุรงค์เสนาไปค้าเคียวเกด้ายหน้าแม่ของ โดยทางเมืองพะเยา หน
 ทางที่พระร่วงเจ้าเที่ยวไปมายังปรากฏเป็นร่องลึกเรียกว่าแม่ร่องช้างมา
 จนเท่าทุกวันนี้

อยู่มาครั้งหนึ่งสมเด็จพระร่วงเจ้าเสด็จ มาดูหา พระยาจำเมือง
 ณ เมืองพะเยา ได้เห็นนางอวเรขมณีนารถของพระยาจำเมืองมีรูป
 โฉมอันงามก็บังเกิดความกำหนัดในนาง ๆ หนักมีจิตปฏิพัทธ์ต่อพระร่วง
 จึงตอบถกสมัครตั้งวาถกัน พระยาจำเมืองทราบเหตุก็กุมเอาตัวพระร่วง
 ไว้ แล้วจึงไซ้ให้ไปเชิญตัวพระยาเม่งรายเจ้านครเข็ญรายมาตัดสิน

มีความตามตำนานเดิมกล่าวไว้ดังนี้ “เมื่อนั้นพระยาจำเมือง
 ราชันว่า กุจะฆ่าพระยาร่วงกับเมียผู้ใดก็ได้ แต่ว่าเมืองใดกับเมือง
 ญาติก็เป็นเวรแก่กันสืบไปชะระ

บ่ควรฆ่า อนึ่งเมียผู้ใดหากร้ายก็ให้ผู้พระยาร่วงไว้ จักตัด
 แต่งดินใหม่เอาเองกับบ่ควร ส่วนคนผู้เป็นพระยาใหญ่ควรจะให้ไป
 ให้อภัยแก่เจ้าพระยาเม่งรายคนมีบุญสมภารและมีบุญญาถาตอาจคิด
 แต่งถ้อยความชอบด้วยสุคติ ควรให้ท่านมาพิจารณาตัดสินแต่งความ

ก่อนแก่เผื่อแะพระยาร่วง อนันตวาทแก่คนทหือเป็นต้นกควรแด
ว่าอันแะพระยงำเมืองทไชหือเอาบรรณาการไป ถวายแก่พระยาเมง-
ราย ขอหือมาชำระโทษ

เมื่อนนพระยาเมงรายคน มอชยาศัย ว่าฟังว่าโบราณธรรมแต่
ก่อน เจ้าความยอมมาสู่สุรได้ความพิจารณาตายนดินสหายทงต้องเป็น
ความก้มกันหาญไปพิจารณาความแห่งเขาทงต้องฉนน เมือบไปกัก
เป็นเวรแก่กันมากนักระตะ ครนกกักหือเอาพระยาร่วงมาตัดแต่งดิน
ใหม่ มันก็เป็นพระยามีอำนาจมากนั กักมีความตะอายนักระตะ
อันพระยาศัรธรรมราชแะนครหลวง กับพระยาศัรยชยา อันเป็น
ญาติพระยาร่วงกักเป็นเวรแก่สหายเจ้า พระยงำเมืองระตะควรกไป
ระงับเวรแก่สหายเจ้าพระยงำเมือง แะพระยาร่วงให้ หายกัวดควร
ระตะวาอันแะเดกมาด้วยกับบริวารเป็นอันมากมารอดเมืองพะเยา ดังทพ
อยู่ในทควรแะพระยงำเมืองก็ออกมา คือนรยณด ด้วยสหายมาแะ
พระยงำเมืองแะราชบรรณาการของฝากทงหือถวายแะพระยาเมง
รายคนเป็น สหาย เจรจา ปราศรัย กันทุก ประการ เจ้าโทษ ทังมอด แห่ง
พระยาร่วงแะเจ้าพระยาเมงราย เจ้าพระยาเมงรายจงกล่าววาคูรา
สหายเจ้า เราเป็นท้าวพระยาใหญ่ได้นำมูรธาภิเษกสร่งเกษ มีบุญ
สมภารยศบริวารทุกคนดังพระยาร่วงนเดา เขาเจ้าก็ได้มูรธาภิเษกใน
เมืองสุโขทัยโพ้นแะแล้ว แม้นท้าวร่วงได้กระทำผิดสหายได้รักษาไว้บดิน

ดัหายจุ้งเอาพระยาร่วงมาเราจักพิจารณาตามคลองคุณและโทษ พระยา
 จำเมืองก็หือเอาพระยาร่วง มาถาม พระยาร่วงก็ ปดงปฏิญาณ ว่าคนได้
 มักเมียพระยาจำเมืองแท้ ทินพระยาเมงรายก็กระทำปริยายชักชวนให้
 พระยาร่วงกับพระยาจำเมืองยินดี ชักกันด้วยปริยายหลายประการต่าง ๆ
 แล้วพระยาเมงรายจึงแต่งหือพระยาร่วงมาพระยาจำเมืองดัหายคนเป็น
 เบยเกาตุนเกาตองค้อเกาแค้นเกาหมนเบย

พระยาร่วงเจ้าก็กระทำตามคำพระยาเมงรายตักแต่งให้ขอขมา
 โทษต่อพระยาจำเมืองนั้นเพื่อให้หายเวรนั้นแต่ พระยาเมงรายก็ชักนำ
 กระทำให้พระยาทั้งสอง มีราษไมตรีกันทักค้อกันยิ่งกว่าเก่า ด้วย
 เดชะไมตรีแห่งเจ้าพระยาเมงรายนั้นแต่

เมื่อพระยาเมงรายได้เปรียบเทียบคิดใน ระหว่างพระยาทั้งสอง
 ปรองคองเด็กแล้วความค้อกันแล้ว พระยาทั้งสองนั้นจึงให้ตงพิช
 กระทำตักค้อกันและกัน ณ ริมฝั่งแม่น้ำชุนญ ให้ยกพลตั้งราช
 อาสน์ทรงตาม ณ ที่เดียวกัน ตงเครื่องราชกุฎภัณฑ์และสัตว์พาจุ
 พร้อมด้วยเครื่องตักปานทั้งปวง แล้วกษัตริย์ทั้งสององค์ต่างก็กระทำ
 ตักค้อปฏิญาณต่อบานคนว่าจักชื้อตักค้อกันไม่เบียดเบียน กันจนตลอด
 ชีวิต แล้วต่างคนต่างแหงเอาโลหิตทวนพระหัตถ์มารวมเป็นอันหนึ่ง
 อันเดียวกัน ผสมกับน้ำตักยานนด้วยทั้งตามองค์ เพื่อให้เป็น

ทัพหิมาลัยที่แน่นหนาไปภายภาคหน้า เหตุซึ่งกษัตริย์ทั้งสองจึงกัน
กระทำศึกต่อกัน ณ เมืองนั้น ภายหลังกองทัพนั้นจึงมีนาม
ปรากฏว่าเมืองดัมมาจนทุกวันนี้

แล้วพระยาเมธวาทิตก็เสด็จกลับไปเมืองเชียงใหม่
แต่ พระยาร่วง ด้วงชัยนั้นอยู่สอนศาสตร์ศิลปาคมต่าง ๆ ให้พระยา
เมืองก่อนแล้วจึงลากลับไปนครดัมมา

บัดนี้จากถ้ำถ้ำถ้ำถึงขุนฟ้าซึ่งรับอาสาพระยาเมธวาทิตไป
เมืองหริภุญไชย นั้นตั้งแต่ปีจอจนถึงปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๖๔๒ ปี
รวมเป็นเวลา ๘ ปีจึงสำเร็จ

ในระหว่าง ๘ ปีนั้นดังนี้ (ว่าตามตำนานในตำนานเดิม)
แรกขุนฟ้ามาฝากตัวอยู่กับพระยาบรา หารณ์แห่งกรุงสุโขทัย
พระยากับเสนาอำมาตย์และชาวเมืองทั้งหมด อยู่มาพระยาบรา หารณ์
เมื่อขุนฟ้าอยู่เสวยราชย์เจ้าเมืองราชบุรณบุรีเมืองหงสาวดี ขุนฟ้าให้
ว่าพระยาเมธวาทิตเป็นขุนต่างใจไว้หรือข้าพิจารณาได้ถ้อยคดความ
(ชำระความ) ขันเขาดินด้วยไร (เก็บด้วย) คำไรค่านาทุกเยื้องแด
พระยาบรา หารณ์ขุนฟ้าไว้ในฐานนี้ครั้นพิจารณาถ้อยความ ขันเขาดิน
ด้วยไร คำไรค่านาทุกเยื้องหน้า

เมื่อหัวทมิฬคดความก็ชอบด้วยสุจริตคณณะทุกข้อ ขันเขา
ด้วยไรคำไรค่านาก็ค่อยเอาไปให้แพไพร (มิให้ยากแก่ไพร่) ไทยศึก

ญาไว้ในท่ามกลางพระโรงหลวงที่ชุมนุม ให้ปรากฏแก่ชาวไทยแห่ง
 เจ้าเหนือหัวกับทั้งชาวบ้านชาวเมืองทงมวตหือรทุกคนเทอะ เมื่อ
 พระยาเจ้าแต่งความอันตน คงอาชญาอันยัง กตงพระโรงหลวงปรากฏ
 แก่คนทั้งหลายอันนแด

เมื่อนั้น อ้ายฟ้าได้ โอกาส อันจักเพโทบาย นั้น มีความ ยินดีนัก
 อ้ายฟ้าก็ให้จัดคนเฝ้าแห่นัดประคัมพระยาทุกแห่ง บั้ให้ราษฎร
 คนใดคนหนึ่งเมื่อไหว้พระยาได้สักคน ผู้ใดมีกิจการเยี่ยงใดกับเมือหา
 พระยาได้ ก็ต่างเมือหาเจ้าขุนบ่าวใฝ่นายมัน เท้าขุนฟ้าแต่งเอาดิน
 ด้วยโรมากนัก ชาวบ้านชาวเมืองมาอิดคราง ขุนฟ้าก็ว่าหากเป็นแต่
 พระยาเจ้าให้กระทำตาย ด้วยอาครวญเอามาจึงได้ว่าอันเขาทั้งหลายก็ได้
 ใจว่าหากเกิดแต่พระยายุบ่าให้ ขุนเอาดินด้วยโรคำโรคำนาคำของเถียง
 บั้ได้ก็จำเอาออกให้เทเห็นแด

ขุนฟ้าเข้าอุบายไหว้พระยาว่า ข้าเจ้าได้เคยคบบ้านเมืองเจ้า
 เห็นเหนือหัวทุกแห่งทุกพันไร่พันนา ข้างกตบดัดใครรู้วอน ข้าเห็น
 พันนาทวนกับภคาลุ่มเหมืองฝ่ายบด ข้างตายแดดมากนัก ดังข้าจักขุด
 ลอมนาอันหนึ่งเหนือปากแม่ฟังกถ้ำอันออกให้ เป็นแม่น้ำแผ่ออกมาถึง
 พันนาเขียงเรือกมาต่อหน้าแม่กวง ให้ชาวบ้านชาวเมืองได้แปดงฝ่ายเอา
 น้ำเข้ามา (ฝ่ายคือท่านบพดน้ำ)

พระยายุบ่าก็ว่าอันใดจักดักกับกว่าขุนฟ้าแล้วอัน ครนกง

เมื่อฤดูร้อนยามแล้ง ขุนพ้าก็บ่าวร้องชาวเมืองท่งหลายมาขุดคลองให้เป็นเหมืองไปค่อนาแม่พังกเห็นอัสบแม่แดง (ปากน้ำแดง) ฝ่ายตะวันออกคลองมา ระยะยาวได้ ๑๗,๐๐๐ วา คนท่งหลายมาขุดเหมืองอันนั้นเป็นอันร้อนใหม่ดำบากนกพากนอดคราว ขุนพ้าก็ว่าบ่เป็นแต่กนา

พระยาเจ้าหากให้ขุดตาย ต่อยาคราว ขุนพ้าจำให้ขุดคอดันฤดูร้อนได้เดือนก่แดง คนท่งหลายคราวว่าเราขุดเหมืองปางนแข่งนกแดงว่าอันถวดได้ชื่อ (เลยได้ชื่อ) ว่าเหมืองแข่งกายท่งมาถึงแผ่นดินเจ้าค่อนาจึงเปิดย่นชื่อเป็นเหมืองแถวมาค่อเทาบดินแดง ถัดกาตะยามนั้นขุนพ้าให้บ่าวเอาคนมาผูกมัดเป็นหมื่นแห่งเจ้าพระยายมมา มีแปดหมื่นคนทุกมอเป็นกองเรียกทุกพนามหาหมื่นคนทุกมอ

ถัดนั้นขุนพ้าให้พระยายมมาว่า เมืองเชียงวายเป็นเมืองน้อย พระยาเจ้าเมืองน้อย ยงดำรงเรือนหลังใหญ่อยู่มา เจ้าเหนือหัวเป็นพระยาใหญ่นัก ควรดำรงเรือนหลังใหญ่หลังงามอยู่แต่

ข้าหากเอาต่าจกแปดง (แปดงว่าสร้างท่า) ให้เจ้าเหนือหัวได้อยู่ได้ทรงว่าอัน พระยายมมาว่าอันใดจะดีก็แต่ขุนพ้าแฉว่าอัน

ครนถึงเดือน ๑๓ เดือน ๑๒ ชาวต่างคนต่างก่อเค็มท่ง ขุนพ้าก็แต่งให้พ่อเวียก (นายการ) เข้าไปพันเอาไม้ยังคอยขีมาฟากพินาเชียงเวือกได้แดงให้ตากเต่ามากดางท่ง รูดคันข้าวชาวเมืองเดียมากนัก เจ้าช้วนน้อยใจร้องให้มาหาขุนพ้า ว่าดูชาตินภัยตายยากชาวเดียหมดแฉว่าอัน ขุนพ้าก็ว่าบ่เป็นแต่กนาพระยาเจ้าหากให้กระทำอันนตาย

ชาวเมืองเขา น้อยใจ มากนัก ว่าแต่ ก่อน พระยาเจ้าเราบ่หอน
กระทำณน บดินพระยาป๋อยมากกระทำผิดคลองจนเราดิบหายณนหนอ
เราบ่ฟังยนิคด้วยพระยาคนนแต่

ภายหลังหน้าค่นนั้นมา ฉนั้นได้จักแพ้ใจไพร่ไทยชาวบ้านชาวเมือง
ทงหลายมิให้ยนิคในพระยายบา ขุนพ้ากกระทำทุกเยื้อง ครนเมื่อ
ไพร่ไทยทุกขรือนมากไมยนิคด้วยพระยายบาค่นนแต่ ทั้นขุนพ้าก
แต่งแต่ง มรรยาจาเชิงให้ ชาวเมือง ทงหลาย นิยมยนิคด้วยบุญสมการ
เจ้าพระยาเมงราย ครนชาวบ้านชาวเมืองทงหลายไม่ใจใครได้พระยา
เมงรายเป็นเจ้าแก่เขาในเมืองหริภุญไชยณนนแต่ ความปรารภ
ของขุนพ้ากเจ้าเรบบริบูรณ์ จึงมีหนังสือดบดั่งเบื่องเจ้าพระยาเมงราย
ว่าข้าพระยาเจ้าเถาฟ้าไปกระทำมรรยาเพโทษมาได้ ๗ ปี บดินกเจ้าเร
ดั่งความปรารภทุกประการแล้ว ขอเชิญเจ้าเฒ่าเฒ่าเจ้าหน่อหอยกรพด
ลงไปเขาเมืองหริภุญไชยโดยเร็วเถิด

ฝ่าย พระยาเมงราย ครนได้ทราบความ ตามหนังสือที่ อ้ายพ้าม
มานนก็มีความยนิคยั้งนัก จึงกำหนดให้เกณฑ์จตุรงค์พลโยธาเป็น
ทัพใหญ่ ยกออกจากเมืองเชียงรายมาดั่งทัพไชยคำบดแจ้งดัก ที่ประชุม
พลนให้สร้างเวียงอันหนึ่งชื่อว่าเมืองพร้าวมาค่อเท่าบดิน ยกจาก
เมืองพร้าวมาทางเมืองแกนดงพักอยู่ ณ ที่คำบดหนึ่ง ชาวเมืองเป็น
อันมากพากันเอาของฝากมาถวายเจ้าพระยาเมงราย คนมากเบียดคืบคั่ง

กันจนชาวพระพลาหิคองคำ เหตุฉะนทคาบถนจนจได้ชื้อว่าบ้านคา
 ธาน ภายหลังมากลายเป็นบ้านคำจาน

ฝ่ายข้างเมืองหริภุญไชยนครได้ทราบข่าวศึกพระยาเมงรายยก
 มามากก็พากันตื่นตกใจ พระยาบาเจ้านครหริภุญไชยจึงให้หาขุนฟ้า
 และเสนาอำมาตย์ ทั้งหลายมาประชุมปรึกษาว่า จะจัดการ บ้องกันเมือง
 นั้นใดดี ขุนฟ้ากราบทูลว่า พระยาเมงรายยกกองทัพโจรมาโดยเร็ว
 พดณคงยากที่จะจัดการบ้องกันทันที่ได้ เห็นควร แต่งกองทัพไปตรงรบสู้
 รบหน่วงไว้แต่กลางทาง ส่วนคนเจ้าเหนือหัวควรย้ายครอบครัวไปไว้
 ณ เมืองนครเขื่องคกกับด้วยพระยาเบ็กมบุตรแห่งเจ้าเหนือหัวเพื่อจะได้
 วิธรวมไพร่พลมาช่วยรักษา ส่วนคนจากคองรบพระยาเมงรายรักษา
 เมืองหริภุญไชยไว้ให้จงได้ เมื่อจะพลาตพลตั้งเมืองหริภุญไชยแก่
 พระยาเมงราย ส่วนเจ้าเหนือหัวก็จักได้ไม่ม่อนคราย ยังจะมาต่อรบ
 กับพระยาเมงรายตักคนเอาเมืองหริภุญไชยอีกได้ พระยาบาได้ฟัง
 ถ้อยคำขุนฟ้าก็เห็นชอบด้วยทุกประการ จึงให้จัดการตามความคิดของ
 ขุนฟ้า ส่วนพระองค์ก็รีบพาครัวอพยพออกจากนครหริภุญไชย เพื่อ
 ไปหาลูกคนเจ้าพระยาเบ็กยังเมืองนครเขื่องคก

. ครั้นพระยาบาหนีออกจากเมืองแล้ว พดเมืองก็พากันตื่นแตก
 หนัคนกันไม่คิดได้ พอกองทัพพระยาเมงรายยกมาถึงเมืองหริภุญไชยก็
 เข้าเมืองได้โดยสะดวก พดทหารของพระยาเมงรายก็จุกเพลิงเผาบ้าน

เรือนในเมืองทริภุณไชยให้มั่วทั่วไปทุกแห่ง เว้นแต่หอพระแก้วหาได้
ใหม่เพลิงไม่

ฝ่ายพระยาบิณฑิตไปตั้งที่ ขามเขารุทบรรพต เหตุด้วยหลังคเมือง
ทริภุณไชยเห็นควันไฟตลบกลบกลุมถึงอากาศ ก็คาดรู้ว่าเสียเมืองแก่
ข้าศึกมีความเสียพระทัยเป็นที่สุด ก็ทรงกรรแสงให้ไพร่ร่ำอยู่ ณ ที่นั้น
ภูเขานั่นจึงได้ชื่อว่าดอยบาให้มาจนทุกวันนี้

ฝ่ายขุนฟ้าเมื่อไปส่งพระยาบิณฑิตถึงเชิงเขาแล้ว ก็กลับมากลั่น
งาย (ข้าวเช้า) ที่ทุ่งแสนเขาเชียงเรือ นายบ้านผู้หนึ่งชื่ออายหลดจิด
หื้อข้าวมาต้อนรับ ตำแหน่งนายบ้านนั้นจึงได้ชื่อว่าแสนข้าวห้อมมา
ตอบคน

แล้วขุนฟ้าก็กลับมารับ กองทัพเจ้าพระยาเม่งรายเข้าเมืองทริ-
ภุณไชยนคร พระยาเม่งรายได้เมืองทริภุณไชยในวันขึ้น ๔ ค่ำเดือน
แปดเห็นอตรงกับเดือนหกได้จุลศักราชได้ ๖๔๓ ปีมะเด็งตรีศกยามกอง
งายคือยามสาย ขุนนายเจ้าพระยาเม่งรายได้ ๔๓ ปีอายุเมืองทริภุณไชย
ตั้งแต่แรกตั้งเมืองจุลศักราช ๒๕ ปีมาจนเสียเมืองแก่พระยาเม่งรายใน
ปีจุลศักราช ๖๔๓ รวมเป็นอายุเมืองได้ ๖๓๘ ปี จำนวนกษัตริย์
ที่ได้ครองราชสมบัติตั้งแต่พระนางจามเทวี เป็นต้นมา ถึง พระยวงษาได้
๔๘ องค์

บริพาดที่ ๑๔

ว่าด้วยสร้างเมืองเชียงใหม่

ครั้นเมื่อ พระยาเม็กรายได้เมืองหริภุญไชย นครแก้วก็อยู่ด้วย
ราชสมบัติ ณ เมืองหริภุญไชยนครนั้นได้ตั้งปี

ดศักราช ๖๔๕ ปี พระยาเม็กรายก็มอบเวนเมืองหริภุญไชย
ให้ขุนฟ้าเป็นพระยาครองเมือง ส่วนเจ้าพระยาเม็กรายก็ยกไปตั้งเมือง
อยู่ใหม่ ณ ที่ค้ำของอู่ด้านแห่งเมืองหริภุญไชย ให้ขุดดัดคูเมือง
ถนนให้เป็นทศกทว ถัดนั้นได้ชื่อวาระแหว พระยาเม็กรายคงอยู่ถนนได้
๓ ปี ทศกทวนั้นเป็นทศกทว ยามฤดูพรรษาช้างมาโคกระบือหาทออาศัย
มิได้

ครั้นถึงปัจจุศกศักราช ๖๔๖ พระยาเม็กรายจึงย้ายสถานที่
มาสร้างเวียงกุมกาม ณ ที่ใกล้หน้าแม่ริมังค (พิงค์) ให้ขุดคูเวียงทั้ง
สี่ด้านในหน้าแม่ริมังคเขาเชิงไว้ในคูเวียง และตั้งคูเวียงรอบทุกเบื้อง
(ถ้าเวียงคือค่ายระเนียด) แล้วให้ขุดหนองสระหนึ่ง ณ ที่ใกล้เรือน
หาดวง ยามเมื่อขุดนั้นพระยาเม็กรายเยี่ยมพระแกลดคนทำการทุกวัน
เหตุฉะนั้นจึงให้ชื่อสระนั้นว่าหนองต่าง (คือหน้าต่าง) ปรากฏมาจน
กาลบัดนี้

อยู่ ณ ที่นั้น ก็เสด็จไปกระทำการมัตถการมหาเถรเจ้านั้น แล้ววัด
ปราศรัยไต่ถามด้วยปริยายหลายประการ มหาเถรเจ้าก็แสดงธรรมใน
วิภูษิตุคฺฉาคก แก่เจ้าเมงราย ๆ มีใจเลื่อมใส ศรัทธาใน ศีลสิกขุณ แห่ง
พระมหาเถรเจ้านั้นเป็นอันยิ่ง จึงให้สร้างอาราม ณ ที่นั้นถวายพระผู้
เป็นเจ้า และให้หล่อรูปพระพุทธรูปปฏิมากร ๕ พระองค์ หนึ่ง ๓ ยืน ๒
สูงใหญ่ขนาดเท่าส่วนของคชของเจ้าเมงราย ประดิษฐานไว้ในอารามนั้น

สมัยนั้นพระยาเมงรายดำรงการระยกกองทัพไปตีรามัญประเทศ
ด้วยเป็นระหว่างยุคซึ่งรามัญประเทศเกิดขบถด้วยเมืองมดีมานครพระยา
อู่ตฺทชโณม (เจงพยูเจง) เจ้านครมดีมานั้นไปกรุงหงสาวดี ฝ่ายพระยา
เมงรายเห็นได้ท่วงทีจึงเตรียมพลนิกายจะยกไปตีรามัญประเทศ

เมื่อจะยกทัพไปนั้น พระยาเมงรายได้ไปกระทำการบูชา
พระพุทธรูปปฏิมากรซึ่งสร้างไว้ ณ นั้น แล้วตั้งสัตยาธิษฐานว่าด้วยเดชบุญ
อันข้าได้สร้าง พระพุทธรูปเจ้านั้น ข้าจกยกพลไปเอาเมืองรามัญ
หงสาวดีครองให้ พระยารามัญอ่อนน้อมแก่ข้า ด้วยอำนาจเดชบุญ
นี้ ข้ากตบมาจักสร้างมหาวิหารให้ เป็นที่สถิต ดำรงพระพุทธรูปเจ้า
อีกแต่

อธิษฐานดังนี้แล้วพระยาเมงรายก็ยกพลโยธาไปเมืองหงสาวดี
กองทัพข้ามน้ำแม่คงไปถึงแม่อาต่า ขณะนั้นพระยาหงสาวดีคนชื่อว่า
อู่ตฺทชโณม รู้ข่าวว่าพระยาเมงรายยกมาตั้งทัพในแคว้นแคว้นแดนเมือง

แห่งตนก็มีความตกใจ จึงแต่งอำมาตย์ผู้ฉลาดเชียวราชดำเนินและราช
 บรรณาการมาถวาย ขอเป็นทางพระราชไมตรีและขอมยกพระราชธิดา
 ผู้ชื่อว่านางปายโค (ในราชาริราชว่าตตะแม่ศรี) ให้แก่พระยาเมงราย
 มหาราชเจ้าเพื่อจะได้เป็นพระราชดัมพนิศมิตรสนิทต่อกันสืบไป พระยา
 เมงรายก็ดพระทัยยอมรับทางพระราชไมตรี พระยาหงสาวดีก็จัดตั้ง
 พระราชธิดากับช้างม้าหาญชายถึงละ ๕๐๐ มาถวาย พระยาเมงรายก็
 คำนวณโดยความสนมยินดียิ่งนัก จึงกระทำปฏิญาณทางพระราช
 ไมตรีกับพระเจ้าหงสาวดีแล้วก็เสด็จกลับลงมาเมืองแห่งตน จึงอภิ-
 เษกราชธิดาพระเจ้าหงสาวดีเป็นราชเทวี แล้วเธอก็ตั้งให้นายช่างผู้ชื่อ
 ว่ากาดโถม ต่ออย่างสร้างวิหารถวายพระพุทธรูป ๔ พระองค์ยังอาราม
 มหากัณฑ์เจ้านัน

ถัดมา พระยาเมืองไค้ได้เป็นแขกเมืองนำถวายเงินหนึ่ง
 ยาว ๒๐ วาเสด็จเด็ก จนต้นเข้มาได้ มาถวายพระยาเมงรายมหาราชเพื่อ
 จักดำแดงคุณฝีมือช่างชาวไค้ให้เสด็จถวายหาผู้เปรียบเสมอมิได้ พระยา
 เมงรายจึงให้หาช่างผู้ชื่อกาดโถมเข้ามาเฝ้าแล้วถามว่าท่านยังอาจจะทำ
 ให้เหมือนต้นนี้ได้หรือไม่ ช่างกาดโถมทูลว่าชาวไค้ให้เสด็จถวายยาว
 ๒๐ วาต้นเข้ได้มาดำแดงคุณฉันนี้ แม้ข้าเจ้าจะเสด็จสัก ๓๐๐ วา
 ก็ยังจะได้ ช่างไม้กาดโถมจึงดำแดงคุณฝีมืออย่างหนึ่งให้แขกเมืองชาว

ได้รู้ แต่กระทำโดยกลอุบายโดยเอาไม้ท่อนหนึ่งยาว ๓ วาอันหักแต่
 ด้แฉงขอบจมลงไว้ใน แม่น้ำพังค้ำกายเหนือสะพานกมกาม แล้วเอา
 แกลบไม้ (สะเก็ดไม้) ใต้กรวยหุ้มห่อให้ด้เฝ้าลงไว้ในน้ำนั้น เพื่อ
 ปล่อยให้น้ำพัดแกลบไม้ ที่ตะน้อยเป็นดังคนถาก จัดการเตรียมไว้แต่ใน
 กตางคิน ครั้นรุ่งเช้านายช่างกาดโถมจึงเข้าเฝ้าเจ้าเมืองรายทูลขออาสี
 คำน้าถากไม้ให้แซกเมืองดู จึงให้ชักไม้ทั้งเปลือกต้นหนึ่งยาว ๓ วา
 ลงในน้ำแม่พังค้ำค่อหน้าแซกเมือง แล้วช่างโถมก็ดับขวานให้ค้มลง
 คำน้าพุกใหญ่หนึ่งกชนมาไหวพระยาว่าข้าเจ้าถากไม้ ดำเร้วด้ขอให้
 ชักไม้จนตฤเถิด เจ้าเมืองรายก็ให้ชักไม้คณทถากไว้ด้แล้วมาให้แซกเมือง
 ดูก็เห็นเป็นรอยถากใหม่งามนัก

ฝ่ายแซกเมืองจึ่งทูลขอด้แดงคุณผม้ออกอย่างหนึ่ง คือให้
 ช่างผู้เหตหาหวายนนตฤเถดคชาวด้ารเมตคเตยว เป็นรูปช้าง ดองคัวชน
 กน แล้วนำชนถวายเจ้าพระยาเมงรายทูลพระเนตรด้ด้ังประทานให้
 นายช่างกาดโถม ช่างกาดโถมกราบทูลว่าของด้กใช้คเริงมือด้กก็
 อาจทำด้เร้วได้ไม่เป็นผู้ม้อด้แท้ ข้าเจ้าจะขอด้แดงคุณอีกอย่างหนึ่ง
 จึ่งดับขวานให้ค้มด้ว โทนมคคน ๆ หนึ่งให้แซกเมืองดูว่า ชะขวาน
 ค้างมีตโถม ๆ ผมกได้ แซกเมืองเห็นดังนถกถากค้ำด้รด้รียว่าชาว
 เมืองถาวนถถานนถด้วแซกเมืองทูลดาเจ้าเมงรายถดับคณเมืองได้

ฝ่ายเจ้าเมงรายจึ่งตงช่างกาดโถมให้เป็นทห่มนเจตราไปครอง

เมืองร้อย (คือเมืองเชียงแต่น ยามหนึ่งเรียกว่าเมืองร้อยอยู่ต่อเมื่อ
พระยาแสนไปครองแล้วสร้างเมืองใหม่ นามเมืองร้อยจึงได้เปลี่ยน
เป็นเชียงแต่นตามนามพระยาแสนเมืองเก่าที่ยัง)

ครั้นนายช่างกาดโถมได้ เป็นที่หมื่น เจตราไปครองเมืองร้อย
แล้วจึงปรุงเครื่องวิหารที่เมืองร้อย ปรุงตำรับจิตรกรรมแล้วกรอชนตั้ง
ลงมายังเมืองกุมกาม จึงให้ภิกษุเจ้าวัดแล้วสร้างเสนาสนาราม
ครบบริบูรณ์ถวายแก่หมากัดปเถรเจ้านั้น การสร้างอารามยังขาดอยู่
แต่เจดีย์

พอมเหตุนั้นเจ้าเมืองราย มหาราช ดักรักรักจะ ยกกองทัพ ไปยัง
ภูกามประเทศ จึงคิดปณิธานความปรารถนาว่า ขอให้พระยาอังวะ
อ่อนน้อมดุจดั่งพระยาหงส์วอดี เมื่อกลับมาแล้วจะสร้างพระเจดีย์ถวาย
แล้วพระยาเมงรายก็ยกกองทัพไปยังประเทศภูกาม ตั้งทัพอยู่หน้าอาค-
เนย์ที่คำภาคแห่งกรุงอังวะ พระเจ้าอังวะให้ราชบุรุษนำเครื่องราช
บรรณาการมาต้อนรับถวายพระยาเมงราย มหาราชขอเป็นทางพระราช
ไมตรี เจ้าพระยาเมงรายจึงขอช่างต่าง ๆ ชาวภูกาม คือช่างทองคำ
ช่างหล่อ ช่างเหล็ก และช่างอื่น เพื่อไปฝึกหัดชาวด่านนา
ไทยให้เป็นพิชพรรณต่อไป พระเจ้าอังวะก็โปรดประทานช่างฝีมือ
ฝีมือ ๒ นายกับช่างทองช่างเหล็กและช่างอย่างอื่นพร้อมทุกอัน ให้
แก่ท้าวด่านนาตามประสงค์ เจ้าพระยาเมงรายก็เลิกทัพกลับคนเมือง

กุ่มกามจึงให้เอาช่างทองไว้เมืองเชียงตุง เอาช่างสีทองไว้เมืองมอญ
(เชียงแต่น) เอาช่างเหล็กช่างหล่อและช่างต่าง ๆ ไว้เมืองกุ่มกาม วิชา
ช่างทั้งหลายจึงได้มีในเมืองตานนาไทยสืบมาเท่าทุกวันนี้

ยามเมื่อเจ้าเมืองรายมหาราชยกทัพไปเมืองกุ่มกามนั้นเป็นปิตา
โทศกจุตศักราช ๖๕๒ ครั้นกลับมาแล้วจึงให้ก่อพระเจดีย์ที่วัดกาดโถม
ตามคำที่อธิษฐานไว้ เจดีย์นั้นฐานกว้าง ๖ วา สูง ๘ วา ทำซุ้มคูหา
ทิศใต้พระพุทธรูปชั้นเป็นตอชั้น ๆ ตามใต้พระพุทธรูปนั่ง ๔ องค์ ชั้น
บนใต้พระพุทธรูปยืนองค์หนึ่ง มีรูปอรรคต้าวโกโมตถิดานัถาริบุตรและ
รูปพระอินทร์ รูปนางขรณีไว้สำหรับกับพระพุทธรูปด้วย

ในกาละยามนั้น ยังมีพระมหาเถรเจ้าคนหนึ่ง นำพระบรม
ธาตุพระพุทธเจ้ามาแต่ลังกาถึงหาด ถวายแก่เจ้าพระยาเมงราย มีพุทธ
ศัริศาตององค์ เจ้าเมงรายให้บรรจุไว้ในพระเจดีย์ กาดโถมองค์หนึ่ง
อีกองค์หนึ่งบรรจุไว้ในเมรุที่พระพุทธรูปองค์ใหญ่ แล้วเจ้าพระยา
เมงรายถวายทองคำห้อยฝากพระมหาเถรเจ้าไป บูชาพระศรีมหาโพธิ์
ในเมืองลังกา เสร็จการทรงปวงแด่มหาเถรเจ้าทั้ง ๔ รูปก็กลับคืนไป
เมืองลังกาทั่วป แต่ก็นำเอาทองคำอันพระยาเมงรายฝากไปนั้นบูชา
พระศรีมหาโพธิ์ แล้วคงตั้งอธิษฐานว่า ผู้ชาทั้งหลายจักนำเอาศาสดา
พระพุทธเจ้าไปตั้งในเมืองตานนา ฅิวยังจริงเรื่องดำเร็จดังความ
ปรารถนาขอให้เมตตมหาโพธิ์ตกลงเห็นอจรรแห่งผู้ชาแต่ ครั้นต้นคำ